

Caietele Bălcescu

STUDIA ET ACTA MUSEI „NICOLAE BĂLCESCU“

vol. VII—VIII

Din cuprins :

Studii

● **Mihalache Turtoi**, Ideea de suveranitate națională în ideologia revoluției de la 1848 în Țările Române ● **Nicolae Liu**, Bălcescu și Byron ● **Nicolae Vătămănuș**, Pe urmele pașilor lui Bălcescu în Franța. (Paris, Bellevue, Hyères) ● **Paul Păltânea**, Costache Negri și Bălcescu ● **Horia Nestorescu-Bălcești**, Știri vîlcene despre familia Bălcescu (Moșia Scăioși) ● **Daru Motoc**, A fost Maria Cantacuzino la Palermo, în noiembrie 1852 (O ipoteză nouă legată de soțul lui Bălcescu)

Documente

● **Aurel Decei și Monica Maria Gâteiu**, Cîteva documente turcești privitoare mai ales la generalul Magheru ● **Sergiu Purece**, Documente vîlcene privind acțiunea generalului Magheru din 1866 în calitate de comandant al Corpului voluntarilor din România ● **N. Isar**, Contribuții documentare privitoare la Sc. Vîrnav

Istorie locală

● **Veronica Tamaș**, Garda Națională din Vîlcea ● **Ion Constantin Vasile**, Unele aspecte ale revoluției din 1848 în zona Drăgășani ● **C. M. Panait**, Satele comunei Bălcești de Oltețu în revoluția de la 1848

Miscellanea

● **Costea Marinolu**, Bălcescu și folclorul ● **Ion Crucea**, Permanența lui Bălcescu în Pitești

SOCIETATEA „PRIETENII MUZEULUI BĂLCESCU“

Bălcești pe Topolog, 1979

Coperta : NICU FÎRTAȚESCU

STUDIA ET ACTA MUSEI „NICOLAE BĂLCESCU“

- I. 1969.** Apărut în 1970.
II—III. 1970—1971. Apărut în 1971.
IV. 1972. Apărut în 1977.
V—VI. 1973—1974. Apărut în 1979.
VII—VIII. 1975—1976. Apărut în 1979.

Redactor :
HORIA NESTORESCU-BĂLCEȘTI

Toute correspondance concernant la revue **Studia** doit être adressé :
Société „Les amis du Musée Balcesco“, 1030 Bălcești pe Topolog, Vilcea,
Roumanie.

Gaietele Bălcescu

STUDIA ET ACTA MUSEI „NICOLAE BĂLCESCU“

VII-VIII

S U M A R

PETRE POPESCU-GOGAN, Academia Română și Bălcescu	1
LUCIA OLARU-NENATI, Acea stirpe fără moarte	7

S t u d i i

MIHALACHE TURTOI, Ideea de suveranitate națională în ideologia revoluției de la 1848 din Țările Române	13
NICOLAE LIU, Bălcescu și Byron. Sau între istorie și poezie . . .	57
NICOLAE VĂTĂMANU, Pe urmele pașilor lui Bălcescu în Franța (Paris, Bellevue, Hyères) . /	83
PAUL PĂLTĂNEA, Costache Negri și Bălcescu	107
HORIA NESTORESCU-BALCEȘTI, Știri despre familia Bălcescu într-o serie de documente din arhivele vîlcene (Moșia Scăioși)	119
DORU MOȚOC, A fost Maria Cantacuzino la Palermo, în noiembrie 1852 ? (O ipoteză nouă legată de sfîrșitul lui Bălcescu) . . .	125
TITUS FURDUI, Tradiții artistice, culturale, istorice și științifice referitoare la anul 1848 în Țara Moșilor	133
CORNELIU TAMAȘ, Măsuri ale Guvernului Provizoriu privind aplicarea articolului 14 din Proclamația de la Islaz	151
PETRE BARDAȘU, Pămînt și săteni în deceniul premergător aplicării legii rurale din 1864 în județul Vîlcea	163

D o c u m e n t e

AUREL DECEI și MONICA MARIA GĂȚEIU, Cîteva documente turcești privitoare mai ales la generalul Magheru	191
SERGIU PURECE, Documente vîlcene privind acțiunea generalului Gheorghe Magheru din 1866 în calitate de comandant al voluntarilor din România	203
N. ISAR, Contribuții documentare privitoare la Scarlat Virnav (1813—1867)	237

Istorie locală

VERONICA TAMAȘ, Note privind Garda Națională din județul Vâlcea în timpul revoluției române de la 1848	257
ION-CONSTANTIN VASILE, Unele aspecte ale mișcării revoluționare din 1848 în zona Drăgășani și pe Valea Oltului	265
CONSTANTIN M. PANAIT, Satele comunei Bălcești de Olteț în revoluția de la 1848. Problema agrară	273

Miscellanea

COSTEA MARINOIU, Nicolae Bălcescu și folclorul	281
ION CRUCEANĂ, Permanența lui Bălcescu la Pitești	287
Repertoriul documentelor	291

Bălcescu's Notebooks

VII-VIII

STUDIA ET ACTA MUSEI „NICOLAE BĂLCESCU“

C O N T E N T S

PETRE POPESCU-GOGAN, The Romanian Academy and Bălcescu	1
LUCIA OLARU-NENATI, That immortal lineage : Eminescu and Bălcescu	7

S t u d i e s

MIHALACHE TURTOI, The idea of national sovereignty in the 1848 revolution's ideology in the Romanian countries	13
NICOLAE LIU, Bălcescu and Byron	57
NICOLAE VĂTĂMANU, Nicolae Bălcescu in France ; Paris, Belleville, Hyères	83
PAUL PĂLTĂNEA, Costache Negri and Nicolae Bălcescu	107
HORIA NESTORESCU-BĂLCEȘTI, Documents of Vilcea concerning the Bălcescu family ; the estate of Scăioși	119
DORU MOȚOC, Was Maria Cantacuzino at Palermo in Novembre 1852 ? (A neu supposition concerning the end of Bălcescu)	125
TITUS FURDUI, Artistic, cultural, historical and scientific traditions concerning the revolutionary year 1848 in the Moți's country	133
CORNELIU TAMAȘ, Measures of the Provisional Government concerning the application of article 14 of the Islaz Proclamation	151
PETRE BARDAȘU, Ground and Peasants in the precursory Decade of the Application of the Rural law in 1864 in Vilcea District	163

D o c u m e n t s

AUREL DECEI and MONICA MARIA GĂȚEIU, Some Turkish Documents concerning especially General Magheru	191
SERGIU PURECE, Documents of Vilcea concerning General Magheru's action in 1866 as the leader of the volunteers of Romania	203

N. ISAR, Documentary contributions on Scarlat Vârnav (1813—1867) 237

Local History

VERONICA TAMAȘ, Notes Concerning Vilcea's National Guard during the 1848 Romanian Revolution 257

ION-CONSTANTIN VASILE, Some aspects of the 1848 revolutionary Movement in the Drăgășani zone and on the Olt Valley . 265

CONSTANTIN M. PANAIT, The villages of the commune Bălcești de Oltețu in the 1848 Romanian Revolution 275

Miscellany

COSTEA MARINOIU, Bălcescu and the Folklore 285

ION CRUCEANĂ, Bălcescu's Permanence at Pitești . 286

The Document's Repertory 295

Les cahiers de Bălcescu

STUDIA ET ACTA MUSEI „NICOLAE BĂLCESCU“

VII-VIII

SOMMAIRE

PETRE POPESCU-GOGAN, L'Académie Roumaine et Bălcescu	1
LUCIA OLARU-NENATI, Cette lignée immortelle : Eminescu et Bălcescu	7

E t u d e s

MIHALACHE TURTOI, L'idée de la souveraineté nationale dans l'idéologie de la révolution de 1848 des Pays Roumains	13
NICOLAE LIU, Bălcescu et Byron	57
NICOLAE VĂTĂMANU, Nicolae Bălcescu en France : Paris, Belleville, Hyères	83
PAUL PĂLTĂNEA, Costake Negri et Nicolae Bălcescu	107
HORIA NESTORESCU-BĂLCEȘTI, Documents du département de Vilcea concernant la famille Bălcescu : le domaine de Scăioși	119
DORU MOȚOC, Maria Cantacuzino, a-t-elle été à Palerme, en novembre 1852 ? (Une nouvelle hypothèse concernant à la fin de Bălcescu)	125
TITUS FURDUI, Traditions artistiques, culturelles, historiques et scientifiques concernant l'année révolutionnaire 1848 dans le Pays des Moți	133
CORNELIU TAMAȘ, Mesures du Gouvernement Provisoire regardant l'application de l'article 14 de la Proclamation d'Islaz	151
PETRE BARDAȘU, Domaines et villageois, une décennie avant l'application de la loi rurale de 1864 dans le département Vilcea	163

D o c u m e n t s

AUREL DECEI et MONICA MARIA GĂTEIU, Quelques documents turcs touchant notamment le général Magheru	191
SERGIU PURECE, Documents du département de Vilcea relatifs aux actions du général Magheru de 1866 en qualité de commandant des volontaires de Roumanie	203

N. ISAR, Contributions documentaires concernant Scarlat Vârnav (1813—1867)	237
--	-----

Histoire locale

VERONICA TAMAŞ, Notes concernant la Garde Nationale du département de Vilcea pendant la révolution roumaine de 1848 .	257
ION-CONSTANTIN VASILE, Quelques aspects du mouvement révolutionnaire de 1848 dans la zone de Drăgăşani et sur la Vallée de l'Olt	265
CONST. M. PANAIT, Les villages de la commune de Bălceşti de Olteţu dans la révolution roumaine de 1848	273

Miscellanées

COSTEA MARINOIU, Bălcescu et le folklore	281
ION CRUCEANĂ, La permanence de Bălcescu à Piteşti	287

Repertoire des documents	291
---	-----

Aufzeichnungen über Bălcescu

STUDIA ET ACTA MUSEI „NICOLAE BĂLCESCU“

VII-VIII

I N H A L T

PETRE POPESCU-GOGAN, Die Rumänische Akademie und Bălcescu	1
LUCIA OLARU-NENATI, Jene unsterbliche Wurzel : Eminescu und Bălcescu	7

S t u d i e n

MIHALACHE TURTOI, Der Gedanke der nationalen Souveränität in der Ideologie der Revolution von 1848 in den rumänischen Fürstentümern	130
NICOLAE LIU, Bălcescu und Byron	83
NICOLAE VĂTĂMANU, Nicolae Bălcescu in Frankreich ; Paris. Belleville, Hyères	107
PAUL PĂLTĂNEA, Costache Negri und Nicolae Bălcescu	107
HORIA NESTORESCU-BĂLCEȘTI, Urkunden aus dem Kreis Vilcea bezüglich Familie Bălcescu : das Gut Scăișori	119
DORU MOȚOC, War Maria Cantacuzino in November 1852 in Palermo? (Eine neue Hypothese in bezug auf das Ende von Bălcescu)	125
TITUS FURDUI, Künstlerische, kulturelle, geschichtliche und wissenschaftliche Traditionen bezüglich des Revolutionsjahres 1848 im Motzenland	133
CORNELIU TAMAȘ, Massnahmen der provisorischen Regierung betreffs der Anwendung des Artikels 14 der Ausrufung von Islaz	151
PETRE BARDAȘU, Boden urd Dörfler in dem Jahrzehnt vor dem Bodengestz von 1864 im Kreis Vilcea	163

U r k u n d e n

AUREL DECEI und MONICA GĂȚEI, Einige türkische Urkunden mit besonderem Bezug auf General Magheru	191
SERGIU PURECE, Urkunden vom Jahre 1866 aus dem Kreis Vilcea bezüglich General Magheru als Führer der rumänischen Freiwilligen	203

O r t s g e s c h i c h t e

VERONICA TAMAŞ, Betrachtungen über die Nationale Garde aus dem Bezirk Vilcea während der rumänischen Revolution aus dem Jahre 1848	257
ION-CONSTANTIN VASILE, Einige Wesenszüge der revolutionären Bewegung aus dem Jahre 1848 in der Gegend Drăgăşani und im Alltal	265
CONST. M. PANAIT, Die Dörfer der Gemeinde Bălceşti de Olteţu während der rumänischen Revolution aus dem Jahre 1848 .	273

V e r s c h i e d e n e s

COSTEA MARINOIU, Bălcescu und die Volkskunst .	281
ION CRUCEANĂ, Die Permanenz Bălcescus in Piteşti	287

Urkundenverzeichnis	291
----------------------------	-----

ACADEMIA ROMÂNĂ ȘI BĂLCESCU

de **Petre Popescu-Gogan**

Bălcescu trebuie considerat între marii precursori ai vieții academice românești moderne, locul lui fiind, din acest punct de vedere, în coloana dată de Șincai, Maior, Micu, Piuaru, Golescu, Heliade, Cihac, Asachi. Saguna, Eminescu.

Școala Ardeleană, cu încercarea de a se instituționaliza în Societatea Filozofică a Românilor din Mare Principatul Ardealului, mișcare ridicată în climatul revoluționar de la 1784, Societatea Literară Română de la 1827 ridicată și ea în climatul revoluționar de la 1821, apoi Societatea medicilor și naturaliștilor, Societatea Filarmonică, apărute și ele în climatul ce ducea la Revoluția de la 1848, Asociația Literară a României, mai ales aceasta, constituită chiar în anticamera Marii Revoluții de la 1848, asociație în care se găsesc ridicate la scară revoluționară și modern motivate, toate principiile și toate programele societăților precedente, și în care Bălcescu avea să joace, precum, în revoluție, rolul de cap al mișcării, toate acestea sînt precursoare ale Academiei Române, ale întregii vieți academice din țara noastră. Și, precum la 1870 Eminescu avea să fie fondator și secretar al Societății academice „România Jună“ din Viena, astfel era la 1845, Bălcescu, la Asociația Literară a României. Cel ce a avut prilejul să cerceteze statutele și activitatea acestei frumoase precursoare a Societății Academice Române, acela a putut vedea în Bălcescu și pe precursorul, pe precursorul deopotrivă modern și revoluționar, al vieții academice românești moderne. Iar dacă pe Eminescu, Academia Română nu l-a chemat în rîndurile sale, el fiind, prin creația sa poetică, un astru al spațiilor pînă la care prea de tot puțini pămînteni, recte, prea de tot puțini academicieni se puteau ridica atunci, Bălcescu ar fi fost, dacă ar fi trăit, sigur, membru fondator și cap al mădularelor Academiei Române.

Nicolae Bălcescu era, în ciuda vîrstei, tipul învățatului timpului aceluia, învățatul prin excelență al epocii românești moderne, tipul revoluționarului învățat și al învățatului revoluționar, deopotrivă. Și fără să știm noi dacă el și-a zis vreodată învățat ori revoluționar de pro-

fesie, Bălcescu a fost și una și alta, cu firescul cu care numai învățații și revoluționarii autentici, pot fi. Fiecare epocă din istoria omeniirii și-a ales port-drapelul, și-a ales cu alte cuvinte, figura-simbol, din rîndul întii, personalitatea cea mai completă, cea mai înaltă, cea mai autentică. La 45—46 de ani, cît ar fi avut la înființarea Academiei Române, Bălcescu ar fi fost negreșit, alături de Ion Heliade-Rădulescu, președinte, secretarul general al Academiei, iar după moartea bătrînului, cel mai frumos președinte al ei. Revoluția l-a avut însă, deopotrivă, simbol și jertfă. Și jertfele au fost și vor fi din rîndul întii. Bălcescu, căzut la 33 de ani, Andreescu la 33, Porumbescu la 30 și Eminescu la 39, acești patru mari căzuți cu arderea în plină ardere, confirmă absurdă dialectică, potrivit căreia nu poți fi simbol fără să fi jertfă.

Nicolae Bălcescu s-a stins numai cu șapte ani înainte de Unirea politică de la 1859 și cu alți șapte înainte de unirea culturală de la 1866. Pentru că, precum bine se știe acum, înființarea Academiei Române, numită la început aproape identic cu cea a lui Bălcescu — Societatea Literară Română (față de Asociația Literară a României; a se observa deci: „A României“ la 1845 și „Română“ la 1866, deci „României“. „Române“, pe cînd noi nu mai aveam România în granițele ei de la Decebal, ori, pentru o scurtă vreme, de la Mihai Viteazul, și cum n-o să fie așa, decît la 1918), — cum spuneam, cum bine se știe acum, înființarea Academiei Române însemna înființarea „Republicii Literelor Române“, cum i s-a mai zis atunci, însemna apariția unui „cult al științei unit cu dragostea de patrie“ cum ar fi spus Cantemir, însemna înființarea Academiei cum însemnase Asociația Literară a României, însemna unirea țărilor române într-o republică a luminiilor, cum ar fi spus Șincai, Maior, Micu, Deleanu, unirea lor într-o republică a con-științei naționale, cum ar fi spus Bălcescu, însemna această Academie Română, cum însemnase Asociația Literară a României, însemna instituirea, desigur în limitele imposibilului, instituirea suprastructurii României de la 1918, deci cu o jumătate, cu trei sferturi de secol înainte, un timp pe care nici Marx, nici Engels materialişti istorici prin excelență, nu-l putuseră prevedea cînd scriseră despre apariția unor elemente ale unei noi orînduiri pe tărîmul celei vechi. Ceea ce marii corifei ai materialismului dialectic și istoric nu putuseră nici măcar să scrie, pe aiurea, Cantemir, Șincai, Bălcescu, Cuza au proiectat și au înfăptuit aici, aievea Pentru că iar trebuie să se știe și de către cei ce n-au apucat să știe pînă acum, că Academia a fost fondată de Alexandru Ioan Cuza, la 1860, și nu cum s-a scris în epocă, de către Carol I, la 1866. Da, în rîndul acestora, al unui Cantemir, al unui Șincai, al unui Cuza trebuie considerat Bălcescu, și dacă el ar fi trăit cel puțin atît cît Dimitrie Cantemir, adică cincizeci de ani, Bălcescu ar fi putut fi un Cantemir al epocii moderne a României.

Nicolae Bălcescu s-a stins cu cincisprezece ani înainte ca Academia să se fi întrunit în primul „Congres literar al românilor de pretutindeni“ cum i s-a zis atunci, primei adunări generale, cei cincisprezece

ani fiind un timp prea scurt ca cineva de talia lui Bălcescu să fie uitat, dar neapărat prea scurt că cineva care moare la vârsta de treizeci și trei de ani, să devină termen de referință, coordonată ideologică, permanență istorică a unei Academii. Și totuși, Bălcescu a fost pentru Academia Română și termen de referință, și coordonată ideologică, și permanență istorică.

Academia Română apărea din nevoia de libertate, unitate și independență națională; ca și precedentele, Academia s-a născut din nevoia de țară în granițele ei date de Burebista și Decebal. Lupta maselor pentru unitate și independență presupunea o înaltă conștiință națională, poporul trebuia înălțat în conștiința de sine a națiunii. Istoria era necesară ca aerul. „Studiul istoriei patriei și a națiunii — spunea G. Bariț la începuturile activității Societății Academice Române — este pentru națiunea românească una din condițiile esențiale de viață. Dacă limba unei națiuni se numește cu tot dreptul al ei suflet — continua Bariț — apoi istoria ei este acel mijloc minunat, prin care se manifestă viața sa națională, ea este diploma de legitimațiune cu care un popor se prezintă în societatea și în concertul celorlalte popoare”¹.

În primii trei ani de activitate, Societatea Academică Română se prezenta pe tărimul cercetării istorice, mai corect ar fi pe tărimul valorificării istoriografiei de pînă la ea, cu următorul bilanț: (citesc din raportul Societății): „una copie se află trasă de pre manuscrisul importantei pentru noi, scrieri a lui Cantemir, **Descriptio Moldaviae...** manuscrisul căpătat de la afabila binevoință a guvernului imperial al Rusiei; un manuscris de traducere a operelor complete ale lui Tacit”² și un studiu despre **Viața, operele și ideile lui Gheorghe Sincai** (ținut drept discurs de recepție; primul discurs de recepție din istoria Academiei, al lui Al. Papiu-Ilarian. Atît și nimic mai mult. Prin urmare, din istoria românilor, Academia începuse prin a se ocupa de Cantemir și de Sincai. Al treilea a fost ales Bălcescu.

Era în ziua de 14 septembrie 1870 cînd în adunarea generală a Societății Academice Române, se rostea alocuțiunea „Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848 și 1849”. Sînt „prezenți — notează secretarul ședinței: Măria Sa Carol I, membru onorariu al Societății, Augustu Treboniu Laurian — președinte, I. C. Massim — secretar general, Iosif Hodoș Gemenu — secretarul ședinței, G. Bariț, Al. Papiu-Ilarian, V. A. Urechia, G. Sion, I. Caragiani, Vicențiu Babeș și Petru Poenaru”. (În ziua aceea lipseau, nu se știe bine de ce, Cipariu, Kogălniceanu, Sbierea. În urmă cu patru zile fusese ales, odată cu Poenaru, și Al. Odobescu, dăr nu era nici el prezent).

Atunci, în acel 14 septembrie 1870, s-a spus: „pînă cînd să ne avem istoria scrisă, pre lungul ev de 1770 de ani, ar trebui să avem mult mai curînd, istoria celor doi ani de eternă memorie, ani ai adevăratei regenerațiuni”³, drept pentru care, exact la o săptămînă, Academia îi adresa lui Odobescu o scrisoare în care, printre altele, scria: „pentru

¹ G. Barițiu: *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848 și 1849*. În *Analele Soc. Acad. Rom.*, SI, TIII, 1871, p. 158.

² Ibidem, p. 146.

³ G. Barițiu: *Despre...*, În „*Analele Societății Academice*”, p. 159.

discursul de recepțiune ce aveți a pronunța în sesiunea venitoare a anului 1871, Delegațiunea ar dori să luați de subiect „Bălcescu și operele sale“⁴. Așadar, avînd a se ocupa de „istoria celor doi ani de eternă memorie, ani ai adevăratei regenerațiuni“, Academia alege pe Bălcescu și operele sale. Strălucită confirmare încă atunci, cum că Bălcescu fusese figura simbol a epocii, și încă ceva : prin Bălcescu ajungea la Mihai Viteazul și la epoca primei mari uniri. Unirea fusese și avea să fie steaua polară a Cărturarilor patrioți. Și încă ceva. Popoarele de sub jugul ori suzeranitatea Imperiului Otoman se pregăteau de lupta cea mare, și una din operele Bălcescului, aflată încă, în manuscris, era **Istoria Românilor sub Mihai Viteazul**. Era necesară rememorarea strălucitei victorii obținută de oastea Țării Românești la 23 august 1595, asupra turcilor, la Călugăreni, și Bălcescu consacraseră **Călugărenilor**, Cartea a II-a, **Libertatea Națională**. Apoi **Istoria Românilor sub Mihai vodă Viteazul** era deosebit de actuală pentru Tomul II Cărțile a IV-a — **Unitatea Națională**, a V-a — **Mirăslău**, a VI-a, **Gorăslău**.

Al. Odobescu nu s-a achitat la timp de sarcina dată de Societate, și peste un an i se scria din nou : „vi s-a desemnat un subiect... ce sunteți obligat a pronunța în sesiunea Generală a Societății... Sunteți rugat ca, cît se va putea mai curînd, să binevoiți a înainta acest..., iar dacă din întîmplare încă nu l-ați terminat, veți înainta fără întîrziere cel puțin ideile principale ce v-ați propus a dezvolta într-însul, căci ver ce întîrziere a trimiterii...“⁵ etc. Dar Al. Odobescu nu va rosti niciodată un discurs de recepție la Academia. Va motiva, printr-o scrisoare că Bălcescu e prea mare pentru a-l prezenta, fie și deocamdată, printr-un discurs de recepție, și se angaja să-și reia preocupările mai vechi asupra lui Bălcescu și asupra operelor sale, repetînd ceea ce mai scrisese în chiar anul morții lui Bălcescu, că va da o ediție completă a scrierilor și „va studia mai adîncit asupra omului și a lucrărilor sale“⁶. Odobescu n-a realizat ediția completă a „scrierilor“, a editat însă, sub auspiciile Academiei, din însărcinarea ei, două ediții din **Istoria Românilor sub Mihai vodă Viteazul**, prima apărînd în momentul în care Independența de stat a României era consfințită prin victoriile românilor asupra trupelor otomane, peste Dunăre, iar a doua în 1887. Se cucerise independența, dar mai erau teritorii românești sub ocupație străină.

Prin urmare încă la începuturile sale, Academia Română a înscris numele și opera lui Bălcescu în programele sale prioritare. Și nu este aici timpul a face descrieri și analize a urmării și aplicării ideilor lui Bălcescu în activitatea Academiei, a ridicării ideilor lui isotrice și naționale îndeosebi, la rang de axiome pentru activitatea pe tărîmul istoriei și pe cel al luptei pentru libertate și unitate.

Cînd în 1897, Nicolae Mandrea dăruia Academiei, acte și documente rămase de la Bălcescu, președintele Nicolae Krețulescu găsea prilejul, citînd scrisoarea donatorului, să sublinieze înseși rîndurile lui Bălcescu : „Să nu uităm că suntem datori a apăra naționalitatea și drep-

⁴ Arhiva Acad. Rom., Dosar A—7—1870/6 (inedit).

⁵ Arhiva Acad. Rom., Dosar A—7—1871/7 (inedit).

⁶ Al. Odobescu : *Cîteva cuvînte asupra lui N. Bălcescu și a scrierilor sale. Opere*, II Ed. Acad. RSR, 1967, p. 33.

turile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vărsînd sîngele nostru. De vom cădea în această luptă sfîntă, să cădem încai bărbătește, astfel cum au trăit părinții noștri, și ca dînșii să strigăm : «mai bine țara noastră să se prefacă într-un întins mormînt, numai să rămînă tot țara românilor»⁷.

Din cei o sută (douăzeci și cinci de ani care se împlinesc mîine, de la moartea lui Nicolae Bălcescu, timp de o sută zece Academia Română a trăit, precum în cultul glorioasei noastre istorii, al marilor ei personalități, tot astfel a trăit ea, în cultul lui Bălcescu. Sigur că în legătură cu aceasta trebuie făcută imediat, deosebirea acestei trăiri a Academiei, înainte și după hotarul dintre cele două orînduiri, deosebire dată de deosebirea ideologiilor dominante în fiecare din ele. Abia în acești ani, moștenirea lui Bălcescu e valorificată după criteriile științifice prin excelență.

Trebuie spus însă, și în această privință ne sprijină opera, că mesajul scrisului și practicii revoluționare al lui Bălcescu s-a înscris pe cele mai înalte sensuri ale istoriei noastre, chiar atunci cînd istoria evoluă sub Zodia burgheziei.

În Academie au vorbit despre Bălcescu și despre opera lui, toate marile personalități ale culturii românești, acesta fiind sensul măririi lui și al nevoii permanente de „lecția Bălcescu“. Bălcescu a fost în Academie, o universitate de idei, de idei ca de idei, că numărul celor cu idei mari a sporit mereu, dar o universitate a înaltului patriotism (neglijînd desigur, acum, excepțiile). După Bălcescu și sub steaua lui, învâțaților români, celor mai mulți, nu li s-a mai iertat a nu trăi în cultul științei unit cu dragostea de patrie.

În 1969, la 150 de ani de la naștere, președintele de atunci al Academiei, Miron Nicolescu spunea : „Opera lui Bălcescu istoricul nu este rodul unui gînditor solitar, ea izvorăște din zbuciumul și frămîntările unei generații care ne-a dat pe 1848 și Unirea de la 1859“ (și îmi permit eu a adăuga : și Academia)⁸. De aceea Academia, mai ales Academia Republicii Socialiste România, a căutat programatic, lecția Bălcescu. Întreaga noastră orînduire vede în Bălcescu, unul dintre precursorii săi. „Era firesc — scrie academicianul Zane, ca într-o epocă de adînci transformări revoluționare ca a noastră, sentimentele să se îndrepte și spre trecut, și în Bălcescu de la '48, revoluționarul intransigent, să se descopere — oricît de mari deosebiri de idei ar exista — un mare precursor, așa încît noua cultură românească să regăsească, cu o legitimă îndrituire, fie chiar parțial, elementele ei însăși“⁹. De fapt, cînd se va scrie Istoria P.C.R., a premiselor sale istorice, se va vedea atunci, că România nu numai că n-a dus lipsă de creatori de ideologie, dar că ea s-a aflat într-o vreme, în chiar centrul Sud-Estului european angajat în lupta de eliberare națională și socială. Încă odată, Lecția Bălcescu e o mărturie.

⁷ An. Acad. Rom., S. II, T. XIX, 1896—1897, *Dezbateri*, p. 168.

⁸ Miron Nicolescu, *Cuvînt la 150 de ani de la naștere*, în : „Analele Acad. RSR“, S. IV, Vol. XIX, anul 103, 1969, p. 543.

⁹ G. Zane : *N. Bălcescu. Omul — Opera — Epoca*. Ed. Eminescu, 1975, prefață, p. 5.

ACEA STIRPE FĂRĂ MOARTE

de Lucia Olaru-Nenati

Deși au trecut atîția ani de la moartea Eminescului, constatăm că el n-a murit încă decît cu huma imperfectă ce i-a adăpostit spiritul. A devenit un arhetip, o noțiune atemporală. El trăiește activ nemoartea celor ce n-au trăit în zadar, a celor ce nu s-au mărginit să trăiască doar pentru a consuma. Aceasta este soarta și răsplata martirilor spiritului, a celor ce n-au timp să adune în hîrciogî bunuri comestibile și confortabile în largi buzunare. Ei n-au avut niciodată, mărturie destînlul Bălcescului, vreme să-și consolideze poziții pentru viața cea pămîntească, să-și pregătească întîi condițiile vieții meticolos și apoi să trăiască. Și-au rămas mereu descoperiți în această latură și de-aici rudenia lor întru spirit, întru sărăcie și mizerie, întru boală și suferință, dar și întru demnitate. Să urmărim viețile acestor sfinți dintr-o posibilă hagiografie a spiritului și vom găsi peste tot umbra unei tiranii : „de-aș avea timp, de-aș mai putea trăi, de-aș termina de făcut“, acestea sînt leit-motivale monologurilor lor. Scrisul, munca lor poartă amprenta grabei de-a nu dispărea înainte de-a termina, de-a apuca să spună ce au de spus omenirii. Să ne amintim de zilele și nopțile Eminescului, cele albe și încordate, de sprijinul căutat de el în mașina de cafea pentru a rezista, pentru a se stimula. Prietenii lui cîți l-au cunoscut bine, ne spun toți despre orarul său diferit de al celorlalți muritori. Zilele lui erau mai lungi decît ale lor cuprindeau mai multe zile și nopți, de aceea și nopțile somnului atunci cînd îl doborau erau și ele mai lungi. Să privim manuscrisele lui, ele poartă amprenta aceleiași grabe și strădanii de-a nu pierde nici o clipă, nici o cugetare. Sistematizarea, cronologizarea, trebuia să vină mai tîrziu cînd se va fi stîns puterea avîntului. Dorea să trăiască 78 de ani. Pentru ce ? Pentru că atît estimase el că-i trebuie pentru a spune tot. A trăit 39 de ani deci exact jumătate. Putem deci crede că ceea ce ne-a lăsat el este doar jumătate din cît a dorit să ne lase — și cît de nemăsurată este moștenirea lui ! De aceea lucra pe atîtea planuri deodată, de aceea începea atîtea lucruri și muncea consecutiv la ele : poezie, proză, teatru, gazetărie fierbinte și angajată, cugetări politico-sociale,

corespondență, dicționar de rime, etimologie, matematici, astronomie chiar.

Să ne amintim de dorința arzătoare a Bălcescului de-a mai trăi zece ani. Zece ani măcar pentru a termina cele începute. Nu pentru a se bucura de viață, nu pentru a consuma nu pentru a obține onoruri, ci pentru a spune omenirii ce-i fusese dat să spună. Și unul și altul n-au avut literalmente timpul și posibilitatea să-și întemeieze o familie, nu le-a fost dat să trăiască alături de acele ființe care-i jubeau și le-ar fi fost cel mai de preț sprijin și înțelegere : Veronica și Luxița. Iubita lui Bălcescu a fost țara, așa ne-am învățat să spunem și așa este. Țara, națiunea, trecutul și viitorul ei îl acaparau pe istoric mai mult decât orice femeie. Suferea pentru ea profund și sincer la fel de arzător ca Eminescu. Ceea ce-i apropie pe acești doi așa ziși adversari politici, unul printre liberalii de mai târziu, altul pentru conservatorii epocii sale, este faptul că deși trăiau printre politicieni ei nu făceau politică. Ei se dăruiau întregi, fără rezerve pentru idealul social cu care se identificau în mijlocul unor oameni care făceau politică la modul profesional iar în timpul liber deveneau jovialii sau rezervații oameni de lume.

Ca jurnalist prin vocație, deci prezență activ ancorată în realitățile cotidiene și ca scriitor cu acută conștiință civică și istorică, Eminescu ia mereu atitudine în fața marilor probleme ale națiunii. Prin toate paginile cu conținut social eminescian, trece ca un leit-motiv dragostea și compasiunea pentru țărănul român socotit de el ca „singura clasă pozitivă pe spatele căreia trăiesc celelalte clase“. El consideră că „această clasă ne susține cu sudoarea frunții, că într-o țară lipsită de export industrial singur țărănul muncește pentru toți, tot ce aducem din străinătate ne vine în schimbul grîului care e produsul muncii țărănului“. (Influența austriacă asupra Românilor din Principate).

La fel spune și Bălcescu și anume că „lucrul orașelor e importatie străină, că orașele nu fabrică nimic, că singurul muncitor producător este țărănul, pe cînd cetădenii își plimbă lenea în echipajele lor“ (în *Question économique des Principautés danubiennes*, pg. 6). Deși nouă ni s-ar părea poate exagerate asemenea considerații, ele se referă însă la o țară eminentamente agrară și la o epocă în care proletariatul abia se constituie ca o clasă distinctă. Avem însă destule mărturii că deși la începuturile formării sale proletariatul nu era ignorat de cei doi gînditori români. Astfel Bălcescu este înfățișat ca pătruns de compasiune pentru muncitorii tăbăcari trăind într-o ambianță inumană iar Eminescu este, cum bine se știe, autorul poemului manifest *Împărat și proletar*. Chiar și în referirile sale constante la țărănime apare și imaginea proletariatului oprimat ca de exemplu în articolul „*Starea țărănului*“ unde afirmă că : „chipul unui țărăn român om de la țară trăit în aer liber seamănă cu al uvrierului stors de puteri în umbra fabricilor“. Dar întreaga sa compasiune ce îmbracă uneori forme vehemente se adresează țărănimii și referirile sale la viața acesteia se constituie într-o frescă elocventă a situației țărănului român : „Populația rurală în marea ei majoritate dar mai ales cea mai îndepărtată de tînguri n-are drept hrană zilnică decît mămăliguță cu oțet și cu zarzavaturi, drept băutură spirt amestecat cu apă ; foarte rar la zile mari și nici atunci chiar în multe cazuri se în-

vrednicește să mănînce carne și să bea vin ; trăind sub un regim alimentar așa de mizerabil, țăranul a ajuns la un grad de anemie și slăbiciune morală destul de întristătoare“.

Un asemenea tablou zguduitor al chipului țăranului român nu l-a mai conturat decît Bălcescu în Question économique... unde spune : „Un fantome hâve, fiévieux, débile, à peine couvert de haillons, surgit de dessous terre ; l'étranger saisi d'une impression pénible se demande si c'est une figure humaine ou quelque être inconnu à la science qu'il a devant ses yeux, et ce n'est qu'à la longue qu'il découvre dans ces traits amaigris la trace d'une grande et noble origine ; le sourire amer qui effleure cette physionomie, le regard douloureux mais encore fier qui s'élève vers le ciel par intervalle, accusent une souffrance injuste contre laquelle ce regard et ce sourire semblent protester“ (Question économique...).

. Aceste și alte fraze fierbinți îl făceau pe Kogălniceanu să afirme în „Dezrobirea țiganilor“ că fiecare frază a lui Bălcescu este un strigăt la cer în favoarea nenorociților asupriți.

Marele patriot și istoric mai susținea că „a lega brațele țăranului și a dispune de munca lui e un asasinat“ (op. cit.) iar în altă parte face afirmații din care se poate constata că el vede o strînsă legătură între evenimentele istorice naționale și starea țărănimii : „Noi care robiserăm pe frații noștri țărani din Țara Românească și păstrasem în robia unor urilor pe cei din Ardeal, mai merităm noi oare mărirea și fericirea ?“ referitor la înfrîngerea de la Mirăslău în „Istoria Românilor sub Mihai Viteazul.

Ideea apare aproape identică la Eminescu. Adîncul său simț istoric comparabil cu al lui Bălcescu îi relevă conexiunea dintre faptele istorice, înfrîngeri și victorii de război și țărănime. Astfel în articolul „Oștirea română“ el afirmă : „Nu e număr în Monitor care să nu cuprindă liste lungi de dări directe și indirecte județene, comunale și de alt soi care toate se pereep în linia din urmă din punga țăranului. Munca lui o preocupeteșc negustorii și o schimbă pe mărfuri străine, munca lui dă valoare latifundiilor statului și celor particulare, dările plătite direct sau indirect de către dînsul susține legiunile de funcționari ai statului, ai comunelor, ai județelor. Și cînd voim a ne fâli și a ascunde cu vâlul gloriei mizeria acestei generații... atunci cu ce ne vom fâli decît cu vitejia personală a aceluiași țăran ?“

Eminescu izbucnește revoltat împotriva celor ce permit ca oștenii-țărani ce-și varsă sîngele pentru țară și-i cîștigă prin vitejia lor independența, să sufere de frig și mizerie întorcîndu-se de pe cîmpul de luptă. În acest sens este notoriu articolul „Dorobanții“ publicat în ziarul „Timpul“ din care cităm : „au sosit în București dorobanții de pe cîmpul de luptă. Acești eroi cu care gazetele radicale se laudă atîta sînt, mulțumită guvernului, goi și bolnavi. Mantalele lor sînt bucăți, iar sub manta cămașa pe piele și nici cojoc nici flanelă, nimic. Încălțați sînt tot atît de rău, unul cu-n papuc și-o opincă, altul c-o bucată de manta înfășurată împrejurul piciorului, toți într-o stare de plîns, într-o stare care te revoltă în adîncul inimei“.

O altă idee de adîncă rezonanță istorică a lui Eminescu este aceea privitoare la independența națiunii pe care o consideră un produs al

vieții istorice românești, un rezultat al luptelor strămoșești și nu o curcubere ad-hoc apărută pe loc gol. În articolul „Independența“ publicat în „Timpul“ 1880 după ce inoculează în cunoscuta-i manieră unui mit românesc semnificația dorită, el conchide : Cam astfel pate și geniul nefimbătrinit al istoriei Românilor. Dacă acest geniu ar veni astăzi sub forma lui Mircea cel Bătrîn și ar zice : „eu v-am dat independența țării, căci după ce-am înfrînt oștile turcești m-am supus împăratului sub condiții care au trebuit să vă păstreze țara și naționalitatea“ mulți vor lua în rîs pe bătrîn“. Servindu-se de multe asemenea argumente, Eminescu ajunge la concluzia că „independența... e suma vieții noastre istorice“. Această concepție transpare și din alte articole ale sale ca cele din „Studiul asupra situației“ („Timpul“ 1877) în care arată că Ștefan cel Mare în cei 46 de ani de domnie, Mircea în cei 35 de ani n-au avut altă preocupare decît neatîrnarea țării și argumentează pe larg această afirmație prin exemple de strălucite izbînzii militare și diplomatice ale acestor domnitori concluzionînd din nou că „așadar independența precum o numim astăzi nu este un copil găsit fără căpătii și antecedente ci un prinț care doarme cu sceptrul și coroana alături“.

Despre aceste scumpe moșteniri pe care le lăsară urmașilor strămoșii de-a lungul istoriei prin jefre neprețuite Bălcescu s-a exprimat în repetate rînduri. Astfel în „Campania românilor în contra turcilor“ din 1847 citim : „Moștenitori ai drepturilor pentru păstrarea cărora părinții noștri au făcut atîtea jertfe în veacurile trecute fie ca suvenirea acelor timpuri eroice să deștepte în noi sentimentul datoriei ce avem de-a mări și de-a păstra pentru viitorime această moștenire părintească“, iar în altă parte „părinții noștri aveau de temeii că mai bine țara lor să se prefacă într-un întins mormînt numai să rămîie tot țara românilor“ sau „țara noastră nu fu niciodată supusă cu sabia“ în „Drepturile românilor“ 1848 iar despre independența atît mult comentată de către Eminescu, Bălcescu spune în „Campania românilor“ : „românii jertfiseră mult pentru dezrobirea independenței și libertății lor ; dar acestea sînt bunuri atît de mari încît cu nici o jertfă nu sînt scump cumpărate“ și tot în același studiu : „acestea sînt, frații români, drepturile noastre. Părinții noștri au vărsat prețiosul lor sînge pentru a ni le lăsa moștenire și datoria noastră este de-a le păstra cu aceeași putere pentru fii noștri“.

Deși trăitori ai unor epoci istorice relativ diferite, cei doi cugețatori de pură esență pot fi deci alăturați în baza structurilor similare de spirit, a nuanței intense a spiritului lor istoric, a dăruirii totale față de problemele națiunii. Eminescu a cunoscut destinul și opera Bălcescului și i-a intuit esența asemănătoare cu a lui sub specia absolutului. Atît de frumos va spune despre el în articolul : „Bălcescu și urmașii lui“ : „Se știe neobositul zel cu care acest bărbat plin de inimă și înzestrat de natură cu-o minte pătrunzătoare și c-o fantezie energică au lucrat la istoria lui Mihai Vodă. Din sute de cărți și documente el a cules c-o adevărată avariție pentru gloria nației românești, toate colorile din relații și notițe, cu cari apoi au zugrăvit acea icoană măreață, din care

figura Voevodului românesc ese în prosceniu, vitejească și mândră și vrednică de a se coborî din srălucita viță a Basarabilor“.

Și pentru limba mlădioasă a operei lui Bălcescu are Eminescu cuvinte elogioase ca unul ce trudea din greu pe ogorul perfecțiunii lingvistice : „Limba lui Bălcescu este totodată culmea la care au ajuns românimea îndeobște de la 1860 începînd și pînă astăzi“ și „Deși Bălcescu se întemeiază pretutindenea pe istorie și scrierea lui e rezultatul unei îndelungate și amănunțite munci, totuși munca nu se bagă nicăeri de seamă, precum în iconanele maeștrilor mari nu se vede amestecul amănunțit de vâpsele și desemnul îngrijit linie cu linie. O neobicinuită căldură sufletească, răspîdită asupra scrierii întregi, topește nenumăratele nuanțe într-un singur întreg și asemenea scriitorilor din vechime, el îi vede pe eroii săi aievea și-i aude vorbind după cum le dictează caracterul și-i ajunge mîntea, încît toată descrierea persoanelor și întîmplărilor e dramatică, fără ca autorul să-și fi îngăduit a întrebuița undeva izvodiri proprii ca poezii“ — deci Eminescu sesizează și apreciază rezultatele excelente obținute de Bălcescu într-o manieră care va fi și a sa — vezi limpezimea de cristal a Luceafărului care topește asperitățile travaliului făcîndu-le de nebănuit.

Dar, continuarea acestui articol care-i face reticenți pe bălcescologi are și ea o explicație logică. Eminescu știa ceva în plus față de Bălcescu căci el văzuse ce s-a întîmplat după moartea acestuia, cum s-au devalorizat și au decăzut ideile pașoptiste manipulate la modul pur politic de liberali. El n-a avut norocul lui Bălcescu pe care, spune Eminescu : „Dumnezeu a fost îndurător și l-au luat la sine înainte de-a vedea cum contemporanii care copilăriseră împreună cu dînsul și în cercul lui de idei le-au exploatat ca pe o marfă... El s-ar înspăimînta văzînd cum a fost să se realizeze pe pămîntul nostru libertate și lumină“. Deci nu ideile lui Bălcescu, nu conținutul lor îl combate Eminescu, cum greșit se afirmă cu stînjeneală — ci devalorizarea lor comercială, degradarea lor în mîinile politicianilor profesioniști, căci, repetăm, Eminescu ca și Bălcescu trăiau la modul absolut aidoma intelectualilor lui Camil Petrescu pentru idealurile lor sociale în mijlocul unor oameni ce făceau doar politică. De altfel și Bălcescu însuși, simțea uneori gustul amar al singurătății în mijlocul semenilor.

Ei, cei terorizați de grija sfîrșitului înainte de vreme dăruindu-se întregi prin comunicarea lor, n-au avut timp să se îngrijească pe ei înșiși, căci oamenii din această stirpe nu trăiesc pentru ei ci pentru a se dizolva pur și simplu în spiritul omenirii, îmbogățindu-l și înnobilîndu-l, arzînd ca niște lumînări spre a da lumină în jur. Ceea ce nu pot face ei trebuie să facă cei din jurul lor. Să le ofere condițiile și negrija unei vieți demne fără a le cere meschin să plătească cu bani și sacrificii dreptul de-a trăi pentru alții. A trăi și a munci un an în plus este pentru creator spre deosebire de consumator o chestiune socială. De aceea societatea nu are dreptul de-a fi indiferentă la acestea și indiferența, os-

tilitatea chiar față de ei este o crimă. De asta este vinovată vremea Bălcescului, a Eminescului și a atîtor alții față de ei și mai ales față de omenire.

Să le cinstim memoria, să ne închinăm acestor martiri ai spiritului cunoscîndu-le în primul rînd creația, înțelegînd cum se cuvine efortul lor nobil, altruismul lor, setea lor de timp, mesajul lăsat nouă din care trebuie să învățăm în primul rînd prețul timpului.

Să învățăm marea lecție a vieților lor și să credem în această stirpe fără moarte pentru care timpul nu este infinit și dureros de exact și să le pătrundem esența spiritului. Căci spiritul Eminescului și al Bălcescului nu numai că n-a apus dar el acționează viu și stimulator. El este marea noastră forță și piatră de încercare, fata morgana a muncii noastre, stindardul de care trebuie să fim demni, noblețea care ne obligă, exemplul ce ne stăruie imperativ în cuget, nelăsîndu-ne să ne mulțumim facil de noi înșine, îndemnîndu-ne mereu să-i ajungem, să-i depășim. El este, dacă putem spune astfel, forța motrice a conștiinței noastre.

Viteazul trebuie să reînvie, fiindcă furtunile istoriei n-au putut înăbuși bogatul tezaur al speranțelor și îndrăzelilor poporului, prinse puternic pe trunchiul străbun. Gînditorii pașoptiști erau pe deplin conștienți că momentul marilor înfăptuiri sosise, iar poporul român avea maturitatea și puterea de a pune la baza străbunei unități de origine o unitate politică, economică, juridică și culturală, modernă. De aceea ei au combătut argumentat toate ideile din circuitul național sau internațional potrivit cărora poporul român n-ar fi fost matur pentru întemeierea lui într-un stat național unitar, independent și suveran. Astfel N. Bălcescu era încredințat „că poporul român e destul de matur și că poate prea bine trăi de sineși fără stăpîni și a se bucura de toate drepturile cetățenești”² iar George Barițiu combătînd pe conservatori care susțineau că „nația română nu ajunsese la maturitate cerută pentru ca să merite independența politică”, arată „că, dacă despotismul ar mai ține popoarele sub a sa epitropie, ele n-ar ajunge la maturitate nici într-o mie de ani”³.

Abordarea problemei suveranității naționale în ideologia noastră pașoptistă înaintată, nu este o sarcină ușoară. După cum este cunoscut, în timpul revoluției de la 1848 din Țările Române, pe plan ideologic, s-au manifestat trei curente principale: democratismul revoluționar, democratismul burghez și conservatorismul⁴. Noi însă vom trata suveranitatea națională, prin unghiul de vedere al gîndirii înaintate, înțelegînd prin aceasta primele două curente, adică curentul democrat-revoluționar și curentul democrat-burghez. Între aceste două concepții există și asemănări și deosebiri, ultimele îngreunînd mult tratarea problemei. Date fiind aceste greutăți, precum și complexitatea și vastitatea problemei suveranității în concepția gînditorilor pașoptiști înaintați, aici ne propunem să fixăm doar cadrul general al problemei, insistînd mai mult asupra aceia ce unește democratismul revoluționar și cel burghez, fiindcă acest element unificator este și elementul precumpănitor în cadrul celor două concepții. Articolul de față va fi axat pe următoarele probleme mari: înțelegerea conceptului de suveranitate națională, factorii obținerii și menținerii acesteia și extinderea principiului suveranității în relațiile internaționale.

Înainte de a trece la tratarea detaliată a acestor probleme, credem că sînt necesare unele precizări de ordin general și anume:

1. — înțelegerea noțiunii de suveranitate ca atribut inerent al națiunii. Gînditorii pașoptiști nu puteau concepe o națiune eliptică de suveranitate, idee sintetic redată de Simion Bărnuțiu în teza după care suveranitatea fiecărei națiuni nu poate fi decît națională, suveranitatea revoluționară națiunii nu poate fi înțeleasă la nici un popor.

2. — îmbinarea raționalismului cu istorismul în abordarea suveranității. În numele rațiunii ei se ridică împotriva feudalismului, iar istorismul este folosită pentru evidențierea trecutului glorios și prin el urmărirea

¹ N. Bălcescu, *Opere* vol. I, Editura Academiei Buc. 1953 p. 352.

² George Barițiu, *Scrieri social-politice*, Editura politică Buc. 1962 p. 131—132.

³ Vezi articolul *Ideologia revoluției de la 1848 din Țările Române. Precizări* în *la pozițiile și curentele ideologice și la raportul ideologie-cultură de Radu*

⁴ în lucrarea *Curente și orientări în istoria filozofiei românești*, Editura Academiei Buc. 1967.

reau mobilizarea maselor populare la lupta pentru ridicarea prezentului și edificarea viitorului. Menționăm că unele fapte și evenimente istorice sînt conștient forțate sau exagerate.

— înțelegerea conceptului de suveranitate națională ca o unitate organică dintre suveranitatea națiunii în interiorul țării și independentă țării, sau suveranitatea ei în relațiile internaționale.

Ideile cele mai înaintate cu privire la înțelegerea noțiunii de suveranitate națională le întîlnim în concepția lui N. Bălcescu — personalitatea cea mai proeminentă a ideologiei pașoptiste, „...gînditor de talie europeană, ale căruia lucrări demonstrează o concepție foarte avansată pentru vremea sa cu privire la problemele fundamentale ale dezvoltării societății, ale îmbunătățirii destinului poporului român“⁵. Prin analiza atentă și multilaterală pe care o face fenomenelor economice și social-politice din țară, prin dezvăluirea legăturilor logice dintre aceste fenomene, precum și prin soluțiile revoluționare date problemelor epocii, N. Bălcescu s-a ridicat la nivelul marilor gînditori contemporani ca el. În aria activității sale de luptător revoluționar și gînditor înaintat, problemele privind eliberarea socială, a înfăptuirii unității naționale și obținerea suveranității poporului, ocupă locul central.

În gîndirea lui N. Bălcescu conceptul de suveranitate națională prezintă unitatea dintre suveranitatea poporului și independența țării în cadrul căreia elementul determinant îl constituie suveranitatea poporului în interiorul țării, dreptul acestuia de a hotărî singur problemele sale interne și externe fără nici un amestec străin. Înțelegerea suveranității naționale în unitatea celor două coordonate ale sale rezultă cu claritate din cele două aspecte pe care N. Bălcescu le atribuie definiției suveranității poporului. Astfel, el definește suveranitatea poporului lui atît ca „Stăpînirea desăvîrșită fără să aibă a da socoteală decît numai lui dumnezeu“⁶, cît și ca „...punerea în lucrare a puterii tuturor țării murite de hotarele dreptății și urmînd după un duh de frăție“⁷.

Prima definiție se referă la independența țării în relațiile sale externe, iar cea de-a doua se referă la supremația poporului în interiorul țării, supremație care în concepția lui Bălcescu însemna conducerea tuturor lucrurilor țării pe baza frăției și egalității în drepturi a tuturor oamenilor care alcătuiau poporul.

N. Bălcescu acordă o deosebită atenție atît libertății poporului în interiorul țării, cît și libertății țării în relațiile externe și avansează ideea extrem de valoroasă după care rolul primordial în realizarea acestora, revine poporului, că poporul nu se poate elibera decît prin el însuși. Pornind de la această premiză, N. Bălcescu ajunge la concluzia că în cadrul raportului dintre cele două elemente principale ale suveranității naționale, factorul hotărîtor, determinant este factorul intern, adică suveranitatea poporului în interiorul țării. Atunci cînd poporul este stăpîn în propria sa țară, cînd are drepturi și libertăți democratice, are cî

⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. III. Editura politică Buc. 1969 p. 292.

⁶ N. Bălcescu, *op. cit.* p. 350.

⁷ *Ibidem*, p. 352.

spune Bălcescu o patrie a lui, el se luptă vitejește pentru a-și apăra țara de dușmanii care o atacă și a-i menține nestinsă suveranitatea. Dimpotrivă, acolo unde poporul este lipsit de drepturi și de proprietate, și nu este atras în conducerea treburilor țării, el nu mai este interesat în lupta pentru apărarea suveranității țării. „Pentru ce să se mai jertfească el [poporul-M.T.] pentru libertate, cînd nu se poate bucura de dînsa, cînd este și va rămîne rob? Pentru ce să mai apere o țară unde n-are nici un drept, nici o palmă de pămînt, nici chiar libera dispoziție a muncii sale“⁸?. Starea de mizerie a poporului, lipsa lui de bunuri materiale și de drepturi democratice, îl face indiferent dacă este asuprit de un dușman intern sau de un dușman extern, iar noțiunea de patrie și suveranitate nu mai au pentru el nici o semnificație. „Devenind proletar [țăranul român-M.T.] cuvintele patrie și naționalitate nu mai avură nici un înțeles pentru dînsul“⁹.

Condiționarea independenței țării de suveranitatea poporului îl conduce pe N. Bălcescu la concluzia că „Cea dintii condiție a dezvoltării morale a unui stat, a existenței lui politice e libertatea poporului și egalitatea în drepturi. Unde poporul nu e liber, unde egalitatea nu domnește, acolo nu e viață. România a început a scădea din gloria ei de cînd poporul începu a pierde din vechile lui drepturi de cînd se ridică clasa boierilor și robi pe țăran, de cînd țăranul fu despuiat de proprietate“¹⁰.

Iată de ce, în urma unei analize profunde a situației materiale a poporului. [în fond a țărănimii exploatare] — N. Bălcescu ajunge la convingerea fermă că soluția cea mai realistă a îmbunătățirii situației materiale, era înfăptuirea împroprietării țăranilor. El considera că transformarea țăranului din rob în proprietar, era o chestiune atît de importantă, încît de rezolvarea ei depindea „nu numai viitorul Țării Românești, ci a toatei românimi, să fim curați la inimă, să fim drepți, să fim neinteresați și să nu uităm nemărginita îndatorire ce ne este impusă că sîntem români și că avem a organiza o patrie, a scăpa o patrie“¹¹. Prin organizarea patriei, N. Bălcescu înțelegea tocmai repunerea poporului în drepturile sale, a face ca patria să fie numai a poporului, iar „a scăpa o patrie“ însemna cucerirea independenței acesteia, ieșirea țării din dependența în care se găsea față de imperiile absolutiste.

Gînditorul nostru democrat-revoluționar considera că națiunea în care țăranii sînt proprietari de pămînt este superioară din punct de vedere material și moral națiunilor în care țăranii sînt robi, sau „niște simpli arendași“, „primele apăra mai bine pămîntul nașterii lor, sînt mai bine pătrunse de sentimentul național, se împotrivesc cu mai multă energie năvălirilor streine, într-un cuvînt acele se unesc mai mult la interesele sacre ale patriei“¹².

Ridicarea stării materiale și morale a poporului prin împroprietărirea țăranilor ar fi întărit în popor interesul major al apărării patriei, convingerea că prin apărarea proprietății și drepturilor sale de atacurile

⁸ *Ibidem*, p. 255.

⁹ *Ibidem*, p. 246.

¹⁰ *Ibidem*, p. 324, 325.

¹¹ *Ibidem*, p. 233.

¹² *Ibidem*, p. 233—234.

și amenințările externe, apăra în fond suveranitatea țării. Iată de ce N. Bălcescu conchide că „...pentru a avea o patrie, pentru a o putea apăra și a apăra naționalitatea noastră, este de neapărată trebuință a face pe țaran proprietar. Fără aceasta nu e viitor, nu e naționalitate, și care e omul, care e românul, care este nobilul care să nu voiască o patrie, care să nu aspire la o Românie“¹³ ?.

După cum vedem, baza materială a suveranității naționale, era în gândirea lui N. Bălcescu împroprietărirea țăranilor, eliberarea acestora din șerbie, din dependența lor față de boieri. Prin apărarea drepturilor sale de suveran în interiorul hotarelor țării, poporul veghea în același timp și apăra și suveranitatea țării. În felul acesta se realizau cele două coordonate ale suveranității și prin ele se realiza în fond deplina suveranitate națională. Legătura indisolubilă dintre eliberarea socială și eliberarea națională este evidentă. Din această analiză, observăm că în gândirea lui N. Bălcescu eliberarea națională era condiționată în ultimă instanță, de eliberarea socială, adică de eliberarea țăranilor de sub jugul asupririi feudale, de rezolvarea pe cale revoluționară a unei probleme sociale interne.

Desigur pentru împroprietărirea țăranilor au militat toți gânditorii înaintați ai revoluției pașoptiste, însă, se pare că în afară de N. Bălcescu și mai puțin Ion Ionescu de la Brad și Eftimie Murgu, n-au înțeles împroprietărirea țăranilor ca bază materială, economică a suveranității naționale. M. Kogălniceanu, George Barițiu, Simion Bărnuțiu și alții considerau împroprietărirea țăranilor ca o condiție a modernizării întregii națiuni, a progresului și civilizației acesteia, care avea numai o legătură indirectă cu suveranitatea națională.

Astfel de pildă, M. Kogălniceanu are idei cu privire la problema țărănească, care merg pînă la identificarea deplină cu ideile lui Bălcescu. Și el era convins că de îmbunătățirea soartei țăranilor depinde viitorul țării, „fundarea naționalității române“, că puterea și fericirea unui stat se află în puterea și fericirea națiunii. „Numai o țară ce are mulți proprietari — spune Kogălniceanu — este tare, căci numai acolo unde este răspîdită iubirea pămîntului este răspîdită și iubirea patriei“¹⁴. Cu toate acestea împroprietărirea țăranilor, nu constituie în gândirea lui fundamentul economic direct al suveranității naționale, fiindcă puterea suverană în cadrul statului n-o încredințează poporului, adică țărănimii, așa cum gîndea N. Bălcescu, ci „claselor de sus“ ale societății.

Înțelegerea noțiunii de suveranitate ca unitate a aspectelor sale interne și externe este evidentă și în „Cîntarea României“ el scrie : „Slobozenia e îndoită : cea dinlăuntru și cea din afară... ele sînt surori, una fără alta nu pot trăi... Slobozenia din afară este neatîrnarea moșiei, în care naștem și care ne hrănește, moșia de la care tragem numele nostru și dreptul de om, de sub biruirea oricărei alte țări și împărății. Pentru sîngele ce ne dă sîntem datori cu sîngele nostru... Slobozenia dinlăuntru este legea, icoana dreptății dumnezeiești, legea așezată prin învoirea tuturor și la care toți deopotrivă se supun. Acolo undă

¹³ *Ibidem*, p. 237.

¹⁴ M. Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Editura politică Buc. 1967 p. 152

nu e lege, nu e nici slobozenie și acolo unde legea e numai pentru unii și ceilalți sînt lipsiți de sub ascultarea ei, slobozenia a pierit... și fericirea e stinsă“¹⁵.

În gîndirea lui Simion Bărnuțiu, noțiunea de suveranitate națională, este amplu dezbătută, avînd un solid fundament filozofico-juridic. El este singurul gînditor pașoptist care consacră problemelor politice și juridice lucrări de sine stătătoare: Dreptul natural public, Dreptul natural privat, Dreptul public al românilor etc. Aceste probleme sînt tratate și argumentate de pe pozițiile concepției dreptului natural sau concepției contractualiste moderne în cadrul căreia se înscriu gînditori de mare prestigiu cum sînt: Marsilio de Padova, Thomas Hobbes, John Locke, Hugo Grotius, Samuel Pufendorf, Spinoza, J. J. Rousseau și alții. Ideologia contractualistă, este în esență o concepție idealistă, deoarece explică apariția statului ca un rezultat al unei convenții între oameni, al unui contract social încheiat între aceștia și nu dezvăluie tocmai baza materială care a generat statul, adică proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Cu toate acestea, teoria contractului social a avut un profund caracter progresist în secolele XVI—XVIII. Expresînd aspirațiile înaintate ale burheziei în ascensiune, teoreticienii dreptului natural, s-au ridicat împotriva dreptului feudal divin și au explicat fenomenele social-politice prin optica raționalismului, prin unghiul de vedere al acestui etalon unic al existenței.

Deși influențat de gînditorii contractualiști, totuși opera politică și juridică a lui Bărnuțiu, „este originală prin permanentele eforturi ale gînditorului de aplicare a unor principii filozofico-juridice la realitatea societății românești a timpului“¹⁶.

Ideologia contractualistă, nu a avut însă o orientare unitară privind problema suveranității în stat: Hobbes, Grotius, Pufendorf au fost teoreticienii monarhiei absolute, ei încredinșau puterea suverană în stat unui singur monarh, John Locke, era adeptul monarhiei limitate prin constituție, iar J. J. Rousseau și Spinoza erau partizanii suveranității poporului, și au reprezentat aripa cea mai radicală a doctrinei contractualiste¹⁷.

Simion Bărnuțiu se încadrează în rîndul teoreticienilor suveranității poporului și abordează această problemă în maniera lui Rousseau pe care îl și citează. Gînditorul nostru substituie noțiunea de suveranitate cu noțiunea de maiestate și în loc de suveranitatea poporului român, folosește expresia de maiestatea poporului român. El este de părere că noțiunea de suveranitate a iscat multe confuzii. Una din sursele acestei confuzii rezidă în aceea că teoreticienii monarhiei absolute au introdus în conceptul de suveranitate nota dreptului nelimitat „ceea ce nu

¹⁵ Alecu Russo, *Scrieri alese*, Editura tineretului Buc. 1959 p. 97—98.

¹⁶ Radu Pantazi, *Simion Bărnuțiu. Opera și gîndirea*, Editura științifică Buc. 1967 p. 48.

¹⁷ A se vedea comunicarea noastră *Ideologia contractualistă cu privire la suveranitatea în stat ținută la sesiunea de comunicări științifice a cadrelor didactice de la catedra de filozofie sociologie și socialism științific din învățămîntul superior*, Buc. 22—24 sept. 1967.

i se cuvine și apoi au dat-o numai principilor, regilor și împăraților”¹⁸ Ideea criticii partizanilor monarhofili este amplu dezbătută și de Rousseau. În celebrul său „Contract social” combătând doctrina juridică monarhofilă a lui Grotius, cetățeanul Genevei spunea că Grotius „...nu precepește nimic pentru a văduvi popoarele de toate drepturile lor, ci care îi îmbracă apoi, cu toată arta posibilită pe regi”¹⁹.

De asemenea, Bărnăuțiu consideră, că la denaturarea conținutului conceptului de suveranitate, au contribuit și teoreticienii constituționalismului sau ai monarhiei limitate care au dat un fundament teoretic doctrinei separării puterii suverane în stat. Aceștia au scindat puterea politică sau suverană în două părți; o parte au încredințat-o monarhului, ca proprietate, iar cealaltă parte au rezervat-o poporului tot ca proprietate. Din această divizibilitate a puterii suverane, au rezultat două suveranități și doi suverani: principele și poporul între care se duce o luptă permanentă pentru a se afla „care din dînșii ar fi mai suveran sau adevăratul suveran”. După cum vom vedea, Bărnăuțiu, respinge teoria separației puterilor în stat și conferă suveranității atributul de indivizibilitate, ca unul din atributele principale ale acesteia.

În sfârșit, un alt motiv care îl face pe Bărnăuțiu să înlocuiască noțiunea de suveranitate cu cea de maiestate, este cel istoric. Se pare că acest motiv este conștient exagerat de Bărnăuțiu și mai ales sinonimizarea dreptului român cu dreptul roman, al cărui geniu îl urmărește permanent. Însă această exagerare era impusă de situația extrem de grea în care se găsea poporul român în general și românii din Transilvania în special. De aceea Bărnăuțiu, lansează ideea după care noțiunea de maiestate, ar ține de tradiția poporului român. Domnitorii românilor erau duci, ei nu erau suverani, ci maiestate și tot ei au fost primii magistrați ai națiunii. Românii n-au cunoscut și nici nu-și pot imagina cum ar putea fi două suveranități, doi suverani în același stat: o maiestate a principelui și alta a poporului, una reală și alta ideală. Această împărțire n-a fost cunoscută nici de români și nici de daci.

S. Bărnăuțiu definește suveranitatea în interiorul țării astfel: „Maiestatea poporului român e însăși potestatea supremă ce se cuvine lui și numai lui în toată întinderea teritoriului său, a indivizorilor săi, a scopurilor și a negoțurilor sale naționale. Această potestate unică, nedivizibilă, santa, cu totul nedependentă și nesubordonată la nici o altă potestate de pe pământ e condiția vieții celei adevărate omenești și naționale, fără de care nu s-ar putea efectua cele mai sfinte scopuri ale ei, de aceea și numit-o Românii **Maiestate** [Maiestas] pentru ca să-i arate și numai mărimea cea impuitoră”²⁰.

Suveranitatea sau maiestatea se manifestă la orice popor liber, cîm însuși poporul își face legile și își desemnează magistrații prin care poporul se guvernează. Ea cuprinde în sine dreptul poporului de a respinge orice dominație, intervenție, guvernare sau legislație străină, de

¹⁸ Simion Bărnăuțiu, *Dreptul public al românilor*, Tiparul tribunei române Iași 1867 p. 48.

¹⁹ J. J. Rousseau, *Contractul social*, Editura științifică Buc. 1957 p. 118.

²⁰ S. Bărnăuțiu, *Dreptul public al românilor*, Tiparul tribunei române, Iași 1867 p. 87.

excluce de pe teritoriul său pe orice străin și dacă s-ar decreta ceva împotriva acestor drepturi de către vreo putere sau congres, un astfel de decret ar avea valoare numai DE FACTO nu și DE JURE.

În relațiile internaționale „Maiestatea națiunii române este un drept personal al ei, ce n-are opo [nevoie-M.T.] de nici una demonstrațiune; în puterea acestui drept au putut și poate pretende de la alte națiuni ca să o recunoască și să o respecte ca pe una națiune liberă și nedependentă, ca pe doemua supremă și proprietara exclusivă a teritoriului său, precum a și fost și e în adevăr recunoscută ca atare”²¹. Tot ca expresie a manifestării suveranității în relațiile internaționale este și dreptul națiunii de a trata cu alte țări pe baza principiului egalității, dreptul războiului și al păcii, precum și dreptul de a trimite reprezentanți ai țării în țările străine.

Fundamentele suveranității națiunii române în relațiile internaționale sînt — după Bărnăuțiu — următoarele :

1. națiunea română a fost organizată de la început într-o „universitate [colectivitate-M.T.] politică” sau republică, recunoscînd și respectînd drepturile altor popoare ;

2. națiunea română a viețuit, cu drepturile, legile și obiceiurile sale în toată perioada migrației popoarelor. Aceste evenimente ale veacului de mijloc — cum arată și N. Bălcescu — n-au putut să împiedice continuitatea poporului român pe teritoriul său străbun, pe teritoriul pe care s-a format, a trăit și a muncit.

3. poporul român și-a apărut existența și suveranitatea sa cu armele, iar istoria românilor este plină de faptele lui eroice prin care el a alungat pe străini de pe teritoriul care-i aparținea în mod legitim. Pildele lor eroice și glorioase — spune Bărnăuțiu — „sînt mult mai bune argumente pentru libertatea și independența fiecărei națiuni decît renunșarea principiilor și tratatelor care astăzi se fac, iar mîine se desfac, în timp ce faptele eroice își conservă valoarea necentenit”²².

4. națiunea română a încheiat și tratate, ca națiune liberă cu alte popoare. Astfel de pildă, tratatele românilor cu turcii, nu arată după Bărnăuțiu nici un raport de „subiecțiune [supunere — M.T.] către imperiul turcesc” ci ele erau numai tratate internaționale și deci relațiile românilor cu imperiul otoman erau bazate pe aceste tratate. Această idee, care numai parțial este înfemeiată, a circulat intens mai ales în Țara Românească. N. Bălcescu, spunea de pildă, că poporul român n-a fost niciodată supus de turci prin sabie ; „Țara noastră românească nu fu niciodată supusă cu sabia, ci de bună voia sa se recunoscă supt protecția turcilor”²³, prin anumite tratate pe care domnitorii Țării Românești le încheiaseră cu imperiul otoman.

5. în sfîrșit unul din argumentele care probează suveranitatea poporului român în relațiile internaționale, este după Bărnăuțiu și acela, că vizitele făcute de domnitorii români sultanilor turci, nu erau omagii feudale sau acte de investitură feudală, ci vizite diplomatice, în vederea discutării tratatelor încheiate cu Poarta și a condițiilor respectării a-

²¹ *Ibidem*, p. 196.

²² *Ibidem*, p. 197.

²³ N. Bălcescu, *op. cit.* p. 227.

cestor tratate. Pornind de la această idee, Bărnuțiu critică concepțiile unor politicieni europeni care considerau țările române ca țări vasale imperiului otoman și introducerea în relațiile dintre români și turci un raport de vasal-suzeran.

În concluzie, suveranitatea națională în concepția lui Simion Bărnuțiu este puterea, supremația întregii națiuni române, putere care se extinde asupra întregului său teritoriu și care este îndreptățită legitim să respingă intervenția agresivă a oricărei națiuni sau a oricărui stat străin ; „toți locuitorii ce se află pe teritoriul român sînt dependenței de statul român. Națiunea română și republica română, este doamna și proprietara teritoriului său în respectul către străini și către gințile streine“²⁴.

Extrem de valoroasă este ideea lui Bărnuțiu cu privire la suveranitatea sau dreptul exclusiv al națiunii române asupra teritoriului său. Integritatea și indivizibilitatea teritoriului, reprezintă în concepția marelui gînditor patriot, coordonate esențiale ale exercitării suveranității. La baza suveranității națiunii române asupra propriului său teritoriu, stau următoarele argumente :

1. teritoriul român este inalienabil ; nici o parte din acest teritoriu nu poate fi despărțit de națiune, fiindcă el este unic, indivizibil și nedespărțit.

2. tot teritoriul român formează casa națiunii române și în virtutea acestui principiu nici o autoritate publică și nici o clasă nu pot exclude pe români, comunele și orașele lor de la proprietatea pămîntului român sau de la exercitarea drepturilor politice și civile pe acest teritoriu.

3. suveranitatea națiunii române se extinde exclusiv asupra întregului teritoriu român și ca urmare ea are dreptul să respingă ori ce știrbire a integrității teritoriale care ar veni din partea unei puteri străine ; orice punct al teritoriului român e supus suveranității naționale și toți locuitorii de pe acest teritoriu sînt dependenți, adică se conduc după legile statului român.

4. națiunea și republica română este singura proprietară a teritoriului său și ca urmare nici un străin nu va putea intra în posesia vreunui petec de pămînt din teritoriul român fără aprobarea națiunii ; orice violare sau încălcarea teritoriului român se consideră a fi încălcări ale drepturilor naționale.

5. toate locurile care nu sînt posesiuni private sînt ale colectivității, ale națiunii, așa încît pe teritoriul națiunii române nu există nici un loc al nimănui. Locurile care în mod legal nu mai sînt proprietate privată, devin publice, adică ale întregii națiuni. În mod foarte just, Radu Pantazi remarcă : „Sublinierea ideii că teritoriul este un element constitutiv al republicii române prilejuiește, deci, lui Bărnuțiu afirmarea teze foarte importante despre unitatea națională a tuturor românilor și despre independența națională“²⁵.

²⁴ S. Bărnuțiu, *op. cit.* p. 119.

²⁵ Radu Pantazi, *Simion Bărnuțiu, Opera și gîndirea*, Editura Științifică București, 1967 p. 191.

Viziunea teoretică profundă a concepției lui S. Bărnăuțiu despre noțiunea de suveranitate națională este întregită de atributele pe care le conferă el suveranității poporului român. În această direcție, ideile gânditorului nostru se identifică cu cele mai înaintate concepții contractualiste care proclamau principiul suveranității poporului, în speță cu concepția lui J. J. Rousseau și Spinoza. Atributele suveranității naționale, după S. Bărnăuțiu sînt : unitatea, nedivizibilitatea, santitatea și neresponsabilitatea, ceea ce înseamnă că suveranitatea este unitară, indivizibilă și inalienabilă, santă și neresponsabilă. Aceste atribute se găsesc și în concepția despre suveranitate a lui Rousseau.

Suveranitatea națională este un atribut esențial al națiunii române și ea nu poate fi decît unică și nedespărțită, adică indivizibilă. Prin împărțirea imperiului și a jurisprudenței — spune Bărnăuțiu — diferiților magistrați, suveranitatea nu se împarte, nu se divizează, deoarece magistrații lucrează toți ca mandatar autorizați de întreaga națiune, conform constituției republicii, constituție care nu recunoaște alt purtător al suveranității decît pe întreaga națiune română. Susținînd cu tărie indivizibilitatea suveranității, S. Bărnăuțiu se ridică totodată împotriva concepțiilor lui John Locke și Montesquieu care erau adepții separației puterilor în stat. Astfel John Locke, a cărui gîndire social-politică a fost reflexul compromisului burgheziei engleze cu nobilimea, împărțea puterea suverană în putere legiuitoare, putere executivă și putere confederativă, aceasta din urmă deținea resorturile tuturor raporturilor externe, de ea depindea menținerea păcii, declararea și conducerea războiului. Puterea legiuitoare exprima în concepția lui Locke, esența statului și a suveranității, și era încredințată burgheziei, iar puterea executivă și confederativă erau încredințate monarhului. Această separație a puterilor suverane în stat, a fost definitivată de Montesquieu. Autorul „Spiritului legilor“ considera că în cadrul statului există tot trei puteri : puterea legislativă, puterea judecătorească și puterea executivă. La el puterea monarhului este și mai limitată, în comparație cu investiturile pe care i le atribuie Locke, în sensul că monarhul se bucura numai de puterea executivă iar puterea legislativă și judecătorească erau încredințate poporului, adică burgheziei în ascensiune.

S. Bărnăuțiu, nu era de acord cu ideea separării puterilor suverane în stat, deoarece în cadrul aceluiași stat nu puteau exista în același timp doi suverani : monarhul și poporul. Pe de altă parte, Bărnăuțiu considera că puterea suverană este un atribut al întregii națiuni și cum națiunea este unitară, indivizibilă și suveranitatea este unitară și indivizibilă. Iată de ce spuneam că ideile lui Bărnăuțiu se identifică cu ideile lui Rousseau în ceea ce privește indivizibilitatea suveranității, cu singura deosebire, în fond neesențială, că în timp ce gînditorul francez atribuie suveranitatea voinței generale, Bărnăuțiu o atribuie întregii națiuni. „Voința — scrie Rousseau — sau este generală, sau nu este generală, ea este adică a corpului întreg al poporului, sau numai a unei părți a lui. În primul caz, această voință declarată este un act de suveranitate și are putere de lege ; în al doilea, ea nu e decît o voință particulară sau un act de

magistratură, adică este cel mult un decret²⁶. Rousseau critică aspru pe teoreticienii separației puterilor și arată că aceștia neputînd să împartă suveranitatea în principiu, o împarte după obiectul ei în forță și în voință, în puterea legiuitoare și în putere executivă în drepturi fiscale de justiție și de război, în administrație interioară și în puterea de a trata cu străinii, părți pe care uneori le confundă iar alte ori le separă. De aceea — notează Rousseau — „Ei fac din suveran o ființă fantastică, alcătuită din bucăți adunate la un loc²⁷”.

Aceste precizări ne arată limpede că ideea lui S. Bărnăuțiu cu privire la indivizibilitatea suveranității este similară cu concepția lui Rousseau și cu cea a lui Hobbes, care socotea și el că ideea împărțirii puterii suverane era subversivă și pledează pentru indivizibilitatea acestei puteri. Însă, în timp ce Bărnăuțiu atribuie suveranitatea întregii națiuni, Hobbes urmărea să concentreze întreaga putere suverană în mîinile unui singur despot.

Suveranitatea ca putere supremă a națiunii — arată Bărnăuțiu — e „sacrasinta” atît pentru fiecare cetățean, cît și pentru „universitatea românilor” adică pentru toți românii. Acest atribut rezultă, pe de o parte din faptul că suveranitatea națională nu poate fi încredințată nici măcar unei familii românești, cu atît mai puțin la străini, iar pe de altă parte suveranitatea cere și impune datoria fiecărui cetățean care trăiește pe teritoriul românesc, de a asculta de ea și de a îndeplini legile emise de ea. Dar această ascultare nu este oarbă, ci rațională, adică cetățenii au dreptul de a trage la răspundere pe magistrați, ca mandatarii ai națiunii. de modul cum își îndeplinesc sarcinile încredințate de națiune.

Ultimul atribut inerent suveranității, constă în aceea că aceasta nu este responsabilă. Suveranitatea este a națiunii, iar națiunea nu are nici un superior în fața căruia să răspundă, decît opinia publică și tribunalul istoriei. Magistrații răspund însă în fața națiunii atît după dreptul public natural, cît și după dreptul public român.

S. Bărnăuțiu împarte drepturile cetățenilor români în trei categorii : drepturile naturale, care sînt comune cu drepturile tuturor oamenilor, drepturile civile și drepturile politice stabilite de însuși poporul român printr-un consens, printr-o înțelegere a întregii colectivități a națiunii. La baza drepturilor naturale, stă dreptul personalității omului, respectarea demnității fiecărui cetățean, ca parte componentă a națiunii și poporului. Principalele drepturi naturale sînt :

- dreptul inviolabilității persoanei ;
- dreptul fiecărui român de a se așeza pe orice loc în limitele teritoriului românesc ;
- dreptul fiecărui român de a gîndi și a vorbi liber, fără a vătăma drepturile altora ;
- dreptul de a forma societăți, asociații, în scopul progresului în științe și arte, în scopul reformării legilor și punerea lor pe baze românești pentru eliberarea pămîntului românesc din mîini străine, pentru eliberarea industriei și a comerțului de sub influența străină, pentru educarea poporului, îngrijirea copiilor orfani și săraci etc. De asemenea

²⁶ J. J. Rousseau, *Contractul social*. Editura științifică Buc. 1957 p. 116.

²⁷ *Ibidem*, p. 117.

esențiale ale acestui concept și mai ales, ei au conceput suveranitatea națională ca unitate organică a atributelor sale în interiorul țării și în relațiile internaționale.

Am insistat asupra acestei idei, deoarece, conceperea suveranității ca o unitate indisolubilă a prerogativelor sale interne și externe, este o caracteristică esențială a ideologiei noastre de la jumătatea secolului trecut. Totodată, ea este și una dintre trăsăturile care o fac să se deosebească de concepția contractualistă apuseană cu privire la suveranitate. Ideologia contractualistă a abordat mai ales aspectele interne ale suveranității — reduse în esență la domeniul juridic — și într-o măsură foarte mică aspectele externe. Hobbes, Locke, Grotius, Puffendorf și chiar J. J. Rousseau și Spinoza s-au îndreptat în special spre teoretizarea suveranității juridice interne, spre filozofarea acestei noțiuni. Gândirii noștri pașoptiști, la care deși se resimt influențe contractualiste se — la unii mai puțin, la alții mai mult — n-au mers numai pe acest precum al teoretizării și filozofării. La ei orice teză teoretică este necesar-ente însoțită de concluzii practice cu adânci semnificații politice și de ideologice și au conceput suveranitatea nu ca o categorie social-politică constructivă, ci ca un atribut inerent al unei națiuni concrete, a națiunii și poporului român. Condițiile concret-istorice în care se găsea poporul nostru în jurul anului 1848, au imprimat gândirii din această perioadă un profund caracter militant și patriotic. Unul dintre cele mai mari me-e ale ideologiei pașoptiste din țara noastră, îl constituie tocmai această corare puternică în climatul real al vremii, lupta ei neobosită — prin tiuni practice revoluționare și prin gândire înaintată — pentru cuce-rea și consolidarea suveranității naționale, indiferent de unele deose-ri care există în sînul ei în abordarea și soluționarea unora dintre pro-emele epocii.

2. Factorii care condiționează cucerirea și consolidarea suveranității naționale

Analiza amplă a noțiunii de suveranitate națională, dezvoltarea co-donatelor sale esențiale precum și înțelegerea ei prin prisma contex-ului concret-istoric din țările române de la jumătatea secolului al XIX-
ce a, i-au condus pe gânditorii pașoptiști la concluzia că dobîndirea și con-olidarea suveranității nu erau posibile fără unitatea tuturor românilor
tr-un stat național puternic, fără o armată națională capabilă să cu-
rească și să apere suveranitatea țării și fără crearea unui fundament
onomic, menit să consolideze baza materială a suveranității. Așadar,
irea, armata națională și crearea unei puternice economii românești,
ătuiiau, într-o impresionantă unitate organică, factorii esențiali de ca-
depindeau cucerirea și consolidarea suveranității naționale.

În problema unității naționale, gânditorii români înaintați de la
sa 48 au o deplină unitate de vederi. Unitatea națională trebuia să consi-
il tească actul constituirii statului național și a națiunii române; ea tre-
o: lia să unească vechea comunitate de origine și limbă, cu unitatea po-
ică, economică, juridică și culturală pe baze moderne.

Gânditorii pașoptiști, sînt unanimi în a recunoaște că unirea tutu-
r românilor într-un puternic stat național, era o condiție de stringentă

necesitate pentru cucerirea suveranității. Ei erau conștienți, că nur prin unirea tuturor forțelor sale, poporul român se putea opune cu și ces oricărei intervenții despotice care ar fi încercat să sugrume liber tea poporului și a țării.

Conștient de faptul că unirea face puterea, N. Bălcescu ridică l tărît problema solidarității tuturor românilor. „Unirea face puterea s turilor și prin urmare fericirea lor“³⁴. Toate nenorocirile care s-au at tăt asupra poporului român în decursul istoriei, s-au datorat lipsei de unitate. Iată de ce unirea tuturor românilor într-un singur stat l litic puternic, a fost idealul principalilor conducători ai poporului rom Cu cît lupta pentru unire dădea tot mai multe jertfe, cu atît mai m ideea de unitate prindea rădăcini tot mai puternice în conștiința rom nilor. Pentru a demonstra necesitatea unirii, N. Bălcescu folosește toria, aducînd în conștiința contemporanilor săi glorioasele evenimeii din trecutul de luptă a poporului. Însă el concepea istoria nu ca un se în sine, ci ca un instrument în soluționarea problemelor teoretice și pr tice la ordinea zilei. Prin folosirea istoriei într-un înalt sens știință N. Bălcescu urmărea să fundamenteze în mod deosebit de document atît continuitatea poporului pe teritoriul vechii Dacii, cît și trezirea pe baza acestei continuități — a conștiinței naționale a maselor, a le tei pentru cucerirea și apărarea suveranității naționale. În abordat acestor probleme cu profunde semnificații teoretice, istoricul și gîndi rul înaintat se contopesc în personalitatea democratului revoluționar N. Bălcescu.

Lupta pentru unitate, începe după N. Bălcescu odată cu Mircea? Bătrîn care a urmărit „a întrupa toată românimea într-un singur stă Acum întîiași dată vedem ideea de unitate a se arăta, idee care ve idealul secolilor viitoare și a tuturor voievozilor noștri cei mari“³⁵. M gînd pe firul marilor evenimente legate de lupta poporului nostru p tru unire, N. Bălcescu, aduce în conștiința maselor, marea epopee săl sită de români sub conducerea lui Mihai Viteazul. Era lui Mihai Vitea devine în gîndirea lui N. Bălcescu simbolul uniții naționale. Planul lui Mihai Viteazul erau mari și ele urmăreau „crearea naționalit [națiunii — M.T.] românești, unirea tuturor românilor într-un stat l litic. Ideea măreață și singură mînuitoare pentru noi, pe care din o rea acelor veacuri, părinții noștri n-o putură realiza statornic și c singură trebuie să fie ținta politică a românilor de azi“³⁶.

Mihai Viteazul era pentru români „...nu numai un erou ce a sf perit armele lor cu glorie nepieritoare, ci încă ideea de viață, ideea mîntuire, simbolul uniri lor naționale“³⁷.

Crearea acelor condiții de putere ale românilor, care să fie) puse despotismului din țară și din afara ei nu era posibilă fără o pu nică unitate națională. N. Bălcescu conchide că „Dacă naționalitatea e sufletul unui popor, dacă, cîtă vreme el păstrează acest semn carac ristic al individualității sale, acest spirit de viață, el este investit

³⁴ N. Bălcescu, *op. cit.* vol. II. Buc. 1953 p. 24.

³⁵ N. Bălcescu, *op. cit.* vol. II. Editura Academiei, Buc. 1953 p. 13.

³⁶ N. Bălcescu, *op. cit.* vol. I. p. 215.

³⁷ *Ibidem*, p. 219.

ceptul neprescriptibil de a trăi liber, unitatea națională este chează-
ea libertății lui, este trupul lui, trebuincios ca sufletul să nu piară și
amortească, ci, din contră să poată crește și a se dezvolta³⁸.

Cezar Bolliac era și el de părere că „Unirea României într-un sin-
r stat nu este o idee numai în capetele citorva români prea înaintați ;
ea a fost sentimentul național în toate părțile României de cînd is-
ria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia“³⁹. El era convins că
nimic nu lipsește României decît să redobîndească unitatea politică ce
avut în multe rînduri și ale cării nu i-a lipsit niciodată, unitatea eco-
mică, precum are pe cea fizică, și pacea din partea tiranilor streini ge-
și de frumusețile ei. Acestea vor veni, și România va fi o țară mo-
l ; fericită înlăuntru și respectată din afară⁴⁰.

Lupta pentru formarea și organizarea statului național a creat ca-
ul în care Mihail Kogălniceanu a jucat unul din rolurile cele mai în-
mnate. Numele său se confundă cu lupta pentru unire, cu realizarea
esteia și a celor mai de seamă reforme legate de organizarea statului
dern român. De aceea ideea unității naționale, este una din ideile
ncipale ale gândirii sale. În „Dorințele partidei naționale în Moldova“
rise în luna august 1848, M. Kogălniceanu considera Unirea ca fiind
muna tuturor instituțiilor propuse de el în această lucrare, „cheia bol-
i“ fără de care s-ar prăbuși tot edificiul național, unire încercată de
efan cel Mare și Mihai Viteazul. Unirea era dictată elocvent de co-
unitatea de origine, limbă, obiceiuri și interese și numai ea putea asi-
tra drepturile naționale ale poporului român, independența în interio-
l țării și puterea de a se apăra de îniriurile străine. M. Kogălniceanu,
nsidera „neatîrnarea noastră dinlăuntru și prin urmare autonomia“⁴¹,
cel mai sfînt drept strămoșesc care nu poate fi îndeplinit decît prin
ire. Nu întîmplător, el pune în fruntea tuturor instituțiilor din **Do-
rîțele partidei naționale** „Neatîrnarea administrativă și legislativă în
ate cele dinlăuntru, fără amestec a orice puteri străine“⁴². Ridicî-
t-se împotriva celor care nu erau pentru unire, M. Kogălniceanu le
une : „Protestați în contra Unirei ! O cred, Unirea este pentru țară și
voastră nu voiți nici țară, nici nație... Inima poporului nu înșeală
ciodată. Să ascultăm fraților, inima poporului nostru ; să ascultăm și
terusul nației noastre care ne strigă neîncetat : Unire și Unire“⁴³.

Considerînd unirea ca „una din credințele noastre cele mari“, C. A.
setți se ridică și el împotriva dușmanilor unirii : „A despărți pentru
mpărți este devisa inamicilor noștri ; a ne uni spre a putea fi este cre-
ța noastră... Unii vor ca nația română, precum este împărțită în cla-
să fie împărțită și în principate, ca astfel, turburată neconținut, să
înăuntru, ca și-afară, prada celui mai tare sau celui mai dibaci ; ș-alții
buna orînduială prin dreptate, propășirea prin știință, împăciuirea

³⁸ N. Bălcescu, *op. cit.* vol. II. Editura Academiei Buc. 1953 p. 311.

³⁹ *Antologia gândirii românești*, partea I. Editura politică Buc. 1967 p. 300.

⁴⁰ *Ibidem*

⁴¹ M. Kogălniceanu, *Texte social-politice alese* Editura politică Buc 1967

43.

⁴² *Ibidem*, p. 145.

⁴³ *Ibidem*, p. 201—202.

prin morală ș-adevăr, răsplătirea prin muncă și vrednicie și puterea prin unire“⁴⁴.

La rîndul său, George Barițiu avea ferma convingere că de unire depinde „tăria și puterea patriei, cum și vaza și cumpănirea ei politică“ de ea depindea prezentul și viitorul poporului român. Unitatea națională — spunea Bărnăuțiu — consolidează legăturile trainice ale poporului, care în „timp de pace lucrează mai puternic decît oricare alte așezăminte omenești prin stăpînirea de prejudețe, prin învierea iubirii frățești și prin întărirea simțului moral, iar la amenințarea de vreun război însoțită pe întreaga nație pentru apărarea libertății și neatîrnării sale“⁴⁵. Barițiu spunea că unirea și unitatea națională, sînt bunuri mari, importante și însufletitoare care nu cer mai mult decît voința tare de a fi și a rămîne un singur popor format din „...frați vorbitori ai unei limbi păstrate de străbuni și veacuri, toți fiii ai unui popor păzitor de legile morale, înflăcărat de libertatea patriei, iubitor al neamului său, suferitor al streinului pînă unde suferă independența națională“⁴⁶.

Simion Bărnăuțiu, considera că unirea reprezintă unul din drepturile fundamentale ale poporului român „paladiul tuturor drepturilor naționale“ ale românilor, pentru care au luptat mai mulți voievozi, dar mai ales poporului. Despre necesitatea unirii, spune Bărnăuțiu, nu se poate închipui nici un român care dorea conservarea și prosperitatea elementului român, cît și ieșirea poporului din stadiul în care se afla. „Unirea este necesară, pentru că națiunea română fără de dînsa nu și-ar putea apăra viața și libertatea în contra inamicilor interni, nu și-ar putea recîștiga libertatea și drepturile pierdute, nici nu s-ar putea regenera; acest scopuri se pot atinge numai prin una concentrare de puteri care este rezultatul unirii“⁴⁷.

Unirea nu poate fi decît opera întregului popor român, o înțelegere, un pact încheiat prin consensul tuturor românilor, fiindcă „Întelepciunea spune că românul să se unească cu românul“. Bărnăuțiu însă nu era pentru unirea românilor într-un stat național, de pe urma căreia s-ar profita o dinastie ereditară sau o oligarhie creditară, așa cum urmărea boierii. „Unirea cea dorită de toți românii — scria el — nu poate fi centralizarea puterii legislative, judiciare și executive, centralizarea tezaurului național și a armatei naționale în mîinile unuia care nu răspunde nimănui, sau în mîinile unei oligarhii, care asemenea nu răspunde nimănui. Unirea românilor dă să fie un pact făcut de toți românii și pentru salutea tuturor“⁴⁸. Bărnăuțiu se ocupă pe larg de pactul unirii, precum și de condițiile pe care trebuie să le îndeplinească acest pact.

Ideea unității naționale ca o condiție indispensabilă cuceririi și veranității naționale este reliefată pregnant și în gîndirea lui Ion Ghic. Ca și gînditorii analizați pînă aici și Ghica spunea că „Unirea este efectul luptei seculare în contra cotropitorilor, lupta prin care ne-am con-

⁴⁴ *Antologia gîndirii românești*, partea I. p. 425.

⁴⁵ G. Barițiu, *Scrieri social-politice*, Editura politică Buc. 1962 p. 85.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 86.

⁴⁷ S. Bărnăuțiu, *op. cit.* p. 317—318.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 118.

serva naționalitatea; ea este simbolul dorinței de a fi, garanția cea mai puternică și mai temeinică în contra tendințelor și ambițiilor din afară⁴⁹. Ion Ghica privea unirea ca o necesitate pentru apărarea suveranității naționale, pentru consolidarea și păstrarea existenței naționale. „Pe noi românii necesitatea ne împinge a ne aduna într-un singur mănunchi, ca să putem înfățișa o rezistență serioasă năvălitorilor și a ne apăra naționalitatea. Românii nu pot pierde din vedere că, ca națiune și ca stat, avem o misiune de îndeplinit și înțeleg că pe cât vom fi în voia întimplărilor din afară, geniul nostru național nu se poate dezvoltă; simțim că avem o datorie imperioasă a ne asigura ființa: a re-nunța la unire ar fi pentru noi a abdica ca națiune, ar fi a renunța la orice speranță⁵⁰. Unirea românilor într-un puternic stat național, nu era „tendința de mărire sau de cotropire, ci spirit de conservare și de legitimă apărare în contra vecinilor ce îi înconjoară, căci temerea de cotropire și reducerea lor la o stare de inferioritate și de umilire este încă mare și le impune datoria de a căuta să devie un stat puternic, ca să-și poată apăra cu succes existența⁵¹”

Această succintă analiză demonstrează, că unitatea națională ca premiză și condiție sine qua non a dobândirii suveranității, a fost idealul tuturor personalităților eminente ale revoluției pașoptiste din toate Țările române, de pe întreg teritoriul patriei noastre. Unitatea națională, ca eveniment de mare însemnătate istorică, trebuia să deschidă o nouă etapă în lupta pentru eliberarea națională și socială.

Unitatea națională trebuia să creieze cadrul necesar înfăptuirii unor adânci reforme cu caracter economic, politic și social. De ea era legată organic și crearea unei puternice armate naționale, una din garanțiile cele mai sigure ale cuceririi și apărării suveranității naționale. Gînditorii social-politici înaintați de la 1848 era pe deplin conștienți că fără o armată temeinic organizată, noțiunea de suveranitate, ar fi rămas un ideal, numai o posibilitate. De aceea, ei au militat consecvent pentru făurirea unei armate bazată pe o strategie și tactică modernă.

N. Bălcescu consacră acestei probleme o serie de studii printre care „Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum“, „Puterea armată și arta militară la Moldoveni în timpul mării lor“ precum și alte studii, prin care democratul revoluționar demonstra necesitatea organizării unei puternice armate, pătrunsă de un adînc sentiment patriotic. Precuparea statornică a lui N. Bălcescu pentru formarea armatei naționale, își are izvorul în mod nemijlocit, în activitatea sa politică revoluționară, iar caracterul concepției sale de ansamblu asupra problemelor militare poartă amprenta vădită a gîndirii sale înaintate. „...Fiți gata, dar — scria el — a vă lupta bărbătește căci prin lucrare și jertfire, prin sîngele vărsat, poporul dobîndește cu-noștința drepturilor și datoriilor sale⁵²”.

Ideea că poporul este factorul hotărîtor în cucerirea suveranității naționale, străbate ca un fir roșu întreaga sa concepție cu privire la în-

⁴⁹ Ion Ghica, *Opere*, vol. II. E.S.P.L.A. Buc. 1956 p. 27.

⁵⁰ Ion Ghica, *Opere*, vol. I. E.S.P.L.A. Buc. 1956 p. 363.

⁵¹ *Ibidem*, p. 362.

⁵² N. Bălcescu, *Opere*, vol. I. Buc. 1953 p. 312.

temeierea armatei naționale. El preconiza o armată a rezervelor naționale cu o bază populară largă, o armată care trebuia să fie o „avangardă a norodului“, deci nu o armată compusă din mercenari, care n-avea nici un sentiment patriotic. „Toată speranța noastră este dar în organizarea rezervelor naționale. Puterea statului nu stă în armata activă, ci în rezervele ei naționale“⁵³. În argumentarea acestei teze vedeam că marile victorii obținute asupra turcilor de către Mircea cel Bătrân Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, s-au datorat faptului că armata română, era o avangardă a poporului, superioară armatelor mercenare. Acești mari domnitori, spunea Bălcescu, iscusiți în arta militară au organizat „...de la început armata, miliția și ridicarea gloatelor — încît la dinșii țării românul se năștea cu datoria d-a fi soldat și d-apăra statul la vreme de nevoie și cînd vrăjmașul călca pămîntul românesc, toată țara trebuia să fie în arme“⁵⁴.

Dar în perioada premergătoare revoluției de la 1848 românii n-aveau o armată proprie : ea se demoralizase, își pierduse disciplina și nu mai folosea nici în interiorul țării, nici în afara hotarelor sale. „Țara noastră n-are arme, n-are oștire, care s-a demoralizat cu totul“⁵⁵, scria Bălcescu lui Ion Ghica în iulie 1848. Ca urmare N. Bălcescu cerea o reformă urgentă a armatei, al cărei obiectiv central era încheierea unei armate naționale populare, cu bune temeiuri de apărare a suveranității țării. Prin aceasta ei militau în fond pentru necesitatea înarmării poporului — singura soluție reală în scopul cuceririi și apărării independenței. Ca partizan hotărît al înarmării poporului, Eftimie Murgu pledează și el pentru organizarea armatei, care trebuia să apere cuceririle revoluției și independența națională. Într-o scrisoare adresată lui N. Bălcescu în iulie 1848, Eftimie Murgu atrăgea atenția revoluționarilor din Muntenia asupra armatei. „Cea dintîi grijă să vă fie, fraților arma! Armată cît mai în grabă să aveți, ca să puteți cel puțin cea dintîi navală să o întîmpinați cu bună ispravă, apoi de aici încolo va fi grija noastră și mai pe urmă grija Europei... Iară și iară vă îndemn : nu glumiți, ci vă armați, știți cum e zisa : Si vis pacem, para bellum ! De multe ceremonii sau alte tactici militare scoateți numai esența ei, lăsînd nimicurile la o parte, exercitați armata numai întru acele evoluțiuni ce sînt de cea mai neapărată trebuință“⁵⁶. Neîndoielnic, această „neapărată trebuință“, semnifică în concepția lui E. Murgu, tocmai apărarea libertății naționale și cerea ca armata să fie folosită în acest scop.

Mihail Kogălniceanu, pune problema întemeierii armatei încă în august 1848 în **Dorințele partidei naționale în Moldova**. Armata, spunea el, este necesară pentru „a avea o garanție temeinică pentru averile materiale și morale și pentru pămîntul țării și a fericirii publice“⁵⁷. Necesitățile și mijloacele țării, apărarea și consolidarea suveranității, și

⁵³ *Ibidem*, p. 39.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 12.

⁵⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II. *Correspondența*, Ediție critică de G. Zane Bătuș, Editura Academiei Buc. 1964 p. 98.

⁵⁶ *Antologia gîndirii românești*, Buc. 1967 p. 336.

⁵⁷ M. Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Buc. 1967 p. 147.

puneau o serioasă și temeinică organizare a puterii armate. Ca și N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, avea convingerea că „Instituțiile militare au fost odată puterea și fala României. Cît ele au fost în picioare, autonomia Principatelor n-a fost un cuvînt sec”⁵⁸. Numai atunci, cînd o națiune își are deplina conștiință a drepturilor sale, ea are și curajul și puterea de a și le apăra; numai în aceste condiții națiunea este respectată în afară. Concluzia sa privind organizarea armatei este străbătută de un puternic patriotism: „Să ne întărim dar puterea armată — scria Kogălniceanu. — Destul soldații noștri au servit de santinelă la ușile streinilor. Destul steagurile române s-au umilit înaintea năvălitorilor streini; mai filiiie odată liber aceste stindarde și pentru apărarea patriei”⁵⁹.

Pe Simion Bărnuțiu îl neliniștea faptul că românii nu mai erau pasionați pentru armată, așa cum erau strămoșii lor. Din această cauză străinii prezentau țările române ca pe niște feude ale sultanilor sau ca pe niște provincii rusești și habsburgice. Regenerarea națională, care în concepția lui Bărnuțiu însemna cucerirea suveranității, nu putea fi înfăptuită decît cu ajutorul armatei și a politicii „...numai armele și politica pot să regenere pe români; prin arme însă nu înțelegem oastea cea uniformată după moda și dresată după sistema principilor europeni pentru scopurile absolutismului, ci înțelegem oastea națională”⁶⁰. Prin politica gînditorului nostru, nu înțelegea arta celor ce se fac numai că ard pentru binele națiunii lor și în realitate sînt agenți ai străinilor, ci politica acestor oameni care cunosc principiile dreptului, drepturile și misiunea națiunii proprii, cunosc „geniul timpului” și lucrează în conformitate cu acestea și cu necesitățile națiunii.

Ideea organizării unei puternice armate naționale în stare să cucerească și să apere suveranitatea națională o întîlnim și la George Barițiu și Avram Iancu. După cum este cunoscut, Avram Iancu era ferm convins că libertatea națională și socială nu se puteau obține decît cu „lancea lui Horea”.

Crearea unei economii naționale puternice, ca fundament material al suveranității naționale este un alt factor intern necesar menținerii și întăririi independenței țării. Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Una din ideile progresiste ale pașoțiștilor de mare importanță pentru viitorul națiunii noastre a fost ideea necesității dezvoltării activităților industriale, a comerțului, finanțelor, a intensificării schimburilor economice între țările române, precum și cu alte state, intrînd astfel în circulația internațională de bunuri, de valori materiale și spirituale”⁶¹. Gînditorii de la 1848 din Țările Române au înțeles că suveranitatea națională, pe lîngă un fundament politic și juridic, avea nevoie și de o puternică bază economică. Lipsită de această bază materială, suveranitatea, nu s-ar fi manifestat în toată plenitudinea atributelor sale, ci ar fi fost — cum spunea Kogălniceanu — un cuvînt sec, fără o semnificație reală. Însă, ideologia pașoțiștă, nu are o orientare deplin

⁵⁸ *Ibidem*, p. 230.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 221.

⁶⁰ S. Bărnuțiu, *op. cit.* p. 188.

⁶¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*, vol. III. Editura politică, București, 1969, p. 289.

unitară în înțelegerea acestui factor. După cum am văzut, N. Bălcescu, Ion Ionescu de la Brad, Eftimit Murgu, înțelegeau prin baza economică a suveranității, împroprietărirea țăranilor, transformarea țăranilor iobagi în proprietari de pământ și eliberarea lor din șerbie. Având proprietate, poporul, adică țăranimea avea și patrie și apărind proprietatea, apăra în același timp și suveranitatea țării. După revoluția de la 1848 și mai ales, după Unirea Principatelor și formarea statului național, începe să-și facă loc, în gândirea pașoptiștilor care au trăit și au înfăptuit evenimentul de la 1859, ideea unei industrii naționale proprii. Această idee este conturată mai ales la M. Kogălniceanu, George Barițiu, Ion Ghica și Simion Bărnuțiu, gânditori care au trăit și au activat în domeniul social-politic în perioada formării statului național și a cuceririi independenței de stat.

Pînă la înfăptuirea Unirii Moldovei cu Țara Românească, M. Kogălniceanu, a militat activ pentru îmbunătățirea situației materiale și spirituale a poporului, ca una dintre principalele premise ale progresului și civilizației. Încă în anii 1849—1850 el scria : „Cît de departe însă am merge, cîtă fericire ne-am pregătit, cînd, în loc de a ne cheltui în deșert activitatea și capitalurile noastre, le-am întrebuițat în sporirea bunăstării materiale a țării noastre, singura care ne poate duce la bunăstarea intelectuală, adică la adevărata civilizație“⁶². Spirit pătrunzător și cutezător, M. Kogălniceanu, a dezvăluit adevărata stare de lucruri a țării, faptul că din punct de vedere material și spiritual, cu toate bogățiile sale, țara era săracă, în urma națiunilor civilizate din Europa. „Ne pretindem nație civilizată și avem robi ; civilizația noastră se mărginește în lux, în mărfurile europene, care ne exportează toată bogăția, în caritele și juvaerele femeilor noastre și în cunoștința superficială a unei sau două limbi streine. Propășirea noastră intelectuală se mărginește în șaisprezece școli publice ! Iar bunăstarea materială este închisă între pereții poleiți a citorva palaturi boierești“⁶³. Mici și slabi românii nu puteau deveni mari și tari decît prin îmbunătățirea materială și intelectuală a țării lor.

După formarea statului național și mai ales după obținerea independenței de stat, relațiile economice ale statului român, cu celelalte state, au scos în evidență necesitatea unei depline suveranități naționale și în domeniul economiei. M. Kogălniceanu, sesizează legătura dintre problemele economice și cele politice, faptul că în a doua jumătate a secolului trecut, chestiunile economice, care erau eminentamente chestiuni politice, aveau un caracter primordial față de toate celelalte probleme. În aceste condiții, a da interesele economice ale țării în mîna străinilor, însemna sucombarea independenței politice. El considera că sosise timpul ca România să aibă propria sa politică economică și comercială. „Țara aceasta trebuie să aibă odată suveranitatea și a intereselor ei economice ea ține să fie stăpîină la ea acasă, să arate că și ea are puterea ei, și că nu are nevoie să cerșească nici tratate, nici convenții“⁶⁴.

⁶² M. Kogălniceanu, *Scrieri alese*, E.S.P.L.A. Buc. 1956 p. 151.

⁶³ *Ibidem*, p. 150.

⁶⁴ M. Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Buc. 1967 p. 368.

Deși socotea agricultura ca principala bogăție națională, Kogălniceanu insistă pentru dezvoltarea industriei noastre născînd și numai atunci „cînd va fi pe tărîmul industriei și agriculturii destul de tari, vom arăta că vom fi dornici și vom zice : ne dați, vă dăm, nu ne dați, cale bună, noi trăim și fără dvs.“⁶⁵.

George Barițiu pornea de la ideea că „Fără avuții nu poate fi vorba de cultură și mai puțin de libertate. S-a mai zis și ar trebui să ne repetăm pe fiecare zi axioma cumplită : un popor sărac este și rămîne în veci sclavul altora“⁶⁶. Acesta este un adevăr, spune Barițiu, care nu poate fi răsturnată de nici un raționament sec. Istoria demonstrează că cei care au subjugat alte popoare, le-au luat mai întii bogățiile și după aceea le-a fost foarte ușor să le transforme în popoare sclave, supuse. Fără o puternică bază economică națională, fără industrie, națiunile industriale „...ne iau de popoare barbare și proaste, pe care să ne facă tributare fabricilor, intereselor și plăcerilor lor“⁶⁷. Ideea dezvoltării industriei este adevărată, dar numai acolo unde fabricile se află în interiorul țării, iar materia primă „productele crude“ se lucrează în țară și ca urmare și cîștigul rămîne tot în țară, contribuind la dezvoltarea și consolidarea ei economică. Îndestularea vieții, ridicarea nivelului de trai material și cultural al poporului, sînt organic legate de dezvoltarea economică a țării, ca bază materială a suveranității naționale.

Ion Ghica, încă din 1844 era convins de marea însemnătate pe care o avea industria în procesul de întărire a suveranității. În studiul intitulat **Despre importanța economiei politice**, el arăta că „industria este mișcătorul neamurilor, Industria, din firea ei, este înainte — alergătorul neatîrnării și a slobozeniei“⁶⁸, iar mai tîrziu, în **Convorbiri economice** el punea industria la baza civilizației și progresului națiunii ; o națiune fără industrie, nu poate fi națiunea civilizată. Desigur, concepția lui Ghica cu privire la industrie, are unele oscilații. Astfel, deși înțelegea rolul industriei, ca purtător material al suveranității naționale, totuși, el socotea că industria românească, va rămîne „pentru multe veacuri“ industria agricolă. Pe de altă parte, el limitează industrializarea la mica industrie, înțelegînd în general prin industrie agricultura și comerțul. Cu trecerea anilor, mai ales după 1870, Ion Ghica își va ameliora concepția sa cu privire la industrializare, însă ideea enunțată încă în anul 1844, că industria este necesară nu numai pentru îmbunătățirea stării morale, ci de ea depindea însăși „existența noastră politică“ își păstrează pe deplin viabilitatea.

Pentru consolidarea suveranității naționale și Bărnăuțiu considera că era absolut necesară dezvoltarea industriei și comerțului, fără de care libertatea românilor ar fi nulă : „românii sînt mîrginiți de străini numai la agricultură. Străinii și-au creat capitaria din estorisiunea românilor, ei au tras la sene toate canalile cîștigului, monopolul viptualilor al lucrărilor de primă necesitate și de lipsu și au înecat țările române cu fabricatele lor și au fundat în aceste țări ale pîinei și ale abundenței

⁶⁵ *Ibidem*, p. 369.

⁶⁶ G. Barițiu, *op. cit.* p. 423.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 147.

⁶⁸ *Antologia gîndirii românești*, p. 433.

una sistema de caristia perpetua, românii au ramas numai cu agricultur și nu pot să concureze nicaiera cu streinii, că ori să se întoarcă în in trul țărilor, în țiguri ori pe Dunăre pretutindeni dau de străini care resping cu non plus ultra⁶⁹.

Dezvoltarea industriei și comerțului impunea construirea de școl comerciale și industriale, fiindcă numai în felul acesta, spunea Bărnuțiu — industria ar fi fost luată din mîinile streinilor și restituită națiunii române. Pledoaria argumentată a gînditorului ardelean, pentru un fundament economic al suveranității naționale, este ilustrată și de faptul că, așa după cum vom arăta, Bărnuțiu considera puterea economică, materială a națiunii, ca una din principalele puteri ale republicii române.

Este adevărat că ideile despre industrie pe care le-am analizat la M. Kogălniceanu, George Barițiu, Ion Ghica și S. Bărnuțiu nu se pot sinonimiza cu concepția reprezentanților curentului industrializant și mai tîrziu, însă marele lor merit constă în faptul că ei au fost printre primii gînditori conștienți că suveranitatea națională trebuie să se sprijine pe un puternic fundament economic, că o națiune lipsită de bogății proprii, este în permanență victima națiunilor puternice din punct de vedere economic. Făurirea unei puternice economii naționale trebuie să fie opera exclusivă a poporului român, a muncii sale productive. De acest deziderat este legată una dintre cele mai valoroase idei ale gînditorilor noștri de la 1848, idee de o actualitate izbitoare și care constă în aceea că factorul hotărîtor în lupta pentru dobîndirea și consolidarea suveranității naționale, este factorul intern, adică poporul nostru. Este adevărat sens N. Bălcescu, D. Bolintineanu, Cezar Bolliac, Ion Ghica, C. A. Rosetti, Simion Bărnuțiu și ceilalți ideologi pașoptiști înaintați, prin ideile lor străbătute de un profund patriotism, au militat continuu pentru trezirea entuziasmului întregului popor, pentru atragerea lui la înfăptuirea problemelor social-politice arzătoare ale epocii. Încrederea nelimitată în forța și tenacitatea poporului, i-a dus la elaborarea unei concepții optimizante, după care poporul român, prin propriile sale forțe avea rolul hotărîtor în lupta pentru înlăturarea asupririi străine.

Simion Bărnuțiu îi sfătua pe români „să-și cunoască pozițiunea în care se află astăzi cu celelalte națiuni și să nu creadă decît numai în puterile lor proprii⁷⁰, fiindcă e „Vai de omul pe care îl poartă altul și vai de națiunea care nu umblă pe picioarele sale... niciodată raza de cultură nu va pătrunde pînă la creierii acestei națiuni, ci va rămîne pur și simplu întunecată ca orbul, și servă națiunilor răpitoare⁷¹”. C. A. Rosetti pleca de la convingerea că popoarele nu mai cred în monarhi ca unii ai lui Dumnezeu, iar statul nu este al monarhului, ci al poporului român și ca urmare toate problemele statului să fie rezolvate de popor ca forța hotărîtoare a progresului social. „Așa dar, români frații mei! scria C. A. Rosetti — să nu cerem și să n-așteptăm de la streini, ci să la noi însine libertatea noastră. Să nu ne spăimîntăm de puterea și un

⁶⁹ S. Bărnuțiu, *op. cit.* p. 139—140.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 187.

⁷¹ S. Bărnuțiu, *Discursul din mai 1848* cuprins în *Filozofia politico-juridică* lui S. Bărnuțiu de Petre Pandrea, Editura Fundației, Buc. 1935 p. 204.

⁷² *Antologia gîndirii românești*, p. 424.

rea despoților, ci de neunirea și necredința noastră în puterea românilor⁷². De asemenea, Ion Ghica, își argumentează această idee cu teza că poporul român ca națiune și ca stat, are de îndeplinit și el — ca și celelalte popoare — o anumită misiune în edificarea civilizației umane, prin munca sa rodnică, prin manifestarea genului său național. Însă pe cât timp vom fi în voia întâmplărilor din afară, geniul nostru național nu se poate dezvolta. Datoria imperioasă de a asigura ființa națiunii române, de a dezvolta plenar facultățile sale, revine numai națiunii române. „Fiecare națiune trebuie să poată conta pe sine însăși, iar nu să se lase la nedreptatea și îndurarea celorlalți⁷³. Această idee o regăsim și la George Barițiu, care pornea de la următorul raționament: dacă națiunea română era în esență „mulțimea norodului“, atunci progresul națiunii române, dezvoltarea sa națională și spirituală, precum și cucerirea suveranității naționale, erau obiective care nu puteau fi realizate decât de însuși poporul român. De aceea spune Bărnuțiu „Noi românii să ne studiem cu toată agerimea minții însușirile noastre, bune rele cum vor fi, să dezvoltăm pe cele bune din răspuțeri, să exterminăm din rădăcină pe cele blestamate, apoi avem un capital în creieri, altul în cele două brațe sănătoase: să muncim cu acestea neîncetat și să înmim fructele lor; atunci vom ajunge la cultură și libertate; pînă atunci să nu ne facem iluziuni așteptînd mură în gură de la alții, fie aceia orișicare și de orice cultură superioară... Să ne învățăm și dedăm a ne crede... numai în puterile noastre și în caracterul nostru⁷⁴.”

Ideea, potrivit căreia, poporul român este forța hotărîtoare în cucerirea libertății naționale, străbate întreaga concepție a lui N. Bălcescu, gînditorul cel mai înaintat al epocii pașoptiste. El s-a apropiat cu cea mai mare dragoste și încredere de popor și a învățat din propria noastră istorie, că numai poporul este puternic și poate birui, că poporul nu se poate elibera decât prin popor. Pentru aceasta era necesar ca poporul să fie adus la conștiința menirii sale, a demnității și încrederii în propria sa putere, așa cum a fost în epocile sale glorioase pe timpul lui Mircea, Ștefan și Mihai. N. Bălcescu socotea că există o mare deosebire între românii contemporani cu el și românii din vremea glorioaselor sale izbînzii obținute sub conducerea lui Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul. „Starea lor e nesuferită. E una din acele poziții din care poporul deșteptat sau se ridică mare, triumfător și recîștigată independența dinafară și libertatea dinăuntru, sau suferă în nemișcare cerșind dreptul de a trăi de la celelalte nații. Trebuie să alegem⁷⁵. Marele patriot face o critică aspră boierilor și domnitorilor care s-au izolat de popor și au căutat să ridice patria sprijinindu-se pe împărățiile străine. Astfel, conchide N. Bălcescu apelînd la istorie — de la moartea lui Matei Basarab și a lui Șerban Cantacuzino, „...patrioții noștri uitînd experiența veacurilor care ne dovedește lămurit că niciodată o nație nu se poate mîntui de cît prin sine însăși, pierzînd conființa în puterile sale, începură a cerșetori aju-

⁷² Ion Ghica, *Opere*, vol. I. E.S.P.L.A. Buc. 1956 p. 362—363.

⁷⁴ G. Barițiu, *op. cit.* p.423—424.

⁷⁵ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I. Buc. 1953 p. 326.

tor străin. Aristocrați, ei se uitau împrejurul lor, vedeau oameni corupți și degradați și strigau cu disperare : «Unde sînt acum vitejii lui Mircea Vlad Țepeș, Radu de la Afumați și Mihai ?» Ei nu priveau jos, prea jos poporul care se țira la picioarele lor și se muncea ca să le hrănească la nea ; ei nu se gîndeau că din acest popor au ieșit toți acei viteji, că e a mintuit țara într-atîtea rînduri și că ar mintui-o, dacă ei făcînd un apel la dînsul l-ar fi interesat la pricina țării și i-ar fi dat drepturi și patrie a apăra. Ei nu știau încă ce poate face un popor cît de mic, cînd își apără ale sale și cînd e prins de o sfințită și nobilă idee⁷⁶. Izbînzile de mare răsunset obținute de poporul român sub conducerea lui Mircea, Ștefan și Mihai, s-au datorat tocmai încrederii acestor voievozi în forța poporului, în vitejia sa străbună. N. Bălcescu arăta că Mihai Viteazul „...s-a încredințat că o nație, spre a cîștiga și a-și păstra independența trebuie s-o puie sub ocrotirea puterii sale, iar nu a streinului, oricît de blînd și dulce s-ar abuta⁷⁷”.

Ideea după care, poporul reprezintă factorul determinant în lupta pentru eliberarea națională, are, în gîndirea pașoptiștilor, un temei rațional și un temei istoric. Rațiunea era incompatibilă cu încălcarea drepturilor naționale ale fiecărui popor ; ea proclama aceste drepturi ca drepturi naturale de care trebuie să se bucure fiecare individ și fiecare națiune. Orice imixtiune și orice nesocotire a acestor drepturi naturale ale popoarelor și națiunilor, contraziceau, flagrant rațiunea, era o nesocotire a firii și esenței rațiunii umane. În același timp, istoria îndelungată a poporului român, arăta, fără putință de a nega, că acest popor, cu toate vicisitudinile prin care a trecut, el și-a păstrat existența sa, cu obiceiurile, drepturile, limba și cultura lui. Uriașul potop al popoarelor migrațoare, care s-a revărsat timp de cîteva secole asupra românilor, n-a putut să-i distrugă și să-i supună, ci cu toate aceste vremuri de grea încercare pentru ei, românii au fost un popor tare, un popor tenace, continuînd să trăiască cu trăsăturile sale specifice pe pămîntul strămoșesc al Daciei. Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu „Focul luptei naționale și sociale a ars neconținut, cînd cu vilvătăi care făceau pe asupritori să se cutremure, cînd mai potolit ca apoi să se întetească și mai puternic. Graiul nu poate reda măreția acestor lupte ; ele adevărate și veștede adevărate peste veacuri vitalitatea și înțelepciunea poporului nostru care trecînd prin grele încercări, a rămas neclîntit și a prins de fiecare dată noi puteri, ridicîndu-se, asemenea stejarului după furtună, și mai mîndru spre soare⁷⁸”. Dacă acest brav popor a avut tăria să reziste atîte evenimente care i-au fost potrivnice, este firesc că după 18 veacuri de dîrze lupte, el nu mai poate pieri. Secolul al XIX-lea, era secolul libertății, al luptei popoarelor împotriva tiraniei și despotismului ; el răscolise adînc conștiința popoarelor și întreaga Europă era în fiertura luptei pentru libertate. Ideile de libertate care circulau intens în vechiul nostru continent în secolul trecut, trebuia să deștepte și poporul român din adînc sa letargie, trebuia să-i dea conștiința încrederii depline în forțele săi

⁷⁶ *Ibidem*, p. 94.

⁷⁷ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II. Buc. 1953 p. 175.

⁷⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raport cu privire la proiectul de constituție a Republicii Socialiste România*, Editura politică Buc. 1965 p. 9—10.

proprii, să-i arate că se crease condiții mult mai bune pentru lupta de eliberare națională, decât cele în care au luptat strămoșii săi.

Unitatea națională, făurirea unei armate și economii proprii, ca factori care condiționează ineluctabil suveranitatea, nu apar ca niște elemente izolate, ci într-o legătură organică, conexă, într-o strinsă unitate, iar elementul esențial care unește acești factori, este poporul, factorul determinant al progresului continuu al patriei. Toți acești factori principali, de înfăptuirea cărora erau legate destinele suverane ale națiunii române, nu puteau fi decât opera exclusivă a întregului popor român.

Dar gânditorii înaintați de la 1848, nu puteau rămâne indiferenți față de orînduirea de stat și forma de guvernămînt în care se putea realiza o suveranitate națională reală. Ei au declarat un necruțător război regimurilor despotice în care domină tirania și nedreptățile de tot felul, corelînd adevărata suveranitate cu o orînduire de stat democratică a cărei formă de guvernămînt era republica. În decursul istoriei, sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „exprimînd aspirațiile de libertate și independență ale poporului, patrioții cei mai luminați au năzuit către o formă de stat democratică, progresistă, care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mai mulți neatîrnarea politică și înflorirea economică a țării, să înfăptuiască dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa strămoșească”⁷⁹.

Desigur, revoluționarii pașoptiști au aspirat către o republică democratică burgheză, prin esența sa, dar care în această epocă reprezenta un serios pas spre progres. Marele lor merit constă în aceea că au preconizat republica democratică, ca singura orînduire de stat rațională, cu importanța menire de a asigura deplina suveranitate a poporului, a dreptului său inalienabil de a fi stăpîn pe el însuși și de a-și rezolva, în virtutea acestor drepturi sacre, toate problemele sale interne și externe, fără nici un fel de ingerință sau imixtiune din afară.

În gîndirea lor, statul republican democratic asigura egalitatea în drepturi a cetățenilor, înlăturarea arbitrarului și despotismului, atragerea întregului popor sau a întregii națiuni la o intensă viață social-politică, în interesul tuturor. Drepturile și libertățile democratice erau menite să instaureze suveranitatea poporului în stat, în interiorul țării și prin apărarea drepturilor sale de suveran în interiorul țării, poporul apăra în același timp și suveranitatea patriei în relațiile externe. Toate acestea reliefează pregnant legătura indisolubilă dintre eliberarea națională și eliberarea socială. În ultimă instanță, libertatea națională, depindea de eliberarea socială, adică, în esență de desființarea iobăgiei. Numai în aceste condiții era posibilă instaurarea unui regim democratic, menit să instituie adevărata guvernare a poporului.

Fundamentarea teoretică a ideii de orînduire democratică republicană ca unicul cadru statal care realizează toate premisele politice, economice și sociale ale instaurării suveranității poporului, o găsim mai ales în gîndirea lui N. Bălcescu și Simion Bărnuțiu, însă ea nu scapă nici lui Cezar Bolliac, Eftimie Murgu, Dimitrie Bolintineanu, C. A. Rosetti și alții.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 10.

Nicolae Bălcescu definea statul democrat republican ca un stat „în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap, avînd în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țîntă frăția. Într-o republică, poporul nu ascultă decît de slujbașii aleși de dînsul... Acești slujbași sînt deopotrivă cu toți ceilalți oameni... puterea statului și drepturile lui trebuie să fie în mîna poporului“⁸⁰. Scopul general al statului, care la N. Bălcescu se confundă cu menirea societății, trebuie să fie bunăstarea și fericirea tuturor; el este pe deplin realizabil numai atunci cînd oamenii vor trăi liberi și fericiți și vor fi stăpîni pe propria lor soartă. Dacă republica înseamnă în accepția lui Bălcescu „lucru al tuturor“ democrația arată că puterea statului și toate drepturile acestuia trebuie să fie în mîna întregului popor. Iată în esență fundamentarea teoretică a suveranității poporului. Gînditorul democrat-revoluționar este foarte riguros cu folosirea noțiunii de republică și nu lasă nici o porțiță unor înțelegeri echivoce a acestei noțiuni. El face o distincție clară între republica democratică și republica aristocratică. În prima, pîrghiile de conducere a statului se află în mîna poporului, iar în cea de-a doua puterea statului se află în mîna boierilor. N. Bălcescu este de părere că statul nostru a fost întotdeauna un fel de republică, însă ea nu a corespuns din două motive: pe de o parte ea era aristocratică, adică puterea statului era în mîna boierilor, iar poporul nu avea nici un drept și era exploatat și tiranizat, iar pe de altă parte boierii încredințau conducerea țării unui domn sau stăpîn. Acesta se unea și el cu boierii și împreună cu ei jefuiau și înrobeau pe bietul popor. „Asta fel — spune Bălcescu — boieria și domnia aducea pieirea țării“⁸¹. Iată de ce era atît de necesar ca poporul, pentru a fi suveran, adică pentru a fi liber și stăpîn pe propria lui soartă trebuia neapărat să se organizeze într-o republică democratică. În acest stat democratic toți cetățenii de „vîrstă legiuită“, luau parte activă la alegerea deputaților și la rezolvarea treburilor statului prin adunarea obștească a țării. Această adunare, compusă din deputați aleși de popor, era organul suprem al țării, ea făcea legile după care să se conducă țara și tot ea trebuia să aleagă la conducerea tuturor treburilor republicii un om cinstit și vrednic, pătruns de dragoste față de patrie, popor, față de progresul și civilizația lor. Dacă el nu-și îndeplinește cu cinste și devotament sarcinile lui de conducător, poporul, prin adunarea obștească, era singurul competent și autorizat să-l îndeparteze și să aleagă altul în locul lui.

În republica democratică, fiecare cetățean își are partea sa de suveranitate, însă aceasta nu este un motiv ca el să se poarte ca un suveran, ca un despot, să nesocotească interesele poporului și legile țării fiindcă el se bucură numai de o parte din suveranitate și nu de întreaga suveranitate națională. „Singurul suveran sau stăpîn — conchide N. Bălcescu — e nația întreagă — adică poporul, și poporul își pune în lucrare puterea prin slujbașii aleși de dînsul. Poporul are încă datorii să împlini către cetățeni ca și cetățenii către dînsul. Poporul e atotputernic cînd este unit și de aceea cînd e unit spre a sta unit și puternic nu trebuie a întrebuința rău puterea sa“⁸². În concepția lui N. Bălcescu po

⁸⁰ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I. Buc. 1953 p. 350.

⁸¹ *Ibidem*, p. 351.

orul și națiunea reprezintă în esență țărănimea exploatată ; boierii și în general exploatorii nu fac parte din națiune. Ca atare democrația reconizată de el era în fond o democrație țărănească, iar republica democratică era în esență o republică țărănească. Această idee deosebit de naintată, este întemeiată pe constatarea reală, după care în perioada evoluției de la 1848, țărănimea forma majoritatea zdrobitoare a populației țării și era clasa cea mai exploatată. Prin înțelegerea națiunii române ca o comunitate a poporului exploatat, fără boierii și fără domni, Bălcescu se deosebește de democrații burghezi care concepeau națiunea omână formată din toate clasele și păturile sociale. Dacă pentru Bălcescu boierii nu sînt români fiindcă jefuiesc și exploatează poporul, pentru M. Kogălniceanu de pildă, orice fiu al țării, orice pămîntean este român. De asemenea, D. Bolintineanu, definind națiunea, spunea că ea este poporul și toate clasele care o compun împreună, care trăiesc sub celeași legi, cu aceeași limbă cu aceleași destine, pe tărîmul ce le este notărit⁸². Credem însă că este necesar să facem precizarea că atît democrații revoluționari, cît și democrații burghezi au luptat și au militat în numele națiunii române, cu deosebirea că în timp ce primii înțelegeau prin națiune în general poporul exploatat, ceilalți concepeau națiunea ca o comunitate a tuturor claselor sociale. Este adevărat că democratismul burghez reprezintă în esență expresia intereselor burgheziei în plin proces de ascensiune, însă gînditorii acestui curent n-au urărit numai realizarea unor interese înguste, proprii burgheziei, ci au militat în același timp și pentru interesele țărănimii exploatate. Dovada ea mai elocventă în acest sens o constituie lupta democraților burghezi pentru desființarea iobăgiei și împrumutarea țăranilor, pentru ridicarea stării materiale și spirituale a poporului. În general, ideologia democrat burgheză este foarte complexă, în sinul ei se găsesc idei și concepții foarte variate, care se polarizează în cele două tendințe predominante : tendința burgheză radicală și tendința burgheză moderată.

În lumina acestor precizări, ideile republicane ale lui Bălcescu, se leosebesc în multe privințe de concepția republicană a democraților burghezi și în primul rînd de concepția lui S. Bărnuțiu, cel care a fundamentat din punct de vedere teoretic ideea republicii democratice de pe poziții democrat-burgheze. La S. Bărnuțiu noțiunile de popor, republică și cetate se sinonimizează, ele sînt identice, fiindcă așa cer dreptul și limba română. El este de părere că ceea ce alte națiuni numesc stat, omânilor li se cuvine să numească republică, cetate sau popor așa cum ra și la romani. Ca și N. Bălcescu și Bărnuțiu era de părere că statul îmbrăcat întotdeauna forma de republică.

În sprijinul acestei teze, el aduce următoarele argumente :

1. domnii și ducii românilor au fost aleși dintre români ; cu toate că erau investiți cu toate prerogativele convenite unui șef de stat, ei nu erau monarhi, regi sau împărați, fiindcă ei nu guvernau ca niște autorați ci împreună cu poporul român ;

⁸² *Ibidem*, p. 352.

⁸³ *Antologia gîndirii românești*, p. 317.

2. românii nu au și nici nu au avut vreodată aristocrație ereditară așa cum există în statele monarhice și chiar în unele republici ;

3. toate comunitățile românilor [orașe, sate, ținuturi etc.] au fost și sînt libere și republicane fiindcă ele însele își aleg magistrații ;

4. alegerile — ca expresie a guvernămîntului republican — sînt în uzul românilor și în dreptul lor public ;

5. limba română, e limba unui popor republican, deoarece ea face ca poporul să aibă comunitatea vieții și libertății spirituale, adică să fie republică în sensul cel mai natural al cuvîntului ;

6. suveranitatea poporului român n-a fost niciodată atributul proprietatea domnitorilor săi, așa cum este într-un regim monarhic, a fost totdeauna atributul și proprietatea poporului.

Toate acestea arată spiritul republican al românilor că cea mai potrivită formă de guvernare care corespunde tradițiilor și naturii poporului român, este republica. Noțiunile de stat și guvern, folosite de alți națiuni, nu erau conforme cu tradițiile și limba poporului român. Iar altfel, remarcă Bărnăuțiu, aceste noțiuni sînt foarte ambigui și se pot folosi toarce ușor împotriva libertății. De pildă, într-un regim monarhic, Ludovic al XIV-lea i-a fost foarte ușor să spună că „statul sînt eu“ în cazul unui guvernămînt republican, acestui despot i-ar fi venit foarte greu să spună că „republica sînt eu“.

Ce este republica în concepția lui S. Bărnăuțiu ? „...republica română — spune gînditorul nostru — e universitatea românilor așezați pe teritoriul lor, asociați prin drepturi și datorii egale, pentru ca să viețuiască pe teritoriul lui în eternitate după principiile române în pace și fericire“⁸⁴. Scopul republicii, este acela de a întrona pe întreg teritoriul său numai dreptul și dreptatea pentru ca astfel, națiunea română să trăiască în veci liberă și independentă sub scutul dreptății, să-și apere viața fizică și spirituală, să se bucure de o pace trainică și de o prosperitate comună.

Ca rezultat al consensului tuturor românilor, a pactului sau contractului social încheiat de toți cu toții, republica era în același timp „comunitatea utilității și salutea tuturor“. Această comunitate a utilității era cea și necesitatea comunității de drepturi și îndatoriri : prin natura esența sa republica nu putea admite ca unii să se bucure numai de privilegii, să se transforme în clase de privilegiați și guvernatori și să înlăture pe majoritatea de la deliberare, de la dezbateră unor probleme importante alt statului. Existența unor grupuri sociale privilegiate subminează baza democratică a republicii ; în acest caz republica n-ar mai avea la bază consensul dreptului, ci pe cel al arbitrarului, nici scopul n-ar mai fi tronarea dreptății ci a privilegiului, iar comunitatea utilității ar fi înlocuită cu utilitatea privilegiaților.

Poziția net antifeudală a lui Bărnăuțiu este evidentă din modul în care înțelege el privilegiile în republică. Privilegiile bazate pe înegațate politică și socială sînt proprii numai statelor feudale, regimurilor aristocratice. El nu admite nici un fel de privilegiu, străin de contractul tuturor cetățenilor republicii. „Privilegiul aristocraților români asupra unor ținuturi și sate române, privilegiul lor de a pretinde de la țara

⁸⁴ S. Bărnăuțiu, *op. cit.* p. 78.

români fără de contract, de a nu da contribuțiune, care acum au încetat, de a avea exclusiva magistraturilor și a guvernării; aristocrația averei cea mai uriașoasă dintre toate speciile de aristocrație, nu sînt create de consensul națiunii române⁸⁵. Privilegiile — continuă Bărnăuțiu — nu sînt împotriva dreptului, însă ele să fie aprobate de toți și să aibă o utilitate publică. Asemenea privilegii ar fi: stimularea industriei și comerțului pentru ieșirea lor de sub influența străină, patentele pentru investiții, grațierea, abolirea și „remisiunea puneii“, dispensa de vîrstă, legitimarea copiilor nelegitimi etc. Dimpotrivă, instituirea ordinilor, titlurilor și gradelor de noblețe etc. sînt dăunătoare folosului public și nerecunoscute de republică.

Postulatul consensului stă și la baza egalității dintre oameni. Egalitatea juridică cea adevărată nu se poate ridica deasupra inegalităților naturale dintre oameni și nici deasupra inegalităților introduse și aprobate de națiune din rațiuni drepte. Bărnăuțiu conchide că „egalitatea numai atunci va fi împăcată în republica română cînd se vor decreta neegalitățile cele necesare cu învoirea universității românilor în parte sau cu învoirea adevăratei reprezentante a celeiași și în conformitate cu drepturile ei cele neviolabile și cu scopurile ei“⁸⁶.

Considerăm ca deosebit de valoroasă ideea lui Bărnăuțiu privitoare la elementele republicii. Această idee caracterizează și mai profund concepția republicană și democratică a gînditorului. El distinge trei elemente principale ale republicii române: poporul român, teritoriul republicii și puterile republicii. Cel dintîi element al republicii este poporul, iar „cînd zicem că poporul este elementul republicii, nu înțelegem prin popor un număr determinat de capete sau de suflete omenești create pentru un principe, rege sau împărat... ci înțelegem și aici ca și mai înainte persoana cea juridică a republicii, care ca identică cu poporul se supune pe sineși la sine după legea voită de sine și prin censori aleși de sine și ai căreia fii vin sub flamurile martiale ca la sărbătoare cînd voiește națiunea“⁸⁷. În popor pot exista clase, însă nu clase privilegiate și clase nepriviligiate, ci clase create fie de natură [după sex și vîrstă] fie de necesitățile vieții sociale [agricultori, artiști, negustori, inventatori, magistrați etc.]. Elementul republican respinge clasele de noblețe ereditară și dominația ereditară și impune fiecărui cetățean al republicii de a veghea în permanență ca astfel de clase să nu pătrundă pe teritoriul republicii.

Am văzut că unul din drepturile suverane fundamentale ale națiunii, era și dreptul exclusiv asupra teritoriului. Dar teritoriul este și unul din principalele elemente ale republicii, fiindcă nici o națiune nu poate fi liberă dacă nu are un teritoriu propriu, cadrul natural în care se desfășoară viața social-politică și economică a poporului. O națiune, care trăiește pe teritoriul altei națiuni nu este propriu zis națiune, ci „lipitură străină, tolerată“; condițiile vieții națiunilor nu sînt articolele dietelor sau diplomațiilor regilor, iar teritoriul propriu este cadrul care conservă drepturile naționale, și apără spiritul național. În general te-

⁸⁵ *Ibidem*, p. 112.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 111.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 82.

ritoriul oferă lucrurile cele mai necesare pentru o subsistență națională sigură, iar teritoriul român este unul dintre cele mai fertile din Europa. Fără teritoriu național nu e sigură nici proprietatea și averea națiunii și nici alte drepturi ale ei, nu se poate ține nici o comună română, nici un județ, nici un ținut și nici un comitat ; teritoriul este baza naturală pe care națiunea își construiește cetățile și mijloacele de apărare, iar rîurile de pe teritoriul românesc sînt mijloace prețioase pentru comerț, industrie și apărare. Toate acestea arată că teritoriul național este unul din principalele elemente ale republicii. Dar Bărnuțiu — ca și ceilalți confrăți ai săi de la 1848 — nu se mulțumește numai cu teoretizări. Fiecare principiu teoretic este în mod inevitabil însoțit de concluzii practice de o importanță majoră pentru progresul națiunii române. Fundamentarea teoretică a tezei după care teritoriul este un element indispensabil existenței unei națiuni, îl conduce la concluzia practică deosebit de importantă că este necesar ca națiunea română să lupte în permanență pentru integritatea propriului său teritoriu.

În sfîrșit, unul din elementele centrale ale republicii îl constituie puterile sale. După Bărnuțiu, principalele puteri ale republicii sînt următoarele :

1. Natura poporului român, reflectată pregnant în tăria și tenacitatea lui de a fi, de a-și păstra existența sa în condițiile unor evenimente istorice vitrige pentru el. Peste poporul român, au trecut popoare migratoare care n-au putut să-i rupă legăturile sale și să-i distrugă obiceiurile sale strămoșești, ci „el s-a ținut în contra tuturor, și puterea lui se vede în limba, în unitatea și în concordia lui“. Iată de ce — spune Bărnuțiu — în poporul român, s-a verificat maxima lui Salustius după care natura e mai tare decît legea.

2. Puterile intelectuale, morale, talentele și instituțiile de educație destinate dezvoltării acestora. Politica republicii este menită să conducă, să coordoneze activitatea puterii în așa fel încît ele să „ajute natura cea bună a poporului român și să o întărească cu adevărate puteri naționale“⁸⁸. Guvernul republican numai atunci canalizează aceste puteri spre întărirea națiunii cînd are mai multă încredere în forțele naționale proprii și nu în ceea ce este străin.

3. Puterile materiale. Ele sînt impuse de natura poporului, de dezvoltarea puterilor sale intelectuale și morale, de ridicarea institutelor de educație și îndeplinirea scopurilor naționale ; „republica nu poate să supraviețuiască fără de avere națională și pecuniară. Aici — spune Bărnuțiu — continuarea — încă poate să exercite politica română una influență națională, ea poate să ajute agricultura emancipînd-o din servitutea care apasă, poate să emancipe industria și comerțul român din servitutea străină și așa să ajute minunat crearea avuției naționale private și publice, dar ea poate să se poarte și ca politică contra română : perpetuarea servitutea țaranilor români, aducînd colonie străină, lăsînd industria și comerțul în mîinile străinilor prin urmare și avuția națională“⁸⁹. Prin profunzimea sa teoretică și însemnătatea sa practică, prin conținutul său patriotic și democratic, ideea unei baze materiale puternice a republicii

⁸⁸ *Ibidem*, p. 85.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 86.

este extrem de valoroasă. Ca și alți gânditori înaintați contemporani cu el, Simion Bărnuțiu era pe deplin conștient că fără o bază materială solidă, fără o puternică economie națională, suveranitatea republicii ar fi fost o noțiune lipsită de adevăratul său conținut.

4. În rîndul puterilor republicii, Bărnuțiu include și clima, stilul și natura teritoriului „de care depinde viața și moartea națiunilor”, fără să le atribuie însă un rol determinant. Clima nesănătoasă, spune el, naște oameni neputincioși, lacurile, riurile și munții constituie mijloace de apărare naturală, iar stilul teritoriului în raport cu teritoriile altor națiuni, are o importanță așa de mare încît unii au ajuns la concluzia că prin așezarea lor geografică „Viena e chemată de la natură a domina peste tot bazinul cît ține Dunărea și încă se crede în drept a numi nebuni pe toți care ar crede, că acest mare sistem bazinal cu anexele sale s-ar putea desface într-un conglomerat de state naționale”⁹⁰. Bărnuțiu se ridică împotriva unor astfel de teoreticieni, care preconizau o „unire fatală” și își exprimă protestul său împotriva statelor bazate pe o aglomerare de popoare și pe încălcarea drepturilor legitime ale acestora. Aluzia la imperiul habsburgic, care ținea sub despotismul său o serie de popoare, este evidentă. Critica absolutismului habsburgic o întilnim și la N. Bălcescu. Unii istorici apuseni, spuneau că Țara Românească singură, nu-și poate păstra independența sa, decît alăturîndu-se de Austria. Prin aceasta Țara Românească s-ar fi alăturat Transilvaniei și Banatului, iar Moldova n-ar fi întîrziat să se alătore și ea în aceste condiții de imperiul habsburgic. În felul acesta sub ocrotirea Austriei, românii s-ar fi întărit „...și dobîndind unitatea națională, dobindea puțința de a ciștiga cu vremea neatîrnarea lor și intrau în toate drepturile naturale ale națiilor”⁹¹. Dar, notează Bălcescu mai departe, toate acestea ar fi fost frumoase și adevărate „dacă din nenorocire sinceritatea s-ar putea afla vreodată în învoirile făcute într-o parte slabă și alta mai puternică... dacă firea împărățiilor care sînt niște adunături de staturi și nații fără nici o asemănare și legătură între ele, strînse și ținute laolaltă într-un stat numai prin silă s-ar putea învoi cu ideea naționalității și independenței națiilor”⁹².

În republica română singurul suveran este poporul, națiunea, iar drepturile suverane interne și externe ale poporului sînt cuprinse în constituția republicii. Ea trebuie să definească organele și magistratii care exercită puterea politică încredințată de națiune și spre folosul ei, precum și formele prin care se exercită puterea suverană în stat. Constituția trebuia întocmită în așa fel, încît ea să răspundă pe deplin intereselor naționale, prosperității poporului, dezvoltării lui libere și independente. Din acest unghi de vedere nici una din constituțiile Europei nu corespundea naturii și vieții națiunii române, deoarece :

- constituțiile europene erau constituții feudale ;
- erau bazate pe ideea unui principat ereditar, idee străină atît vechilor romani, cît și dacilor. Prin excelență germană, ideea principelui ereditar urmărea extinderea dominației germane „peste tot mundul, de-

⁹⁰ *Ibidem.*

⁹¹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. II. Editura Academiei 1953 p. 193.

⁹² *Ibidem.*

cretind din congrese unde predomină principiul lor puterea dreptului
gintilor europene, împărțirea și anexarea altor națiuni, impunând ace-
tora principii germani prin sufragiu universal și constituțiuni conforme
toate în folosul germanilor“⁹³;

— constituțiile din Europa nu răspund dorinței națiunilor și nu
la postulatele minții și „animei“ omenesti, fiindcă au împărțit suvera-
nitatea și au încredințat-o principilor ca proprietate, i-au făcut pe aceș-
tia domni feudali peste popoare. În fond, spune Bărnăuțiu — doctrina
constituționalistă europeană, este o ficțiune politică inventată cu sco-
pul de a face popoarele să uite de libertate și să creadă într-o libertate
iluzorie, care în realitate nici nu există;

— nu se cuvine și nici nu e posibil ca geniul român să se plece la
geniul altor națiuni. Datoria cea mai sacră a fiecărui român este de a
propaga constituția română la toate generațiile române, a o aplica și a
adapta la necesitățile lor după timpuri.

Analiza concepției republicane a lui S. Bărnăuțiu, ne duce la con-
statarea că republica preconizată de el, era prin conținutul și forma sa,
o republică democrat burgheză. Ca organizare democratică a republicii,
gînditorul ardelean se apropie de Bălcescu, iar ca esență și conținut bur-
ghez se apropie de Kogălniceanu, dar se deosebește de ultimul prin ide-
i mai înaintate privind viziunea republicană, reforma agrară, sistemul de
reprezentare etc.

Dimitrie Bolintineanu era și el convins că suveranitate națională
deplină și reală nu poate fi compatibilă decît cu un regim democratic.
În capitolul „Despotismul și democrația“ din „Cartea poporului român“
Bolintineanu dezvăluie opoziția profund antinomică dintre un regim des-
potic și un regim democratic. „Despotismul — scrie el — este puterea
unui singur om, putere absolut și fără control, bazată pe dreptul divin
abuz de putere, putere de care astăzi se leapădă toți chiar reacționarii
care sprijină dreptul divin“⁹⁴. Despotismul este contrar naturii omului,
esenței sale sociabile și împiedică dezvoltarea morală a societății : o
forma nerațională de guvernare, despotismului îi sînt caracteristice tirania
și arbitrarul, guvernul unui principe crud, rău și apăsător care în-
locuiește dreptatea și egalitatea cu nesocotirea brutală a drepturilor ce-
tățenești, cu punerea vieții lor în pericol, cu torturile și uciderile fără
nici-o judecată, cu violarea proprietății, libertății și dreptății. Despotismul
mului îi sînt străine orice sentimente morale și patriotice. Suveranitate
națională, ca o manifestare a cerinței rațiunii este incompatibilă cu despotismul,
ea nu poate fi decît rodul unui regim democratic, al unei orînduiri
fondată pe respectarea drepturilor naturale și sociale ale tuturor oamă-
nilor. Democrația „exaltă sociabilitatea, această frăție de simpatii și în-
terese, întreține în inimi puterea dreptului; atacă nedreptatea, deose-
biri, privilegiile uricioase, împinge prin lumină și prin rațiune către li-
bertate și egalitate... Ea este rezultatul unei mari mișcări de idei și de
credinți, dezvoltare de putere pentru individ și pentru specie, o creștere
de demnitate și fericire, acesta îi este idealul“⁹⁵. Puterea, mărirea, viața

⁹³ S. Bărnăuțiu, *op. cit.*, p. 115.

⁹⁴ *Antologia gîndirii românești*, Buc. 1967 p. 318.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 319.

ibertatea și suveranitatea națiunii, alcătuiesc la un loc opera mare și complexă a unui guvernământ democratic.

Poziția antidespotică și antimonarhică a lui C. A. Rosetti, își găsește expresia în primul rînd în teză că statul este însuși poporul român. „Este adevărat, arată el, că în decursul istoriei, despotismul a avut lungi perioade de dominare, însă vremea tiraniei și aristocrației a apus. „Monarhia și clasele privilegiate nu se mai susțin decît prin arme și proprietate, căci știința, mulțumită cerului, s-a răzgîndit și a rămas numai pentru democrație“⁹⁶. Dar armata și proprietatea reprezintă rodul muncii poporului și ca urmare ele trebuie să aparțină lui. Prin împroprietărirea or, țărării vor răsturna și vor zdrobi pentru totdeauna toate tronurile, toate clasele și toate nedreptățile, și vor instaura o orînduire dreaptă și democratică. Guvernământul democratic este statornic, este viabil fiindcă se sprijină pe libertate, dreptate și frăție, pe cînd tronul unui despot este neputincios, este întotdeauna amenințat de ruină, fiindcă stă pe picături și nedreptăți. S-ar părea, prin prisma celor spuse aici privind concepția republicană a lui C. A. Rosetti, că aceasta nu se deosebește de I. Bălcescu în legătură cu conținutul republicii. Precizăm însă faptul, că dacă în jurul anului 1848, Rosetti avea unele idei asemănătoare ideilor democrat-revoluționare, el nu le va susține cu consecvență. Ca urmare, republica democratică care avea menirea să întroneze adevărata suveranitate națională, este prin conținutul și forma sa, tot o republică burheză, de tipul celei preconizate de Bărnuțiu și alți gînditori pașoptiști.

Subliniem însă că poziția lor antifeudală, antidespotică și antimonarhică, tendința lor statornică de a lupta pentru întemeierea unei orînduiri cu o formă de stat lipsită de tirania și actele arbitrare ale capriiilor unui singur despot, reprezintă un real progres, raportat la epoca concret-istorică de la 1848 și un incontestabil merit istoric al gînditorilor pașoptiști.

3. Concepția gînditorilor români de la 1848 despre relațiile internaționale

Gînditorii înaintați de la 1848 din Țările Române au fost luptători militanți pentru promovarea pe plan internațional a relațiilor de stimă și respect între națiuni, a respectării dreptului inalienabil al fiecărui popor de a-și rezolva singur problemele sale interne și externe, și crearea pe baza acestor principii a unui climat internațional favorabil dezvoltării fiecărei națiuni și a progresului social în general. Ei cer insistent respectarea strictă a principiului suveranității naționale ca una din condițiile esențiale, ale creierii unei ambiante internaționale lipsită de litiții, care să asigure afirmarea existenței și demnității fiecărui popor mare sau mic, puternic sau slab. Prin profunzimea și fecunditatea lor, ideile evoluționarilor și cărturarilor pașoptiști, cu privire la relațiile internaționale, își mențin și astăzi, aproape integral, actualitatea. Izbitoroarea actualitate a acestor idei, ne demonstrează indubitabil, luciditatea și profundul discernământ cu care au analizat acești mari patrioți, situația in-

⁹⁶ *Ibidem*, p. 421.

ternațională din vremea lor, precum și perspectiva prin excelență opimizantă în care vedeau evoluția relațiilor internaționale.

Ca exponenți și luptători activi pentru cucerirea și consolidarea suveranității naționale, ca patrioți înflăcărați și ca partizani convinși, ideii respectării drepturilor legitime ale națiunilor, ideologii pașoptiste au supus unei critici necruțătoare arbitrariul și despotismul din relațiile internaționale, încalcarea brutală a demnității și suveranității popoarelor de către statele absolutiste.

Marele democrat-revoluționar și gânditor înaintat, Nicolae Bălcescu pornind de la premiza că „orice nație are o misie a îndeplini în omenie, adică a concurge după natura și geniul său propriu, la triumful științei asupra naturii“, ajunge la concluzia că fiecare națiune are dreptul sac de a se dezvolta liber, neîngrădită de nimeni și de a contribui la înflorirea geniului uman, la dezvoltarea progresului social. Fiecare națiune trebuie să respecte și să recunoască toate celelalte națiuni; națiunea — spunea Bălcescu — care nu recunoaște și nu respectă libertatea și drepturile altor națiuni își pierde ea însuși libertatea.

Statornicirea unui climat internațional favorabil dezvoltării și afirmării națiunilor nu era posibilă, după N. Bălcescu, decât în condiții în care toate statele și națiunile, s-ar fi transformat pe cale revoluționară în state și națiuni democratice, suverane și independente. În lipsa mea unor asemenea state, existența națională a fiecărui popor nu mai era pusă sub semnul întrebării, ci ar fi devenit o realitate durabilă. Nu mai în aceste condiții ar fi fost posibilă unirea tuturor oamenilor de pe pământ la un loc“... și văzîndu-i stăpîni pe soarta lor, le-am zise: - Munciiți și cirmuiți-vă astfel încît să vă faceți mai buni și mai fericiți unii pe alții“⁹⁷.

Dar dezvoltarea liberă și independentă a națiunilor era serios împiedicată de imperiile absolutiste, care tiranizau popoarele, ținîndu-le în forța sub stăpînire și oprimare. Distrugerea chingilor absolutismului trebuia să fie, după Bălcescu, rodul luptei unite a tuturor națiunilor asuprite, în scopul înlăturării tiraniei și despotismului din viața internațională. Va curge sînge mereu, spunea marele gânditor patriot „...pînă cînd harta Europei se va preface, statele întemeiate pe conchistă, pe călcarea drepturilor națiunilor, se vor zdrobi, națiile se vor întregi în libertate lor și sînta alianță a popoarelor se va întocmi. Popoarele se vor ridica pentru a mătura rămășița tiranilor de pe fața pămîntului“⁹⁸. A sosit timpul cînd popoarele cercetează înainte de a crede, iar „religia lor e cîștigul victoriei“.

Din această teză teoretică, Bălcescu își însușește o concluzie practică de prezentă actualitate și necesitate pentru viitorul poporului român. În condițiile existenței statelor absolutiste, poporul român nu putea cuceri libertatea națională decât printr-o unire strînsă a tuturor românilor și în solidaritate cu toate celelalte popoare asuprite. În „Măscărea românilor din Ardeal la 1848“, N. Bălcescu scria: „Astăzi este în vederat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea națională a tărilor nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împilătorilor

⁹⁷ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I. Editura Academiei Buc. 1953 p. 349.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 335.

și a despoțiilor, ci numai dintr-o unire strinsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate. Aceasta este calea cea nouă pe care pășesc și trebuie a păși toți românii de progres și de mișcare din Ardeal, Banat, Ungaria, precum și cei din Principate”⁹⁹. Ideea solidarității națiunilor asupra lupta lor comună pentru înlăturarea cătușelor străine, nu anulează cu nimic concepția înaintată a lui Bălcescu, după care rolul hotărîtor în cucerirea suveranității și în dezvoltarea ascendentă a țării, îl constituie forțele interne, concentrarea într-un singur mînunchi și sub un singur stindard a tuturor elementelor puterii naționale, a întregului popor. N. Bălcescu și ceilalți gînditori români, contemporani cu el, corelează solidaritatea națiunilor asupra lupta împotriva despotismului, cu forțele proprii ale fiecărei națiuni, corelație, în care acestora din urmă le revin rolul determinant. Ideea aceasta este ilustrată și de faptul că Bălcescu îndeamnă permanent popoarele oprimate să nu cerșească libertatea lor pe la curțile împărătești fiindcă împărății nici nu vor și nici nu pot să le dea libertatea, ea nu se putea cîștiga decît prin luptă. Așa cum arătam mai sus, gînditorii revoluției de la 1848, sînt unanimi în recunoașterea rolului hotărîtor al poporului român în procesul luptei pentru obținerea și consolidarea suveranității naționale, în procesul civilizării și dezvoltării țării. C. A. Rosetti, spunea de pildă, că e o crimă pentru români, să se ascundă sub tălpile unui stăpîn, să cerșească scăparea lor de la străini sau să se conducă după zicătoarea „capul ce se pleacă, sabia nu-l taie“, zicătoarea murmurului, a adormirii și a sclaviei. De asemenea, Ion Ghica, arată că poporul român, ca națiune și ca stat are datoria imperioasă de a-și asigura ființa sa națională și era ferm convins că „...pe cît va fi în voia întîmplărilor din afară, geniul nostru național nu se poate dezvolta“. De aceea — spunea Ghica mai departe — existența și viitorul unei națiuni depinde de solidaritatea oamenilor care alcătuiesc națiunea, solidaritatea „produsă prin identitatea de idei, de aspirațiuni și de credințe, însușiri care sînt rezultatul comunității de origine, de limbă, de religie și obiceiuri“¹⁰⁰.

Ideea unității națiunilor asupra lupta lor comună pentru zdrobirea statelor absolutiste este relevată și de Cezar Bolliac. Nu există nici o națiune care să nu merite libertatea — spunea el — iar România, trebuie să ajungă la o asemenea dezvoltare economică și culturală, încît ea să fie fericită în interior și respectată în exterior. Bolliac chema poporul român să se unească în lupta împotriva despotismului, cu toate națiunile asupra. „Veniți, veniți, fraților, în sentimentul acesta de libertate; E dulce și nobil să combatem pentru cauza cea mare a libertății! Veniți, veniți, românilor, toți, ca să nu rămîie o pată așa de urîtă pe o nație atît de frumoasă, pe un nume atît de glorios! Nu e timp de tocmeală; noi nu sîntem simbriași care să vindem cu dramurile singele nostru la cel ce ne va da mai mult pe dînsul; sîntem o nație căzută, zbuciumată, uitată de lume în durerea și nenorocirea noastră și avem să ne batem pentru a da simptome de viață, pentru a ne recomanda, pentru a ne răzbuna împotriva [n]idrelor ce ne muncește de secol. Nu, fraților, nu

⁹⁹ *Ibidem*, p. 335.

¹⁰⁰ Ion Ghica, *Opere*, vol. I. E.S.P.L.A. Buc. 1956 p. 361.

e timp de calcul și de tocmeală ; tiranii se bucură și vor să prelungească aceasta neînțelegere între noi. Să nu mai tocnim vulpea din pădure ; și nu ne mai certăm pe ceea ce nu are nimeni dintre noi — Veniți să prindem brațul cu toții, toate națiile apăsate și strivite, spre a răsturna idrele infuriate în agonia morții¹⁰¹.

Dimitrie Bolintineanu, vedea condiția unei vieți internaționale lipsită de aspirarea națiunilor mici, în respectarea drepturilor și îndatoririlor pe care le are fiecare națiune în parte. Totodată, el arăta că sentimentul național nu ia naștere din ură față de străini, ci din dreptate din interesele comune ale întregii națiuni. Sentimentul național slăbește atunci când națiunea încetează de a interesa pe toți oamenii la fericirea societății.

În fruntea drepturilor națiunilor, Bolintineanu, pune dreptul fiecărei națiuni de a se guverna singură, liberă și suverană, așa cum cerea necesitățile dezvoltării ei. Acesta este cel mai prețios drept al unei națiuni, drept, care în relațiile dintre națiuni trebuie strict respectat. La asemenea, națiunea are dreptul de a se apăra, adică de a respinge propriile ei forțe orice agresiune externă, precum și dreptul dezvoltării libere a facultăților sale, în așa fel, încât această dezvoltare să nu dăuneze intereselor celorlalte națiuni. Toate aceste drepturi, exprimă gândirea lui Bolintineanu, tocmai suveranitatea națiunii în relațiile externe. În virtutea acestor drepturi fiecare națiune trebuie să se bucure de independența și libertatea sa în cadrul comunității internaționale, și să-și rezolve autonom problemele sale interne și externe, conform aspirațiilor sale.

Principala îndatorire a națiunilor, era datoria de a se iubi și de a se ajuta unele pe altele, adică de a-și respecta reciproc independența și de a se dezvolta între ele relații economice și culturale bazate pe principiul egalității în drepturi.

O atare situație internațională ar fi fost avantajoasă dezvoltării tuturor națiunilor și ar fi facilitat înaintarea lor pe drumul progresului civilizației. Asemenea idei valoroase privind respectarea principiului suveranității în relațiile internaționale întâlnim și în gândirea lui Avram Iancu, George Barițiu, Alecu Russo și alții. Avram Iancu, de pildă, pune la baza relațiilor dintre națiuni, principiile libertății, egalității și fraternității, care, după cum spunea el, „sînt deviza noastră, tezaurul și cel mai sfînt obiect“.

Eminent om politic și diplomat, luptător consecvent pentru unitatea națională și independența țării, Mihail Kogălniceanu, a fost în același timp și un militant de seamă al promovării pe plan internațional relațiilor reciproce între state, a unei politici de afirmare în viața internațională a statelor și națiunilor mici. „Epoca noastră — spunea Kogălniceanu — are de cel întii caracter triumful dreptului asupra țării și deosebește prin aceasta de timpurile de mai înainte. Este statornic că în inima unei bune dreptăți, dreptul celui mai slab are tot aceiași putere și dreptul celui mai tare“¹⁰². Dreptul internațional, trebuia să se sprijine

¹⁰¹ *Antologia gândirii românești*, p. 299—300.

¹⁰² M. Kogălniceanu, *Texte social-politice alese*, Editura politică Buc. 1954.

pe dreptate și pe rațiune și nu pe forță și putere, pe nesocotirea drepturilor legitime ale popoarelor așa cum era în evul mediu, în perioada cînd întreaga viață internațională, era la discreția citorva puteri absolutiste. Această valoroasă idee o găsim și la D. Berindei, redată într-o formă mult mai precisă. În articolul „Trecutul și prezentul“, Berindei scria : „...e lege ca dreptatea și adevărul să triumfe asupra puterii și minciunii. Puterea nu mai face azi dreptul, și un om nu se mai poate ridica în fața lumii ca uzurpator al suveranității poporului și a zice : — Statul e în mine. — Popoarele, pentru cea mai mare parte, nu-și mai pleacă capul la gestul unui monarh“¹⁰³.

Trăind în perioada unor mari evenimente progresiste din a doua jumătate a secolului trecut, cum a fost Unirea Principatelor și obținerea independenței de stat, M. Kogălniceanu, arăta că înfăptuirea acestor mari procese istorice erau probleme interne ale poporului român care nu lezau interesele și drepturile nimănui, iar România, ca națiune unită și independentă nu va fi un „obiect de grijă și de tulburare pentru Europa“. În Declarația privind independența României, — rostită în adunarea deputaților la 9 mai 1877, eminentul gînditor politic spunea că România ca națiune liberă și independentă se va strădui să-și consolideze independența, să-și dezvolte bunăstarea materială și spirituală și nu să neliniștească, sau să încalce drepturile altor națiuni, „...trebuie să dovedim — spunea el deputaților — că, dacă voim să fim națiune liberă și independentă, nu este ca să neliniștim pe vecinii noștri, nu este pentru ca să fim un popor de îngrijiri pentru dînși ; din contră, și încă mai mult decît pînă acum să arătăm că sîntem o națiune hotărîtă să ne ocupăm de noi, de națiunea noastră, de dezvoltarea bunăstării materiale și morale, iar nici decum ca să neliniștim pe cineva. Noi voim să fim bine cu toate puterile, și cu Rusia, și cu Austria, și chiar cu Turcia, și cu Turcia vom face legături noi, iar nu să rămînem în acele legături ca pînă azi care nu mai au rațiunea lor de a fi“¹⁰⁴.

Patriot înflăcărat, M. Kogălniceanu, arată că în relațiile internaționale politica guvernului român era întemeiată pe demnitatea, drepturile și interesele țării „care ne vor fi pururea scumpe“, precum și pe solidaritatea cu statele și națiunile mici. Pornind de la înțelegerea profundă a evoluției vieții internaționale din a doua jumătate a secolului trecut, Kogălniceanu ajunge la convingerea că statele mici nu-și pot apăra independența dacă ele nu vor fi unite, dacă încercările de știrbire a suveranității din partea statelor mari și puternice, ele nu le vor opune solidaritatea lor invincibilă. „Noi — scria M. Kogălniceanu — în toate eventualitățile, trebuie mai de grabă să contăm pe acele state mici, care, ca și România, sînt obiectul ambițiilor celor mari, celor nesățioși, că nu este bine ca noi peștii cei mici, să ne mîncăm între noi, cînd peștii cei mari caută să ne înghită cu totul ; multe, strinse la un loc, ar putea să oprească pe cele mari să le rupă. Eu cred că dacă vom întări legăturile noastre și precum în vechime am fost uniți în suferințe, astfel să

¹⁰³ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Buc. 1953 p. 326. Articolul „Trecutul și prezentul“ a fost ulterior acestei ediții atribuit lui Dimitrie Berindei, colaborator și el la „România viitoare“ (1850).

¹⁰⁴ M. Kogălniceanu, *op. cit.* p. 317.

fim uniți și astăzi în neafirmare și toți împreună am putea să ne apărăm mai ușor independența”¹⁰⁵.

Lupta împotriva forței și a puterii celui mai tare, lupta pentru triumful rațiunii și dreptății în relațiile internaționale, caracterizează concepția lui Simion Bărnuțiu. În partea a II-a a lucrării „Dreptul public al românilor”, intitulată „Dreptul fetial sau dreptul belului și al păcii” Bărnuțiu se ridică împotriva dreptului istoric și pune la baza relațiilor dintre națiuni drepturile naturale, ca singurile drepturi raționale ce respectă securitatea și existența națiunilor. Teoreticienii dreptului pozitiv și istoric — spune Bărnuțiu — neagă orice drept natural al țărilor și susțin că teritoriile ocupate prin putere de către țăările barbare, că acestea ce au decretat regii prin anumite congrese și conferințe prin convenții și tratate, constituie principii de drept istoric și pozitiv și ele stau la baza dreptului internațional. „Noi ne declarăm în contra acestor triste doctrine și aici, cum ne-am declarat în dreptul public intern, provocăm la reținu fantomă drepturile omenești, și la personalitatea țărilor, care fiind comune și naturale acestora tuturor, se înțelege că acestea dau să aibă și drepturi naturale unite cu rațiunea și cu personalitatea lor, drepturi mai vechi decât orice autoritate sau convenție și inviolabilă și nedependentă de la acestea și de la puterea precumpănitoare”¹⁰⁶. Ca urmare, „Raționalitatea și personalitatea e baza drepturilor naturale atât individuale cât și naționale și internaționale, cei ce le ridică pre aceste, ridică raționalitatea și personalitatea națiunilor și a divizivilor, care dacă se ridică, atunci s-au ridicat toată autoritatea omenească, toată însemnătatea convențiilor, toată credința, atunci rămân numai puterea brutală și inelacțiunea”¹⁰⁷. [slăbiciunea — M.T.].

Excluderea sau negarea din viața internațională a drepturilor națiunilor ar da posibilitatea principilor să se transforme în uzurpatori și tirani iar popoarele și națiunile în niște turme de supuși și sclavi; congrese și conferințele principilor ar fi numai congrese și conferințe de tilhă care ar ucide popoarele, le-ar lua și averea și libertatea lor. Conducătorii națiunilor numai atunci își fac datoria, când lucrează în relațiile internaționale, ca mandatarii ai națiunilor în conformitate cu drepturile și interesele acestora, iar organismele internaționale numai atunci apără interesele națiunilor, când acționează în spiritul principiilor dreptului natural, singurele principii judicioase care asigură respectarea demnității și individualității națiunilor.

Conform principiilor dreptului natural toate națiunile sînt egale între ele și ca urmare nici o națiune nu poate să subjuge sau să asuprească alte națiuni. S. Bărnuțiu, supune unei critici argumentate, diplomația și dreptul internațional european, care se bazează pe tratate inegale de protectorat, pe regimul capitulațiilor și pe împărțirea popoarelor într-în sfere de influență între cîteva mari puteri, pe încălcarea principiilor suveranității, egalității și neintervenției. Fiind apanajul unui număr foarte mic de puteri absolutiste, diplomația europeană, nesocotea co-

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 348—349.

¹⁰⁶ S. Bărnuțiu, *Dreptul public al românilor*, Iași 1867 p. 182.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

plet adevărul și dreptatea. Ea privea națiunile ca obiecte de tirguală și ca proprietăți ale dinastiilor, pe care le împărțeau, le vindea și le schimbau, așa cum se schimbă banii : intervenea în treburile interne ale popoarelor, dar nu intervenea să apere și să susțină o națiune care se găsea în pericol ; în sfârșit, diplomația europeană unea cu sila în imperiile despotice, popoare care prin natura și specificul lor erau popoare distincte.

Ca și diplomația, și dreptul internațional european era dreptul celor mari și puternici și nu un drept natural stabilit prin consensul comun al națiunilor în scopul reglementării relațiilor reciproce dintre ele. Ca atare, dreptul internațional european, era jandarmul popoarelor, era „negațiunea dreptului ginților cel adevărat și substituirea puterii și a privilegiului în locul lui ; el e reacțiunea organizată în contra tuturor națiunilor pre care le-au împărțit și le-au subjugat ; el e **feudalismul public internațional** și german, în acest feudalism principii cei mari sînt domnii, cei mici vasalii lor“¹⁰⁸. Normele de drept internațional din Europa nu recunoșteau personalitatea națiunilor și permiteau marilor puteri să se amestece în treburile interne ale națiunilor mici și slabe, impunînd acestor națiuni constituții și domnitori fideli intereselor absolutismului. De aceea, dreptul european nu recunoștea principii ci numai scopuri și interese ; „astăzi proclamă principiul neintervențiunii, miine intervine nu numai în statele Europei ci și în Asia, Africa și America. Scopurile celor ce exercită acest drept sînt de a lipsi de toată nedependență pre statele mai mici și pre națiunile mai debile sub pretextul datoriei de a introduce și de a conserva ordinea, în adevăr de a stinge libertatea și de a stabili despotismul“¹⁰⁹.

Concluzia lui Bărnăușu este cît se poate de limpede : atît timp cît viața internațională va fi dominată de putere și arbitrar, de norme care nesocotesc drepturile reale și legitime ale națiunilor, nu poate intra în vigoare adevăratul drept al ginților izvorît din eșafodajul rațiunii și dreptății, iar națiunile distruse din punct de vedere politic de puterile absolutiste, nu vor putea reinvia, ele nu-și vor recăpăta independența și demnitatea lor, decît atunci cînd relațiile internaționale vor fi călăuzite de principiile rațiunii și dreptății.

Impotriva dreptului istoric, ca sistem de norme ale vieții internaționale s-a ridicat și George Barițiu. El declara cu fermă convingere : „Nu dreptul istoric, ci dreptul rațiunii este și va fi farul nostru călăuzitor“¹¹⁰ elevînd în același timp opoziția de neîmpăcat dintre dreptul istoric și dreptul natural. Dreptul istoric, era considerat de teoreticienii săi ca, „cea mai sigură garanție în contra despotismului. Da, — spune Barițiu — noi omânii încă găsim în istorie un drept, adică dreptul pumnului, dreptul celui mai tare. Așa la români dreptul istoric se cheamă nedrept istoric“¹¹¹.

De pe pozițiile rațiunii și dreptății, gînditorul, critică puterile Europei apusene care „în loc să ajute înaintarea culturii la națiunile răritene o împiedică în tot modul, pentru că planul lor cel mai secret

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 184.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 185.

¹¹⁰ G. Barițiu, *Scrieri social politice*, Editura politică, Buc. 1962 p. 269.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 177.

și cel mai din urmă, pe care-l gonesc neîncetat, este ca ei să cuprind țările răsăritene, să le împartă între sine, să desființeze naționalitățile să le ocupe pământul¹¹². Barițiu cere să se facă dreptate tuturor popoarelor, să nu se dea unui popor mai multe drepturi decât altuia, să nu se amestece un popor în treburile interne ale altuia și să nu domine un popor asupra altui popor, nici cu puterea, nici cu limba. Exprimând aceste deziderate, Barițiu se referea în mod direct la situația concretă a poporului român din Ardeal.

Se pare că implicit, Barițiu, condiționa pacea între popoare de respectarea independenței și demnității acestora, de lichidarea din arena internațională a tendințelor ostracizante ale celor mari și tari. „Pacea între popoare și pacea universală — remarcă el — este un ideal în adăvăr sublim a cărei realizare o au dorit și o vor dori totdeauna toți oamenii de bine; pînă acum însă el a rămas tot numai ideal nerealizat ni pe douăzeci și patru de ore¹¹³.”

Un interes deosebit prin profunzimea și actualitatea lor, referitoare la relațiile dintre state și națiuni, îl prezintă ideile lui Ion Ghica. Principalele coordonate ale concepției sale privind relațiile internaționale sînt respectarea principiilor de dreptate și egalitate între state, lupta împotriva politicii bazată pe forță și dictat, împotriva înarmărilor excesive care ruinează națiunile și lupta pentru constituirea unei autorități internaționale menită să apere interesele națiunilor.

Ion Ghica constată cu amărăciune, că marile puteri europene, prin politica lor de forță, încălcau în mod brutal principiile tratatelor, și amestecau în treburile interne ale națiunilor mici, stînjinind dezvoltarea liberă și independentă a acestora. Semnificativ în acest sens, este răsunul străbătut de un patriotism ardent pe care îl dă gînditorul nostru lui Dromant, secretarul ambasadei franceze, „Domnul meu, — spune Ion Ghica — dacă am tinjit vreodată de ceva, nu a fost de nepăsarea și neglijența celor tari și puternici, din contra, ne-am plîns de amestecul vostru în treburile noastre¹¹⁴.” În continuare el răspunde lui Dromant: „...aș putea să-ți aduc mai multe exemple de putere și de uzurpațiuni; care de rușine le-ați acoperit cu niște cuvinte seci, fără înțeles; ziceți că este un fapt împlinit, pe cînd ați avut ani întregi ca să nu-l lăsați să se îndeplinească; proclamați principiul de neintervențiune, pe cînd lăsați pe alții să se ducă cu sute de mii de oștirea, cu puști și cu tunuri. Arată-mi un singur guvern care să voiască să îndrăznească să abdică drepturile cîștigate asupra altor state¹¹⁵.” În teorie, guvernele erau de acord asupra principiilor dreptății, însă cînd era vorba să le aplice în practică, și făceau mari nedreptăți.

Poporul nostru, care a fost deseori în secolul trecut, obiectul intervențiilor marilor puteri, s-a pronunțat întotdeauna pentru respectarea principiului neintervenției, ca o credință a vieții internaționale, menită să apere suveranitatea și independența națională, dreptul popoarelor de a fi stăpîni pe soarta lor. Alexandru C. Aureliu remarcă pe bu-

¹¹² *Ibidem*, p. 161.

¹¹³ *Ibidem*, p. 273.

¹¹⁴ Ion Ghica, *Opere*, vol. II. E.S.P.L.A. Buc. 1956 p. 22.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 24.

dreptate că „neintervenția în treburile interne ale principatelor române, apărarea dreptului lor la autonomie și independență au constituit revendicări ale democrațiilor revoluționari ai poporului român“¹¹⁶.

Intervenția, amestecul brutal al statelor puternice în treburile interne ale națiunilor mici, era una din principalele cauze ale înarmărilor și ale despotismului internațional a cărei consecință firească era împiedicarea dezvoltării popoarelor, înăbușirea aspirațiilor naționale ale acestora. Condamnând politica lacomă și hrăpăreață dusă de marile puteri, Ion Ghica sublinia: „Lăcomia și megalomania unora din statele cele puternice merg pînă a căuta să împiedice pe cele mici în mersul regulat al dezvoltării lor, amestecîndu-se în afacerile lor interne și excitînd patimile partidelor unora în contra altora, nepermițîndu-le nici măcar expresiunea aspirațiilor celor mai naturale și mai legitime“¹¹⁷.

Prin promovarea consecventă a principiilor de egalitate între națiuni, Ghica a respins categoric tezele de esență malthusiană care împărțeau omenirea în popoare superioare și popoare inferioare, primele, menite chipurile să domnie și să stăpînească pe ultimile. Cu indignare se ridică el împotriva tezei unui oarecare reverend doctor Bewerley, după care superioritatea puteri, ar trebui să fie în mîna națiunii „celei mai luninate, celei mai civilizate și nu a se lăsa națiunilor barbare“.

Viguroasă este critica lui Ghica și la adresa militarismului, a războiului și înarmărilor excesive, pe care le consideră ca poveri ruinătoare asupra națiunilor, ca piedici serioase în calea progresului și civilizației. „Nu sînt un entuziast al sistemului militar impus fatalmente Europei — dădără Ghica — căci nu cred să fie el adevăratul mijloc de întărire națională; din contră, îl cred opus progresului și civilizațiunii. Acei ce îl prăează [preconizează — M.T.] sînt adoratorii principiului autoritar, care năucă în miile de oameni ținuți în cazarmă pe bere și pe mîncare de-cît numai niște susținători ai regimului ce le cuvine; pun pe națiune să plăească pe acei care o silesc la cheltuieli. Statele militare au fost totdeauna despotice, dictatura și mizeria au fost tovarășe nedespărțite ale războaielor“¹¹⁸. În condițiile cînd forța primează asupra dreptului în relațiile internaționale, statele mari se înarmează pînă în dinți spre pagula și mizeria popoarelor. Dar dacă aceasta este situația, România, este obligată și ea să adopte sistemul înarmărilor admis în toată Europa, dar numai ca mijloc de apărare a suveranității naționale și nu ca mijloc de rușarea națiunii. De aceea Ghica, pledează și el pentru organizarea și înfrîmarea armatei naționale, ca pavază a suveranității țării, însă rămîne convins că „Libertatea, orînduirea morală și prosperitatea materială, n-au putut exista decît în timp de pace“¹¹⁹.

Legat organic de atitudinea antirăzboinică, este și condamnarea energetică de către Ghica a militarismului prusac instituit de Bismarck. Acest militarism abrutizează individul și umilește națiunile: „Omul prin-

¹¹⁶ Alex. C. Aureliu, *Principii ale relațiilor dintre state*, Editura politică Buc. 196 p. 119.

¹¹⁷ Ion Ghica, *Opere*, vol. I. E.S.P.L.A. Buc. 1956 p. 362.

¹¹⁸ Ion Ghica, *Opere*, vol. II. Buc. 1956 p. 201.

¹¹⁹ *Ibidem*.

cipelui Bismarck și al mareșalului Moltke nu este decît o țintă pentru carabină și națiunea un poligon de tras cu tunul¹²⁰.

Ion Ghica constată cu deplină temei, că în relațiile internaționale între state, între națiuni și între popoare, nu sînt respectate principiile de dreptate și egalitate. Pentru respectarea acestor principii, pentru garantarea existenței națiunilor și a integrității lor teritoriale, în ultimă instanță pentru garanția independenței popoarelor, el preconizează constituirea unei autorități internaționale, cinstită și dreaptă, cu menirea de a veghea permanent la respectarea principiilor „dreptății deopotrivă cu statele mari și mici, slabe și puternice“. Pînă acum, spunea Ghica, nu a fost constituită o autoritate care să aibă menirea și puterea de a face să se respecte principiile dreptății și echității de către toți deopotrivă.

Meritele mari ale gînditorilor noștri pașoptiști, în ceea ce privește viața internațională, constă în faptul că ei au luptat consecvent pentru afirmarea națiunii române pe plan internațional, pentru promovarea relațiilor dintre state și națiuni a principiilor independenței și suveranității naționale, dreptății și egalității, a colaborării lor multilaterale. A cum scria profetic, marele democrat-revoluționar și patriot Nicolae Băcescu, nădejdea civilizației umane, nu stă în cuceriri, în încălcarea drepturilor sacre și legitime ale națiilor, ci în „comunicația ideilor, care vine prin comunicația națiilor ce înlesnirile și relațiile comerciale aduce“.

„Străbătută de suflul unui patriotism arzător, inspirindu-se din tradițiile progresiste ale poporului român și din ideile înaintate ale neamului, opera cărturarilor de la 1848 alcătuiește un adevărat tezaur de gândire filozofică, politică și socială cu conținut democratic, un capitol înaltă cultură umanistă în istoria modernă a României, o operă intelectuală ce se înscrie la loc de cinste în patrimoniul spiritual al poporului român“¹²¹.

Ideea de suveranitate națională ca una din coordonatele majore ale culturii noastre pașoptiste, a fost năzuința de veacuri a poporului român: ea a concentrat în jurul ei aspirațiile poporului, a inspirat și a lăuzit gîndirea și activitatea personalităților sale eminente, a celor din largi categorii sociale, afirmîndu-se ca o puternică forță motrică a neamului înainte. Vicisitudinile prin care a trecut, îndelungata înrobire sărăcășă, n-au putut să înăbușe, însă, voința poporului de a trăi liber. Ideile de independență au împurpurat permanent, steagurile de luptă ale poporului, i-au înzecit forțele, iar în vremurile de restriște, i-au aprins mai vii nădejtile. În pofida tuturor opreliștilor, el a pășit mereu înainte, a asigurat dezvoltarea forțelor de producție și a culturii, afirmîndu-se ca un puternic factor de progres și civilizație. Vitejia poporului român, tenacitatea și dorința sa fermă de a trăi liber, se pierd în negura vremurilor; evenimentele istorice nu l-au putut împiedica de a-și realiza aceste scumpe idealuri.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 202.

¹²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîșirii construcției sociale*, vol. III. Editura politică Buc. 1969 p. 292.

BĂLCESCU ȘI BYRON

Sau între istorie și poezie

de Nicolae Liu

Dacă printre prietenii sau apropiații lui Nicolae Bălcescu se găesc nume ca Vasile Alecsandri, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, faptul s-a explicat prin comunicarea ideologică mașoptistă, tovărășia de luptă și aspirații sau apartenența la aceeași generație.

Poezia adevărată a fost însă întotdeauna aproape de inima marelui istoric romantic, pentru care „cei dintii istorici au fost poeții“.

Foști camarazi din armata Țării Românești și-l aminteau pe tânărul junker citind și declamând pe nerăsuflăte sute de versuri.¹ În primăvara anului 1844, odată cu prima parte din studiul său asupra **Puerii armate la români**, Bălcescu trimitea spre publicare în „Propășirea“ o „poezie de la Bolleac“.² Mai mult, se îngrijește ca aceasta, în cazul în care n-o ierta-o cenzura, să fie transferată la Brașov lui Gheorghe Barit pentru foile sale.³ Iar în cuvântarea ținută cu prilejul anului nou 1847, în fața studenților români din Paris, marele democrat și patriot cita două strofe din poezia satirică a lui G. Sion, **Cenzorul meu**⁴ pentru a caracteriza precaritatea situației sociale a poezilor vremii, dar și dorința fermă de a-și pune cu orice risc lira în slujba nației. Ceva mai departe, Bălcescu argumenta necesitatea preluării de către „junimea omână“ a regenerării societății cu o strofă din **O privire în Carpați** de

¹ Cf. J. Voinescu, *Nicolae Bălcescu*. [Paris, 1852], p. 2—3.

² Vezi scrisoarea nedatată din 7 martie 1844 adresată lui Ion Ghica la Iași, a N. Bălcescu, *Opere*, [vol.] IV *Correspondență*. Ediție critică de G. Zane, București, 1964, p. 49—50.

³ Poezia nenumită a lui C. Bolliac pare a fi fost *Muncitorul*, versuri sociale cu puternice accente protestatere inspirate de Lamennais și apărute în [„Propășirea“], *Foaie științifică și literară*, Iași, nr. 15 din 1844.

⁴ Cf. Nicolae Bălcescu, *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului patriei noastre*. Ediție de Cornelia Bodea, Bălcești pe Topolog, 1970, p. 36.

Andrei Mureșanu,⁵ sau sublinia largă audiență a creației de actualitate prin popularitatea fabulei **Măceșul și Florile** de I. Heliade Rădulescu îndreptată împotriva concesiunilor străine.⁶

Poezia angajată de astădată în slujba revoluției era celebrată în cuvîntarea la a treia aniversare a Adunării de la Blaj, publicată de Al. Odobescu sub titlul **Mișcarea românilor din Ardeal la 1848**: „Seamă — spunea Bălcescu, evocînd popasul său din 1849 printre moșii lui Avram Iancu — după ce toată ziua străjuiau potecile, se hărțuiau și luptau cu dușmanul, îi vedeai adunați trîmbe, trîmbe pe lingă foc care povestind întîmplările zilei și a celei trecute, care zicînd din fire, buciume și cimpoaie... Apoi cu toții, femei, bărbați și bătrîni porneau de făceau să răsune văile munților de cîntări de vitejie și de naționalitate, mai cu seamă de acea puternică și frumoasă marsilie a d-lui Mureșanu **Deșteaptă-te române**, pe care o cîntau chiar în locul focurilor și a urletelor de tunuri“.⁷

Constituirea unei „puteri armate“ prin antrenarea maselor la populare, capabile să reinvie gloria străbună și să impună victoria revoluției a constituit una dintre ideile fundamentale în gîndirea politică a lui Nicolae Bălcescu. Acestui fierbinte deziderat îi era dedicată și o podopera **Românii supt Mihai Voevod Viteazul**, pe care o anunțau Vasile Alecsandri în 1847 ca pe un vast poem în proză.⁸ În versiunea finală a monografiei dedicată voevodului Unirii găsim citată o strofă din **Odă la oștirea română**, datorată „unuia din cei mai buni poeți noștri“, Grigore Alexandrescu⁹ și evocată patetic umbra lui Vasile C. Iova, „floarea poeziei, june cu inimă de foc“. Cometă trecătoare pe cerul „României uimite și încîntate“, acesta a apucat „a ne lăsa o lacrimă fierbinte pentru gloria trecută și o scînteie dătătoare de viață pentru viitor“.¹⁰

De o atenție deosebită s-a bucurat din partea lui Nicolae Bălcescu poezia populară, pe care în bună tradiție romantică o consemna la

⁵ *Ibidem*, p. 4. Versurile „La noi e putred mărul, nu-i mod de curățire / tot ce se sperează sunt simburii din el. / Aceștia cer plîntare, silință și unim / Atunci va crește cedrul, din ramuri tinerele“ apărute în [„Propășirea“], Foale întîfîcă și literară, Iași, nr. 35 din 1844 s-au gravat adînc în conștiința generației pașoptiste și a celei următoare. Într-o scrisoare datată din Iași, 23 februarie 1848 și adresată lui D.A. Sturdza, G. Sion caracteriza cu cuvintele poetului ardelean „starea de față a ruginilor ce poartă cirna țării“ (B.A.R.S.R., coresp. inv. 120). Un sfert de veac mai tîrziu, B.P. Hașdeu le rememora cu prilejul unei celebritate farse făcute societății Junimea, care începînd cu versul „La noi e putred mărul“ a spus cîndva poetul, incluzînd în acrostih precizarea: „La Convorbiri literare“ (cf. G. Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*, vol. II, București, f. a., p. 283 și urm.).

⁶ Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 39.

⁷ Cf. N. Bălcescu, *Opere*, tom. I, partea a II-a, Scrieri istorice, politică și economică (Ediție critică... de G. Zane, București, 1940, p. 129).

⁸ N. Bălcescu, *Opere* [vol.] IV *Correspondență*, p. 79.

⁹ Nicolae Bălcescu, *Românii supt Mihai Voevod Viteazul*, București, 1912, p. 112.

¹⁰ *Ibidem*, 112.

mul punct între „izvoarele istoriei românilor“¹¹. Preferința declarată pentru Vasile Alecsandri poetul s-a datorat fără îndoială conștiinței despre necesitatea cultivării limbii literare ca temelie a naționalității, sentimentelor personale de amicitie dar și prețuirii comune pentru creația poporului: „Sunt nerăbdător a vedea poeziile tale și cîntecele populare ieșite la lumină — îi scria el din Paris la 29 noiembrie 1847. Întorcîndu-mă în țară voi căuta, în primblarea mea prin țară, a aduna cîntecele Valahiei și a ți le împărtăși, ca să faci o colecție completă“. Împrejurările nu i-au mai permis istoricului să-și realizeze proiectul. S-au păstrat totuși în manuscrisele sale un cîntec haiducez și cîteva zicători¹².

De prea puțină atenției s-a bucurat, în ce privește raporturile dintre cei doi scriitori, influența tonică a optimismului funciar al lui Vasile Alecsandri, a cultivării ironiei romantice și a accentelor de satiră socială din creația originală a acestuia. „Cînd mă întorceam azi spre casă — scria Bălcescu din Paris la 1 octombrie 1847 — gindeam la tine, la prietena noastră, la viața noastră din Italia, suvenire mult drage mie. Mi-aduceam aminte de rîsurile ce îmi pricinuia cetirea vestitelor poezii și ziceam în sine-mi: iată șapte luni de cînd n-am rîs, de cînd n-am avut multămire“. Și încheia cerînd vești despre „cum merge literatura prin țară“, cu regretul că nu pot citi și comenta împreună noul „potop de poezii“, despre care a auzit că reprezintă pentru literatură ceea ce „au fost focul și lăcustele“ pentru stările materiale. „Veselia și rîsul m-ar vizita cu această citire“.

Cît despre creația lirică universală, lui Nicolae Bălcescu nu i-au fost probabil străine, pe lîngă poezia clasică studiată în școală începînd cu epopeile homerice sau *Eneida* lui Virgiliu, nici patosul romantic al lui Friedrich Schiller, al cărui curs de la Universitatea din Jena despre Războiul de 30 de ani va fi utilizat pentru conturarea incisivă a portretului lui Rudolf al II-lea în paginile monografiei închinată lui Mihai

¹¹ Motivarea acestei întîietăți era îndoită: pe de o parte, „oamenii întii cîntă, pe urmă scriu“; pe de altă parte, din creațiile folclorului „aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră și în viața socială, ne zugrăvesc obiceiurile și ne arată idelle și sentimentale veacului... Treaba agerei critici a istoricului este să deosebească dintre aceste daturi, ca și din toate celelalte, adevărul de falsitate și să se poată bine folosi. O adunare dar a poeziilor și a poveștilor ce se află în gura poporului român este de trebuință“ (cf. N. Bălcescu, *Opere*, tom I, partea I-a, București, 1940, p. 108).

¹² Cu același prilej Nicolae Bălcescu cerea prietenului său, „un cîntec istoric vechi, din cele mai interesante“, eventual comentat sau adnotat pentru a ilustra în paginile „Magazinului istoric pentru Dacia“ programul pe care îl trasea la apariția primului număr. (cf. N. Bălcescu, *Opere* [vol.] IV, *Correspondență*, p. 83). Deși V. Alecsandri n-a dat curs invitației lui Bălcescu, probabil și datorită întreruperii apariției revistei, poetul răspundea în 1851 la o nouă rugămintă a istoricului, de data aceasta pentru o baladă populară despre Mihai Viteazul, trimițîndu-l în lipsa acesteia una despre Constantin Brîncoveanu (cf. B.A.R.S.R., ms. rom. 803, f. 47 v.; O. Densusianu, *Trei scrisori ale lui Alecsandri către Bălcescu*, în „Noua revistă română“, 1901, nr 31, p. 304—305 O baladă despre Radu din Calomfirești, va fi utilizată pe larg în momentul în care știrile documentare l-au pierdut din vedere pe viteazul general al lui Mihai Viteazul într-o amplă notă din cartea a doua a operei neterminate a lui Nicolae Bălcescu (*op. cit.*, p. 405—406).

mul punct între „izvoarele istoriei românilor“¹¹. Preferința declarată pentru Vasile Alecsandri poetul s-a datorat fără îndoială conștiinței despre necesitatea cultivării limbii literare ca temelie a naționalității, sentimentelor personale de amicitie dar și prețuirii comune pentru creația poporului: „Sunt nerăbdător a vedea poeziile tale și cîntecele populare ieșite la lumină — îi scria el din Paris la 29 noiembrie 1847. Întorcîndu-mă în țară voi căuta, în primblarea mea prin țară, a aduna cîntecele Valahiei și a ți le împărtăși, ca să faci o colecție completă“. Împrejurările nu i-au mai permis istoricului să-și realizeze proiectul. S-au păstrat totuși în manuscrisele sale un cîntec haiducesc și cîteva zicători¹².

De prea puțină atenției s-a bucurat, în ce privește raporturile dintr-un doi scriitori, influența tonică a optimismului funciar al lui Vasile Alecsandri, a cultivării ironiei romantice și a accentelor de satiră socială din creația originală a acestuia. „Cînd mă întorceam azi spre casă — scria Bălcescu din Paris la 1 octombrie 1847 — gîndeam la tine, la prietena noastră, la viața noastră din Italia, suvenire mult drage mie. Mi-aduceam aminte de rîsurile ce îmi pricinuia cetirea vestitelor poezii și ziceam în sine-mi: iată șapte luni de cînd n-am rîs, de cînd n-am avut mulțămire“. Și încheia cerînd vești despre „cum merge literatura prin țară“, cu regretul că nu pot citi și comenta împreună noul „potop de poezii“, despre care a auzit că reprezintă pentru literatură ceea ce „au fost focul și lăcustele“ pentru stările materiale. „Veselia și risul m-ar vizita cu această citire“.

Cît despre creația lirică universală, lui Nicolae Bălcescu nu i-au fost probabil străine, pe lîngă poezia clasică studiată în școală începînd cu epopeile homerice sau *Eneida* lui Virgiliu, nici patosul romantic al lui Friedrich Schiller, al cărui curs de la Universitatea din Jena despre Războiul de 30 de ani va fi utilizat pentru conturarea incisivă a portretului lui Rudolf al II-lea în paginile monografiei închinată lui Mihai

¹¹ Motivarea acestei înțietăți era îndoită: pe de o parte, „oamenii înții cîntă, pe urmă scriu“; pe de altă parte, din creațiile folclorului „aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră și în viața socială, ne zugrăvesc obiceiurile și ne arată ideile și sentimentele veacului... Treaba agerei critici a istoricului este să deosebească dintre aceste daturi, ca și din toate celelalte, adevărul de falsitate și să se poată bine folosi. O adunare dar a poeziilor și a poveștilor ce se află în gura poporului român este de trebuință“ (cf. N. Bălcescu, *Opere*, tom I, partea I-a, București, 1940, p. 108).

¹² Cu același prilej Nicolae Bălcescu cerea prietenului său, „un cîntec istoric vechi, din cele mai interesante“, eventual comentat sau adnotat pentru a ilustra în paginile „Magazinului istoric pentru Dacia“ programul pe care îl trăsese la apariția primului număr. (cf. N. Bălcescu, *Opere* [vol.] IV, *Correspondență*, p. 83). Deși V. Alecsandri n-a dat curs invitației lui Bălcescu, probabil și datorită intreruperii apariției revistei, poetul răspundea în 1851 la o nouă rugă-minte a istoricului, de data aceasta pentru o baladă populară despre Mihai Viteazul, trimițîndu-i în lipsa acesteia una despre Constantin Brîncoveanu (cf. B.A.R.S.R., ms. rom. 803, f. 47 v.; O. Densusianu, *Trei scrisori ale lui Alecsandri către Bălcescu*, în „Noua revistă română“, 1901, nr 31, p. 304—305 O baladă despre Radu din Calomfirești, va fi utilizată pe larg în momentul în care știrile documentare l-au pierdut din vedere pe viteazul general al lui Mihai Viteazul într-o amplă notă din cartea a doua a operei neterminate a lui Nicolae Bălcescu (op. cit., p. 405—406).

Viteazul,¹³ nici satira lui La Fontaine sau poezia eroică din dramaturgia unor Corneille, Voltaire și Alfieri, nici **Meditațiile** lui Lamartine sau poezia mesianică a lui Mickiewicz, pe care-i cunoaște personal în Paris.

Indemnându-l pe Vasile Alecsandri, ca o consolare pentru pierderea Elenei Negri, să renunțe la „a alerga după fericirea intimă“, într-o cît „România va fi iubita noastră“, Nicolae Bălcescu îi da exemplul poetului ceh Kollar : „Cîntă-mi dar, iubite poet, cîntă-mi România ca Kollar poetul patriei sa. Fie ea amorea ta, credința ta, Dumnezeuul tău. În bește dar și fă pe toți a iubi pe iubita ta. Zi cum ai zis :

Ea e mare și frumoasă ca seninul cer de mai,
Fața sa e drăgălașe, sînul său un dulce rai“.

Scrisoarea continua cu indemnul concret la elaborarea unui vă poem dedicat evocării „coprinderii Daciei“ pentru care îi promitea documentarea necesară.¹⁴

Tot în legătură cu preocupările de literatură universală ale lui Nicolae Bălcescu menționăm că în manuscrisele sale de la Biblioteca Academiei se găsește și următoarea însemnare inedită consemnînd ce cetarea epopeii populare germane **Das Niebelungenlied** într-o versiune franceză : „În **Niebelungen**, 22 Aventure, se vorbește de Ramûng, du al Valachiei — vasal al lui Atila venit la curtea lui : „Il galoppait vers Chriemhild a briche abatue, suivi de sept hommes d'armes dont la course impétueuse égalait le vol des oiseaux“. Într-alt loc zice : „Les valaques agiles pressaient fortement leurs bons et legers coursiers“.¹⁵

Nu intră desigur în obiectul cercetării noastre investigarea tuturor lecturilor poetice sau ecurilor lirice din opera și însemnările lui Nicolae Bălcescu. O vom întreprinde cu alt prilej. Dorim numai să atragem atenția aici asupra unui aspect neglijat al preocupărilor sale și asupra trăsăturilor lor definitorii : gustul pentru poezie al istoricului, care nedisprețuit cultivarea mării arte nici în creația sa științifică. Preferințele sale se îndreaptă în mod firesc către poezia de evocare istorică, de sătiră socială și elan patriotic revoluționar către poezia cu rădăcini adînci în tradiția neamului. În concepția lui Nicolae Bălcescu, poetul ca și istoricul trebuie să fie în același timp un luptător și un profet. Ceea ce explică în bună măsură apropierea istoricului român de creația poetică a lui Byron, de ideile și viziunea istorică a celui mai de seamă reprezentant al romantismului englez.

În preajma anului revoluționar 1848 opera poetului englez era relativ bine cunoscută lectorului român, ca și viața sa de pasiuni și aventură. Mai mult, lord Byron era scriitorul englez cel mai citit și

¹³ Vezi textul lui Schiller copiat de Bălcescu (B.A.R.S.R., ms. rom. 81, f. 10^v) sub titlul *Portrait de l'Empereur Rodolphe II*, după ediția : *Histoire de la guerre de trente ans, par Schiller, traduite en français*. Paris, 1846, p. 23, în comparație cu replica istoricului român mai concentrată, mai nervoasă, dar mai puțin colorată (Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 39).

¹⁴ N. Bălcescu, *Opere*, [vol.] IV, *Correspondență*, p. 82.

¹⁵ B.A.R.S.R., ms. rom. 81, f. 8 r.

precizat, fiind considerat drept unul dintre marile modele ale veacului.¹⁶

Sfîrșitul eroic în lupta pentru eliberarea Greciei de sub jugul otoman explică primele ecouri ale personalității sale înregistrate în Principatele Române prin filieră greacă. Apariția presei românești cu numeroasele tălmăciri sau referințe despre om, operă și receptarea ei în lume, precum și a traducătorilor în volum datorită unor condeie apreciate ca I. Heliade Rădulescu, Gr. Alexandrescu sau C. A. Rosetti l-au împămîntenit însă definitiv în cultura română. Și deoarece contactul direct cu opera autorului lui **Childe Harold, Lara, Manfred** sau **Don Juan**, era în general interzis publicului cititor din țările noastre în primul rînd prin necunoașterea limbii engleze, el a fost realizat ca și în alte cazuri mai ales prin intermediar francez.¹⁷

O contribuție esențială la receptarea și valorificarea pe plan european a modelului byronian a revenit romanticilor francezi. În cunoscutul său „Eseu asupra soartei și influenței operei lui Byron în Franța de la 1812 la 1850, intitulat **Byron et le romantisme français**, Edmond Estève, profesor la Sorbona, sublinia că „dintre cele două mari generații romantice, aceea care, de la 1820 la 1825, a întemeiat noua școală și cea care, în 1850 și după aceea, a consacrat prin adeziunea sa faptul împlinit și a tras din preceptele enunțate consecințe extreme, nici prima, nici a doua nu și-au precupețit contribuția la „regalitatea sa literară“. Byron încarna „geniul revoluționar și creator al celui de al XIX-lea veac“. ¹⁸ Și de oarece privirile intelectualității progresiste ale vremii erau îndreptate spre „Orașul lumină“, exemplul scriitorilor francezi a fost însușit și de romanticii sau preromanticii români.

Se explică astfel și de ce din toate traducerile după Byron, apărute în Țările Române pînă la 1859, numai una, drama **Manfred** în

¹⁶ O încercare statistică recentă plasează traducerile din Byron în rîndul al doilea după Alexandru Dumas, cu 19 titluri în 26 volume, într-o epocă în care romanismul constituie orientarea predominantă. Din păcate, cel puțin în ce-l privește pe poetul englez studiul comparativ întreprins e inefficient. Cifra — așa cum mărturisise autorul statisticii amintite — a fost artificial ridicată „datorită faptului că s-au numărat titlurile independent de volume“, preferințele traducătorilor corespunzînd de fapt evoluției literaturii originale „mai mult elegică, sentimentală, pitorească, decît sumbră, insurgentă, atee, mai aproape de Lamartine și Hugo, decît de Byron“. (Paul Cîrnea, *Traduceri și traducători în prima jumătate a secolului al XIX-lea*. Comentarii pe marginea unei aplicații statistice la istoria literară. In: *De la Alecsandri la Eminescu*, București, 1966, p. 49, 58—59).

¹⁷ Vezi în legătură cu receptarea și influența lui Byron în literatura română Petre Grimm, *Traduceri și imitațiuni românești după literatură engleză*, în „Dacoromania“, Cluj, 1924, p. 283—378; Adriaan Marino, *Vechi traduceri românești nesemnalate încă din Lord Byron*, în „Kalende“, II, 1943, nr. 4—5, p. 43—59 și Emil Turdeanu, *Lord Byron dans la poésie roumaine*, în „Revue des études roumaines“, 1955—1956, p. 65—81.

¹⁸ Cf. Edmond Estève, *Byron et le romantisme français*, Essai sur la fortune et l'influence de l'oeuvre de Byron en France de 1812 a 1850. Deuxieme Edition Paris, f.a., p. V și urm.

versiunea lui C. A. Rosetti, a fost tălmăcită cu utilizarea originalului englez. Nu fiindcă viitorul conducător politic pașoptist, tovarăș de luptă a lui Nicolae Bălcescu, ar fi fost un bun cunoscător al limbii (în prefața cărții recunoștea el însuși contribuția substanțială a profesorului său de engleză, dr. Bernhard Stoltz) ci dimpotrivă. Toamei pasiunea și admirația juvenilă stîrnite pentru Byron pe alte căi, inclusiv lecturile literare franceze și române, l-au dus pe tînărul debutant la convingerea înlăturării necesare a oricăror intermediari și l-au determinat — odată cu sfaturile profesorului amintit — să învețe limba engleză, pentru a-l citi și transpune după original. La aceasta se adaugă sentimentul patriotice de a recrea în limba națională una din capodoperele literaturii universale contemporane. „Tot omul e dator să facă ceva bine pentru patria sa” — mărturisea C. A. Rosetti în aceeași prefață —. De aceea „am hotărît ca cel puțin să învăț limba engleză și să fac pe români să cunoască un autor așa de mare ca Lord Byron, de care îndrăznesc a zice că nu au decît o foarte slabă idee”. Mai mult, conștient că el însuși nu e în stare să-l înțeleagă cum se cuvine, făgăduiește că se va sili „neîncetat a învăța” pentru a-și perfecționa cunoștințele de limbă și a putea dărui compatrioților săi „cît mai curînd mă vor ierta împrejurările... toate scrierile acestui autor traduse bine și în versuri bune”.

Deși va continua studiul limbii engleze și în anii următori cu alți profesori, C. A. Rosetti nu-și va ține promisiunea. În schimb, traducerea în vers alb a „poemei dramatice în trei acte” **Manfred**, apărută în fruntea volumului său de „poezioare” originale, intitulat după modelul bardului englez **Cesurile de mulțumire ale lui C. A. Rosetti**,¹⁹ contribuie substanțial la prețuirea acesteia din partea unor confrați, ca poetul transilvănean Andrei Mureșanu, autorul **Răsunetului**.²⁰ Ea s-a gravat adînc în memoria contemporanilor, cum dovedește utilizarea unei versuri de către A. I. Odobescu, trei decenii mai tîrziu, pentru ilustrarea unui moment din capodopera sa, **Pseudokinegetikos**.²¹ Mai mult, dac pentru anglicanistul Petre Grimm, versiunea lui C. A. Rosetti, prin confruntare cu textul lui Byron, pare greoaie, cu șovăieli și echivalări improprii, ea păstrînd însă meritul înțietății în ce privește interpretarea după original,²² George Călinescu o găsește „curgătoare, remarcabilă chiar pentru acea vreme,”²³ iar pentru Marin Bucur, autorul celei ma-

¹⁹ Cf. *op. cit.*, București, 1843, p. 1—44. C. A. Rosetti rămîne poetul unui singur volum, ca și alți predecesori, contemporani sau urmași iluștri. Acesta va fi rēditat abia la moartea sa (1885).

²⁰ Cf. Andrei Mureșanu, *Duplică*, în „Foae pentru minte, inimă și literatură”, 1844, nr. 7, p. 55.

²¹ A. I. Odobescu, *Pseudokinegetikos*, București, 1874, p. 92 și urm.

²² Petre Grimm, *op. cit.*, p. 302—305.

²³ G. Călinescu, *Istoria literaturii române. De la origini pînă în prezent*, București, 1940, p. 168.

recente monografii dedicate traducătorului, care studiază talmăcirea în contextul epocii și în comparație cu tentativele similare de mai târziu, aceasta rămâne, în pofida unor demarări pe alocuri anevoioase, o „capodoperă a literaturii de traducere românească“, caracterizată adesea prin clarități de cristal, fluenta lirică și rafinamentul unei creații originale.²⁴

Secretul reușitei acestei „încercări“ de „junețe“ a lui C. A. Rosetti, trebuie căutat, socotim noi, atât în talentul real al traducătorului, în sfaturile primite, sau în travaliul de „săptămîni întregi“ uneori „pentru un vers“, cit și, cel puțin în aceeași măsură, în descoperirea pasionată a unor afinități spirituale și temperamentale cu Byron și eroul său. La mai bine de un an de la apariția traducerii sale, lectura lui *Manfred* într-un cerc de prieteni îl făcea pe C. A. Rosetti să „turbeze la fiecă vorbă“, cum își însemnează sub data de marți 28 noiembrie 1844 în jurnalul intim.²⁵ Și tot în același jurnal, doi ani mai târziu, marți 5 (7) martie 1846, sublinia retrospectiv că numai „acela ce a pătimit poate naște un *Manfred*. Ei, de cite ori am gîndit și eu ca și el, de cite ori durerile lui *Manfred* le simții în inima-mi“.²⁶

Nicolae Bălcescu a cunoscut fără îndoială traducerea lui C. A. Rosetti. Cu atât mai mult, cu cit anul 1843 al apariției acesteia coincide cu acela al eliberării sale din închisoarea de la Mărgineni, iar în partea originală din volum erau satirizați cei care trimit la închisoare pe „cîntatul patriot“ sau „adevărul și talentul“. Il va fi atras și dedicația în versuri către colonelul I. Cimpineanu, mentorul începuturilor sale politice și unchiul lui Ion Ghica, împreună cu care va pune în același an bazele societății secrete Frăția. De altfel, o scrisoare nu de mult publicată a lui C. A. Rosetti,²⁷ datînd cam din aceeași vreme, prin care acesta îl asigură pe Ion Ghica de dragostea și devotamentul său nelimitat, cerînd a-i fi „adevărat frate“ (s.m.) pentru „adevărata glorie a românului și a dumitale“, poate fi considerată drept o cerere deghizată de adeziune la aceeași asociație. Aceste legături politice explică într-un fel și absența voită din prefața volumului de versuri al lui C. A. Rosetti a oricărei aluzii la vasta activitate desfășurată vreme de peste un deceniu pentru încetățenirea lui Byron în limba și literatura română de

²⁴ Marin Bîlcu, *C. A. Rosetti, Mesianism și donquijotism revoluționar*. București, 1970, p. 44 și urm.

²⁵ C. A. Rosetti, *Note intime... Adnotate și publicate de Vintilă C. A. Rosetti*, vol. I, 1844—1846. București, 1902, p. 20

²⁶ *Ibidem*, p. 101. Expresii ca „durerea e știința“ (*Manfred*, actul I, scena 1) se referă la ceea ce se petrece în 1852 (cf. vol. al *Notelor*, București, 1916, p. 86).

²⁷ Vezi anexa lucrării: Cornelia Bodea, *Lupta pentru unitatea națională, 1843—1849*. București, 1967, p. 282.

către I. Eliade Rădulescu,²⁶ sprijitorul începuturilor literare ale traducătorului lui Manfred. Atitudinea politică a lui Eliade din anii 1838-1940, considerată o trădare față de acțiunea națională a lui I. Cimpineanu și mișcarea democratică de sub conducerea lui Dimitrie Păscu, îndepărtase de el tineretul revoluționar.

Cînd l-a cunoscut personal N. Bălcescu pe C. A. Rosetti? Actualul studiu al cercetărilor nu permite stabilirea precisă a datei sau impresiei

²⁶ Iată un tablou desigur incomplet al activității lui I. Eliade Rădulescu pentru popularizarea operei marelui romantic englez, prin traduceri străine apărute în publicațiile sale sau interpretări proprii: *Elegie. Adio al lui Lord Byron la Italia sa*. Trad. de C. F. [Filipescu?], în „Curierul românesc”, II, 1830, p. 23—24 (poezie tradusă din nou de Gr. Alecsandrescu în volumul său de versuri apărut ani mai târziu, și intitulată *Adio la Elisa; Versuri scrise pã un album*. Trad. de I. Șt. Voinescu, în „Curierul românesc”, II, 1830, p. 48; fragmentele *Pãcatele* trad. de I. Eliade Rădulescu, loc. cit., V, 1833, p. 123—124; Cîntul al doilea al poemului *Logodnica D'Abidos*, traducție slobodă de I. Eliade, loc. cit., VI, 1834, p. 1. Prefața la drama istorică *Marino Faliero*, în aceeași traducere, apărută în „Curierul de ambe sexe”, II, 1838—1840, p. 123—128, cu prilejul publicării piesei în vol. un fragment din *Cerul și pãmîntul*, mister dramatic, tradus de I. Eliade Rădulescu, sub titlul *Cîntarea dracilor în ajunul potopului*, în „Curierul românesc”, X, 1840, p. 383—384 și „Curier de ambe sexe”, II, 1838—1840, p. 192 bis—194 bis; *Profetia lui Dante*, poem tradus de I. Eliade în „Curier de ambe sexe”, IV, 1842—1843, p. 249—277 și reprodus de G. Bariț în „Foae pentru minte, inimă și literatură” Brașov, VII, 1844, p. 219—223, 227—229, 234—237, 245—248; *Melodii ebraice*, aceeași versiune, în „Curierul românesc”, XVII, 1845, p. 38, 41, 99—100 și „Curier de ambe sexe”, V, 1844—1846, p. 78—84, 152—156; *Pe un album. La Samuel Rosetti. Impromptu, spre rãspuns la un amic. Imitație din portughezã. Prometeu*. „Curierul românesc”, XIX, 1847, p. 47—48; *Elegii la Thyra*, loc. cit., XIX, 1847, p. 23—24 și „Curier de ambe sexe”, VI, 1847, p. 140—143; *La Euthanasta*, în „Curierul românesc”, XIX, 1847, p. 39 și *Stantse*, loc. cit., p. 42—43, 56, 58 — toate traducerile lui I. Eliade Rădulescu. Cele două ediții în cite trei volume intitulate respectiv *Din scrierile lui Lord Byron sau Din operele lui Lord Byron*, și apărute în tipografia lui Eliade și în tălmăcirea acestuia, respectiv între 1834—1839 și 1837—1839 adună traduceri risipite în periodice, completîndu-le și adăugînd câte mătsoarele titluri noi: *Corsarul*; *Lara*; *Mazeppa*; *Parisina*, novelă istorică; *Profetia lui Chillor*; *Lamentațiile lui Tasso*; *Beppo*, novelă italiană; *Oscar d'Assol*, novelă; *Calmar și Orla*, imitație din Ossian; *Insula sau Christian și compania săi*; *Fragment*, 17 iunie 1816; *Strigoii*, notate atribuite la Lord Byron; *Lucifer* (în limba bengali *ibidem* p. 263) pentru a demonstra aria largă de receptivitate a poetului englez; explicații ale neologismelor folosite în interpretarea românească a unor poeme ca *Profetia lui Dante* („Curier de ambe sexe”, IV, 1842, 1844, p. 286), precum și numeroase informații privind apariția propriilor traduceri în lume fie în cadrul Bibliotecii Teatrului Național, fie în acela al vastului planșer Bibliotecă universală sau al Colecției de autori clasici, cu indicarea datei publicării sub tipar sau a librăriei unde pot fi achiziționate. Că traducerea lui C. A. Rosetti din limba engleză trebuia să fie o replică dată acestor tălmăcirii prin intermediul francez, făcute în grabă, o dovedește și una din notele care o însoțeau. În amintea că amenințat d'o traducțiune a lui Manfred în limba italiană, Byron traducătorului din 1818 suma de 2000 de franci cu condiția „să ardă traducțiunile și fãgãduiala de a nu mai întreprinde în viitor a traduce nici una din scrierile sale”. Și se exclama în final: „Adevărată nenorocire că nu trăiește Lord Byron, mai negotătorie s-ar fi făcut cu dînsul pe la noi”. Raporturile încordate care erau între I. Cimpineanu și I. Eliade Rădulescu încă de pe vremea Societății Filomonice, nu sînt străine nici ele de hotărîrea lui C. A. Rosetti de a nu-și pune

ărilor. Nu există nici o certitudine că, așa cum afirmă V. Netea, reluînd
le fapt o supoziție ambiguă a lui G. Bogdan Duică, „relațiile dintre ei
ncepuseră prin 1837—1838, cînd amîndoi fuseseră elevii particulari ai
ui Eftimie Murgu”.²⁹ Tot ipotetică rămîne colaborarea personală între
N. Bălcescu și C. A. Rosetti în „acțiunea lui I. Cîmpineanu”. Sigur este
numai că, după 1843, cei doi tineri se cunoșteau personal și chiar se vi-
sitează acasă : „la 1 1/2 a venit Tichon și Bălcescu”, notează sec. C. A.
Rosetti în jurnalul său intim, joi 16 noiembrie 1844.³⁰ E poate cam pu-
țin, ținînd seama că numele istoricului nu mai e amintit pînă la 3 (15)
ulie 1846, cînd găsim consemnate, cu prilejul sosirii lui Nicolae Băl-
cescu în Franța, întîlnirea lor la granița Belgiei și găzduirea sa tem-
porară la Paris de către C. A. Rosetti, cu schimb de idei și relativă con-
onanță politică revoluționară.³¹ Dar jurnalul intim de care ne folosim
nu excelează în general prin generozitate informațională, interesul auto-
ului îndreptîndu-se mai ales spre propria-i evoluție ca temperament
romantic alcătuit din contraste, stăpînit de jocul pasiunilor, dornic însă
să se ridice prin știință, disciplină morală și deprindere cu munca la
nălțimea unei încă nebuloase „misii providențiale”. În plus, notele zil-
nice, așa cum ni s-au păstrat, se întrerup vreme de aproape un an (13
decembrie 1844 — 1 noiembrie 1845). Între timp, la 14 februarie 1845,
i găsim pe amîndoi semnînd actul de constituire al Asociației literare
a București, pentru dezvoltarea culturii în limba națională, dar și cu
copul nemărturisit de a acoperi activitatea conspirativă a Frăției.³² Ori-
um ar fi, nu socotim imposibil ca în discuțiile dintre C. A. Rosetti și
N. Bălcescu să fi apărut încă din acești ani și numele lui Byron, tradu-
erile, ideile, referințele sale istorice sau problema influenței sale asu-
ra generației tinere. Colaborarea celor doi viitori conducători pașoptiști
în cadrul Societății studenților români din Paris, debutînd cu întîlnirea
lor din 3 iulie 1846 la granița Franței, pînă în februarie anul următor,
înd, după declanșarea violentă a boalei care-i va aduce sfîrșitul, Nicolae
Bălcescu lua drumul Italiei, precum și prietenia legată între ei în a-
este împrejurări, conferă unor asemenea discuții un grad mai înalt
e certitudine. În plus, 1847 era anul apariției la București a tradu-
erii lui I. Eliade Rădulescu după poemul **Don Juan** de Byron,³³ iar la
Paris a unei noi ediții franceze după operele complete ale poetului en-
lez într-un moment în care — așa cum am mai arătat — Bălcescu în-
și se hotărîse să-și dedice activitatea unei „poeme epice” în proză.
eea ce explică în bună măsură, însemnările inedite asupra cărora ne
ropunem să zăbovim.

E adevărat că, la sosirea lui N. Bălcescu, în viața culturală din ca-
tala Franței, care dăduse cu un sfert de veac mai devreme tonul by-
nismului pe continent, sub semnul căruia își începuseră cariera lite-

²⁹ Vasile Netea, *C. A. Rosetti*, București, 1970, p. 105. Vezi și : G. Bogdan
ică, *Eftimie Murgu*, București, 1937, p. 86.

³⁰ C. A. Rosetti, *Note intime*, vol. I, p. 13.

³¹ *Ibidem*, p. 127.

³² Vezi relatarea din „Vestitorul românesc”, IX, 1845, p. 153—154.

³³ *Don Juan* de la Lord Byron. Poemă epică tradusă de I. Eliade. București,
7, 183 p.

ară poeți ca Alphonse de Lamartine, Victor Hugo, Alfred de Vigny, George Sand și Alexandre Dumas, mitul lui Byron se afla de mult în declin.³⁴ Loviturile priveau nu numai pe epigoni, dar și idolul însuși. Ce mai dure veneau tocmai din partea unor byronieni „de la premiè heure“, ca poeții Théophile Gautier și Alfred de Musset sau profesor Philarète Chasles, viitorul filoromân, ale cărui cursuri stârneau însă cum, din cauza interpretării lui Byron, indignarea lui C. A. Rosetti. Dar printre cei rămași credincioși fostului lor maestru se numără personalități ca istoricul Villemain, ministru al Instrucțiunii publice, membru al Academiei Franceze, sau Lamartine, viitorul ministru externe și conducător în fapt al guvernului provizoriu înălțat pe tercasele revoluției din februarie 1848. Nu întâmplător marele poet-mantic francez era proclamat la 7(19) iunie 1846 președinte de onoare al Societății studenților români din Paris, tocmai la inițiativa lui C. Rosetti.

Iar dacă nu dispunem de nici o certitudine documentară că Bălcescu ar fi cunoscut efectiv traducerea lui I. Eliade Rădulescu după *Don Juan* de Byron, știm că la Biblioteca Societății studenților români din Paris — în localul căreia se țineau obișnuit ședințele societății — puteau fi găsite atât publicații periodice din țară, cât și noutăți editoriale. Oricum, faptul că traducătorul, folosise și de astădată una din primele ediții ale versiunii în proză a lui Amédée Pichon, ceea ce reducea transpunerea în românește la primele două cînturi, nu putea satisface pe tinărul istoric iubitor de poezie. De aceea, sub o serie de însemnări de la fila 118r din manuscrisul 81 de la B.A.R.S.R. întâlnim între ranteze mențiunea „Byron, *Don Juan* ch. [adică : chant, n.n.] VII“. O confruntare cu versiunile franceze curente în epocă ne conduce numai la identificarea izvorului însemnărilor lui Bălcescu (ediția a V-a a traducerii lui Benjamin La Roche), dar și la concluzia că acestea includ și fila anterioară în întregime (f. 110r și v) reproducînd totodată pasaje din cîntul VIII al aceleiași opere.

Scriș de Byron în Italia între 1818—1823, amplul poem fusese întrerupt cu puțin înainte de încheierea celui de al șaisprezecelea cînt în urma plecării în Grecia și a morții neașteptate a autorului său. Ritabil roman picaresc în versuri, descinzînd însă mai mult din scrierile lui Chaucer, Sterne sau Fielding și din poemul eroicomic al lui Pope decît din tradiția spaniolă,³⁶ *Don Juan* de Byron era prea puțin înrudit cu marile opere create în jurul aceluiași personaj, de la Tirso da Molina la Molière, Mozart sau E. T. A. Hofmann. Nu numai fiindcă oferea o interpretare cu totul originală acestuia, eroul, un fel de Candide tin

³⁴ După cronologia stabilită de Edmond Estève, anii 1835—1850 marchează declinul implacabil al efervescenței byroniene în Franța, odată cu care Byron opera să treacă definitiv din viața literară în cavoul, e drept însă somptuos istoric (op. cit. p. 247 și urm.).

³⁵ Cf. C. A. Rosetti, *Scrieri din junețe și exiliu*, tom. I, a doua edițiune, București, 1885, p. 46, 80.

³⁶ Cf. Ian Jack, *English Literature, 1815—1832*. [Vol. X] în: *The Oxford History of English Literature*. Edited by F.P. Wilson and Bonamy Dobrée. Oxford, 1963, passim.

frumos și viteaz, ilustrând mai degrabă tipul seducătorului sedus sau pentru că aventurile sale de-a lungul și de-a latul Europei erau transpuse în jumătatea a doua a celui de al XVIII-lea veac. Alternînd cu deosebită iscusință pasajele lirice cu cele satirice, tablourile pline de culoare cu observațiile incisive, imprecategoriile sau meditațiile asupra lumii și vieții, descrierile de natură cu privescitori de bătălie sau de alcov, suțin elementele ale limbajului pretențios cu cel simplu, popular, poetul reușise să împacă romantismul și realismul într-o formulă clasică inspirată de Renașterea italiană, plină de aforisme, jocuri de cuvinte și care nu dă înapoi nici în fața expresiilor prea suculente, nici din fața celor prozaice sau a citatului propriu zis. Ampla panoramă satirică e de fapt un vast insectar în care sînt prinse falsele modele contemporane autorului (inclusiv cele promovate anterior de el însuși) considerate din unghiul ideilor sale social-politice din 1821, hotărîtor influențate de experiența carbonară.

Dînd loc din acest motiv la dezbateri acerbe, dar superlativ apreciat de Goethe, Pușkin, Shelley sau Walter Scott, „incomparabilul” **Don Juan** reprezintă și azi pentru mulți comentatori singura poezie demnă integral de prestigiosul nume al autorului său.³⁷ El demonstrează poate, mai mult decît oricare din poemele anterioare ale lui Byron că, așa cum observa unul din cei mai pătrunzători cercetători ai „temperamentului său literar”, pentru marele poet englez „ca și pentru Lamartine, poezia și politica fac una”, iar „vise ca al său au făurit anul 1848”.³⁸ Cît despre episodul militar care face obiectul cîntecelor VII și VIII (228 strofe) cu poziție centrală în ceea ce, după aprecierea istoricului literar sovietic A. Anixt, reprezintă „ultima mare lucrare a lui Byron” și „cea mai reușită”,³⁹ regăsim aici cele mai bune tradiții byroniene și toate virtuțile unei impresionante povestiri de bătălie, ceea ce apropie poemul de cronică dar și de epopée.

Refugiat în travesti în haremul sultanului otoman pentru a scăpa de vînzarea sa ca sclav, **Don Juan** se salvează de insistențele favoritei padișahului evadînd din nou și rătăcind prin Balcani în tovărășia noului său prieten, tînărului englez Johnson. Împreună cu acesta nimerește însă la asediul Ismailului (1790). Ceea ce prilejuiește autorului nu numai o descriere amănunțită și plină de culoare a luptelor dintre ruși și turci, dar și considerații acidulate asupra războaielor sîngeroase purtate pentru interese străine popoarelor în general. De altfel, fapt semnificativ, dacă **Don Juan** dovedește, luptînd în rîndurile armatei ruse asediatoare, că nu-i lipsește curajul, el nu împărtășește entuziasmul sîngeros al prietenului Johnson și între „glorie și sentimente, orgoliu și milă” alege pe ultimele. Opțiunea explică și episodul salvării din mîinile cazaților a micii orfane Leila, fugită din orașul cucerit. Gestul atrage atenția generalisimului Suvorov, conducătorul campaniei după moartea

³⁷ Vezi și: Sir Edmund Gosse, *Litterature anglaise*, Traduction de Henry D. Davray. Sixieme dition, revue et augmente. Paris, 1923, p. 323 și urm.

³⁸ Robert Escarpit, *Lord Byron, un temperament litteraire*. Vol. I, Paris, 1956, p. 70.

³⁹ A. Anixt, *Istoria literaturii engleze*. Traducere din limba rusă de Leon Levițchi și Ion Preda, București, 1961, p. 229.

cneazului Potemkin, favoritul țarinei care, prin ambițiile lui, provocase de fapt războiul. În loc de a-l pedepsi, Suvorov îi apreciază îndrăzneala frumusețea și istețimea, alegându-l nu fără secretă ironie ca mesager al său la Curtea de la Petersburg, pentru a vesti marea victorie asupra necredincioșilor. Cîntul al IX-lea debutează cu perspectiva deschisă la curte tinărului Don Juan, devenit la rîndul său amantul Ecaterinei a II-a, ca și nu mai puțin celebrul baron Münchhausen — eroul bine cunoscutelor minciuni — după asediul Ocaikovului.

Nicolae Bălcescu a fost atras de cînturile VII și VIII, nu numai pentru că, așa cum recunoscuse Byron însuși în Prefața la cînturile VI–VIII, povestirea sa era împrumutată cu minime modificări din *Histoire de la Nouvelle Russie* a marchizului Gabriel de Castelnaud, el însuși inspirîndu-se din amintirile ducelui de Richelieu, guvernatorul rus de origine franceză căruia i se datora în mare măsură întemeierea Odesei, ca oraș modern. (Chiar și episodul Leilei provenea din același izvor, eroul fiind de data aceasta ducele însuși).⁴⁰ Nici numai pentru faptul că evenimentele narate aveau loc pe teritoriul vechii Moldove ocupat de turci samavolnic și transformat în raia. Desigur însemnătatea motivelor de ordin istoric, informativ (inclusiv tentația bogatului aparat critic al ediției) nu trebuie subestimată. Dar dacă faptele așa cum sînt prezentate spre deosebire de alte cînturi ale poemului, se dispensează în general de ample comentarii, ceea ce conferă textului „un accent uimitor de modern”,⁴¹ interesul narativ al asediului Ismailului pălește în fața celui ideologic și satiric. Nicolae Bălcescu a sesizat fără îndoială orientarea social-politică înaintată a poetului. În acest sens condamnarea războaielor întreprinse după capriciul monarhilor și al favoriților acestora, fie că se numesc Potemkin sau Wellington, și celebrarea în schimb a luptei pentru libertate de sub conducerea unor Leonida sau Washington, i

⁴⁰ Armand Emmanuel Duplessis, duce de Richelieu (1766—1822), fiul celebrului prim amoralitate și desfrui mareșal al Franței din timpul lui Ludovic al XV-lea a debutat în diplomatie. Izbucnirea marelui revoluții franceze îl surprinde la Viena de unde intră voluntar în armata rusă pentru a participa la războiul ruso-austriac, ceea ce îi aduce în cele din urmă gradul de general. Se dovedește apoi un destoinic administrator al ținuturilor cucerite din sud-vestul Rusiei, după numirea sa ca guvernator al Odesei de către Alexandru I (1803). Revine în Franța odată cu restaurarea Burbonilor, iar recomandarea țarului drept un caracter descus căreț și un spirit reformator, care păstrează atașamentul către clasa din care face parte și se deosebește prin reputația dezinteresării personale, îi aduce ministerul de externe în locul prea compromisului Talleyrand (25 septembrie 1815), în calitate negociată cea de a doua pace de la Paris. Ca președinte al guvernului luptă cu abilitate împotriva reacțiunii feudale și clericale, dar tot el e răspunzător de împușcarea mareșalului Ney. Liberalismul său conservator îl duce în impas, iar capacitatea sa de a se descurca se dovedește în cele din urmă copleșită de evenimente. La congresul de la Aachen al Sfintei Alianțe (octombrie—noiembrie 1818) el acceptă pentru evacuarea trupelor străine și reducerea datoriei de război a Franței modificarea legii electorale în sens reacționar, ceea ce duce la căderea cabinetului său. Luînd din nou conducerea guvernului după asasinarea ducelui Berry (februarie 1820) nu poate face față pretențiilor ultraregaliștilor și își dă demisia în urma atacurilor liberale (2 decembrie 1821). Autorul poemului *Don Juan* s-a inspirat desigur din trăsăturile Ducelui de Richelieu, contemporanul său poate și ale tatălui acestuia, nu numai în episodul rus. Vezi și Crousaz-Crétet, *Le duc de Richelieu en Russie et en France*, Paris, 1897.

⁴¹ Robert Escarpit, *op. cit.*, vol. II. Paris, 1956, p. 226.

sfârșit atașamentul pentru adevăr și suferințele populare nu puteau decât să găsească deplina sa aprobare.

E adevărat că izbucnirea violentă a bolii care nu iartă, într-un moment în care, departe de ai săi, pe meleaguri străine, lipsit de mijloace materiale „dorește mult să se ducă în Italia“, întrucît „clima Parisului este rea pentru asemenea patimi și înclinări“, părea să fi înfrînt la Nicolae Bălcescu, cel puțin pentru moment, setea de acțiune și proverbiala putere de a se stăpîni. Corespondența îngrijorată a lui C. A. Rosetti cu Ion Ghica din decembrie 1846 caută să prevină eventualitatea pierderii a „ceea ce avem mai bun“. Dar, odată călătoria întreprinsă în însoțita Italie și boala ameliorată, chiar și lipsurile materiale sau chinurile sufletești provocate de despărțirea neașteptată a iubitei sale Luxița Florescu sau de vestea morții Elenei Negri, nu-l împiedică pe tînărul istoric și democrat revoluționar să întreprindă cu cunoscute-i energie travaliu fără preget în biblioteci și arhive pentru concretizarea noului proiect despre Mihai Viteazul, care „îl hrănește și îi dă viață“. Mai mult, căutînd să-l încurajeze prin exemplul său pe prietenul în suferință, el mărturisea în scrisoarea către Vasile Alecsandri din 1 octombrie 1847 o apetență deosebită pentru umor și poezie, odată cu dorința unei cît mai apropiate ședințe de rîs în doi. Această îndoită disponibilitate, corespundea de fapt — așa cum am mai arătat în prima parte a studiului nostru — unei nevoi reale a firii sale înclinate spre optimism. Ceea ce situează lectura satirei enorme la adresa vechii societăți, pe care o reprezenta poemul **Don Juan** de Byron, indiscutabil după călătoria lui Bălcescu în Italia. Nu e exclus ca la alegerea sa să fi contribuit și eoul popularității de care continua să se bucure marele poet englez în rîndurile intelectualilor cu vederi înaintate și ale cercurilor revoluționare din peninsula, de numele său fiind legate tradițiile carbonare, dar și admirația unor poeți ca Ugo Foscolo sau prozatori ca Guerazzi. De altfel numele lui Ugo Foscolo figurează și pe foaia de titlu a versiunii franceze consultate de Bălcescu printre principalii comentatori byronieni.⁴²

Cît despre virtuozitatea literară pe care o sesizează în ce privește forma poemului, ale cărei calități se transmit și versiunii franceze în pofida transpunerii în proză sau a infidelităților, ea nu motivează în ultimul rînd interesul lui Nicolae Bălcescu pentru cele două cînturi din **Don Juan**. O dovedesc extrasele sale pe care le reproducem mai jos, realizate, ca și alte însemnări din același manuscris, nu numai pentru conținut dar și drept model de expresie.

Pentru o mai justă înțelegere am integrat extrasele (indicîndu-le prin caractere cursive) în strofele din care au fost desprinse, prezentînd

⁴² Iată titlul întreg al ediției consultate de Nicolae Bălcescu: *Oeuvres complètes de Lord Byron*. Traduction nouvelle d'après la dernière édition de Londres, par M. Benjamin Laroche. Avec les notes et commentaires de Sir Walter Scott, Thomas Moore, Francis Jeffrey, le Professeur Wilson, Sir Egerton Bridge, l'Evêque Heber, J. C. Lockart, Ugo Foscolo, George Ellis, Thomas Campbell, etc. etc. În legătură cu receptarea și influența lui Byron în Italia, vezi și: Guido Muouni, *La fama del Byron e il byronismo in Italia*, Milano, 1903.

(8) „Let these be light ! said God, and
 there was light !
 „Let there be blood : says man, and
 there's a sea !
 The fiat of this spoil'd child of the
 night
 (For day ne'er saw his merits)
 could decree
 More evil in an hour than thirty
 bright
 Summers could renovate, thought
 they should be
 Lovely as those which ripen'd Eden's
 fruit ;
 For war carts up not only branch,
 but roat.

Canto the eight

II

(1) All was prepared — the fire, the
 sword, the men
 To wield them in their terrible
 array.
 The army, like a lion from his den,
 March'd forth with newe and
 sinews beat to slay, —
 A human Hydra, issuing from its
 fen
 To breathe destruction on its
 winding wap,
 Whose heads were heroes, which,
 cut off in vain,
 Immediately in others grew again.

VIII

(2) And one enormous shout of
 „Allah !“ rose
 In the same moment, loud as even
 the roar
 Of war's most mortal engines, to
 their foes
 Hurling defiance : city, stream,
 and shore
 Resounded „Allah !“ and the clouds
 which close
 Wits thisk'ning canopy the
 conflict o'er,
 Vibrate to the Eternal name,
 Hark ! through
 All sounds it pierceth „Allah !
 Allah ! hu !“

„Dieu dit : Que la lumière soit ! et la
 lumière fût !“ „Que le sang coule !“ dit
 l'homme, et il en déborde une mer !
 „Le fiat de cet enfant gâté de la nuit
 (car le jour ne vit jamais ses mérites)
 pouvait produire plus de maux en une
 heure que n'eussent pu en réparer
 tant étés brillants, eussend'ils été
 aussi beau que ceux qui mûrurent le
 fruit d'Eden : car la guerre coupe non
 seulement les branches, mais aussi les
 racines“

Chant huitième

II

„Tout était prêt : — le feu la glaive,
 les hommes destinés à manier ces in-
 struments terribles, *L'armée, comme
 un lion qui sort de sa tanière, s'avança,*
*les muscles et les nerfs tendus pour de
 son marais pour souffler la destruction
 carnage : — hydre humaine sortant de
 sur sa voie sinieuse, ayant pour tête
 des héors, têtes à peine coupées qu'elles
 étaient remplacées par d'autres.*

VIII

*Au même instant s'éleva un cri uni-
 versel d'Allah ! qui, non moins bru-
 yant que la voix des foudres de la
 guerre, alla jeter à l'ennemi un or-
 gueilleux défi : „Allah !“ répétèrent la
 ville, le fleuve et le rivage ! Et dans
 les nuages étendus comme un voile
 épais sur les combattants, vifra le
 nom de l'Eternel. Ecoutez à travers
 tous les bruits, un bruit domine :
 Allah ! Allah ! hu !*

(3) They fell as thiek as harvests
 beneath hail,
 Grass before Scythes, or corn
 below the sickle,
 Proving that trite old truth,
 that life's as frail,
 As any other boon for which men
 stickle.
 The Turkish batteries thrash'd
 them like a flail,
 Or a good boxer, into a sad pickle
 Putting the very bravest, who
 where knock'd
 Upon the head, before their guns
 were cock'd.

XLIV

(4) The Turks behind the traverses
 and flanks
 Of the next bastion, fired away
 like devils,
 And swept, as gales sweep fram
 away, while ranks;
 However, Heaven knows how, the
 Fate who levels
 Towns, nations, worlds, in her
 revolving pranks,
 So order'd it, amidst these
 sulphury revels,
 That Johnson and some few who
 had not scamper'd,
 Reach'd the interior talus of the
 rampart.

XLV

(5) First one or two, then five, six,
 and a dozen
 Came mounting quickly up, for
 it was now
 All neck or nothing, as, licke
 pitch or rosin,
 Flame was shower'd forth above,
 as well's below,
 So that you scarce could say who
 best had chosen,
 The gentleman that were the
 first to show
 Their martial faces on the parapet
 On those who thought it brave to
 wait as yet.

*Ils tombèrent comme les moissons ;
 la grêle, l'herbe sous la faux, ou
 blé sous la faucille, prouvant la
 vérité rebattue, que la vie est si
 frêle qu'aucun autre objet des des
 de l'homme. Les batteries turques
 écrasèrent comme eut pu faire
 fléau ou un habile boxeur et
 s'ensuivit une triste déconfiture
 plus braves, qui eurent la tête cas
 avant d'avoir pu armer leur fusil*

XLIV

Les Turcs, de derrière les traverses
 les flancs des bastions voisins, tiraient
 comme de beaux diables, et enlevaient
 des rangs tout entiers, comme le vent
 balaie l'écumme des flots ; tout
 Dieu sait pourquoi le Destin, qui
 veille sous ses changeants caprices
 s'ités, les nations et les mondes, ve
 qu'au milieu de ces sulfureux é
 Johnson et le petit nombre de
 qui n'avait pas décampé atteignit
 le talus intérieur du rempart.

XLV

D'abord un, deux, puis cinq, six
 une douzaine escaladèrent prom
 ment, car il y allait de la vie ; la fi
 me arrivant⁴⁴ par torrents, comme
 la poix ou de la résine, était da
 d'en haut et d'en bas, si bien
 était difficile de décider lesquels
 ient été les premiers à monter sur
 parapet leur force guerrière, ou
 ceux qui avaient fait consister
 courage à attendre encore.

⁴⁴ Bălcescu notează : *arrivait*.

(6) And that if Blucher, Bulow,
 Gneisenau,
 And God knows who besides in
 „au“ and „ow“,
 Had not come up in time to cast
 an awe
 In to the hearts of those who
 fought till now
 As tigers combat with an empty
 crawl,
 The Duke of Wellington had
 ceased to show
 His orders, also to receive his
 pensions,
 Which are the heaviest that our
 history mentions.

LXXXVIII

(7) The bayonet pierces and the sabre
 cleaves,
 And human lives are lavish'd
 every where,
 As the year closing whirls the
 scarlet leaves
 When the stripp'd forest bows
 to the bleak air,
 And groans ; and thus the peopled
 city grieves,
 Shorn of its best and loveliest,
 and left bare ;
 But still it falls with vast and
 awful splinters,
 As oaks blown with all their
 thousand winters.

Et que si Blucher, Bulow, Gneisenau,⁴⁵
 et je ne sais combien de noms encore
 en „au“ et en „ow“, n'étaient pas ve-
 nus à temps jeter la terreur dans
 l'âme de ceux qui continuèrent à
combattre comme des tigres qui ont
l'estomac vide,⁴⁶ le duc de Wellington
 aurait cessé d'étaler ses ordres, comme
 aussi de recevoir ses pensions, les plus
 hardies dont notre histoire fait men-
 tion.

LXXXVIII

La baionette perce et le sabre tranche,
et partout des vies sans nombre sont
détruites, comme l'année expirante
disperse les feuilles pourpréses alors
que la forêt, dépouillée sous le souffle
des vents glacés s'incline et gémit :
nue et veuve de ses engants, les
ains gémit la cité dépeuplée, restée
meilleurs et les plus courageux ; elle
tombe, mais en éclats vastes et im-
posantes, comme tombe le chêne avec
les milles hivers accumulés sur sa
tête.

Chiar dacă aici a zăbovit mai îndelung, notînd imagini și reflecții satirice, sau formulări epigramatice și apoftegmatice, Nicolae Bălcescu nu s-a oprit probabil numai la lectura cînturilor VII și VIII din **Don Juan** de Byron. A contribuit la aceasta nu numai starea psihologică deosebită a lectorului în momentul în care presupunem că lectura a avut loc („Dată șapte luni de cînd n-am rîs“ etc.). Sau mențiuni românești ca acelea din strofa 152, cîntul V și strofa 31, cîntul VI în care marele poet englez invocă numele lui D. Cantemir ca autoritate, fie după portretul sultanului, fie în legătură cu titulatura și funcțiile sultanei Validé, „mère des vierges“. În vreme ce nota de subsol preciza, tot în versiunea franceză a lui B. Laroche : „Demetrius Cantemir, prince de Moldavie ; son **Histoire de la grandeur et de la décadence de l'Empire Ottoman** a été traduit en anglais par Tindal ; il mourut en 1723“.

Există însă în celelalte cînturi numeroase aspecte social-politice, etice sau filozofice, prin care poemul lui Byron venea în întîmpinarea convingerilor proprii istoricului român, de la dragostea înflăcărată pen-

⁴⁵ Generali prusieni. Intreaga strofă reprezintă o digresiune începută în ver-
 urile anterioare despre adevăratul învingător de la Waterloo.

⁴⁶ La Bălcescu, textul în românește : *Se luptau ca niște tigri flămînzii.*

tru dreptate, adevăr și libertate sau declarația fermă că „tot ce asupra omenirea“ va găsi în poet un dușman neînduplecat, la convingerea că revoluția reprezintă drumul cel mai drept. Adăugăm că Byron plimbat lumina crudă, necruțătoare a vervei sale asupra celor mai diverse aspecte ale lumii civilizate, dominate ca și pe vremea lui Bălcescu de Sfânta Alianță, de la pseudodemocrația parlamentară și ipocrizia morală insulară la falsele carate ale iluminismului monarhic de pe contineutul sau la despotismul asiatic, condamnând străvechile prejudecăți feudale aristocratice, dar și noile vicii sociale, cum era atotputernicia bancheșilor și a banului peșin, asemuit cu lampa lui Aladin (cîntul XII, strofă 12). În sfîrșit, Bălcescu va fi fost atras de profundul umanism care se degajă printre rînduri. Chiar dacă nu numai călătoria aventurierului Don Juan în căutarea unei lumi superioare⁴⁷ se soldează cu un eșec, ca și căutările creatorului său în politică, filozofie, religie, etică, artă și știință nu izbutesc să găsească sistemul superior de valori mai conștient puzător demnității umane și realelor dimensiuni ale eroului autentic.

Nu este exclus ca privirile lui Bălcescu să se fi oprit și asupra altor texte byroniene din ediția de Opere complete pe care o consultăm. L-ar fi putut atrage optimismul tonic care se degajă din poemul universalistic **Beppo**, o încercare a uneltelor pentru **Don Juan**. Puteau să-l intereseze interesul reluarea exemplului eroilor de la Thermopile din **Veneția**, dar și poemul satiric **Vîrsta de bronz**, îndreptat împotriva Sfîntei Alianțe a monarhilor, întrunită în congres la Verona pentru noi surori împotriva mișcărilor de eliberare din Europa. După cum l-ar fi putut reține și dramele istorice, grupul de poezii politice dedicat lui Napoleon prin care Byron se apropia mult de viziunea lui Bălcescu asupra acestuia, imnul dedicat celor întemnițați pentru convingeri republicane, dar care chiar înfrînți de puterile tiranice ale întunericului continuă dintre ziduri să lumineze drumul oamenilor, din poemul **Intemnițatul din Chillon** sau chemarea la unitate adresată de Dante poporului italian pentru resuscitarea patriei decăzute și martirizate, în poemul **Profeția lui Dante**.

La fel de firesc ar fi fost însă ca alături de traducerile românești ale lui C. A. Rosetti, Nicolae Bălcescu să fi cunoscut, cel puțin în parte și pe cele ale lui I. Eliade Rădulescu, printre care poate poemul **Beppo** sau drama **Marino Faliero**.

Cu atît mai mult cu cît o atență paralelă între Byron și Bălcescu între viața, ideile, preocupările lor, duce la asocieri surprinzătoare.

Ceea ce nu înseamnă ocolirea sau negarea elementelor disociate dintre personalitatea cea mai reprezentativă pentru începuturile biografiei române moderne și cel care „rămîne și azi figura centrală a mișcării romantice europene și una dintre sursele ideii populare de poet“⁴⁸.

Dincolo de faptul că istoria și poezia îi preocupă la nivele diferite drama existențială și de cunoaștere a marelui romantic englez profunde în bună măsură din faptul că acesta s-a născut prea tîrziu pentru

⁴⁷ Pentru această interpretare a drumului lui „Don Juan“ vezi recent: Alexandru Dușu, *Eseu în istoria modelelor umane*. București, 1972, p. 254.

⁴⁸ Ian Jack, *op. cit.*, p. 75—76.

a revoluție franceză sau războiul de independență al Statelor Unite ale Americii și prea devreme pentru revoluția de la 1848. În schimb, Nicolae Bălcescu aparține prin toate fibrele ființei sale generației patriote, luptei și idealurilor ei democrat-revoluționare. Consecințele etologice și politice sînt evidente și ele se răsfrîng copios în paginile erezii. Aceasta nu ne împiedică totuși să punem sub semnul îndoielii etajera ademenitoare propusă de un cercetător englez pentru defini-a gândirii și operei marelui său compatriot. Pentru acesta ele sînt comparabile cu o corabie al cărei stăpîn invocă cu superbie furtuna, dar nu drăznește să se desprindă de vechiul țărîm. În fața stihiei dezlănțuite, consecvența se plătește cu sfîrșitul inevitabil.⁴⁹ Dacă acest dezastru seamnă moartea tragică și neașteptată a poetului la Missolonghi, atunci ebuie spus că el s-a produs tocmai pentru că tînărul corsar rupsesse cu drăzneală toate legăturile de avere, clasă, familie cu vechiul țărîm, intru a alerga cu toate pînzele sus în sprijinul luptei pentru libertate poporului grec, cu alte cuvinte în întîmpinarea furtunii.

Ceea ce n-a îndrăznit să facă, de pildă, din motive familiare — cum se va justifica mai tîrziu — poetul Lamartine, revoluționarul de 1848.

Iar dacă imaginea sfîrșitului inevitabil se referă la situația byronismului în preajma anului 1848, trebuie să amintim că nu odată, deasupra baricadelor europene din zilele fierbinți ale revoluției, continuă să utească imaginea de lumină a corăbiei byroniene înfruntînd stîncile tinericului.

Pentru principalul conducător și ideolog italian al revoluției de la 1848—1849, G. Mazzini, cărțile favorite erau — după propria-i mărturie — Biblia, Dante, Shakespeare și Byron. Aflat în exil la Londra, din 1849, unde pregătea revoluția europeană „simfonă și sincronă“, proiect la care aderă cu entuziasm și Nicolae Bălcescu — republicanul italian continua să urmărească cu ardoare de discipol tot ce se referea la misticul englez. El își exprima indignarea față de neînțelegerea publicului englez pentru „singurul poet care a cîrmit spre lumea care vine“. Mai mult, își propunea ca înainte de moarte să scrie o carte în vîrarea geniului celui pe care-l considera chinuit de imaginea „unei mi superior alcătuite“, „limbă profetică a umanității“ și autorul unei „veezii acum exilate“ dar prevestind literatura viitorului „europeană în fond, națională prin formele ei“. ⁵⁰

Chiar și în Franța, într-o circulară adresată de Lamartine, ministrul de externe al celei de-a doua republici, reprezentanților diplomațici, trundea, probabil involuntar, ecoul cuvintelor marelui poet englez, însemnate **pro memoria** trei decenii mai devreme: „A fi primul între meni — nu dictatorul, nu Sylla, ci Washington sau Aristide — concicător prin talent și sinceritate — înseamnă a fi îndată după Dumne-

⁴⁹ Crane Brinton, *The political ideas of the english romanticists*. London, etc., Ford University Press, 1926, p. 162—163.

⁵⁰ Vezi sfîrșitul cap. XI (p. 95—96) din lucrarea lui Mazzini, scrisă direct în franceză, *Foi et avenir*. Paris, Au bureau du Nouveau Monde, 1850. În monografia Bolton King, *Mazzini*. Traduzione autorizzata... Firenze, 1926, passim, se insistă asupra altor aspecte ale pasiunii revoluționarului italian pentru romanticul englez.

zeu! Franklin, Penn și după ei Brutus sau Casius — chiar Mirabeau sau Saint Just⁵¹.

Satanismul, cu unele rezonanțe la I. Eliade Rădulescu și C. Al. Setti, sau titanismul și demonismul byronian, ale căror urme pot fi găsite în poezia românească de la Gr. Alexandrescu, C. A. Rosetti, Bolintineanu — la Mihai Eminescu și Al. Macedonski, nu constituie neratoare de energii în opera sau structura spirituală a lui Nicolae Bălcescu. Titanul, răzvrătit împotriva Providenței, se transformă la el sub influența mesianismului pașoptist al lui Lammenais, Michele Mazzini, în Eroul, care vine — ca să folosim expresia lui Byron — dată după Dumnezeu, un Dumnezeu al popoarelor căruia îi tilmează în faptă intențiile și voința. Nu deismul sau ateismul îl atrage pe eroul român, ci creștinismul primitiv, egalitar. Proiecția cosmică nu se ștețe așadar la Nicolae Bălcescu, dar ea este înțeleasă nu la propunerea individului izolat ci al unei întregi națiuni. Ceea ce înlătură caracterul steril, deusolat la revoltei din unele poeme byroniene.

Nu regăsim la Bălcescu exotismul poemelor orientale, nici nihilismul din **Beppo**, pasivitatea contemplativă din **Childe Harold**, și melancolismul în fața existenței derivat din **Noaptea** lui Young, ca în finalul actului XV din **Don Juan**, disprețul romanticului blazat din **Lara**, sau călătoria rația la liniștea singurătății din **Euthanasia**, ale cărei ecouri tirzice la Eminescu numele lui Euthanasius, stăpînul edenului terestru din **La Vela Cezara** sau se răsfrîng în poezia **Mortua est**.⁵² Gustul pentru macabru și obscur și macabru sau spleenul și melancolia fără cauză aparțin de Byron și al romantismului în general, par să nu fi atins nici ele pe eroul român. Deși acestea sînt dureros la starea de apatie și inacțiune ca și poetul englez. Iar eroul se împotriva destinului și scepticismului fără speranță capătă în poezia lui Bălcescu bolii proporții dramatice.

Dar atît Byron cît și Bălcescu sînt niște inadaptabili romantici înduplecați în revolta lor împotriva societății constituite, a lumii civilizate de Sfînta Alianță a monarhiilor conservatoare, de guvernele conservatoare și a tiraniei de orice fel. Fiecare pune în luptă toate forțele sale, toate mijloacele care-i stau la îndemîna împotriva ordinii existente, pentru a realiza idealuri superioare.

Amîndoi suferă pentru convingerile lor ostracizarea și exilul. Amîndoi cad în primele rînduri, răpuși de boală și departe de patrie.

Amîndoi dispun de o puternică viață interioară, sînt plini de energie și brilitate în acțiuni și iubitori de absolut. La amîndoi nestăpînirea și pasiunea e compensată prin forța de dominare și echilibru. Vocea gravă,

⁵¹ Vezi însemnarea datată 23 februarie 1813, în *Mémoires de Lord Byron* par Thomas Moore, traduits de l'anglais par Mme Louise Sw. Belloc. Tome 5, Paris, 1830, p. 211. De observat că în momentul în care scria aceste rînduri Byron era în exil în Anglia și avea chiar vîrsta la care Saint Just, cel mai tînăr conducător revoluționar, intra în Comitetul salvării publice. Cf. Robert Escarpit, *op. cit.*, p. 70.

⁵² Vezi și studiul dedicat recent de Aurel Vasiliu infiltrațiilor byroniene în cultura și creația eminesciană: *Preromantism și romantism byronian la Eminescu și predecesori*, în culegerea *Romantismul românesc și romantismul european*, București, 1970, p. 153—166.

merge de la persiflare la sarcasm, generosul și sublimul „încetează a fi simple monade întrînd — ca să folosim o expresie a lui Lucian Bălcescu — într-o unitate contradictorie”.⁵³ Chiar dacă sînt sensibili la via de aripi a fanteziei, poetul englez ca și istoricul român păstrează egăturile cu realitatea, oricît de largi și inedite ar fi orizonturile. În viața sa revoluționară Nicolae Bălcescu s-a pătruns de acel patos al mișcării, al „gestului libertății creatoare”⁵⁴ pe care Lucian Blaga îl găsea caracteristic romantismului de tip byronian. Dintre cele două direcții care caracterizează romantismul englez, cea contemplativă (Worthworth) și cea vizionară, clamîndu-și revolta (Schelley și Byron), Bălcescu este mai aproape de cea de a doua, retorică dar și patetică, profundă, reflexivă.

Ca atitudini stilistice consonante mai amintim utilizarea legii contrastului sau contrapunctului. Astfel, după descrierea memorabilei întâmplări de la Călugăreni, încheiată cu cuvintele „Apa Neajlovului se roade singele vărsat în acea zi”, se relatează „spre a odihni sufletul cerului de aceste scene sîngeroase, anecdota plină de sensibilitate despre cei doi cerbi domesticiți care au însoțit tot timpul expediției cortul Mihai Viteazul, chiar și „supt focul și vuietul tunurilor și bombelor” și cînd unul dintre ei fu ucis iar, „celălalt de durere merse de se așese în pădure”.⁵⁵ Considerații de ordin general, dar mai ales aluzii prezente, citeodată dînd loc la ample digresiuni, găsim și în **România: Mihai Voevod Viteazul**.⁵⁶ Adăugăm varietatea motivelor emoționale, îmbinarea povestirii cu tonuri de conversație, integrarea tabloului în natură în fluxul epic, crearea unor figuri sau tablouri memorabile, bogăția de idei și sentimente concretizate uneori aforistic, multitudinea citatelor sau parafrazărilor. „N-am visat o originalitate exclusivă, mi-am propus cu atît mai puțin un model exclusiv” — observe pe care Byron o făcea în prefața primului său volum de versuri *of Idleness* poate constitui o explicație și în legătură cu unele coincidențe sau paralelisme observate la capodopera lui Bălcescu.

Correspondența lui Bălcescu, ca și aceea a lui Byron sau jurnalul englez, impresionează atît prin conturarea unor firi indepen-

⁵³ Lucian Blaga, *Știința romanticilor*, în „Adevărul literar și artistic”, V, 1924, 02, octombrie 19, p. 5.

⁵⁴ Lucian Blaga, *Pe marginea romantismului*, în „Lamura”, V, 1923, nr. 1—2, noiembrie-noiembrie, p. 12—17.

⁵⁵ N. Bălcescu, *Opere*, tom. I, partea I-a, București, 1920, p. 232.

⁵⁶ Astfel relatarea bătăliei de la Călugăreni prilejuește lui Bălcescu, pe lîngă reflecția dureroasă: „nici un monument nu ne arată că acolo fu lupta crîntă pentru libertate”, și amintirea momentului în care, la 1848, „păgînul a tăbăcit Călugăreni, călcînd cu picior batjocoritor sfînta țărîna a părinților noștri, oși martiri ai libertății naționale” pentru a înnăbuși de astădată revoluția romantică și relatarea desnădejdiei care l-a cuprins în fața lipsei de curaj a contemporanilor săi: „În zadar glasu-mi unit cu al unui mic număr strigă: Răzbi și răzbunare! Nici un echo puternic nu-i răspunse în mulțime. Îmi ascunsei ochii cu mîinile mele ca să nu mai văză această umilitoare privești și din a-mi zdrobită scăpă aceste cuvinte: Dumnezeu! Părinților noștri ne-a părăsit Părinții noștri ne-au blestemat!”. (Nicolae Bălcescu, *România supt Mihai Voevod Viteazul*, București, 1970, p. 96).

dente, ambițioase, mîndre, dar capabile de sacrificiul suprem pe ideal, cit și prin încercarea de pătrundere pînă la adevărurile cele ascunse, puterea de convingere, tonul cînd ironic, cînd grav, trec de la manifestarea emoției pînă la lacrimi produsă de o senzație eveniment, la exuberanța juvenilă sau hotărîrea rațională matură.

Ca și pentru alți romantici, suferințele personale, printre care satisfacția sau nefericirea în dragoste, constituie nu numai la Byron ferment pentru marea creație, un stimulent al spiritului de luptă jertfă în serviciul unei cauze generale. (După părăsirea neașteptată către iubita sa Luxița Florescu și aflarea morții Elenei Negri, prietena și iubita lui Alecsandri, Bălcescu exclamă patetic: „România: bita noastră!“).

„Poezia nu e decît pasiune“, afirmă Byron în *Don Juan*, definind fapt întreaga lirică romantică. Dar poetul englez respingea în pondența cu Goethe calificativul „romantic“. ⁵⁷ Iar poemul său reține un fel satira din una dintre primele sale lucrări, *English Bard*, *Scotch Reviewers*, vizînd recuzita romantismului fantastic și moral al poezilor lakiști și o îndreptă acum împotriva unor clișee și exagerări romantice din însăși creația autorului. ⁵⁸ În ce-l privește pe Bălcescu acesta face din istorie pasiune politică, dar refuză formal romantismul în politică și-l condamnă. ⁵⁹ S-ar putea spune că atît istoricul român și poetul englez fac romantism fără să vrea. La amîndoi pasiunea romantică păstrează rădăcini iluministe sau se convertește realist. Caracteristicamente romantice, ei încearcă nu odată armura clasică. Nu în plătoria din opera lui Byron, Bălcescu s-a simțit atras mai ales de primul său poem în care toate aceste trăsături se manifestă unitar și pregnant. Dar așa cum respectarea scrupuloasă a regulei clasice lor trei unități nu a putut împiedica lirismul debordant, imaginația frîu, grandoarea cosmică a eroului sau cufundarea lui în imensitatea naturii să transforme drama lui *Manfred* într-una dintre cele mai caracteristice creații literare romantice, — documentarea scrupuloasă a argumentelor științifice, influența retoricii clasice și a istoriografiei tichității nu pot împiedica revărsarea de lavă a sentimentului, ex-

⁵⁷ Vezi și René Wellek, *Conceptele criticii*, traducere de Rodica Timiș-rești, 1970, p. 153.

⁵⁸ Această „satiră a duhului meu“, ca să folosim expresia lui Grigore xandrescu, care de fapt precede între altele satira romanticului Heindrich la adresa romantismului, a creat încă din timpul vieții, sau din epoca postumă apropiată, imaginea unui nou Byron, opus celui propus de poemele anterioare. S-a ajuns chiar la acerbe dispute între partizanii primului portret și cei ai celui al doilea. Mai modern și în consecință mai viabil s-a dovedit se pare cel din *Don Juan*, ceea ce a determinat, de pildă, pe André Maurois să dea cunoscutei sale biografii din 1952 titlul *Don Juan ou la vie de Byron*. De fapt fiecare dintre eroii primului poem ai operei marelui romantic englez posedă numai unele dintre trăsăturile acestuia.

⁵⁹ „Să află între noi o școală romantică — scria Bălcescu lui Ion Ghica la Pesta, la 4 iulie 1849, șase ceasuri seara — care disprețuiește puterea marelui unui stat și ne vorbește numai de puterea morală, puterea dreptului (vezi adresa guvernului provizoriu din iulie, anul trecut către Soliman Pașa). Școală romantică, în care iau parte atît Russet, cît și Eliad și alții, au pierdut revoluția noastră“. [Cf. N. Bălcescu, *Opere*, [vol.] IV, *Correspondență*, București, 1964, p. 100.]

frământărilor interioare ale autorului, spiritul vizionar și profetic sau ridicarea eroului la proporții de mit. Ceea ce transformă **Istoria românilor** **supt Mihai Voevod** în prima capodoperă și cea mai caracteristică pentru istoriografia romantică românească.

Sentimentul trecutului este una din trăsăturile definitorii ale romantismului ca orientare literară și stil de cultură. Fără îndoială, cultivarea istoriei sau gustul pentru literatura de evocare istorică nu lipsește nici mai înainte. Dar nu se transformase în curent literar și orientare filozofică sau științifică. Mai mult, atemporalitatea general-umană era trăsătura dominantă. Deabia acum discursul istoric tradițional se preface într-o suită de tablouri pitorești sau expresive, pline de viață și atente la culoarea locală. Istoricul sau scriitorul romantic preferă narațiunea în locul abstracțiilor și evocarea momentelor cruciale, de criză, chiar catastrofice în care se manifestă marile mulțimi sau personaje de excepție. Ei înclină spre prezentarea violent contrastantă, și construcția simbolică, grandioasă. Istoria e mișcare ciclică sau progresivă și anticamera eternității. În rememorarea trecutului umanității sau al popoarelor, atenția se îndreaptă fie asupra începuturilor pierdute în ceață, a căror reînviere solicită imaginația, atît fie asupra literaturii cît și în istoriografiei, asupra timpurilor medievale obscure, sau a epocilor eroice de afirmare a națiunii moderne.

Multe dintre aceste trăsături specifice le regăsim atît la Bălcescu, cît și la Byron. În plus amîndoi au vocația măreției, gustului temelor și gesturilor mari, a cuvintelor memorabile. La Bălcescu nu găsim, e drept nimic din moștenirea romanului gotic, iar atracția pentru istorie n-a fost provocată de creația unui Walter Scott ci de lectura cronicarilor. El nu-și plimbă eroii și nu și-i recrutează din istoria universală, ci din paginile cărții neamului său. Deși înțelegerea pentru istoria altor popoare nu-i lipsește. După cum nu lipsește din **Istoria Românilor** **supt Mihai Voevod Viteazul**, pe alocuri, un anume lirism difuz sau violența coloristului. Ca romantici, atît Bălcescu cît și Byron sînt convinși de rolul primordial al tradiției populare ca memorie a trecutului: „Cînd marmorele se dărină, — citim în **Childe Harold's Pilgrimage** — cînd anele lipsesc, cîncelele păstorilor imortalizează renumele său (al eroului) în primejdie de a pieri“. Dar, ceea ce este și mai important, istoria e invocată în majoritatea operelor de răsunset ale lui Byron, ca și în opera lui Bălcescu, în sprijinul cauzei libertare. Această trăsătură caracteristică derivă pe de o parte din convingerile democratice ale autorilor, pe de altă parte din caracterul esențial polemic al creației lor. Existența, de pildă, în poemul **Don Juan** (cîntul XIV, strofa 11), a unor pasaje ca : „Mă întrebați la ce mai scriu ; / Dar cei care beau și joacă cărți ce urmăresc ? / Nimic altceva decît să-și omoare timpul“, sau „Ceea ce scriu pornește pe apă / Pentru a pluti sau a se scufunda, / Eu însă mi-am împlinit visul“ nu ne poate înșela asupra caracterului angajat al artei autorului său. Cu atît mai mult cu cît, cîteva strofe mai departe, citim următoarea invocare a unui Columb al lumii interioare : „Ce alte imensități și deșerturi sterile“ — scrie Byron citînd din **Othello** de Shakespeare / S-ar desoperi atunci în sufletul uman. / Ce munți de ghiață-n inimile celor puternici / Cu egoismul la centru drept pol ! / Ce antropofogi sînt nouă zecimi / Din cei care conduc imperiile. / Dacă s-ar da lucrurilor adevă-

ratul lor nume / Gloria l-ar rușina pe însuși Cesar“. (Cântul XIV, strofa 102).

În ce privește lupta pentru viitor, Byron își ascute versurile ca săbii spre a însoți și a întări bătălia armelor. Același lucru se petrece cu proza lui Bălcescu. Amândoi se consideră în primul rînd oameni de acțiune. Nu întîmplător exclama Byron în memoriile sale: „Cine vrea să scrie dacă ar avea ceva mai bun de făcut? Acțiune, acțiune, strigă Demostene“.⁶⁰ Bălcescu, care își găsea consolarea în a scrie povestea vieții lui Mihai Viteazul în momentele de depresiune provocate prin inacțiunea politică din 1847 sau de disensiunile dintre pașoptiștii mîni exilați și stingerea speranței într-o nouă revoluție și care nu scria istorie în timpul revoluției, cînd **face istoria**, nu gîndea altfel.

Această admirație totală pentru oamenii de acțiune îl determină pe Byron să-și găsească un corespondent în Napoleon Bonaparte. Este vorba însă de Napoleon monarhul, cîi de generalul Revoluției. În D. **Juan**, Byron se intitula el însuși „Napoleon al rimelor“, iar ajutorul său la comanda expediției din Grecia, contele Pietro Gamba, în amintirile sale, istoricești despre efectul extraordinar produs în rîndurile expediției de primirea la Livorno a primului volum din **Memorial de Saint Hélène** de La Cases: „Nu e greu de priceput în jurul cărui subiect s  nvinți, c  tva timp după aceea, conversația noastră. Lord Byron arăta un viu interes pentru tot ce avea vreun raport cu Napoleon. Nimeni nu l  ntelegea mai bine caracterul și geniul acestui om extraordinar“.⁶¹ Nu s  nt  mpl  tor, în cadrul acestei campanii, George Gordon Lord Byron se nează pretutindeni No  l Byron, corespunzător inițialelor lui Napoleon Bonaparte. Cu aceeași semnătură se încheia și scrisoarea din 2 decembrie, 1823 către principele Mavrocordat, despre drumul de viitor al Greciei și împotriva războiului fratricid, scrisoare în care se amintea și de nefericita soartă a Principatelor Române. Și tot cu acest nume il găsim figur  nd în proclamația dată cu ocazia morții sale de către guvernul provizoriu grec.⁶²

Bălcescu nu era străin nici el, aș   cum am ar  tat cu alt prilej de admirația pentru Napoleon ca general al revoluției. El însuși se vedea în fond un erou pe scena istoriei. Ca și Byron credea în posibilitatea unei revoluții sau republici universale. Am  ndoi sînt atrași de Italia: de lupta ei revoluționară și peisajul italian. Istoricul român participă la revoluția din februarie 1848 din capitala Franței și combate alături de revoluționarii maghiari în Transilvania și Ungaria, aș   cum Byron participase la activitatea carbonarilor italieni sau la lupta pentru eliberarea Greciei.

Dar dacă poetul englez se angaja în calitate de „cet  tean al lumii“, Bălcescu   ntelegea să fie în primul r  nd cet  tean al propriei sale patrii“. Admirația sa se îndreaptă în special către Mihai Viteazul, eroul unității și libertății naționale, cu care caută să se identifice. O dovedesc cuvintele scrise la 16 mai 1850 lui Ion Ghica, cu ocazia publicării la Paris

⁶⁰ *Mémoires de Lord Byron...*, p. 210.

⁶¹ Pierre Gamba, *Relation de l'exp  dition de Lord Byron en Gr  ce* tradus de l'anglais par J. T. Parisot, Paris, 1825, p. 14.

⁶² Cf. Crane Brinton, *op. cit.*, p. 179 și Pierde Gamba, *op. cit.*, *passim*.

ris a studiului **Question économique des Principautés Danubiennes**„. „Gîndesc că am sleit chestia și am dat lovituri de bardă [s.n.] Regulamentului și boierilor“.⁶³

În sfîrșit, dorința supremă a lui Bălcescu a fost, în timpul revoluției, aceea de a cădea în luptă, ca și dorința lui Byron exprimată în ultimele sale stănțe, scrise la 22 ianuarie 1824, cu ocazia împlinirii vîrstei de 36 de ani : „Dacă regreti tinerețea, dacă pătîmești, aici e țara unde moartea este o onoare. Aleargă pe cîmpul de luptă și varsă-ți singele pînă la ultima picătură“.⁶⁴

Iar dacă ultimilor ani ai istoricului și revoluționarului român i se potrivesc cuvintele adresate lui Prometeu în poemul byronian cu același anume : „Tu ai cunoscut lupta suferinței și a voinței, care sfișie inima fără a da moartea“, amîndorora li se cuvine caracterizarea consemnată în manuscrisele lui Bălcescu : „Mort pour l'avenir et ouvrier de l'humanité“.⁶⁵

⁶³ N. Bălcescu, *Opere*, [vol.] IV, *Correspondență*, București, 1964, p. 298.

⁶⁴ Pierre Gamba, *op. cit.*, p. 121.

⁶⁵ B.A.R.S.R., Ms. rom. 81, p. 106 v.

PE URMELE PAȘILOR LUI NICOLAE BĂLCESCU ÎN FRANȚA

(Paris, Bellevue, Hyères) *

de Nicolae Vătămanu

Marele revoluționar și istoric Nicolae Bălcescu a poposit în mai multe rinduri în Franța, atât înainte cât și după revoluția de la 1848. În Paris căuta să informeze opinia publică și guvernele din Occident spre situația principatelor noastre pentru a obține simpatia și sprijinul de care avea nevoie țara noastră ca să-și realizeze idealurile enunțate de revoluție. Lupta dusă de el în Franța era dublă : politică și istorică. Scrisa povestea faptelor glorioase ale lui Mihai Viteazul, acela care trei secole mai înainte unise toate cele trei țări române într-un singur stat. Din nefericire însă, starea sănătății lui Bălcescu, tot mai rea după oboselele revoluției și încercările din timpul pribegiei care i-au cedat, îl împiedica în mare măsură să ducă la îndeplinire misiunea și-a asumase.

În anii exilului din Franța, cât a avut să se lupte cu moartea, cu răcia și cu neînțelegerea, două perioade se deosebesc : un episod scurt și strălucitor, acela al dragostei ascunse la Bellevue și altul trist și înecăc, al celor șapte luni de mari suferințe, de muncă deznădăjduită : la Hyères, înainte de a părăsi pentru totdeauna pământul ospitalier al Franței.

* Parțial acest articol a apărut în nr. II—III, 1970—1971, al anuarului „Studia Acta musei Nicolae Bălcescu” (p. 323—339) sub titlul *Bălcescu bolnav* ; un alt fragment a apărut în nr. 45 din 2 noiembrie 1972 al gazetei „România literară” (p. 15—17) sub titlul *Bălcescu la Bellevue*. Textul integral, revăzut și adăugit, fusese pregătit de autor, la cererea redacției, pentru a fi tipărit într-una din broșurile ce acum să fie editate de Societatea „Prietenii Muzeului Bălcescu”.

Autorul a pierit în timpul tragicilor evenimente de la 4 martie 1977.

Ne îndeplinim o datorie de onoare față de memoria doctorului Nicolae Vătămanu, prieten devotat și statornic al instituției noastre, prin publicarea textului integral al studiului său — o contribuție inedită, atât sub aspectul documentației. cât și interpretării, la biografia lui Nicolae Bălcescu.

Vasile Alecsandri și pe „Ninița“ lui, pe Elena Negri. Venea cu sufletul plin de amintiri de neuitat. În pofida cruntei boli care îi amenința, doi dintre ei, petrecuseră acolo ca niște copii fericiți și neștiutori. Vasile Alecsandri le citea versuri și cînticele comice, făcîndu-i să ridî în hula. Ninița le îngîna cîntece de dragoste, iar Bălcescu le recita din timp în timp de glorie al lui Mihai Viteazul. Se potoleau doar seara, cînd poezia cu inima strînsă de presimțiri cum apunea soarele pe mare și așezau melancolicele cîntece ale pescarilor, care se ridicau de pe ape... Cîntecul însă trista realitate se arată în toată hidoșenia ei. Elenei Negri îi era tot mai rău. Au trebuit să se despartă. Alecsandri și cu Ninița au plecat pe drumul Constantinopolului, unde ea nici nu a mai avut răgaz să scrie, murind pe vapor la 4 mai 1847. Bălcescu, cu sufletul înegurat a plecat la iubita sa la Bellevue. Acolo au trăit ascunși de lume, numai cu dragostea lor...

Acum doi ani * călătorind prin Franța, am căutat locurile prietene care au trăit, a suferit, și, mai rar, s-a bucurat marele nostru Bălcescu în Paris, aproape că nimic n-a mai rămas. Dar am credința că am găsi la Bellevue, casa care a adăpostit dragostea celor doi tineri.

Bellevue este o localitate situată în marginea Parisului, fiind numită „banlieue“ de sud-vest. Ține de Meudon, altă localitate mai mică și mai binecunoscută, bogată în amintiri istorice și așezată pe o deal deasupra Parisului. Locul era ideal pentru îndrăgostiți și potrivit pentru un suferind de piept ca Bălcescu. Jur-împrejur se găseau multe păduri de stejari, care se țîn lanț între Meudon și Versailles. Într-o atmosferă romantică, castele cu terase străjuite de castani, printre care se înalță un covor de iarbă înaltă și totdeauna verde, în care ici și colo se pot descoperi presărate amintirile druidice ale dolmenelor...

Faimoasa doamnă de Pompadur descoperise, cu două secole în urmă, farmecul acestui loc, pe care l-a intitulat Bellevue. Îi cumna și în 1748 și-a clădit acolo castelul. Ludovic al XV-lea l-a transformat într-o măreață reședință regală. În scurtă vreme Bellevue a devenit o localitate la modă, căutată de curte, de nobili, ca și de lumea cu puțin de mină. La poalele înălțimilor de la Bellevue curge Sena. Fluviul are aici două insule, dintre care una poartă numele chimistului Antoine Lavoisier și Séguin.¹³ Acesta inventase un procedeu rapid de tăbăcire a pieilor, punea la dispoziția armatelor revoluționare din 1793—1794, materiale necesare pentru confecționarea încălțămintei, de care trupele duceau lipsă. Pieile se tăbăceau în insula aceasta, care-i păstrează acum numele. Ajuns foarte bogat de pe urma descoperirii sale, Séguin a dezvoltat pe insula. O vreme o rămas nelocuită și a năpădit-o vegetația. Apoi terenul a fost împărțit în parcele, pentru locuințe și grădini de lemn. Aproape de Paris, avînd o vegetație bogată și sălbatică,¹⁴ insula a devenit un loc de inspirație pentru artiști. Aici au locuit și au pictat în insula Séguin.

* De fapt în 1970.

¹³ G. Poisson, *La curieuse histoire de l'île Séguin*, extras din „Bulletin de la Société des Amis de Meudon“, nr. 127—128.

¹⁴ „Transacțiuni literare și științifice“, I (1872—1873) nr. 16—17 în revista anonimă a lui Bonifaciu Florescu.

În zilele noastre fața acestor locuri s-a schimbat radical. Acolo este acum o zonă puternic industrializată. Uzinele Renault ocupă totuși puținele case vechi care au mai persistat sînt literalmente strivite între giganticele hale.

Insula Séguin are forma încovoiată a unei semilune. Pe malul stîng al Senei, care prezintă și el aceeași curbă, trece mult circulată „route de Stalingrad“, care altădată se numea „route de Vaugirard“. Am căutat numărul 38 al casei care a adăpostit pe Luxița Florescu și pe Bălcescu. Am sperat spre surpriza și spre neplăcerea mea, numerele se succedau pînă la 30, după care săreau la cifre mai mari ! Am verificat o dată, de două ori, de trei ori. Neînțelegînd ce se întîmpla, am fost nevoit să întreb. Astfel am aflat că în afară de fosta „route de Vaugirard“, mai există și o „rue de Vaugirard“, chiar în spatele primei, pe marginea Senei. Începea din „route“ și se termina, ceva mai încolo, în aceeași arteră. Altfel nu cuprindea decît vreo șapte-opt case, bine înțelese numai pe partea de sus, fiindcă cealaltă parte a străzii era formată de malul abrupt al râului, acoperit de bălării înalte. Pe scurta stradă Vaugirard, o singură casă atrăgea atenția prin starea ei mai îngrijită și încă !... Aceea este la nr. 38 !

De la un capăt la altul, acest cîrîmp rămas din fosta „rue de Vaugirard“, părăsită de cînd vehiculele cu circulație rapidă își croiseră drumul, în spate, pe actuala „route“, toate casele de aci fuseseră transformate în ateliere de reparat automobile. Nu de către uzinele Renault, desigur, care aveau alături instalații uriașe, ci de către micii meșteri atrași de înflorirea societății Renault, care creaseră un centru de mecanică auto-mobilistică. În așteptarea dărîmării, casele acestea, la origine vile de vară, au fost transformate în remize care adăpostesc automobilele. Într-un asemenea foarte modest atelier, întemeiat de frații Marcel și Louis Renault, în casa părintească din insula Séguin, a luat naștere marea industrie Renault, de faimă mondială.

Casa de la Nr. 38, odinioară retrasă de la linia străzii, pentru a avea un loc grădiniții din față, a suferit și ea transformări. Pe locul grădiniții a ridicat un adăuș, care ascunde vila pînă la înălțimea balconului.

Deși astfel ascunsă, casa este mai îngrijită decît cele învecinate. Pe etaj are locuința. Sub streșina lată se vede zidul vechi de cîmă smălțuită, roșie. Două ferestre și între ele ușa care se deschide pe balcon, sînt încadrate în chenare de ceramică smălțuită în verde stins. La origine, „pavilionul“, cum i se spune pe aici unei asemenea case, trebuia să fi fost cochet și îngrijit.

Șirul puținelor case de pe rue Vaugirard începe dintr-o piațetă, care poartă numele unui erou din rezistență, Bergeyre, dar slujește acum ca depozit pentru automobilele scoase din folosință. Prima clădire din dreapta este „la route de Stalingrad“ și „la rue de Vaugirard“ este o casă veche, cu un parter și două etaje. În litere șterse de ploii și de vreme se arată că acolo era localul cu firma „Au Martin-Pêcheur“. Numele păsării care se găsește pe marginea rîurilor din ale căror ape își pescuiește peștii, ne duce la un timp trecut, cînd aci se trăia ca la țară. Sau cum se zicea una Bonifaciu Florescu, bun cunoscător al locurilor în care a copiat cu mama sa Luxița după moartea lui Bălcescu : „din umbrele dumăvioarelor de la Bellevue ne îndreptăm ochii spre pereții ce adăpos-

Vasile Alecsandri și pe „Ninița“ lui, pe Elena Negri. Venea cu s
plin de amintiri de neuitat. În pofida cruntei boli care îi amenin
doi dintre ei, petrecuseră acolo ca niște copii fericiți și neștiutori
sandri le citea versuri și cînticele comice, făcîndu-i să ridă în
Ninița le îngîna cîntece de dragoste, iar Bălcescu le recita din
de glorie al lui Mihai Viteazul. Se potoleau doar seara, cînd
cu inima strînsă de presimțiri cum apunea soarele pe mare și a
melancolicile cîntece ale pescarilor, care se ridicau de pe ape...
însă trista realitate se arată în toată hidoșenia ei. Elenei Negri
tot mai rău. Au trebuit să se despartă. Alecsandri și cu Ninița
drumul Constantinopolului, unde ea nici nu a mai avut răgaz să
murind pe vapor la 4 mai 1847. Bălcescu, cu sufletul înegurat a
la iubita sa la Bellevue. Acolo au trăit ascunși de lume, numai
dragostea lor...

Acum doi ani * călătorind prin Franța, am căutat locurile prin
a trăit, a suferit, și, mai rar, s-a bucurat marele nostru Bălces
Paris, aproape că nimic n-a mai rămas. Dar am credea că am
la Bellevue, casa care a adăpostit dragostea celor doi tineri.

Bellevue este o localitate situată în marginea Parisului, e
numita „banlieue“ de sud-vest. Ține de Meudon, altă localitate ma
și mai binecunoscută, bogată în amintiri istorice și așezată pe
deasupra Parisului. Locul era ideal pentru îndrăgostiți și potrin
tru un suferind de piept ca Bălcescu, Jur-împrejur se găseau
păduri de stejari, care se țîn lanț între Meudon și Versailles.
romantice, castele cu terase străjuite de castani, printre care se
covorul de iarbă înaltă și totdeauna verde, în care ici și colo se
sesc presărate amintirile druidice ale dolmenelor...

Faimoasa doamnă de Pompadur descoperise, cu două secole
mă, farmecul acestui loc, pe care l-a intitulat Bellevue. Îl cum
și în 1748 și-a clădit acolo castelul. Ludovic al XV-lea l-a trans
într-o măreață reședință regală. În scurtă vreme Bellevue a de
localitate la modă, căutată de curte, de nobili, ca și de lumea c
de mină. La poalele înălțimilor de la Bellevue curge Sena. Fluvi
aci două insule, dintre care una poartă numele chimistului A.
Séguin.¹³ Acesta inventase un procedeu rapid de tăbăcire a pie
punea la dispoziția armatelor revoluționare din 1793—1794, ma
necesar pentru confecționarea încălțămintei, de care trupele ducea
lipsă. Pieile se tăbăceau în insula aceasta, care-i păstrează ac
mele. Ajuns foarte bogat de pe urma descoperirii sale, Séguin a
insula. O vreme o rămas nelocuită și a năpădit-o vegetația. A
renul a fost împărțit în parcele, pentru locuințe și grădini de le
Aproape de Paris, avînd o vegetație bogată și sălbatică,¹⁴ insula
pe pictori. Baronul Gros, Eugène Delacroix, Th. Rousseau, Paul
și mulți alții au locuit și au pictat în insula Séguin.

* De fapt în 1970.

¹³ G. Poisson, *La curieuse histoire de l'île Séguin*, extras din „Bulletin
Société des Amis de Meudon“, nr. 127—128.

¹⁴ „Transacțiuni litterare și științifice“, I (1872—1873) nr. 16—17
fia anonimă a lui Bonifaciu Florescu.

În zilele noastre fața acestor locuri s-a schimbat radical. Acolo acum o zonă puternic industrializată. Uzinele Renault ocupă totul. Ținele case vechi care au mai persistat sînt literalmente strivite în giganticele hale.

Insula Séguin are forma încovoiată a unei semilune. Pe malul stîng Senei, care prezintă și el aceeași curbă, trece mult circulata „route Stalingrad“, care altădată se numea „route de Vaugirard“. Am căutat numărul 38 al casei care a adăpostit pe Luxița Florescu și pe Bălcescu. Am fost spre surpriza și spre neplăcerea mea, numerele se succedau pînă la 30, după care săreau la cifre mai mari ! Am verificat o dată, de două ori, de trei ori. Neînțelegînd ce se întîmpla, am fost nevoit să întreb. Astfel am aflat că în afară de fosta „route de Vaugirard“, mai există o „rue de Vaugirard“, chiar în spatele primei, pe marginea Senei. Începea din „route“ și se termina, ceva mai încolo, în aceeași arteră. Altfel nu cuprindea decît vreo șapte-opt case, bine înțelese numai pe o parte, fiindcă cealaltă parte a străzii era formată de malul abrupt al râului, acoperit de bălării înalte. Pe scurta stradă Vaugirard, o singură casă atrăgea atenția prin starea ei mai îngrijită și încă !... Aceea la nr. 38 !

De la un capăt la altul, acest crîmpei rămas din fosta „rue de Vaugirard“, părăsită de cînd vehiculele cu circulație rapidă își croiseră drum, spate, pe actuala „route“, toate casele de aci fuseseră transformate ateliere de reparat automobile. Nu de către uzinele Renault, desigur, ele aveau alături instalații uriașe, ci de către micii meșteri atrași de cinăta societății Renault, care creaseră un centru de mecanică automobilistică. În așteptarea dărîmării, casele acestea, la origine vile de noapte, au fost transformate în remize care adăpostesc automobilele. Într-un asemenea foarte modest atelier, întemeiat de frații Marcel și Louis Renault, în casa părintească din insula Séguin, a luat naștere marea industrie Renault, de faimă mondială.

Casa de la Nr. 38, odinioară retrasă de la linia străzii, pentru a avea loc grădiniții din față, a suferit și ea transformări. Pe locul grădiniții ridicat un adaus, care ascunde vila pînă la înălțimea balconului.

Deși astfel ascunsă, casa este mai îngrijită decît cele învecinate. Pe etaj are locuința. Sub streășina lată se vede zidul vechi de cîndă smălțuită, roșie. Două ferestre și între ele ușa care se deschide pe balcon, sînt încadrate în chenare de ceramică smălțuită în verde stins. La origine, „pavilionul“, cum i se spune pe aici unei asemenea case, trebuie să fi fost cochet și îngrijit.

Șirul puținelor case de pe rue Vaugirard începe dintr-o piațetă, care poartă numele unui erou din rezistență, Bergeyre, dar slujește acum depozit pentru automobilele scoase din folosință. Prima clădire dintr-un „la route de Stalingrad“ și „la rue de Vaugirard“ este o casă veche, cu parter și două etaje. În litere șterse de ploii și de vreme se arată că acolo era localul cu firma „Au Martin-Pêcheur“. Numele păsării care se găsește pe marginea rîurilor din ale căror ape își pescuiește peștii, ne duce la un timp trecut, cînd aci se trăia ca la țară. Sau cum se numea Bonifaciu Florescu, bun cunoscător al locurilor în care a copilărit cu mama sa Luxița după moartea lui Bălcescu : „din umbrele dumbrăvii de la Bellevue ne îndreptam ochii spre pereții ce adăpos-

tiseră odinioară acea figură nobilă a patriotismului și istoriei nații pe nemuritorul mort la Palermo¹⁵.

În localul „Au Martin-Pêcheur“ ținea „Hôtel-Restaurant, M. E. Noces et Banquets“; dar asta de mult... În partea clădirii ce prinde spre Sena, există o terasă acoperită, numai bună pentru întins mătase când soarele coboară spre asfințit, când malul împădurit de peste fiș se estompa în lumina scăzută. Pictorii care veneau să lucreze în interior erau desigur oaspeții obișnuiți ai restaurantului cu terasă. Niște tablouri vechi, tăiate în lemn și rămase încă în ținte, păstrează numele unor vechi restaurant, poate anterior lui Halut, anume Contesenne.

Ne place să credem că aici se întâlneau uneori cu cei doi îndrăgostiții, românii din Paris, în zilele călduroase de vară. Frații Golești și sora lor iau și ei, dar ceva mai târziu, prin apropiere, la nr. 11 în Avenue de Meudon, tot în Bellevue.

Popasul Luxiței n-a fost de lungă durată; curînd ea a plecat neașteptate la Viena, unde s-a întâlnit cu frații ei Costache și Iancu. Preună s-au înapoiat în octombrie 1847 în țară.¹⁶ Bălcescu, rămas în Franța, îi scria în decembrie, apărîndu-se de muștrările iubitei că se îngrijește sănătatea¹⁷ și cerîndu-i iertare pentru suferințele pricinuite.

În anul următor, 1848, Luxița dădea naștere, la Budapesta, unui băiat pe care-l botează Bonifaciu și-i dădu numele ei de familie, Florin.

De atunci cei doi îndrăgostiți nu s-au mai văzut, despărțiți de ales de evenimentele politice. Luxița a mai călătorit la Paris, unde a iarna în rue St. Dominique d'Enfer, nr. 22, în rue St. Jacques nr. 147, în rue „Rassin“ (Racine), în place du Panthéon; dar vara vine invariabil la Bellevue, unde o aduceau amintirile fericite. Dacă nu mai putut vedea pe Bălcescu, i-a scris întotdeauna, pînă la trecerea sa sfîrșit prematur.

Între timp, copilul lor creștea. Învăța la „Lycée Impérial Louis le Grand“. Bonifaciu cunoștea taina nașterii sale și l-a evocat pe mîntuitorul său părinte în rîndurile citate mai sus.

Martore ale unei scurte perioade de fericire din viața lui Bălcescu zădărnice de la Bellevue mai stăteau încă în picioare acum doi ani. Pentru cîtă vreme încă? Sînt mulțumit de a le fi putut vedea și măcar în fotografie. Dar poate că s-ar putea face și mai mult, bunăoară cel puțin un film documentar...

Medicii lui Bălcescu

În marea ei dragoste pentru bărbatul superior de care își lea viața, chiar în condițiile tainice impuse de obiceiurile vremii, Luxița înceta de a stărui pe lângă Bălcescu să-și îngrijească sănătatea. Pe altă parte, el însuși înțelegea că trebuie să se rupă din grijile politice din pasiunea cu care își scria opera istorică, pentru a mai salva cel puțin de salvat din prea șubreda sănătate, ce-i mai rămăsese.¹⁸

¹⁵ „Transacțiuni litterarie și științifice...“, pag. cit.

¹⁶ G. D. Florescu, P. Cernovodeanu, H. Nestorescu-Bălcești, *op. cit.*, p. 62.

¹⁷ C. Bodea, P. Cernovodeanu, *Materiale noi pentru biografia lui Nicolae Bălcescu*, în „Studii“, XV (1972), nr. 2, p. 379.

¹⁸ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 65.

Practica pe atunci la Paris cu mare succes un specialist în bolile nonare, profesorul Gabriel Andral. La acesta recursese prietena lui ile Alecsandri, în toamna anului 1846. Cei doi își adăposteau dragospasionată, nebunească într-o veche clădire din Venezia, în palazzo zon. Dar vremea amenințând să se strice, doctorul care o îngrijea pe nița¹⁹, un anume Nancias, de care bolnava făcea un haz nemaiposit, le recomandă categoric să părăsească orașul lagunelor și să core spre sudul mai blînd. Pentru o indicație precisă a locului unde au să se ducă, cei doi îndrăgostiți s-au adresat, la Paris, lui Andral (17—1876).

Acesta era profesor al Facultății de Medicină și medic la spitalul irité. Se făcuse cunoscut prin studiile sale ingenioase asupra comiției singelui în diferitele stări morbide. Importanța pe care a acoro acestui studiu a făcut ca de la el să se instaureze în clinică mea curentă și obligatorie a examinării compoziției singelui oricărui nav internat în spital. Rodul observațiilor sale clinice l-a cuprins în ei volume de „cliniques médicales“ (1828—1833), care au deschis drul lucrărilor similăre, ce aveau să aducă celebritatea unor mari interti de talia lui Trousseau și Dieulafoy. Judecînd cu minte limpede și metodă, folosind un spirit clinic de analiză cu totul ous fanatismu-ingust al predecesorului său Broussais, care recomandă nesfîrșite lăi de sînge tuturor pacienților săi, ca urmare a unei concepții eronate pra patogeniei bolilor, Andral s-a impus drept medicul luminat, prut și cu grije de sănătatea și viața bolnavilor săi.

Faima lui Gabriel Andral a fost cunoscută de românii în trecere i stabiliți în capitala Franței. El a consultat-o pe Elena Negri, el l-a rijit pe Bălcescu și, mai tîrziu, pe Zinca Golescu.

După episodul de la Bellevue, curmat de plecarea neașteptată a xitei, care-și dădea seama că va avea un copil, Bălcescu a rămas sinter și trist, împovărat acum și de părerile de rău pentru suferințele icinuite iubitei lui. Gîndurile lui se întorceau cu atît mai mult la ala care-l rodea. Prietenii Vasile și Ion Alecsandri îi reproșau că nu răspunde la scrisori. Bălcescu încerca să se scuze, dînd vina pe apacare-l cuprinsese: „Nu știu ce am, ce-mi lipsește, dar vîz că m-am ut mai apatic, mai leneș, cum n-am fost niciodată. De vreo cităva me, mi-e peste puțință de a face cea mai mică mișcare sau lucrare (...) scriu de loc, nu petrec, nu mă plimb“.²⁰

Bălcescu nu înțelegea ce se petrece cu el; dar era fără îndoială ra care-l slăbea și-i măcina puținele forțe. Se plîngea că nu găsisie iodată fericirea durabilă a intimității și că de altfel nici n-o mai căuta multă vreme.²¹

La rîndul ei, Luxița îl muștra că nu-și caută de sănătate. Din răsnsul lui Bălcescu, în luna decembrie, aflăm că bolnavul recursese la ioștințele altui medic, profesorul Louis.

Și acest mare medic, specialist de asemeni în bolile de piept, Pierre-ables-Alexandre Louis (1787—1872), profesor la Facultatea de Me-

¹⁹ C. D. Papastate, *Vasile Alecsandri și Elena Negri*, București, 1947, p. 220.

²⁰ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 79.

²¹ *Idem*, p. 82, scrisoarea din Paris, 11 noiembrie 1847 către V. Alecsandri.

dicină din Paris, medic la spitalul Pitié, a fost nu numai un renumit fiziolog, dar și un fondator de școală medicală. Prin numeroase studii bazate atât pe amănunțite observații clinice, cât și pe examenele anatomico-patologice, el a izbutit să demonstreze frecvența deosebită a localizării tuberculozei la vârful plămânilor. Louis a dus o îndrăjită luptă, pe plan științific, cu Broussais, care susținea utilitatea lăsării de sine a sîngei febra tifoidă, ca și în multe alte afecțiuni al căror punct de plecare, după Broussais, tubul digestiv. Louis a câștigat lupta împotriva prestigiosului său adversar, folosind cea ce numea el, „metoda numerică” pe care noi o numim astăzi „statistica medicală”. Puterea de convingere a cifrelor i-a creat lui Louis celebritatea mondială, clinica lui fiind cercetată nu numai de medicii francezi, dar și de foarte mulți străini care veneau să învețe și să se perfecționeze la Paris, cucerii de adevărul principiilor metodice introduse de Louis în practica medicală. Ceea ce mai atrăgea cu deosebire pe medicii străini la clinica lui Louis erau calitățile lui de perfecță sinceritate, de onestitate și de totală lipsă de ostentație.²² Tot lui i se datorează o practică devenită curentă și indispensabilă în examinarea clinică și anume numărarea bătăilor pulsului după ceas.

Cunoaștem din scrisorile lui Bălcescu, deși imperfect, tratamentul pe care i l-a administrat profesorul Louis: „După povața doctorului Louis, ce am consultat aici, urmez tot acea cură, adică iau niște haș seara, pentru tuse și mă feresc cît pociu de umezeală”. Pentru a-și niști iubita, Bălcescu adăuga: „Sînt bine, tare bine”. Ceea ce desigur nu era întru totul adevărat. Mai departe scria: „În cele din urmă aveam nițică tuse din pricina vremii, dar acum este aici o vreme de o săptămână și mi-a trecut tusea”. Se amăgea! Căci dacă i-ar fi fost cît de puțin atît de bine, nu s-ar fi gîndit să schimbe încă odată medicul. În aceste scrisoare, Bălcescu îi comunica Luxiței: „O să mă duc cu Papa și cu Rostand, numai fiindcă tu ai confiență în acel doctor”.

Fără îndoială că boala își urma cursul ei cu exacerbări și cu interludii lătoare remisiuni. Sfirșitul fatal însă, cu mijloacele medicinei de atunci nu-l puteau înlătura. „Hapurile” recomandate de Louis erau desigur calmante ale tusei, mai ales ale tusei de noapte, care împiedicau somnul și nu-i dădea bolnavului posibilitatea de a se reface. Tusea neîntreruns aducea sînge, a cărui vedere îl demoraliza nespus pe Bălcescu. Adevărate dureri în piept, apăsare mai accentuată și aceasta tot spre seară. În bra îl acoperea cu o nesuferită sudoare viscoasă.

Profesorul Louis îi recomandase să se ferească de umezeală și căldură, asta, în decembrie și la Paris!... Nici vorbă că Louis îi impusese schimbarea de climă, plecarea în sudul mai clement...

În loc de toate acestea Bălcescu făgăduise Luxiței că se va duce să-l consulte și pe profesorul Rostand, iar ca să o asigure și mai mult îi promitea să se ducă însoțit de Papa. Acest Vasile Papa (1819—1880) un prieten comun, a fost un cunoscut sprijinitor al învățămîntului

²² Ralph Major, *A History of medicine*, II, Springfield 1954, p. 671.

F. A. Garrison, *An Introduction to the History of Medicine*, Philadelphia 1929, p. 415.

om de bine.²³ El trebuia să o încredințeze pe mult îngrijorata iubită a lui Bălcescu de eforturile ce le făcea acesta pentru a se vindeca.

Acest al treilea medic consultat, profesorul Leon-Louis Rostand (1790—1866), nu era cel mai indicat pentru a-i îngriji boala lui Bălcescu, el nefiind un ftiziolog. Studiase la Paris, obținuse titlul de doctor cu o teză asupra șarlatanismului medical (în 1812). Peste douăzeci de ani era profesor de clinică medicală. L-a pasionat studiul ramoliției cerebrale, care prin 1820 era încă o boală prea puțin cunoscută. A tipărit lucrări didactice elementare : cursuri de medicină, tratate de diagnostic și pronostic, a colaborat la multe ziare medicale. Era, incontestabil, un medic cult și cu experiență, dar nu era un ftiziolog, așa cum fuseseră ceilalți doi. Totuși l-a ajutat pe Bălcescu cu sfaturile lui, atunci când acesta se găsea mai dezorientat.

Medicii erau buni, dar mijloacele medicinei pe care o practicau ei rămăseseră rudimentare. Știința medicală progresase, chiar și în direcția teribilului flagel care-l atinsese pe Bălcescu. Noile cunoștințe priveau însă mai mult clinica tuberculozei și anatomia patologică, grație lui Laënnec, el însuși o victimă ilustră a tuberculozei. În ce privește însă terapeutică, adică ceea ce îl interesa în primul rînd pe bolnav, nici un progres esențial nu se înregistrează. Nu se cunoștea nici agentul cauzal al bolii, nu era posibil, prin urmare, un tratament specific, așa cum n-a fost nici mai târziu, pînă în zilele noastre când s-au descoperit antibioticele. De aceea tratamentul tuberculozei se mărginea la cură de aer și la calmante ale simptomelor celor mai supărătoare. Dar și în această direcție persistau încă practici medievale, precum lăsarea de sînge²⁴ unor bieți bolnavi și așa prea mult slăbiți de febrele nepotolite. Bălcescu avusese, din păcate, prilejul să cunoască sîngerarea încă de la București, în 1848. Justificarea acestui tratament barbar era, potrivit cu ideile vremii, pretinsa ușurare a inflamației ce cuprinsese aparatul respirator. La același rezultat s-ar fi putut ajunge însă și prin aplicarea de revulsive pe torace. Profesorul G. Andral se ridicase cu tărie și împotriva altei aberații terapeutice, anume în contra administrării de purgative și emetice, care ar fi trebuit, după susținătorii metodei, să înlesnească niște vărsături, de care bolnavul nu avea nevoie, dar care în schimb opreau buna alimentare atît de necesară suferinzilor. Andral mai proscrisa și alte medicamente din arsenalul antituberculos, adevărate atentate la biata sănătate a bolnavilor, precum acidul hidrocianic, clorul, iodul și altele.²⁵

Și totuși rămîneau în folosință droguri vechi și ciudate precum kermesul, pe care însuși Andral îl mai recomanda în 1820, ca expectorant în pneumonie. Era străvechiul medicament care, sub numele arăbesc de Al-kîrmîz, îl prescria la noi în 1728 patriarhului Hrisant al Ierusalimului prietenul său și domnitorul țării, medicul diletant Nicolae Mavrocordat.²⁶

²³ Paul Popescu, *Vasile Papa. Un sprijinitor al învățămîntului*, în „Studii și articole de istorie”, XII (1968), p. 201.

²⁴ G. Andral, *Cours de pathologie interne*, IVe édition, Bruxelles, 1842.

²⁵ G. Andral, *Clinique médicale*, III Paris, 1840, p. 270.

²⁶ Hurmuzaki, XIV/2, p. 1001.

Și cu toate acestea Bălcescu nu făcea tot ce i-ar fi stat în putere pentru a se salva. În primul rînd, nu părăsea Parisul, atît de neplăcut sîntîndu-i sănătății sale. De ce ? Fiindcă se găsea prins în redactarea celei mai seamă opere istorice a vieții sale, istoria lui Mihai Viteazul. De fiecare dată avea nevoie de încă o documentare și, bineînțeles, pasionat era, amîna plecarea spre sud. În Paris dispunea de mari și bine dotate biblioteci. Îi cerea prietenului Paul Bataillard cărți,²⁷ cumpăra însuși, rupîndu-și de la gură banii necesari hranei. Știa că se prinduse și de fiecare dată cînd vreun prieten îl muștra, el răspundea că viața lui nu interesează „numai țara noastră să trăiască“ !.

Este drept că nici evenimentele nu i-au dat răgaz să se îngrijească. Izbucnind revoluția în Franța, Bălcescu a ieșit pe străzi, nemaînd timp de odihnă, de masă, de îngrijire. Trei zile și trei nopți a fost în locul poporului, trăind bucuria tuturor francezilor.

Curînd a trebuit să plece la București. Și aci se pregătea o mișcare și Bălcescu nu putea lipsi. În prima jumătate a lunii aprilie 1848 se deplasă în capitală. Vor urma cunoscutele cinci luni de frămîntări politice, care a trebuit să se ocupe de orice, numai de sănătatea lui, nu !

Pe Luxița o liniștea din cînd în cînd, asigurînd-o că-i merge bine ; dar de fiecare dată, după ce traversase iarăși o criză amenză. La 24/12 aprilie cînd îi scria de abia se ridicase din pat, i se lăsa să singe și totuși pretindea... că-i trecuse. Se amăgea el însuși. La 12 mai 1848 Bălcescu scria convins : „Sînt încai sănătos !“.²⁸

După revoluție a pribegit prin Transilvania și pe la Belgrad, Turin, Atena, Constantinopol. Rătăcirea aceasta i-a cerut mari și de neînchipuit eforturi, emoții distrugătoare, hrană la nimereală. I se mărturisesc pe 8 martie 1849, prietenului credincios Al. G. Golescu-Arăpîlă : „Sînt de tare supărat, trăiesc în mare singurătate, lipsit de toate, fără bani de buzunar, fără chef, fără sănătate“.²⁹

Dar nu se cruța cîtuși de puțin. A străbătut călare, gonind neîncrezător pe peninsula Balcanică de la Constantinopol pînă la Dunăre, în Bulgaria și în Serbia, pentru a fi de față la luptele maghiarilor și pentru a obține recunoașterea drepturilor românilor transilvăneni. Cînd armata revoluționară maghiară au fost zdrobite, Bălcescu s-a găsit în primă linie și de a fi prins și executat. A scăpat numai printr-o adevărată minune. După sfîrșitul unei călătorii extrem de oboșitoare, a ajuns la 17 octombrie 1848, sfîrșit, la Paris, în siguranță. Într-o lungă scrisoare îi povestea lui Ghica, la 22 octombrie 1848, cum a pribegit prin Transilvania, căutîndu-l pe Avram Iancu, bătînd drumuri de munte, hăituit, ducînd o viață de ciine. „Mă bolnăvisem în munți de urît și de nelucrare, mă apăsă seră frigurile și un junghi. Plecaj bolnav și osteneala drumului mă făcu să sînt sănătos“.³⁰ Aceeași amarnică amăgeală !...

²⁷ N. Bălcescu, *op. cit.*, pp. 84, 87.

²⁸ C. Bodea, P. Cernovodeanu, *Materiale noi...*, pp. 381, 383.

²⁹ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 141.

³⁰ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 226.

Ca să nu fie recunoscut, se făcuse „donițar“ și își dăduse cu cărmene pe față: „Am trăit rău, dormind tot timpul pe iarba umedă, în oale, fără foc, hrănit rău. Viața asta cîinească m-a făcut sănătos!“.³¹ Țăcar să fi fost așa! Dar peste două luni boala îl încolțea iarăși: „Eu fer mult aici din pricina climii, care mă supără la piept“.³² Dar peste mai două săptămîni, aceleași știri amăgitoare: „Spune-i lui Barbu sînt sănătos!“.³³ Dacă suferea el, dorea ca măcar ai lui, de acasă, să i suferă.

Înceleștarea cu boala, speranțe și decepții.

Iarna a trecut-o la Paris. Însă n-a avut parte de liniște. Interesele perioare ale țării îi luau tot timpul. Ca ministru de externe, în exil, uta să stabilească relații folositoare, călătorea la Londra, întocmea emorii, articole de ziar. Informa străinătatea, dorea ca apusul să ne inoască, să ne iubească, să ne ajute. Lupta din răputeri, lipsit de bani, r pe deasupra trebuind să se mai apere și de calomniile unora dintre știi săi tovarăși de luptă revoluționară. Și cu toate acestea, nădejdea viitorul mai bun al patriei nu l-a părăsit nicicînd; de soarta sa personală nici nu voia să audă. În fața țării sale, el nu exista! Își ținea la rent prieteni, cu o corespondență bogată și obositoare. Cel mai mult deschidea față de Ion Ghica. În el avea mai multă încredere. Dar și dorlați, tuturor, le scria, dîndu-le sfaturi și muștrîndu-i cînd greșeau.

Iarna trecu, primăvara de asemenea, în această muncă febrilă. În iugust 1850 era încă iarăși doborît la pat. „Sînt bolnav, de aceea nu-ți pot scrie mai mult“ se mărturisea el către Ion Ghica. În schimb, Luxiței spunea că ar fi sănătos, numai că foarte trist.³⁴

Boala continua să-l chinuie, cu unele înșelătoare aparențe de mai bine. În iarna care a urmat prezența nobilei ființe care a fost Maria antacuzino i-a mai îndulcit suferința „O vād adesea“ scria Bălcescu în decembrie.³⁵

Totuși, oricît ar fi voit să se amăgească el însuși asupra stării sale, februarie 1851 ajunse în situația de a-și mărturisi deschis sinistrele resimțiri. „Eu, iubite Ghica, sufer mult de peipt și poate voi da ortul opii. Doftorii mă asigură însă că am numai plămînele stîng atacat și îi cu îngrijiri multe, mă pot doftori. Am intrat într-o cură. Domnul ie ce rezultat o ieși“.³⁶ După vreo zece zile comunica aceluiași prieten bun: „Am fost rău bolnav cîteva zile în casă“. Ar fi trebuit să se ucă iarăși, pentru interesele țării la Londra, dar nu putuse: „N-am aci bani, nici sănătate!“.

Primăvara a însemnat pentru Bălcescu o epocă de grele încercări. În aprilie zăcuse la pat: „Sînt de trei zile din nou bolnav în pat“. Față de aceste vești atît de rele, credinciosul său prieten Ion Ghica încerca să-l încurajeze, prefăcîndu-se că nu crede în spusele doctorilor. Dar Băl-

³¹ *Ibidem*, p. 227.

³² *Ibidem*, p. 249.

³³ *Ibidem*, p. 254.

³⁴ C. Bodea, P. Cernovodeanu, *Materiale noi...*, p. 386.

³⁵ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 350.

³⁶ *Ibidem*, p. 350.

cescu își da bine seama de starea sa : „Aș fi fost tare mulțumit să a
dreptate și doctorii de-aici să fie niște mișei“. Și în continuare :
că sufer și primăvara, în loc să-mi facă bine, cum nădăjduiam, mă a
că de două ori la pat pînă acuma“. Ghica îl chema la Constantinopol,
bolnavul știa că nu era de el. Răspundea că era un oraș „prea sălbatic
prea „lipsit de comoditățile vieții“, ca să se poată simți bine acolo
să-și poată îngriji sănătatea.

Gîndurile negre pe care încerca să le alunge năvăleau cu pîc
în mintea lui. Erau momente cînd se speria și încerca să se salveze
nu pentru el, măcar pentru opera și datoriile ce-și asumase. Dinar
fericire nu mai avea putere să lucreze, de nimic nu mai era în stau
„Voi să mă ocup de sănătatea mea și nimic de alt“. ³⁷ Era însă preair
ziu... La cîteva săptămîni după aceea se auzea același strigăt supren
deznădejde : „Sînt hotărît a nu mă ocupa decît de sănătatea mea ¹⁴.
că ar fi avut mai de mult gîndul acesta bun !. Acum se gîndea la o
care în Pirinei, unde să facă o cură de ape sulfuroase la Eaux Botis
apoi de acolo să se ducă în Italia să treacă iarna. Credea că ar pe
părăsi orașul pe la 15 iunie. ³⁸

Și într-adevăr a plecat din Paris, dar nu în sud, ci într-o mică
calitate din preajma capitalei, la Ville d'Avray. Localitatea aceasta
măna oarecum cu Bellevue. Acolo locuiau frații Nicolae și Ștefan a
lescu, la Grand Châlet, Sentier des Vignes. Bălcescu se instala împreu
cu ei. Boala însă nu-i dădea răgaz, schimbarea de aer nu-i aduse îne
nătățirea sperată. „Eu sînt bolnav și foarte îngrijorat“ scria el. Își fe
duse cu totul încrederea în medici : „Doctorii mă omoară cu doctor

Dezamăgit de mutarea la Ville d'Avray, se gîndea din nou să ple
la băi. Îi comunica lui Ghica, la 15 iunie : „Sînt tot șubred și cred că
pleca la băi“. Încă se mai gîndea la Italia, unde îl chema și pe bunul
prieten. „Cu toți doctorii și doctoriile, nu simt nici o ușurare la b
mea“. Ar fi vrut să locuiască împreună la Pisa sau la Roma. ⁴⁰

Și totuși nu pleca. Rămînea mai departe la Ville d'Avray. Mă
vul : opera sa, pentru care-i cerea lui Ion Ghica să-i procure echiva
tele unor date din calendarul mahomedan. Amîna „pogorîrea spre It
în toamnă, prin septembrie...

Amîna mereu și-i mergea tot mai rău. La sfîrșitul lui iulie, n
noștea că se simte prost, dar acum o aștepta pe sora sa Sevastiile
să-l însoțească pe la sfîrșitul lui august.

De abia la 18 septembrie „un petit mot“ îl anunța pe prietenul
Bataillard că peste o săptămînă pornește la drum. Mărturisirea că în
aceea o dusesse foarte prost, că pierduse mereu sînge și că slăbise m
Își punea speranțele în soarele binefăcător al Italiei ; măcar de-ar
căpăta un pic de putere, de care avea atîta nevoie ! Biletul impre
de tristețea despărțirii se încheia totuși cu speranța unei revederi
fericite, în primăvară... ⁴¹

³⁷ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 365.

³⁸ *Ibidem*, p. 368.

³⁹ *Ibidem*, p. 368. G. Fotino, *Boierii Golești*, vol. III, București, 1939.

⁴⁰ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 372.

⁴¹ *Ibidem*, p. 378.

Ultimul popas în Franța : Hyères.

Bălcescu pornea, în sfârșit, la drum la 1 octombrie 1851. Se ducea sud, deși nu știa bine unde se va fixa. Andral îi recomandase Roma. În scrisorile acestui distins profesor rezultă că el socotea Midi-ul conștințabil al fizicilor numai pe timpul iernii; vara era convins că le este al. Înălțura categoric Marsilia și litoralul mediteraneean, localitățile Montpellier, Pau, Bayonne, care totuși se bucurau de renume. Andral avea preferință insulelor de la Hyères, care erau mai la adăpost de curenții de aer. În Italia, Andral deconsilia Genova, Neapole, Florența, renunțând în schimb, Roma, mai cu seamă în prima fază a turbeculozei, când exista o iritabilitate a plămînilor. În octombrie era potrivită locuina la Roma, dar din mai trebuia să aleagă o localitate mai din nordul Italiei.

Așadar, avizul lui Andral era categoric pentru Roma. Dar exista cum de bolnavul să nimerească acolo drept în temnițele papale, ținînd în vedere de precedentul ofițerului Andreescu (G. Adrian) care fusese arestat și la a cărui percheziție se găsiseră asupra lui documente politice vindicative pe Bălcescu. Astfel, că drumul spre Roma, cu bogatele ei birocrații, îi era închis. Nici la Pisa nu se putea duce fiindcă acolo ar fi fost peste austrieci, care fără îndoială l-ar fi arestat pentru activitatea revoluționară din Transilvania. Astfel lui Bălcescu nu-i mai rămînea decît să se stabilească la Hyères, localitate pe care i-o recomandaseră mai mulți doctori și prieteni.⁴²

Starea sănătății lui era cît se poate de rea. „Am fost tot bolnav și starea de rău“ i se plîngea el lui Ion Ghica. „Vărsături dese de sînge (...) sau sleit cu totul, deseori de tusea ce tot crește mereu (...)“. Și sfîrșea nespusă tristețe : „Sănătatea mea s-a dus cu totul și nu cred să o pot redobîndesc“.

Drumul spre sud l-a extenuat. Ca și altă dată, Bălcescu și cu Seștița au călătorit cu diligența pînă la vaporul cu care au coborît, pe mare, spre Avignon, în aceleași mizerabile condiții, în care călătorise Alexandru și cu Ninița și chiar Bălcescu însuși; vaporul murdar, cu acoperșul cabinelor spart, lăsînd să treacă ploaia.

Tot drumul a durat o săptămînă și Bălcescu a ajuns zdrobit. Pe mare supra mai și răcise la Marsilia. Îl chema mereu pe Ion Ghica să vi-lă el, să fie împreună. Nu mai avea putere să întreprindă nimic. De luni nu mai putuse lucra.⁴³

Localitatea pentru care trebuise să se decidă era orașelul Hyères la două ore de drum“ de la Toulon, scria Bălcescu. În realitate numai cîțiva kilometri despart marele port militar de orașelul în care poposea. Hyères se întinde pe versantul meridional al unei coline, al cărei vîrf este în poartă încă ruine impunătoare de turnuri crenelate. Acolo fusese „castrum Araearum“ al romanilor, peste care s-au suprapus fortificații medievale. O biserică, St. Louis, datează din secolul al XIII-lea. Fosta

⁴² N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 379.

⁴³ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 380.

capelă a templierilor, flancată de un turn rotund, adăpostește prietenul nostru. Colina este străbătută de înguste străzi în pantă, cu scări. Jos, în vale, râul Béal, iar marea se află la cinci kilometri. În depărtare se văd aleele Porquerolles, Port-Cros, Le Lévant, cu vegetație bogată, paradisul turșilor. Orașelul este apărat de curenții reci și de vânturi, de către munții în spate; din această cauză climatul este excepțional de blând, chiar în iarnă cele mai reci ale anului. Uneori însă, iarna este ploioasă și rece, vara căldurile sînt excesive și de durată.

Centrul localității îl forma „la place de la Rade“. Principala stradă este numită pe atunci „Avenue des Palmiers“, poartă astăzi numele prietenului nostru Bălcescu, acela care l-a și găzduit „Avenue Alphonse Denis“. În apropierea palmierilor a făcut să i se zică orașelului „Hyères les-Palmiers“. În piața primăriei se vede o coloană cu bustul lui Masillon, celebrul medic (1663—1742) fiu al acestei localități. În cealaltă piață, a palmierilor se vede un obelisc, ridicat în cinstea unui binefăcător, baronul de Chateaufort, despre care va fi vorba îndată. Pe această piață a palmierilor s-a ridicat apoi grădina publică, în care se mai vede și statuia lui Carol de Provence.

Frecventata Avenue Alphonse Denis era închisă spre răsărit, către Chateau Denis, în care a locuit Bălcescu. Această clădire a adăpostit apoi biblioteca și muzeul local.⁴⁴

La hotărîrea lui Bălcescu de a se așeza la Hyères, a contribuit în mare măsură ternic sfatul pe care-l primise nu numai de la doctori, dar și de la prieteni. Iar unul dintre acei prieteni a fost Alphonse Denis, care l-a găzduit în casa sa, în așa numitul Château-Denis. Personalitatea lui Alphonse Denis merită a fi cunoscută pentru legăturile sale cu românii aflați atunci la Paris, pentru simpatia pe care a arătat-o totdeauna poporului nostru.

Alphonse Denis și castelul său.

Acest prieten al lui Bălcescu se născuse la 25 decembrie 1802 la Paris; după studii la Versailles a intrat în școala militară de la Saint-Cyr, de unde a ieșit cu gradul de sublocotenent de linie. A luat parte la lupta de la Montereau (1814), în care Napoleon i-a învins pe aliații săi și a făcut parte din armata de pe Loire. Pentru purtarea lui în război a fost decorat. După căderea imperiului însă, redus la situația de om fără solde, Alphonse Denis s-a dedicat literaturii. A scris o piesă de teatru în versuri (*L'Ami du mari ou la Bague*), jucată la 12 martie 1822 în teatru „Al doilea teatru francez“. A mai tipărit o culegere de „Cronici et traditions provençales“ în 1831.

Părăsind Parisul și stabilindu-se în Midi, A. Denis s-a apucat de agricultură-agro-horticultură, reușind să aclimatizeze un număr de plante exotice.

Din 1831 a devenit primar al orașului Hyères, în care calitatea de primar desfășurată o intensă activitate pentru ridicarea orașului. Concomitent

⁴⁴ Constant de Tours, *Sur les Côtes de la Méditerranée*, Paris (f.a.); Devoluy, Pierre Borel, *Au gai royaume de l'Azur*, Grenoble, 1936; Gaston Béranger, *La Côte d'Azur*, Paris, 1913, p. 71; P. V. Haneș, *Istorie literară în călătorii*, N. Bălcescu la Hyères, în „Convorbiri Literare“, LXVI (1933), febr., pp. 153—154.

inceput să strângă material pentru o întinsă monografie a localității yères. Numai o parte din acest material a reușit să vadă lumina tipului.

În anul 1841 i-a apărut lucrarea **Promenades pittoresques à Hyères**. **Notice historique et statistique sur cette ville, les environs et les îles**, care a completat-o cu **De l'influence du climat d'Hyères sur la conservation de la santé et la guérison des maladies par M.le Dr. Bayle**. Era, ipă cum se vede, o lucrare de propagandă, menită a atrage în această cîntătoare localitate persoanele cu o sănătate șubredă și în deosebi pe ferinzii de plămîni. Cartea a mai avut încă două ediții, dintre care, în grija autorului, una în 1853.

În anul 1846 Alphonse Denis, împreună cu contele Abel Hugo, ateile ilustrului poet Victor Hugo, au făcut să apară periodicul „Revue de l'Orient“. La această revistă au colaborat români precum colonelul inț Sturza, „Bosias moldo-valaque“ (în III (1844), p. 184), Cezar Bollicac poemul „Domnul Tudor“, episod din revoluția română din 1821, apoi Colson, de Linche, Billecocq, Poujade, de Nion, A. Vaillant, francezii re ne cunoscuseră bine țara, fiind consuli, secretari domnești și pro-sori la noi.

Ca om politic, deputat de Var în 1837 și 1842, A. Denis a vizitat geria (1844—1845). Pe temeiul celor constatate acolo, el a cerut în Adu-rea Națională să se adopte cele mai bune mijloace de colonizare. Dar, ntru a face cît mai binecunoscut marelui public francez ce însemna ntru țară noua posesiune, a modificat profilul revistei sale, care de unci s-a numit „Revue de l'Orient, de l'Algérie et des Colonies. Bulletin de la Société Orientale de France“.

Interesul pe care-l arăta Denis problemelor Orientului și nouă, ro-ânilor, se datora faptului că tatăl său avusese intenția de a îndruma cei doi fi ai săi spre cariera diplomatică. Fratele mai mic, Ferdinand enis, născut în 1798, studiasse în acest sens limbile orientale și în pri-ul rind limba turcă. Dar, mai tîrziu l-au acaparat literatura, istoria și lătorile și nu a mai intrat în diplomație.

Nu știm dacă Alphonse Denis cunoștea și el limba turcă, dar ția să menționeze printre titlurile sale și faptul că fusese decorat cu altul ordin turcesc Nișan İftihar.

În revista lui Denis și i ugo apăruse, în 1848, studiul despre „Pucea armată la Români“, dar sub semnătura lui Vaillant. Bălcescu invenise pentru a i se recunoaște paternitatea, arătînd că Vaillant fu-se doar traducătorul studiului apărut mai întii în „Propășirea“ de la și, cu patru ani mai înainte.⁴⁵

Cunoscîndu-se astfel, a ajuns Bălcescu să fie invitat să-și treacă ana, ultima lui iarnă, aceea din 1851—1852, în casa lui Denis de la yères.

A fost meritul lui P. V. Haneș⁴⁶ de a fi descoperit cele dintii știri spre această casă. Relatarea lui cuprinde însă și unele inexactități, daci-tă faptului că el n-a avut la dispoziție însăși lucrarea lui A. Denis

⁴⁵ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 67.

⁴⁶ P. V. Haneș, *op. cit.*, pp. 153—156.

despre Hyères,⁴⁷ ci s-a folosit de ceea ce extrăsese doctorul E. Car. în propria-i lucrare **Climat d'Italie**, 1849, din susmenționata monografie a lui Denis.

Între altele, vrem să rectificăm afirmația că proprietatea lui Denis ar fi fost un hotel; în realitate, amfitrionul pune la dispoziție persoanelor cunoscute sau recomandate un număr de camere.

De altfel, acest Chateau Denis a avut o istorie interesantă, merită a fi povestită.⁴⁸

În 1775, marchizul de Mirabeau, pe atunci Bailli,⁴⁹ posedă o mare în Hyères, casă pe care o pune la dispoziția persoanelor din societate, care doreau să treacă iarna în Midi. J. A. Deluc din Gales, lector al reginei Angliei și membru al Societății Regale din Londra, suveranei sale că este găzduit dimpreună cu domnișoarele de Saxe și Anne Pitt în casa Bailliului din Hyères.

În anii următori, proprietatea acestei case a trecut în mâinile nobile străin, Georges Stolz. Acesta, născut la 1770 în marele ducatul Baden, îmbogățit de pe urma profesiei de croitor, fusese făcut baron de Ortenberg. El a venit să se stabilească, cu toată familia, la Hyères, prin ajutoarele bănești acordate orașului în care trăia, Consiliul Municipal i-a dedicat, încă din viață, obeliscul din Piața Palmierilor. Actele de caritate îl făcuseră foarte popular și sârcămea îl însoțea cu urale traversa „Place de la Rade“, ca să se ducă acasă, strigând: „Vive le baron de Stolz / Qué a sa voiture plène d'escus!“.

Croitorul baron a murit în 1832, lăsând moștenitoare pe cele trei surori ale sale: Madeleine, căsătorită Sohn, și Barbe. Soții Sohn au avut patru fete, dintre care una, Maria-Magdalena, a fost prima soție a Alphonse Denis. În 1833, ea a devenit proprietara castelului. După căsătorie, Denis s-a mutat în castel, care de atunci s-a numit Castel Denis.

Noul castelan era descris ca un om de lume, foarte politicos și ales foarte îndatoritor. El a fost, cum am spus, primar al orașului și putat de Var.

Castelul era un imobil încăpător cu parter și două etaje. În sala mare, o magnifică oglindă făcea admirația tuturor vizitatorilor; de asemenea dimensiuni încă nu se mai văzuse pe acolo.

Iarna se dădeau aci frumoase baluri, la care se grăbeau să ia parte străinii aflați în localitate sau prin împrejurimi.

Cînd a fost să moară, soția lui A. Denis i-a lăsat uzufructul castelului și parcului. Cea de a doua soție a lui Denis a cumpărat în 1851, nuda proprietate a Castelului și dependințelor.

⁴⁷ Cartea este într-adevăr rară și noi am putut-o consulta la Bibliothèque nationale din Paris (cota 8° Lk⁷, 3157 ediția din 1841, 472 pagini; cota 4° Lk⁷, 3157 ediția din 1853, cu 558 pagini și cota 8° Lk⁷, 3157 bis, ediția ultimă cu 672 pagini).

⁴⁸ Datele care urmează mi-au fost puse la dispoziție de doctorul Louis Denis din Montpellier, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru binevoitorul său. Ele sînt extrase din mai multe lucrări, între care și din scrierea menționată de A. Denis.

⁴⁹ Bailli era ofițerul care judeca în numele regelui sau al seniorului local.

Alphonse Denis a încetat din viață în 1876. Peste doi ani văduva i a vîndut orașului Castelul. În această clădire s-a instalat o elegantă bibliotecă publică, și colecțiile muzeului. Parcul a fost transformat în-o frumoasă grădină publică.

Fondul de cărți adunate de A. Denis a îmbogățit biblioteca publică. Dacă s-ar întreprinde o cercetare amănunțită poate că s-ar da de urma sa între cărțile ce i-au aparținut lui Nicolae Bălcescu. Este o suștie ce ar merita să fie luată în considerație. Se găsesc aci numeroase cărți vechi și rare, documente variate și prețioase. Biblioteca era instalată la parterul clădirii, etajul prim fiind rezervat colecțiilor de piese animale, vegetale și minerale, precum și celor de arheologie, în cea mai are parte scoase din așezarea locală romană, Castrum Araearum.

Doctorul Chassinat.

Ultima ediție a monografiei lui A. Denis, fără an de apariție, a fost pãritã dupã 1881, așa cum se va vedea. Din pagina de titlu reproducã e noi, se poate constata cã lucrarea **Hyères ancien et moderne, Proméades Pittoresques, Scientifiques et Littéraires**, a fost refãcutã de doctorul Raoul Chassinat, medicul lui Bălcescu. Din lunga listã de titluri le acestuia, peste 30 la numãr!, am reținut cã fusese laureat al Facultãții de Medicinã din Paris, care-i atribuisese premiul Montyon, premiu și al Academiei Regale de Medicinã din Belgia, care-i decernase medalia de aur. Aceste douã indicații aratã cã doctorul Chassinat era un medic bun, așa cum de altfel îl considerau și amicii lui Bălcescu, de pildã A. G. Golescu-Arãpilã. El îi fusese recomandat lui Bălcescu de cãtre profesorul dr. Rostand din Paris.⁵⁰

Am arãtat mai înainte cã profesorul G. Andral era de pãrerã cã Bălcescu sã se ducã în Italia și nu în sudul Franței, care nu ar fi fost tot atit de folositor bolnavilor pulmonari.⁵¹ În aceastã carte apãrutã la aproape treizeci de ani de la moartea lui Bălcescu, Chassinat scrie: "L'opinion des plus illustres mèdecons praticiens de la France et de l'étranger s'est singulièrement modifié et cela d'une manière toute favorable à Hyères" (p. 655).

În urma rezultatelor fericite constatate asupra bolnavilor, marii specialiști îi trimiteau aci pe pulmonariii aflați în tratamentul lor. Și acești specialiști erau, spune dr. Chassinat: domnii **Andral**, Chomel, Bruveilhier, Dubois, Cloquet, Eymeri, Fouquier, **Rostand**, Trousseau și alții. Ne-am îngãduit sã subliniem numele celor doi profesori pe care-i consultase Bălcescu.

În același timp însã trebuie sã ținem seama și de faptul cã Chassinat era în excelente relații cu însãși gazda lui Bălcescu, A. Denis. Și în aceastã împrejurare, avizul doctorului Chassinat cã bolnavul putea întreprinde cãlãtoria pe mare, spre Constantinopol și mai departe, cãlãtorie la care nu-l îndemnau prietenii și pe care G. Andral în cãrțile lui deconsilia categoric, apare într-o luminã deosebitã. Este de înțeles cã Denis nu dorea sã aibe un mort în casã, iar doctorul Chassinat nu putea

⁵⁰ G. Fotino, *Boierii Golești*, București, 1939, vol. III, p. 275.

⁵¹ N. Vãtãmanu, *Bălcescu bolnav*, p. 333.

fi atât de optimist, precum se prefăcea, față de starea sănătății lui cescu.

În ediția a patra, îngrijită de Chassinat, la pagina 5, se arată că Alphonse Denis lăsase prin testament doctorului Chassinat propriile asupra lucrării sale. Noul editor a îmbogățit textul cu numeroase adunate de Alphonse Denis precum și cu propriile sale observații de cei 32 de ani, de când se instalase la Hyères.

Un capitol important al lucrării este acela cuprinzând numele și sonagiilor care, din diferite motive au locuit o vreme la Hyères.

Aci se găesc trecute între alții : regina mamă Christina a Suediei, principele Anton de Hohenzollern cu familia și „le prince Charles de Roumanie“. Precizarea aceasta ne-a făcut să datăm ziua apariției fără indicație de an, după 1881. Alte persoane care au fost la Hyères au fost fizicianul Ampère, literatul Philarette Chastellier, toric Michelet, care și-a scris aici o parte din operă, etc.

La pagina 661, sub rubrica „Roumanie“ îi găsim menționați pe „Balcescu historien“ și „Princesse Cantacuzène“.

Chassinat a avut fericita idee de a-și împodobi ediția cu două planșe : mai întâi o litogravură arătând perspectiva orașului întins în vârful muntelui, cu pitoreștile lui clădiri medievale și palmieri, și al doilea, planul orașului Hyères.

Examinând acest plan, se poate vedea clar în partea din dreapta însemnat „Château et jardins Denis“, proprietate, care închidea drumul răsărit „la Place de la Rade“.

Confruntând această situație pe gravura cu vederea orașului din stânga, verificăm tot în dreapta, jos numita „Place de la Rade“ cu palmieri, iar la dreapta trei clădiri așezate în planuri succesive. Cea mai înaltă și mai îndepărtată are parter și trei etaje, fiecare cu câte opt ferestre. Aceasta nu poate fi „Château Denis“, care n-avea decât două etaje. În planul mijlociu ni se înfățișează o casă cu numai două etaje, care trebuie să fi casa lui A. Denis. În sfârșit, în planul cel mai apropiat se vede un imobil, diferit orientat, care după plan pare a fi Villa Rosalba.

Prin urmare, aici a îndurat multele și nesfârșitele lui suferințe marele Bălcescu, până ce, printr-o zvicnire de necrezută energie, la începutul anului 1852, a părăsit Hyères, cu gândul amăgitor de a ajunge în țară.

După plecarea lui Bălcescu, Castelul Denis a mai durat un timp. Până ce, într-o zi crîncenă, la sfîrșitul celui de al doilea război mondial, a căzut sub ploaia de obuze, pe cînd trupele franceze din afara orașului țelurilor debarcau pe pămîntul patriei. Pe locul Castelului se găsește azi parcul Alphonse Denis, care amintește numele prietenului efemer al marelui patriot român Nicolae Bălcescu.

Sapte luni la Hyères.

Înceind această lungă, dar necesară paranteză, să ne reîntorcem la ilustrul bolnav poposit la Hyères. La început, localitatea nu i-a plăcut lui Bălcescu, din cauza marelui număr de tuberculoși adunați acolo. Însă s-a obișnuit cu locul, orașelul i se părea „frumos și împodobit de natură“. Odihnindu-se după marile oboseli ale drumului, s-a simțit

aj bine. Speranțele îi reveneau. Doctorul Chassinat se dovedea atent capabil. Aceași bună impresie o făcuse și lui Al. G. Golescu-Arăpîlă.

Putem să ne închipuim cam în ce fel l-a îngrijit Chassinat pe Bălcescu. Probabil că în primul rînd s-a silit și el, să-i calmeze obositoarea se, cu medicamentele curente : opiu, jusquiamă, belladonna. Tot pentru aceea, ca și pentru ușurarea durerilor, i-a ordonat revulsive, lipitori, antuze. Ca antifebril va fi încercat puțină chinină. Împotriva neplăcutelor transpirații, a învățat-o pe Sevastița să-i facă frecții cu oțet de tranșfiri, cu apă bătută cu albuș. I-a reglementat și regimul alimentar. Nu im cum se va fi împăcat Bălcescu cu „supele pectorale“ din plămîni de țel, broască țestoasă, melci și broaște.⁵² Mai avea însă la dispoziție ipturi, lapte de măgăriță, tot felul de legume, dar și geleuri animale, ifții, atît de indigeste...

Cu sau împotriva acestor medicamente, organismul lui Bălcescu încearcă să se întrezeze. Subiectiv, el se simțea mai bine. Făcea glume u C. A. Rosetti, chemîndu-l la Hyères, unde clima era blindă și viața eftină : „caută să vii să te mai întrezezi puțin, ca să tragi la pistoale lui tirbei!“ Se gîndește să o trimită înapoi în țară pe Sevastița, ca să-i e de ajutor mamei lor, bătrîna pităreasă, slabă și singură.⁵³ Aflînd de cest gînd al său, Vasile Alecsandri se grăbește a-l dezaproba, îndemnîndu-l să o țină pe Sevastița cu el. Poetul știa ceva, căci trecuse prin asemenea momente... Îl anunțase că va veni să stea cu el și buna lor prienenă comună, Maria Cantacuzino.⁵⁴

Veneau străinii să-l mîngîie și să-l ajute, dar nu veneau frații săi, Bălcescu era mai ales supărat pe Costache, fratele mai mare care nicidată n-a venit să-l vadă, nici bani nu i-a trimis și mai l-a nemulțumit i cu alte purtări, care nu-i făceau cinste. Omul drept și curat care fusese Nicolae Bălcescu suferea acum și rușinea.

La un moment dat, fiindcă tusea tot nu-i dădea răgaz, doctorul Chassinat a recurs la un tratament eroic : i-a aplicat două cautere (puncte de foc) pe coaste, în urma cărora bolnavului i s-a ușurat durerea din drept, dar nu și tusea care rămăsese „amarnică“. Dar chiar și așa, în reinsemnatul răgaz obținut, patima scrisului, a desăvîrșirii operei, i-a revenit tiranică. Îi cerea mereu lui Ghica „Istoria“ lui Kogălniceanu : rîsa după bibliotecile din Paris. Se gîndea să-și dea la tipar lucrarea.

Această stare de părelnică ameliorare a ținut vreo două luni și jumătate.

La scrisorile nemîngîiatei și îndepărtatei Luxița, răspundea acum, cu bunăvoință și prietenie, Sevastița. Din substanțialele ei scrisori vedem avea traiul de fiecare zi al lui Bălcescu la Hyères. Bolnavul se simțea mai în putere, dormea mai bine, avea poftă de mîncare ; îl mai supăra încă febra, dar părea mai împlinit la față. Chiar și durerea din piept îl mai lăsase. Doctorul Chassinat era, sau numai se prefăcea, optimist. O nouă doctorie îi mai slăbise și tusea, fiindcă, spunea doctorul, nu era bine să i-o taie cu totul.

⁵² G. Andral, *Cours de pathologie...*, p. 157.

⁵³ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 385.

⁵⁴ Marta Anineanu, *Catalogul corespondenței lui Vasile Alecsandri*, București, 1957, pp. 71—72, scrisori din Paris, în octombrie 1851.

Bălcescu însă n-avea răbdare, vrea să se facă bine cât mai repede. Necazul era, după cum scria Sevastița, că bolnavul se „enuiază“⁵⁴ și este urît. Erau numai ei doi și se știa că Bălcescu „el singur, nu poate“⁵⁵.

Sărmana surioară își mărturisea neputința : „Eu n-am ce-i tot cu ne, că și eu ca el sînt ! Destul de urît îmi este. Ce-am știut am spus. Acum stăm ca doi cuci, căci nici stăpînul casei unde stăm⁵⁵ n-a din voiajul ce a făcut în vara trecută.“

Și mai departe, Sevastița ne trasează un melancolic tablou al vieții de la Hyères : „Ieșim la plimbare ; asta este singura distracție ce avem. Locul este tare frumos, dar uneori e vînt și nu putem ieși pe cîmpuri. Crescuți la țară, cei doi frați tinjeau după șesurile argeșene și colț de pe Topolog, după aerul bun al țarinei, după orizonturile deserte dincolo de care, departe, foarte departe era casa lor și o mamă bătrână jeluindu-se de singurătate.“

Atunci desigur că o luau spre Place Royal plantată cu arbori trîni și cu fîntîni. Pătrundeau printre palmieri în frumoasa grădină publică.

Toate acestea cînd vremea era clementă și bolnavul se simțea în stare de putere.

În noiembrie 1851, Bălcescu i-a scris Mariei Cantacuzino să nu se sărtească de ea la Hyères.⁵⁷ Această nobilă femeie era fiica marelui mareșal făt Nicolae Cantacuzino-Deleanu. Fusese căsătorită cu Gh. Stratulescu, apoi cu Alexandru Cantacuzino-Cneazul, unul dintre emigrații în R. P. El a fost ministru al lui Alexandru Ioan Cuza și înalt magistrat. Maria Cantacuzino se stabilise la Paris unde a fost buna prietenă a lui Bălcescu și a lui Vasile Alecsandri, care-i zicea „Mărioara-Florioara“, precum și a lui Ion Ghica. Ea a mai fost și inspiratoarea cunoscuților pictori francezi Th. Chasseriau și Puvis de Chavannes. Cu acesta din urmă s-a căsătorit în 1895, după ce i-a servit ca model pentru celebrul tablou din la Panteon, care reprezintă pe St. Geneviève veghind asupra Parisului adormit. Sosind acolo, buna prietenă l-a găsit pe Bălcescu într-o stare nu mai îngăduia nici o speranță. Și totuși Bălcescu lucra, cu o înfiorare ce dovedea teama că nu va mai ajunge să-și termine opera, la istoria Mihai Viteazul. La încercările ei de a-l face să se cruțe, Bălcescu răspundea cu același zîmbet trist : — „Nu e nevoie ! Numai țara să ne iască !“ Sforțările îi sleiau puterile ; se scula noaptea ca să scrie... Atunci Maria Cantacuzino i-a propus să-l ajute, scriind ea ceea ce-i dicta Bălcescu... Așa a smuls Bălcescu din mintea sa, din ființa sa opera despre care Eminescu avea să spună : „Facă-se această scriere evanghelică din gura mului !“

Deși se consuma astfel, lui Ghica îi scria că se ocupă numai de scrierile ferința lui. Ghica, ciudat lucru, nu credea în gravitatea bolii lui Bălcescu ; sau, ca să-l încurajeze, scria acest lucru lui Ion Bălăceanu Nisa, știind că de la acesta avea să ajungă sigur la urechile lui Bălcescu. Cînd se simțea mai bine și-i renăștea încrederea, dorea din tot sufletul

⁵⁴ De reținut : „stăpînul casei“, nu hotelierul sau altfel !

⁵⁶ G. D. Florescu, P. Cernovodanu, H. Nestorescu-Bălcești, *op. cit.*, p. 600

⁵⁷ N. Bălcescu, *op. cit.*, II, București, 1953, p. 365.

il să aibă dreptate Ghica. În asemenea momente, Bălcescu își făcea planuri de viitor. Voia să plece la primăvară spre țară să o vadă pe mama-sa. Îi plăcea să creadă că o călătorie pe mare i-ar fi completat iră.⁵⁸ Dar G. Andral, dacă ar fi fost consultat, nu putea fi de aceeași părere.⁵⁹

Așa au trecut cele trei luni de iarnă. Lui Bălcescu i s-a făcut tot mai rău. Lângă bolnav se mai găsea acum încă un prieten, devotatul Alexandru G. Goleșcu-Arăpila. Sosise la 2 ianuarie 1852 și de la prima vedere, își dăduse și el seama că prietenul său și cel mai bun dintre revoluționarii români era pierdut. Doctorii și doctoriile nu-l mai puteau salva. Tot ce putea să facă pentru prietenul său era să-i stea alături, mereu alături, pînă ce veghiile lungi de iarnă l-au epuizat și pe l. În vremea aceasta, fratele Costache, deși primise bani din țară, de mama-sa, rămînea la Paris și nu dădea nici un semn de viață.⁶⁰

Trei noi hemoragii aduseseră o slăbiciune extremă; bolnavul n-avea oie să vorbească, să scrie, să citească; ai casei însăși nu mai îndrăzeau să vorbească tare, ca să nu-l tulbure, să nu-i pornească sîngele. Bălcescu era ținut într-o cameră neîncălzită, pentru același motiv. Documentul parea bun, scria totuși Goleșcu-Arăpila lui P. Bataillard, dar ce mai puteau face și doctorii împotriva unei boli atît de nenorocite? Dacă ar fi îngrijit la vreme...⁶¹

Și totuși credinciosul prieten voia să-și păstreze firicelul de speranță. Nici el nu-l credea pe Bălcescu într-o stare disperată, mai ales că hemoptizile tindeau să se rărească. Se legăna în iluzii, ca și Bălcescu, care plănua mereu întorcerea în țară. Doctorul, ca să-l mulțumească, era de părere că poate pleca! Îi spunea că în ciuda tuturor celor întîmplate, boala nu mai avansase de cînd venise la Hyères.

La 17 martie 1852 Bălcescu îi aducea la cunoștință lui Ghica faptul că zăcuse două luni și jumătate, dar că acum se ridicase din pat, mărur că rămăsese „foarte neputincios“. Avea de gînd să părăsească Hyères pe 29 aprilie, să petreacă vara în Moldova și iarna în Italia.⁶² Soseau surprisori de bucurie că se simțea mai bine, ca aceea de la Goleșcu-Albul,⁶³ care-i dorea o convalescență grabnică.

Termenul plecării din Hyères se apropia. Bălcescu îi cerea lui Ghica să-i pregătească pentru 10—15 mai, două camere la Constantinopol. Buze și credincioșii prieteni, Maria Cantacuzino și Al. Goleșcu-Arăpila se torseseră la Paris.

Tristul capitol Hyères se încheia. Bălcescu credea că poate uita durerea suferințe și cumplitele deznădejdi. Sprijinit pe brațele Sevastei, se urca puntea vaporului, cu inima plină de speranțe. Biete speranțe șarte!...

⁵⁸ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 386.

⁵⁹ G. Andral, *op. cit.*, p. 158.

⁶⁰ G. Fotino, *op. cit.*, III, p. 270. Scrisoarea lui Arăpila către Ștefan Goleșcu 13 ianuarie 1852.

⁶¹ G. Fotino, *op. cit.*, p. 275.

⁶² N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 888.

⁶³ G. Fotino, *op. cit.*, III, p. 600.

Cu acești pași se despărțea pentru totdeauna de pământul ei.
Ceea ce va mai urma de aci înainte nu va fi altceva decât
cipitate prăbușire : între 1 mai și 29 noiembrie se va desfășura
dureros și grăbit sfârșit.

Epilog.

Prietenii de pretutindeni, din Franța, din Germania, din Turcia și cei din țară, urmăreau cu sufletul la gură suprema încercare a lui V. Alecsandri, cel mai bun, mai vrednic și mai nefericit dintre ei. V. Alecsandri îl sfătuia zadarnic să nu plece pe mare ; avea o tristă experiență în acest domeniu. Dar, de neînțeles, îl ruga să se ducă la mormintul Elenei Negri, la care să pună flori.⁶⁴ Ciudată invitație făcută unui muribund, urmărit de moartea și trul morții celeilalte prietene... Ștefan Golescu, care-i ieșise în întâmpinare la Marsilia, fugise să-și ascundă plinsul văzînd în locul tinărului 30 de ani, o ruină de om, ca la peste 50.. Radu și cu fratele său Golescu îl așteptau la Ghica acasă, în Constantinopol.⁶⁵

Bălcescu a sosit pe malul Bosforului la 15 mai. După ce a plecat spre Galați, a urcat Dunărea pînă la Nicopole, unde la 22 august s-a văzut cu mama sa, cu sora Maria Geanoglu, cu o cumnată din țară n-avusese voie să debarce, cu excepția ultimului ceas petrecut vorbitorul pichetului militar de la Turnu Măgurele la 25 august. Cu cumnatul său, Scarlat Geanoglu, ispravnicul județului chiar, îi expunându-l lui Știrbei că Bălcescu era un muribund...

A venit și vremea repedei despărțiri. Sevastița rămînea în țară acasă. Bălcescu pleca singur ! Din nou ajunse la Constantinopol. Prietenul consultat la Pera îl sfătuia să se ducă grabnic în Italia și în Egipt, cum avusese o clipă intenția, fiindcă acolo nu erau condiții favorabile trivite pentru un bolnav ca el.

Gata de plecare, mai cerea o dată lui Ghica să-i găsească un medic la lui Kogălniceanu. Le-a scris din Malta, unde se simțea rău, și din Nicopole.⁶⁷ Cereă iarăși cărți... Nu putea suporta aerul și se grăbea să plece din Palermo.

Din acest din urmă popas plecau scrisorile lui, ca tot atîtea măști de gâte deznădejduite după ajutorul către toți prietenii : către Ștefan Golescu, Maria Cantacuzino, Sevastița, Vasile Alecsandri. Se plîngea de singurătate, de uitare, de suferință. Să vină un român să stea cu el și să alerge cineva către dînsul ! Dar nu venea nimeni...

Pe Vasile Alecsandri „veselul“, poetul „veșnic tînăr și feroc“, îl pâlise tocmai atunci o grozavă durere de șale ; ar fi alergat, dar se simțea duse pe mîinile doftorilor, care nu-l „iartă să se depărteze din țară lor“. Maria Cantacuzino era plecată să se refacă la Pau, în Midi, și era în stare să întreprindă asemenea lungă călătorie. Sevastița își...

⁶⁴ M. Anineanu, *op. cit.*, pp. 71—72.

⁶⁵ N. Bălcescu, *op. cit.*, p. 390.

⁶⁶ În acest ultim popas pe pământul țării, bolnavul fiind în cură și-a dat camentele necesare la preparat, după rețetele pe care le avea cu el, la spitalul Turnu Măgurele cf. I. Corfus, *Și totuși Bălcescu a păsît în 1852 pe pământul țării* „Magazin istoric“, V, (1971), nr. 11 (56), p. 75.

⁶⁷ N. Bălcescu, *op. cit.*, pp. 390, 391, 392.

na mîinile neputincioasă și se căina că l-a lăsat singur...⁶⁸ Devotatul răpîlă era tocmai la Dresda și se mira că soră-sa Sevastița a putut să-l trăsească. Intr-un fel se scuza, ca unul care căpătase experiență, că „un irbat nu plătește nimic la boală și nici nu poate ține loc de soră“. După ni de zile, nobilul Albul Golescu se va învinui zadarnic că n-a găsit pu-rea de a alerga atunci lîngă Bălcescu și că toată viața lui nu va uita eastă slăbiciune !...⁶⁹

Și astfel, singur, cu totul și totul singur, chinuit de gînduri și de grete, prigonit, fără bani, lipsit de afecțiunea prietenilor în care cre-ise și care pentru el reprezenta însăși viața, și-a consumat Bălcescu timele zile ale tinerei sale vieți. Sufletul înalt care aspira către fru-os și dreptate, s-a despărțit cu greu de trupul îndelung chinuit. El a fost scutit nici de ultimele mizerii ale nefericitei boli,⁷⁰ care-l de-istau, lipsit de mîngîierea unei mîini caritabile în stare să-i ușureze ipele supreme și să-l ajute să treacă mai ușor marele prag.

După ce a închis ochii, acei care întrîziaseră să-i vină în ajutor s-au ăbit, și chiar cu tot dinadinsul, ca să-i salveze manuscritele.

Nedreaptă deosebire între om și operă, orice s-ar zice !

⁶⁸ N. Iorga, *Ultimele scrisori din țară către N. Bălcescu*, în „Analele Române“, em. sec. ist., seria III, vol. VIII (1927), p. 353.

⁶⁹ G. Fotino, *op. cit.*, III, p. 402.

⁷⁰ N. Iorga, *Ultimele scrisori din țară către N. Bălcescu*, p. 353.

COSTACHE NEGRI ȘI BĂLCESCU

de Paul Păltănea

Nicolae Bălcescu s-a bucurat, în puținii dar rodnicii ani ai vieții sale, de statornică și devotată prietenie pe care i-a mărturisit-o Costache Negri, impresionat nu numai de „rîvnă spre maica țară“ a mai tânărului mîfrate muntean, ci și de strădania, nu lipsită de sacrificii, de a „re-ște“ din „vechi isvoare-ascunse a strămoșilor izbînde“.

Se poate afirma cu siguranță că sentimentul de prețuire reciprocă dorința de a se cunoaște datează cu mult mai înainte de întîlnirea celor doi fruntași ai generației de la 1848 în casa lui Costache Negri de Mînjina în mai 1845.

Credem că Negri a fost acela care a luat mai înainte cunoștință de activitatea lui N. Bălcescu. Ion Ghica, impresionat și el de credința lui Bălcescu „că România nu se va putea rădica decît prin arme“ și de aarea sa erudiție, „citise tot ce putuse găsi... despre istoria noastră națională“,¹ i-a putut vorbi lui Negri, în lunile petrecute împreună la Pass, la începutul anului 1839, de tînărul cărturar cu care fusese coleg la Colegiul Sf. Sava. Dar nu știm dacă în noiembrie 1839, Negri întorcîndu-se din Italia, pe care o vizitase împreună cu V. Alecsandri și N. Donici, l-a întîlnit pe Bălcescu în scurtul popas petrecut la București² în compania lui Nicolae Kretzulescu, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, care va fi în corespondență în anii următori. La cea de a doua trecere a lui Negri prin București, august 1841,³ Bălcescu era închis la mănăstirea Mărgineni pentru participarea la mișcarea revoluționară condusă de Mitică Filipescu și cu siguranță că Negri, informat de unii din prietenii săi,

¹ Ion Ghica, *Opere*, I, ediție îngrijită... de Ion Roman, București, 1967, p. 447.

² La 15 august 1839 Negri îi comunica lui I. Ghica din Trieste ca să-i scrie la București pe adresa lui N. Kretzulescu (C. Negri, *Scrieri*, II, Text ales... de Emil Iordan, București, 1968, p. 12). În acest popas bucureștean Negri a scris poezia „...“ (Ibidem, I, p. 25).

³ Al. Papadopol Callimach, *Amintiri despre Costache Negri*, în „Revista nouă“, 1889, p. 395.

tenii săi, Ghica părăsise Bucureștii chiar în ziua sosirii lui, s-a găsit admiratie la Bălcescu și ceilalți revoluționari munteni închiși de un regim represiv al domnitorului Alexandru Ghica.

După venirea lui I. Ghica la Iași, noiembrie — decembrie — numirea lui, în februarie — martie 1842, ca profesor la Academia de Drepturi, Negri se stabilește la Iași, pentru un timp mai îndelungat, prilejul să cunoască tot mai multe amănunte din preocupările Bălcescu, pe care acesta obișnuia să i le comunice lui Ghica.

Nu începe îndoiială că tot prin intermediul lui Ghica, Negri a cunoscut statutele și activitatea societății secrete „Frăția” înființată în Iași în 1841, cea împreună cu N. Bălcescu și căpitanul Christian Tell în toamna lui 1843 la București. Poate Negri a și acceptat statutele și acțiunile societății, mai ales că societatea urmărea, așa cum se știe, stabilirea unor relații permanente cu patrioții din Moldova și Transilvania, în care, în măsură egală, milita și Negri. De altfel acesta a cunoscut demnurile lui Bălcescu, adresate lui Ghica: „Tu, om de acțiune, om de demnitate, de ce nu dai mișcare acolo (la Iași n.n.), fii pîrghiul moldovenilor.”

În această vreme, Negri ca și Bălcescu, fără să se fi înțeles încă unul de altul, se străduiesc să tempereze zelul înflăcărat și „aerul războiului” care Ghica obișnuia să le manifeste. „Am primit ieri scrisoarea ta din 11 decembrie... — îi scria Bălcescu lui Ghica la Iași la 11 ianuarie 1844. Am arătat-o la prieteni și ne-au plăcut la toți ton air belliqueux. Te deocamdată comprimează-l, că nu i-a venit vremea”.⁶

În preajma apariției la Iași a revistei „Propășirea”, prin grațiosul M. Kogălniceanu, Ghica, V. Alecsandri și P. Balș, dar nu cu bănuț, Negri, cum s-a susținut adeseori,⁷ corespondența lui Bălcescu cu Iași este mult mai regulată datorită colaborării tînărului istoric la „Propășirea”. Manuscrisul lucrării „Puterea armată și arta militară de la începutul meierei Principatului Valahiei pînă acum”, publicată în „Propășirea”, Bălcescu l-a trimis lui Ghica începînd de la 7 martie 1844,⁸ a parte cunoscut și de Negri. Se știe că articolul lui Bălcescu a apărut și în ediție separată, tot la „Cantora Foi sătești”, care nu s-a tipărit cu ajutorul lui Negri, cum a pretins Emil Gârleanu.⁹ Inițial, Bălcescu a avut intenția să subvenționeze tipărirea broșurii. La 23 mai 1844 îi scria lui Ghica: „Pentru tipărirea broșurei fă cum știi și mă scapă de grija asta. Dacă ce-ți va trebui pentru aceasta, scrie-mi să ți-i trimit”.¹⁰ Neputînd respecta această promisiune, toate cheltuielile rămîn în seama lui Kogălniceanu care, interesat să-și recupereze banii, îi scria lui Ghica, în august 1844: „Puterea armată” este gata și ți-o voi trimite prin

⁴ Dan Berindei, *Bălcescu*, București, 1969, p. 47.

⁵ N. Bălcescu, *Opere*, IV, *Corespondență*, ediție critică de G. Zane, București, 1964, p. 47.

⁶ *Ibidem*, p. 44.

⁷ Andrei Vizanti, *Constantin Negri. Raport asupra proiectului de lege pentru organizarea învățămîntului în Bucovina*, Iași, 1881, p. 8; Pericle Martinescu, *Costache Negri*, București, 1966, p. 111.

⁸ D. Berindei, *op. cit.*, p. 52.

⁹ C. Negri, *Versuri, proză, scrieri. Cu un studiu... de Em. Gârleanu*, București, 1909, p. 87. Informația a mai fost folosită de P. P. Panaitescu, *Contribuții la o biografie a lui N. Bălcescu*, București, 1923, p. 29 și E. Boldan, *Scrieri*, II, p. 387.

¹⁰ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 55.

a că, dragul meu, te rog trimite-mi banii ce mi se cuvin pentru a-
stă cărțuie“. Cerere repetată într-o altă scrisoare la 5 septembrie.¹¹
gri a fost într-adevăr un om generos și, cu discreția care l-a carac-
izat, și-a ajutat mulți compatrioți lipsiți de bani. Kogălniceanu re-
indu-se în 1881, la mărinimia lui „moș Costache“ îi scria lui Alecsan-
: „Negri este destul de bogat în fapte mari și liberale fără să i se
ibuie o apostasie și o dărnicie ce n-au făcut“.¹²

Nu avem siguranță dacă într-adevăr Negri a fost la București în
iptămîna sfîntă“, 8—15 aprilie 1845, cum îi scria P. Balș lui I. Ghica
7 februarie 1845.¹³ L-ar fi putut cunoaște atunci pe Bălcescu. Probabil
Negri a renunțat la acest proiect în urma vizitei în Moldova a lui C.
lipescu, care trebuia să lucreze „din toate puterile“, cum îl îndemna
gri într-o scrisoare din luna martie, pentru întîlnirea plănuită. Ghica
a și el pofțit, tot atunci, să pună la cale „îndeplinirea micului plan ce
ate fi temeliea a mari izbînzii în viitorime“. ¹⁴ Întors acasă la Filipești,
Filipescu îi scria lui Ghica, cerîndu-i să se întîlnească în grabă, căci
gri „așteaptă cu nerăbdare“ știri despre hotărîrea luată.¹⁵

Întîlnirea, o îndrăzneată inițiativă politică — cum a caracteri-
t-o Cornelia Bodea, — a avut loc la 21 mai 1845 la Minjina, fiind pre-
nți N. Bălcescu, I. Ghica, C. Filipescu, V. Alecsandri, A. Russo, M.
rradini, I. Ionescu de la Brad și alți fruntași ai mișcării naționale.¹⁶
zîndu-l pe Bălcescu, Negri a fost tot atît de impresionat ca și Alec-
ndri, care acum îl întîlnește pentru prima dată. „Pe fruntea lui largă
curată — va scrie Alecsandri mai tîrziu — se vedeau trecînd gînduri
ărețe; în ochii lui limpezi și negri lucea o flacără tainică, ce părea a
tota într-o rouă de lacrimi la cuvintele de Patrie, glorie și independen-
ță națională! Vorba lui era dulce și convingătoare... Într-un cuvînt,
ată persoana lui inspira și simpatie și dor de împrietenire, simțiri la
re el răspundea din parte-i printr-o frăție sinceră și statornică“.¹⁷

Discuțiile, cu caracter programatic, nu s-au referit numai la intensi-
ficarea luptei pentru realizarea Unirii celor două țări surori, ci și la
năunătățirea, prin împroprietărire, a situației țăranilor. Bălcescu, care-și
regătea studiul „Despre starea socială a muncitorilor plugari în Prin-
patele Române în deosebite timpuri“, a vorbit despre „o reformă com-
letă și radicală“, despre nevoia de „a face pe țăran proprietar“. Punct

¹¹ M. Kogălniceanu, *Scrisori, Texte îngrijite...* de Augustin Z. N. Pop, Bucu-
rești, 1967, p. 32, 37.

¹² G. T. Kirileanu, *O scrisoare a lui M. Kogălniceanu către V. Alecsandri* (1881),
„Arhiva românească“, VI, 1941, p. 84.

¹³ Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitate națională, 1834—1849*, Bu-
rești, 1967, p. 268. Scrisoarea a fost editată cu data greșită: 7 februarie 1844.
Îș amintește sosirea lui C. Filipescu la Iași, care se știe că s-a întîmplat în fe-
bruarie 1845.

¹⁴ C. Negri, *Scrieri*, I, p. 260; II, p. 29.

¹⁵ C. Bodea, *op. cit.*, p. 272.

¹⁶ Nu avem dovezi că au participat M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, A. Donici,
Rolla, I. Rosetti, D. Rallet, D. Bolintineanu cum susțin E. Boldan (C. Negri, *Scrieri*,
p. XXIII) și P. Martinescu (*op. cit.*, p. 79). T. Virgolicii îl adaugă și pe Manolache
stache Epureanu (Alecu Russo) București. 1964, p. 89).

¹⁷ V. Alecsandri, *Opere*, IV, *Proză. Text ales...* de Georgeta Rădulescu-Dulgheru,
București, 1974, p. 338.

de vedere acceptat întru totul de Negri care, cu câțiva ani mai târziu, în 1840, vorbise la Paris despre „necesitatea împrumutării țării”. Importanța unor asemenea discuții este relevată de cuvintele lui Ionescu de la Brad: „Nicolae Bălcescu... venind la Mînjina, la C. Negri... m-au făcut să dobîndesc convicțiunea profundă că este apărută trebuința a se îmbunătăți materialicește și moralicește țaranului”.¹⁹

Plecînd de la Mînjina, Bălcescu și-a exprimat convingerea că „țara română” se va ridica „la rangul ce i se cuvine printre celelalte neamuri ale lumii”,²⁰ credință care de fapt era a tuturor celor prezenți la această întîlnire, de o „neprețuită influență în favorul mișcărilor naționale de la 1848”.

Urmările imediate ale întîlnirii de la Mînjina, care a avut un caracter național, cum mărturisea Alecsandri, se pot constata în arhiva „Asociației literare” de la București. La 22 iunie, membrii formați în frunte cu N. Bălcescu, hotărîsc ca la activitatea asociației să participe „toată românimea”.²¹ Din Moldova erau invitați C. Negruzzi, V. Alecsandri, C. Negri, prezența acestuia din urmă subliniind și mai mult caracterul politic al asociației, tendința de a angrena toate forțele pentru făptuirea idealului unității naționale.

Desigur este greu de precizat care este partea lui Bălcescu în marea lui Negri de a participa la activitatea asociației, căci alături de el subscriu, la aceasta, Bolintineanu, Bolliac, prieteni ai moldoveanului, dar și pentru înțelepciunea sa dreaptă, pentru blîndețea și pentru caracterul său,²² dar noua vizită a lui Bălcescu la Iași și la Mînjina în aprilie 1846, pentru a aranja „micile noastre treburi”,²³ ne fac să credem că inițiativa desemnării îi aparține lui Bălcescu.

La 1 aprilie Bălcescu era la Mînjina și rămîne aici pînă în jurul orei de 11 aprilie, cînd pleacă la București, regretat de Negri, care scrie: „gă, la despărțire, să-și îndrepte mereu gîndul „spre Mînjina, ce jale! Că norocul nestatornic de prieteni o lipsește...”²⁴ Acum scrie Negri în ziarul „Pentru Bălcescu”, se pare primele versuri omagiale dedicate lui: „cui se-a știut să culeagă din „comori necunoscute, ce-au fost presărate” și să dea în „lumină” bărbăția românilor „de fapte voinice”.

Se vor întîlni curînd la București. De altfel chiar la plecarea de la Mînjina, Bălcescu știa amănunte despre apropiata călătorie a lui C. Negri, pe care i le comunică și lui C. Filipescu la 19 aprilie.²⁵ C. Negri nu a sosit la București la 4 mai, cum știa Bălcescu, fiindcă de

¹⁸ Paul Păltănea, *Costache Negri. Alte contribuții biografice (100 de ani de la moarte)*, în „Revista de istorie”, 29, 1976, 9, p. 1330.

¹⁹ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română de la Brad*, Roman, 1886, p. 10.

²⁰ V. Alecsandri, *Opere*, IV, p. 343.

²¹ C. Bodea, *op. cit.*, p. 62.

²² V. Alecsandri, *Opere*, IV, pp. 341.

²³ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 62—63.

²⁴ Maria Ioniță, *Un document de la Nicolae Bălcescu*, în „Revista de istorie”, LII, vol. XXXVII, 4, p. 464. C. Negri, *Scrieri*, I, p. 40.

²⁵ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 62.

6 mai a cerut eliberarea pașaportului și va pleca spre Viena, din Ga-
i, la 2 iunie.²⁶ Costache Negri solicită eliberarea pașaportului, „pentru
merge prin Valachia la Viena“, la 14 iunie și în următoarele zile so-
ște la București împreună cu Iancu Alecsandri și C. Filipescu, ne-
șindu-l pe Bălcescu care era plecat la Giurgiu.

Reintilnindu-și, în jurul datei de 31 mai, „cei mai buni prieteni“,
n singur o mărturisește, Bălcescu se hotărăște pe dată să-i întovără-
ască, „ayant besoin surtout de me distraire de differents désagremens
e j'ai eus dans mon cher pays“. Se referea, așa cum a observat Gh.
ne, la tot soiul de prigoniri ce aveau să urmeze după apariția artico-
ui „Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Ro-
ine în deosebite timpuri“. ²⁷ De altfel, după opinia Corneliiei Bodea, și
careia lui Negri avea ca scop tot evitarea unor măsuri represive deter-
nate de ecurile întâlnirilor de la Mînjina.

Bălcescu a cerut eliberarea pașaportului la 31 mai și a plecat, la
iunie,²⁸ cu ceilalți trei prieteni la Giurgiu, unde s-au îmbarcat pe va-
rul cu care călătorea Elena Negri. Cheltuielile călătoriei au fost su-
rtate de Negri, căci Bălcescu nu a mai avut timpul necesar ca să-și
ocure bani. La Budapesta se despart de C. Filipescu, iar la Viena se
tilnesc cu frații Hurmuzachi, Eudoxiu și Alexandru, dar se despart de
ena Negri care pleacă la Trieste, unde o aștepta V. Alecsandri.²⁹

Bălcescu, Negri și Iancu Alecsandri vizitează orașul și cercetează
hivele. Bălcescu află informații noi despre Mihai Viteazul,³⁰ iar Negri
scoperă, poate acum, cu ajutorul lui E. Hurmuzachi, pe un presupus
aintaș, ginerele lui Petru Șchiopu, despre care îi va comunica amănun-
t, mult mai târziu, lui Alecsandri.³¹

Și-au continuat drumul spre Paris probabil prin Praga — Dresda —
ln, căci la granița franco-belgiană se întâlnesc la 3/15 iulie cu C. A.
osetti, care se întorcea dintr-o scurtă călătorie făcută la Bruxelles. Băl-
scu acceptă să fie găzduit la Paris de C. A. Rosetti, care îl îndeamnă
„rămie în Paris“, unde spera să-i poată asigura existența.³² Promi-
unea a rămas nerealizată, Bălcescu alăturându-se, de a doua zi, lui
hica de, care, notează Rosetti cu răutate, „nu s-a mai deslipit“. Des-
ve Negri și Iancu Alecsandri pe care, probabil, nu-i agreea, Rosetti nu
dă nici un fel de amănunt.

²⁶ *Documente*. Ediție de Gh. Ungureanu, D. Ivănescu, Virginia Isac, București, 73, p. 196—197. V. Alecsandri, *Opere*, IV, p. 676.

²⁷ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 64. G. Zane, *N. Bălcescu*, București, 1975, p. 340.
ntru alle ipoteze în legătură cu plecarea lui Bălcescu vezi C. Bodea, *op. cit.*,
67; D. Berindei, *op. cit.*, p. 83.

²⁸ La 21 iunie 1846, într-o vineri, A. T. Laurian îi scria lui G. Barițiu că „Duc-
nică (16 iunie) au fost 3 săptămîni de cînd a plecat“ Bălcescu „la Paris“ (C. Bo-
a, *op. cit.*, p. 285—286). Celelalte două duminici au fost la 9 și 2 iunie.

²⁹ V. Alecsandri, *Opere*, IV, p. 629. Este greșită opinia lui G. Zane că C. Negri
Bălcescu s-au întilnit la Viena și cu V. Alecsandri (*N. Bălcescu*, p. 343).

³⁰ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 77.

³¹ C. Negri, *Scrieri*, I, p. 232. Vezi și observațiile noastre în *loc. cit.*, p. 1326.

³² C. A. Rosetti, *Jurnalul meu*, Ediție îngrijită... de Marin Bucur, Cluj-Napoca,
74, p. 157.

Alături de I. Ghica, M. Kogălniceanu, frații Golești, Bălcescu ocupă tot mai mult de activitatea „Societății studenților români”,³³ dacă nu ocupa nici o funcție în comitetul de conducere. La discuții se purtau pentru pregătirea luptei revoluționare participă desigur Negri, care, după puțin timp de la sosirea în capitala Franței, ir la Londra. Era încă aici la 4/16 august, când Kogălniceanu îi scrie Ghica, la București, că îl așteaptă pe Negri „din zi în zi” să sosească Paris.³⁴ În septembrie Negri revine în capitala Franței, subscrie ajutorarea „Societății studenților români”,³⁵ și la o dată pe care nu cunoaștem pornește spre țară.

În lipsa prietenilor apropiați, Ghica, Negri, Kogălniceanu și el în Spania pe la începutul lui septembrie, Bălcescu se va bucura pus de mult, de sosirea la 5 decembrie, a Elenei Negri însoțită de Alecsandri. În cele 13 zile cât rămân aceștia la Paris, Bălcescu este în tururi de ei, alinând suferințele fără tămăduire ale Elenei. „Mă gândesc la Negri — îi scria Bălcescu lui Ghica — să află tare bolnavă. Dacă d-aci au hotărât-o de nevindecată”.

Bălcescu muncește intens. „N-am stat cu miinile în sin aceluia junimei d-aci încă s-a format bine”, îi scrie lui I. Ghica dar nefericirea toarea boală îl obligă să-și întrerupă complexa și febrila activitate. La începutul lui februarie 1847 se pregătea să plece în Italia. La Milano, unde urma să se întâlnească cu Elena Negri și Alecsandri.³⁶

Negri nu rămâne în Moldova decît câteva luni, căci la 15 februarie 1847 cere din nou pașaport, „spre a merge prin Austria la Prusia, Anglia. pentru trebi de negustorie”. La 2 aprilie se întorsese la Londra, unde contractase vânzarea produselor moșiei și planurile pentru aceleași scop, intenționa să se ducă la Rouen și Le Havre.

Amănunțele călătoriei lui Bălcescu în Italia au fost evidențiate de Gh. Zane.³⁸ La Palermo ajunge pe la 1 martie și rămîne, împreună cu Elena Negri și Alecsandri, pînă la 23 martie, „într-o frățescă înțelegere”. „Fiecare din noi, povestește Alecsandri, aduce partea sa de activitate și ligentă, spre a înlesni trecerea zilelor; iar mai cu seamă din cauza N[egri] prin varietatea cunoștințelor sale și prin observările sale științifice și spirituale, ne face a nu simți nicidecum zborul timpului. Când Bălcescu ne cetește un pasagiu din **Istoria românilor sub Mihai Viteazul**, el lucrează **con amore** de mai mulți ani, cînd eu recitez vreo poezie nouă, și amica noastră ne încurajează cu o zîmbire grațioasă, sau vorbește cu acel tact fin și delicat care distinge naturele alese”.³⁹

³³ Amănunte la V. Maciu, *Un centre révolutionnaire roumain dans les années 1845—1848 : La Société des Etudiants de Paris*, în „Nouvelles études d'histoire”, 1965, p. 243—270.

³⁴ C. Bodea, *op. cit.*, p. 287. Augustin Z. N. Pop datează greșit această soare în 1845 (M. Kogălniceanu, *Scrisori*, p. 48).

³⁵ *Anul 1848 în Principatele Române*, I, București, 1902, p. 82.

³⁶ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 75—76.

³⁷ Gh. Ungureanu, D. Ivănescu, V. Isac, *op. cit.*, p. 198—199. C. Negri, *op. cit.*, II, p. 30—31.

³⁸ G. Zane, *N. Bălcescu*, p. 346—349.

³⁹ V. Alecsandri, *Opere complete. Teatru*, I, București, 1875, p. XVIII.

Starea Elenei înrăutățindu-se peste măsură, pleacă cu toții la Neae, urmînd ca, după sfatul medicilor, Elena să se întoarcă în Moldova. Bălcescu, trebuind să se despartă de prietenii săi, pleacă la 10 sau 11 zile spre Roma. Nu știm dacă pe drum se mai întâlnește cu Negri, care la 8 aprilie intenționa să se întoarcă în țară, împreună cu Kogălcăeanu și I. Bălăceanu, trecînd prin Roma, Neapole și Palermo.⁴⁰

În ziua cînd Bălcescu se îmbarca la Civitavecchia pentru Livorno, în aprilie, Elena Negri, Alecsandri, Negri, Kogălcănicăeanu și Bălăceanu căsăreau Neapole cu vaporul francez „Mentor”. Era ultimul drum al Elenei, care nu se sfiise să-i mărturisească lui Alecsandri că i-a dat mai multă fericire decît am putut visa vreodată”. Moare la 4 mai, fiind îngropată la Pera.

Întors la Paris, Bălcescu își reia cercetările istorice și cînd îi scrie V. Alecsandri, la 1 octombrie, îndemnîndu-l să nu se lase biruit de durerea morții Elenei Negri, ci să-și prefacă durerea „în dragoste către țară”, nu uită să întrebe și de Negri. „Nu știu nimic despre dînsul. Am scris atît lui cît și la surorile lui și n-am primit răspuns”.⁴¹

Nu după multă vreme, Bălcescu, care aflase de intenția lui Negri să se întoarcă la Paris, îi cere lămuriri lui Alecsandri la 29 noiembrie, despre întîrzierea acestuia. „Negri nu mai vine — scria Bălcescu — îl aștept cu multă nerăbdare”.⁴² Negri ceruse pașaport, la 12 noiembrie, „spre a merge la Anglia și Franța, prin Austria și Prusia în trebi negustorie” și a plecat din țară pe la Mihăileni.⁴³ La 7 decembrie Negri a probat la Paris, căci Bălcescu, scriindu-i din nou lui Alecsandri, nu și cere nici un fel de relații despre prietenul com. ⁴⁴

Reîntîlnindu-se, după ațitea luni de despărțire, reiau firul discuțiilor politice ce le purtau „în adunările” de la Biblioteca română, bucurîndu-se că tinerimea română aflată la Paris „lucrează bine, toți cu altă inimă”. Desigur că Negri a fost pus în curent cu constituirea societății „pentru întocmirea de școli române”, ca protest la înființarea unor școli străine la București.⁴⁵ După puțină vreme, Negri pleacă din nou la Londra, pentru aceleași treburi negustorești. Era aici la 1 februarie 1848, găsindu-și vreme și pentru modestele lui preocupări literare inspirate din zilele de glorie ale viteazului Ștefan cel Mare.⁴⁶

La izbucnirea revoluției franceze, Negri era la Paris și împreună cu Bălcescu și Iancu Alecsandri coboară în stradă, admirînd, entuziasmiți de lumea ce alerga „la arme” pentru a apăra Republica. Bălcescu trimite o scurtă scrisoare către V. Alecsandri, mărturisind că este „ostenit

⁴⁰ M. Kogălcănicăeanu, *Scrisori*, p. 54; Biblioteca Academiei R.S.R., *Arhiva I. Bălăceanu*, I, ms. 1, f. 33. G. Zane nu exclude posibilitatea întîlnirii lui Bălcescu cu Negri, Bălăceanu și Kogălcănicăeanu la Neapole (*N. Bălcescu*, p. 349). D. Berindei dă drept fapt ca sigur *op. cit.*, p. 100—101).

⁴¹ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 78—79.

⁴² *Ibidem*, p. 84.

⁴³ Gh. Ungureanu, D. Ivănescu, V. Isac, *op. cit.*, p. 199—200.

⁴⁴ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 85.

⁴⁵ Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, I, București, 1933, p. 132—133.

⁴⁶ N. Bălcescu, *Opere*, p. 83.

⁴⁷ C. Negri, *Scrieri*, I, p. 46—48.

tare, de vreme ce de trei zile trăit-am tot pe ulițe⁴⁷. În starea de exaltare pe care o trăiau, plîngînd de bucurie la vederea scenelor de fraternizare ale gării naționale cu soldații regelui, Negri nu putea să se opună dorinței manifestată de unii tineri ca să ia parte „la bucuria Franței pentru că s-au făcut Republică”, cum afirmă Alecu Kogălniceanu.⁴⁸ Dovezi ale acestei adeziuni sunt, alături de Bălcescu, Iancu Alecsandri și alții români, la organizarea unei legiuni „pentru a servi Republica”, ca și subscrierea pentru ajutorarea răniților.⁴⁹

Chiar dacă însemnările lui I. Ghica referitoare la pregătirea revoluției române nu-l amintesc pe Negri printre participanții la adunările convocate de Bălcescu la Iancu Alecsandri sau la cea de la 20 martie, considerăm că Negri a fost totuși prezent. De altfel chiar Ghica recunoaște că acum „Negri avea să-și împartă moșiile cu țărani, cu desigur, gubire”, propunere pe care a făcut-o, desigur, la prima ședință cînd s-a hotărît „în unanimitate de toți moldo-românii... împrumutarea țării lui cu despăgubire”.⁵⁰

La cea de a doua ședință, Bălcescu propune ca să se adune cu toții în Muntenia „ca să înceapă mișcarea de acolo și să treacă iarăși împreună în Moldova”. Moldovenii nu au acceptat această părere, cerînd „ca mișcarea să fie simultană și ca fiecare să meargă în principatul lui”.⁵¹ S-a fi emis Negri această opinie acceptată de toți moldovenii? Nu este clar. Gîndea, probabil, că izbucnirea revoluției deodată în ambele Principate îi va da o amploare mult mai mare, îngreunînd intervenția separată a celor două imperii vecine. Dincolo de aceste păreri divergente, răzbate hotărîrea fermă a tuturor de a acționa în vederea îndeplinirii programului revoluției.

Izbucnirea revoluției, la Viena, 3/15 martie, grăbește plecarea revoluționarilor români din Paris. Bălcescu este printre primii, Negri, Alecsandri, N. Ionescu, acesta ajutat bănește de Negri, părăsesc Parisul la 26 martie/7 aprilie, îndreptîndu-se spre Viena.

Se cunoaște prea bine mersul evenimentelor, așa că nu mai insistăm asupra lor, relevăm doar faptul că Bălcescu a urmărit să mențină pe tot timpul revoluției, o colaborare cu românii de pretutindeni, fiind astfel în legătură cu Negri și Alecsandri stabiliți la Cernăuți, după eşecul revoluției din Moldova. La 9 iulie, Bălcescu transmitea, din București, „Iubiților Negri, Alecsandri și voi toți frați moldoveni... multă sa-

⁴⁷ D. Berindei, *Revoluția de la 1848 în Franța și tinerii români aflați la Paris*, în „Revista istorică română”, XV, 1945, 2, p. 186; N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 86.

⁴⁸ Remus Caracș, *Revoluția din Paris de la 1848 descrisă de un român*, „Floarea darurilor”, II, nr. 31, 28 octombrie 1907, p. 486—487; P. Păltănea, *op. cit.*, p. 1331.

⁴⁹ Marin Bucur, *Un act de solidaritate al Moldo-Valahilor cu revoluționarii francezi de la 1848*, în „Studia et acta musei Nicolae Bălcescu”, Bălcești pe Teișlog, II—III, 1970—1971, p. 115.

⁵⁰ Ion Ghica, *Documente literare inedite*, ediție... de D. Păcurariu, București, 1959, p. 38; Gh. Georgescu-Buzău, *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea și îndeplinirea revoluției din 1848*, în „Studii”, IX, 1956, 1, p. 57.

⁵¹ Gh. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 57.

nătate și frăție“. Le trimitea prin „domnul Sanders“ un mesaj.⁵² Emisarul lui Bălcescu aducea, desigur, propuneri pentru viitoare acțiuni comune, căci la 25 iulie/6 august V. Alecsandri, L. Rosetti își exprimau, prin cuvîntul lui Negri, „patriotică recunoștință pentru cîte izbînde ați ajuns a face întregii României“. Mărturiseau, în continuare, „că mai întii dorința noastră iaste a ne uni cu voi neapărat și spre acest sfîrșit ce are a ne aduce a forma o țară puternică și cu îndoit viitor vom lucra cu cît ne va fi prin putință. Stăruiți și fiți statornici căci în voi iaste nădejdea și către voi țintesc toate privirile românilor și mai virtos a nenorociților moldoveni, ce în toate vremurile de nezacuri, ei, mai mult decît voi. au fost răsluit, au suferit și s-au nimicnicit de toți prădătorii de atîta vreme neconținut“.⁵³

Ideea unității de luptă „pentru rădicarea din țărîna a României“, reactualizată de Negri în toastul rostit la Paris, la 27 decembrie 1848, este continuată și de Bălcescu care propune, la 8 martie 1849, în calitatea pe care o avea de secretar al emigrației române din Constantinopol, alegerea lui C. Negri „cap unic al emigrației“.⁵⁴ Cunoscînd prea bine modestia lui Negri și știind că nu va accepta prea lesne această misiune, Bălcescu scrie, în aceeași zi, lui Al. G. Golescu rugîndu-l să facă toate eforturile spre a-l convinge. Iar într-o scrisoare următoare mai adaugă: „Negri este singurul moldovean ce este mai mult cunoscut în ambele țări și și-a tras mai multe simpatii. În sfîrșit cu numirea lui Negri ne scăpăm de c. locotenenți“.⁵⁵

Emigrații de la Brusa acceptă propunerea lui Bălcescu și semnează la 12/24 martie un „jurnal“ prin care primesc, cu unele clauze, „chibzuirea făcută de către frații emigrați din Constantinopol“. Au fost însă și păreri contrare. C. A. Rosetti se opune că Negri nu are „la foi d'un revolutionnaire“,⁵⁶ iar Gh. Magheru, căruia Al. G. Golescu îi scrisese, la 6 mai, că „persoana D[omnu]lui Negri este mai propice decît oricare alta, ca să atragă stima și încrederea tuturor“, consideră că cei trei locotenenți, Nicolae C. Golescu, Christian Tell și I. Eliade, sînt aleșii „nației“ și „se făcură în chipul ăsta espresia generală a trebuințelor de azi ale nației“.⁵⁷

Aflînd de plecarea lui Negri la Constantinopol, Bălcescu îl roagă pe Ghica să-l „îmbrățișeze“ la sosire. Neștiind însă care este poziția lui Negri și pentru a-l stimula pe Al. G. Golescu în insistențele pe care trebuia să le pună în vederea alegerii unui singur conducător al emigrației, Bălcescu îi scria acestuia la 12 mai 1849: „Nu știu ce s-a ales acolo cu propunerea ce v-am trimis d-a organiza emigrația. M-am silit ca în aceste

⁵² Arhivele Statului București, *Achiziții Noi*, MMMX/17; Maria Soveja, *Documente inedite referitoare la Comitetul revoluționar din Cernăuți și legăturile sale cu revoluționarii din Moldova și Țara Românească*, în „Revista arhivelor“, L, vol. XXXV, Supliment, p. 45.

⁵³ I. Mușlea, *O scrisoare inedită a lui Alecsandri și C. Negri către Bălcescu*, în „Gînd românesc“, 1937, 5, p. 558, 562.

⁵⁴ P. Păltănea, *op. cit.*, p. 1333.

⁵⁵ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 141—142.

⁵⁶ P. Păltănea, *op. cit.*, p. 1333—1334.

⁵⁷ Biblioteca Centrală de Stat, *Fond Kogălniceanu*, LXXX/16; G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale. Boierii Golești*, II, București, 1939, p. 289—290.

momente critice să împac atît partidele dintre noi, cît și pe noi cu moldovenii și pentru aceea am propus candidatura lui Negri”.⁵⁸

Negri însă nu va accepta să preia conducerea emigrației, căci era convins că întorcîndu-se în Moldova, o dată cu numirea noului domnitor Grigore Al. Ghica, „va aduce mai multe slujbe țării”.⁵⁹

Bălcescu nu renunță însă la serviciile lui Negri. Considerîndu-l un om de acțiune, devotat revoluției române, voia să-l pună „în capul trebilor din Moldova”, după ce va fi eliberată de trupele generalului Bem. Această dorință, care nu s-a realizat, i-o comunica lui Ghica la Constantinopol, la 1/13 iulie 1849.⁶⁰

În neobosită activitate pe care Bălcescu o desfășura în Transilvania pentru „cauza libertății”, resimțea lipsa știrilor de la Constantinopol. „Neștiința în care sint de ceea ce se petrece în Constantinopol mă paralizează în lucrarea mea aici”. Cu un alt prilej îi scrie tot lui Ghica despre neîngăduita uitare în care-l lăsaseră, „Se poate aceasta ca Negri și Alecsandri să fie acolo și nici tu, nici ei să nu-mi scrie nimic, ei pe care îi iubesc atît?”.⁶¹

Mărinimos cum era va uita de această supărare trecătoare și după ce se stabilește la Paris apelează din nou la Negri să-l ajute cu bani ca să scoată „o revistă românească serioasă care să desmeticească pe toți românii din ameteală”. În legătură cu proiectul lui Bălcescu, N. Ionescu aflat și el la Paris, îl roagă pe Gh. Sion să-l întrebe pe Negri „despre cele ce cugetă să întreprindă scriitorii noștri cît se află acuma grămădiți aici”, pentru ca împreună cu „olimpul muntenesc” să lucreze „spre mîngăerea suferințelor patriei împilate și spre luminarea căii viitorului”. Ideea aceasta curat patriotică fierbe în pieptul lui Bălcescu. de la ve atiră să audă românimea dulcele glasuri ce atît au încîntat în zilele aceste de criză și de înnoire pentru esistența ei pe lume”.⁶²

Probabil că răspunsul lui Negri a întîrziat, și o dată cu plecarea lui V. Alecsandri de la Paris, la 17 decembrie, Bălcescu îi mai solicită încă o dată sprijinul, căci era convins, cum îi scria lui Ghica, la 15 decembrie 1849, „că acțiunea noastră, mai cu seamă acum, trebuie să se concentreze în Moldova și Transilvania, unde sînt oameni d-ai noștri în capul lucrurilor și care trebuie îmboldiți, căci în țeară la noi puțin putem face noi. De aceea eu voi să țin aproape pe moldoveni”.⁶³ De data aceasta se pare că Negri nu și-a mai putut oferi dezinteresatul său ajutor. Sărăcise. Doar apropiatul prieten de atunci, I. Ghica, îi va mărturi într-o scrisoare din 22 septembrie 1852 că ajunsese în această stare.

Bălcescu își continuă, cu aceeași tenacitate, la Paris și la Londra intensă lui activitate pentru cauza revoluției române, găsind răgaz

⁵⁸ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 156, 170.

⁵⁹ P. Păltănea, *op. cit.*, p. 1334.

⁶⁰ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 215.

⁶¹ *Ibidem*, p. 180, 212.

⁶² *Ibidem*, p. 229. Ștefan Metes, *Din relațiile și corespondența poetului Gh. S. cu contemporanii săi*, Cluj, 1939, p. 90.

⁶³ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 248.

⁶⁴ C. Negri, *Scrieri*, II, p. 52.

intrețină corespondență cu frunțașii moldoveni din țară. La 11 februarie 1850 îi scria lui Alecsandri cu rugămintea de a-l saluta pe Negri, iar peste câteva luni, în iunie, îl îndemna pe Ghica să-i trimită și lui Negri un exemplar din „Question économique des Principautés danubiennes”.⁶⁵

Credem că, în lunile următoare, corespondența a continuat. Nu se poate ca Negri să nu-i fi scris nimic despre această lucrare, numai că această corespondență nu ne este încă cunoscută. Dar pentru existența ei pledează și faptul că Bălcescu este la curent cu intențiile lui Negri și Alecsandri. Astfel că la 6 februarie 1851 îi putea scrie lui Ghica la Constantinopol, că Negri și Alecsandri vor fi în luna mai la Paris. Știre completată la 16 mai cu amănuntul că cei doi prieteni „sînt pe drum” și la sfîrșitul lunii vor ajunge în capitala Franței. La 15 iunie Negri, cu sora-sa Catinca, și V. Alecsandri erau la Paris.⁶⁶

Știindu-l pe Bălcescu bolnav la Ville d'Avray, Negri și cu sora-sa merg să-l viziteze și, probabil, rămîn împreună vreo zece zile, căci la 26 iulie Bălcescu și Negri erau la Paris, acesta din urmă „fiind gata de a porni miini în Moldova”. De la 4 iunie Negri fusese numit pîrcălab al ținutului Covurlui și trebuia să plece pentru a-și lua postul în primire.⁶⁷ Negri se va despărți cu greu de prietenul atîtor idealuri comune. Suferința acestuia îi reamintea, cu multă durere, chinul sfîrșit al surorii sale, frumoasa Elena.

Stabilit la Galați, Negri este la curent cu boala tot mai accentuată a prietenului Bălcescu. Poate și prin Negri urmau să se facă intervenții pe lingă domnitorul Grigore Al. Ghica pentru primirea lui Bălcescu în Moldova. Într-o scrisoare nedatată adresată lui I. Ghica, Negri îi comunica acestuia că o așteaptă pe „sora Bălcescului”, Sevastița, ca să-i dea și „două pacheturi trimisă de Vasilică” Alecsandri. Dar Sevastița Bălcescu nu a venit în ziua așteptată și Negri îl întreabă pe Ghica: „Ce mai face Bălcescu? nu cumva o să treacă chiar el pe aici?”.⁶⁸ Cum se știe, Bălcescu face această călătorie „cu gîndul de a se apropia puțin de țară, pentru a încerca să-și vadă mama”. La 14/26 august 1852 plecase de la Constantinopol, cu vaporul, spre Nicopole, unde ajunge la 21 august/2 septembrie.⁶⁹ Trecînd pe la Galați l-a anunțat pe Negri de sosirea lui în port? Nu este exclus. În nici un caz nu s-a întîlnit acum cu V. Alecsandri.⁷⁰ Revederea a putut avea loc cel mult la reîntoarcerea lui Bălcescu și cînd a putut fi și Negri prezent.

Nu știm cînd a aflat Negri de moartea lui Bălcescu. Poate V. Alecsandri i-a comunicat de la Paris trista veste a pierderii aceluia pe ca-

⁶⁵ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 270, 305. Negri mai primise în februarie, prin intermediul lui V. Alecsandri, un exemplar din această broșură (B.A.R.S.R., S. 33(2)/LVII).

⁶⁶ N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 354, 369, 374.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 374—377. P. Păltănea, *op. cit.*, p. 1334.

⁶⁸ C. Negri, *Scrieri*, II, p. 49—50.

⁶⁹ Ilie Corfus, *Ultimul ceas al lui Bălcescu pe pămîntul țării*, în „Studia et acta musei Nicolae Bălcescu”, (Bălcești pe Topolog), II—III, 1970—1971, p. 479.

⁷⁰ C. Bodea, *Călătoria lui Bălcescu pe Dunăre în 1852*, în „Studii”, X, 1957, 1, p. 164. La data la care Bălcescu ajunge la Nicopole, Alecsandri era la Iași (N. Bălcescu, *Opere*, IV, p. 591).

re-l considera „unul din cei mai nobili fii ai României, unul din cei mai mari scriitori, martir al patriotismului“.

Viața de erou pe care o trăise Bălcescu rămîne în amintirea lui Negri și după dramaticul sfîrșit al celui mai demn dintre „frați“, căci în martie 1867, cînd Bolintineanu îi dedica lui V. Alecsandri poemul „Contra“, „unde se răsfrînge ceva din caracterul Bălcescului“, Negri subscrie: „acest omagiu.“⁷¹

Prietenia acestor doi buni români, luminată de-a lungul anilor în „o făclie de prietene scînteii“, ne relevă nu numai lupta comună pentru înfăptuirea năzuințelor naționale, ci și eforturile fără de măsură, și sacrificiile, pentru izbînda cauzei române. Bălcescu și Negri rămîn, după opinia noastră, marii dezinteresați ai generației de la 1848, uitîndu-se pe sine ei au dăruit totul pentru țară, pentru istorie.

S
F
P
P
P

⁷¹ *Documente și manuscrise literare*, I, București, 1967, p. 116.

ȘTIRI DESPRE FAMILIA BĂLCESCU INTR-O SERIE DE DOCUMENTE DIN ARHIVELE VILCENE

(Mosia Scăioși) *

de Horia Nestorescu-Bălcești

În secolele trecute procesele pentru „cotropirea“ hotarelor moșiilor erau la ordinea zilei. În arhivele tribunalelor aflăm sute sau poate mii astfel de dosare.

Una dintre aceste pricini, cu numeroase „dele“ pe un interval de peste trei decenii, este și aceea privind moșia Scăioși din județul Vilcea.

Nicolae Racutis, din București, jeluiește Marii Logofetii a Drep-tății împotriva pităresei Zinca Bălcescu, tot din București, pentru o „sfoară de moșie, anume Bribari, dă stinjeni 72; cum și o parte din sfoara moșiei Scăioși...“ din județele Vilcea, Argeș și Olt pe linia Olului, pe care i le-ar fi cotropit și, acum în 1840, vrea să le vîndă.

Cu alegerea hotarelor este împuternicit Stanciu Căpățineanu care primește din mîna pităresei Zinca Bălcescu un înscris atestîndu-i stăpînirea în hotarele acestei moșii prin dania, din 1839, a lui Iancu Vîrzarîu fiul răposatului polcovnic Sandu Vîrzarîu, în sumă de 400 de stinjeni.¹

Mai important decît procesul însuși înscrisul, al cărui conținut îl flăm din hotărnicia lui Stanciu Căpățineanu de la 20 septembrie 1843, ne confirmă încă odată practicarea m e d i c i n i i de către pităreasa Zinca Bălcescu. Dania lui Iancu Vîrzarîu este făcută „**pentru multe căutări ce u făcut răposatului tată-său la vreme de boală**“.

Procesul, în cît privește pe Nicu Racutis și Zinca Bălcescu, s-a tîns în 1843 odată cu delimitarea moșiilor celor doi proprietari prin otărnicia lui Stanciu Căpățineanu. Dar, el a iscat numeroase alte pro-

* Rezumat al *Studiului introductiv* pregătit pentru volumul *Documente vilcene* *avitoare la familia Bălcescu*, elaborat în colaborare cu arhivistii Corneliu Tamaș, Andre Bordașu și Sergiu Purece.

¹ Fostă avere a boierilor Bujoreni, ajunsă printr-o danie — din 1757 — a lui Iohomie Bujoreanu la polcovnicul Sandu Vîrzarîu.

cese între vecinii ambilor proprietari nemulțumiți de această hotărnicie. Atît Nicu Racutis, cît și pităreasa Zinca Bălcescu și, mai tîrziu, moștenitorii acestora, s-au judecat pentru diferite „sfori“ de moșie în Scăioși.

Procesul cu Gheorghe I. Buciumeanu.

În 1848 Gheorghe Buciumeanu — Gheorghe Ioan de la Buciumeni — domiciliat în Slatina, județul Olt, cheamă în judecată atît pe Nicu Racutis, cît și pe Zinca Bălcescu pentru cotropirea a 22 1/2 stînjeni.

După nenumărate termene, procesul — nesusținut timp de doi ani de reclamant — se va închide în vara anului 1850. Este de menționat, dintre actele de procedură, unul — dovada de primirea unei citații — semnată la 2 iunie, deci cu cîteva zile înaintea izbucnirii revoluției de la 1848, de Nicolae Bălcescu.

La cererea lui Gh. I. Buciumeanu, în 1850, procesul va fi repus pe rol. Urmează alte numeroase termene la care reclamantul nu se prezintă să-și susțină plîngerea prezentînd diferite certificate medicale spre a obține amînarea termenului de judecată. Un astfel de certificat medical prezintă și pităreasa Zinca Bălcescu în noiembrie 1850 care, sub semnătura dr. Mayer, atestă că „pătîmește de ficat și reumatism“; cere un termen lung — „pentru primăvara viitoare“ — cînd fiind „în vîrsta bătrîneților“, orînduiește ca vechil pe fiul ei Barbu Bălcescu (28 decembrie 1850) întors dintr-un exil voluntar de peste doi ani petrecut pe lîngă Ion Ghica la Constantinopol.

Cum nici în mai 1851, Gh. I. Buciumeanu nu se prezintă să-și susțină petiția, Judecătoria județului Vîlcea în temeiul hotărîniciei lui Stanciu Căpățîneanu din 1843 dă cîștig de cauză pîrîților — Nicu Racutis și Zinca Bălcescu — obligîndu-l pe reclamant la plata cheltuielilor de judecată.

Cu un nou certificat medical, în iulie 1851, Gh. I. Buciumeanu obține a treia repunere pe rol, chemînd în judecată alături de Nicu Racutis și Zinca Bălcescu și pe Gheorghe ginerele diaconului Iordache din Popești de Otăsău de la care cumpăraseră proprietatea respectivă.

În fine, la 4 august 1851, se prezintă declarînd că petiția sa nu a fost înțeleasă de Judecătoria în sensul că plîngerea nu era îndreptată în contra lui Nicu Racutis și a pităresei Zinca Bălcescu, ci numai împotriva Mariei, fiica și moștenitoarea vînzătorului celor 22 1/2 stînjeni — diaconul Iordache din Popești!

Judecătoria N. N. Greceanu și C. N. Văleanu, prin sentința din 4 august 1851, condamnă pe Gh. I. Buciumeanu „pentru nedreapta încredințare ce a mai pricinuit pîrîților [Nicu Racutis și Zinca Bălcescu — n.n.] la o despăgubire de 51 lei fiecăruia plus cheltuielile de judecată, stabilite prin sentința din 8 mai același an.

Ca urmare a jălbei date domnitorului de Gh. I. Buciumeanu Judecătoria județului Vîlcea, în iunie 1852, se vede nevoită să repună pentru a patra oară pe rol procesul acestuia cu Nicu Racutis și Zinca Bălcescu. Faptul atrage un sever protest din partea lui Nicu Racutis șicanat de „uneltirile tuturor nebunilor din lume care înșală“.

Nicu Racutis și Zinca Bălcescu se adresează, la rîndul lor, domnitorului în iulie 1852 cerînd punerea în aplicare a hotărîrii Judecătoria rîmasă definitivă.

Ultimul act referitor la acest proces poartă data de 5 august 1852 și este o încheiere a Judecătoria Vilcea prin care se fixează un nou termen de judecată pentru 2 septembrie 1852.

Procesul cu polcovnicul Ioan Solomon.

Conflictul dintre pităreasa Zinca Bălcescu și polcovnicul Ioan Solomon din satul Oltenița, județul Olt, luase din 1849 forma unui proces în stare de judecată pendinte de Judecătoria județului Olt.

Polcovnicul Ioan Solomon devenise vecin cu Zinca Bălcescu și Nicu Racutis prin cumpărarea proprietății serdarului Drăgoescu, ante 25 mai 1849. Chemat la hotărnicie pentru punerea în aplicare a hotărniciei nr. 108 din 1845 cerută de Nicu Racutis se opune pităresei Zinca Bălcescu în privința fixării hotarului dintre proprietatea acesteia Scăioși și a sa.

Polcovnicul Ioan Solomon își întemeiază pretențiile pe hotărnicia făcută lui de serdarul Grigore Pleșoianu pe care pităreasa Zinca Bălcescu o contestă. Procesul se va desfășura la Judecătoria de Olt.

Sineturile de proprietate ale ambilor neconținînd indicarea semnelor de hotar s-a procedat la dovedirea adevărului prin cercetare la fața locului prin mărtori cu carte de blestem emisă de Episcopia Argeșului. În timpul procesului s-au dat două astfel de cărți de blestem, una la 27 iulie 1849 pe care au semnat 31 de locuitori și aleșii satului Buciumeni, precum și preoții din Geamăna și Buciumeni, și alta din 8 decembrie 1850 pe care au semnat-o 65 de locuitori din Buciumeni, Scăioși și Zăvideni.

În ambele cărți de blestem locuitorii atestă hotarul în poziția preținsă de polcovnicul Ioan Solomon.

Problema stabilirii hotarului în acest punct care desparte proprietățile pităresei Zinca Bălcescu de ale polcovnicului Ioan Solomon se va subsidia în conflictul general declanșat de nemulțumirile diferiților vecini ca urmare a executării sentinței nr. 108 din 1843 cerută de Nicu Racutis.

Hotărnicia lui Stanciu Căpățineanu din 1843 și hotărîrea nr. 108/1843.

Vom urmări cele două documente numai în ceea ce privește proprietatea pităresei Zinca Bălcescu și vecinii ei.

Contestările pornesc de la faptul că hotărnicia lui S. Căpățineanu nu este explicită în privința hotarului dintre Scăioși pităresei Zinca Bălcescu și Drăgoieștii acum ai polcovnicului Ioan Solomon.

Pe de o parte hotărnicia zice : „peste Olt însă este o piatră mare în malul stîng al unei viroage numită Strîmba care se zice că ar fi hotar capului despre apus al moșii d-lui pitarului Iane Drăgoescu“ [acum a lui Ioan Solomon — n.n.] iar pe de altă parte afirmă că „stăpînirea Bribarilor și a Scăioșilor [a pităresei Zinca Bălcescu — n.n.] nu merge pînă la acea viroagă, ci numai pînă într-o mejdină lungă ce trece pă lături cu prunii

unui Niță Buciumean și merge în jos pînă la gardul din dosul bisericii drept în piatra de la colț despre Buciumean în coada Bălții Broscarului.

Contradicția atît de vizibilă dintre cele două formulări va isca tot conflictul întins pe cîteva decenii de aici înainte.

Cercetarea întreprinsă însă la 14 decembrie 1850 de serdarul Costică Văleanu, membru al Judecătoriei Olt, în lipsa vechilului pităresc Zinca Bălcescu, fiul ei Barbu, este repetată de acesta la 19 aprilie 1851 de față fiind Scarlat Stravolca noul vechil al pităresei Zinca Bălcescu.

În urma jalbei pe care Nicu Racutis și pităreasa Zinca Bălcescu i adresează domnitorului în iulie 1852 Judecătoria Olt strămutată la Judecătoria Vilcea executarea sentinței nr. 108 din 1843. Cercetările la față locului vor fi reluate acum de C. N. Vlădescu, membru al Judecătoriei de Vilcea, la 28 august 1852 în prezența tuturor părților (Nicu Racutis, Barbu Bălcescu și Ioan Solomon).

La această ultimă cercetare intervine un nou document prezentat de Bălcești. Este vorba de un plan al proprietăților în discuție executat de slugerul Stanciu Căpățineanu. Deși contestat documentul este luat totuși în discuție.

Planul prezentat de Barbu Bălcescu confirmă pretențiile pităresei Zinca Bălcescu de a fixa hotarul dintre Scăioși și Drăgoiești polcovnicului Solomon pe linia care trece apa Oltului între piatra din marginea viroagei numită Strimba de care amintește și hotărînicia lui Stanciu Căpățineanu.

Polcovnicul Ioan Solomon contestă aceste pretenții întemeiat pe afirmațiile locuitorilor cuprinse în cele două cărți de blestem și pe formularea echivocă din hotărînicia slugerului Căpățineanu. El mai invocă și faptul că pităreasa Zinca Bălcescu nu numai că nu a apelat hotărîrea nr. 108 dar a și cerut executarea ei.

Înfățișările, fără ca procedura să fie completă, urmează în tot cursul anilor 1852 și 1853. La 1 septembrie 1853 Judecătoria de Vilcea expune cauza Departamentului Dreptății cerind relații asupra modalităților de soluționarea ei. O lună mai tîrziu (23 octombrie 1853) Departamentul Dreptății cere întregul dosar de pricinii, inclusiv planul prezentat de pităreasa Zinca Bălcescu și contestat de polcovnicul Ioan Solomon. În fine la 8 decembrie 1853 Departamentul Dreptății indică Judecătoriei de Vilcea rezolvarea pricinii conform cu hotărînicia slugerului Stanciu Căpățineanu din 1843 și cu semnele de hotar aflate de membru Judecătoriei la cercetarea din 1852.

Alte infățișări, fără ca procedura să fie îndeplinită, urmează între 16 ianuarie și 25 august 1854. La acest din urmă termen fiind față toate părțile s-a hotărît trimiterea unui membru al Judecătoriei spre a pune pietrele de hotar pe linia solicitată de polcovnicul Ioan Solomon. Pităreasa Zinca Bălcescu și Nicolae Dianu vechilul lui Nicu Racutis au refuzat să semneze de luare de cunoștință jurnalul Judecătoriei de Vilcea.

De la această dată (25 august 1854 cînd maiorul Iconomu, membru supleant al Judecătoriei, este numit cu aducerea la îndeplinire a hotărîrii) și pînă în septembrie 1857 cauza nu-și găsește rezolvarea. În mai multe rînduri i se cere maiorului Iconomu restituirea dosarului pen-

tru a fi încredințat altui membru dacă el nu se poate ocupa de rezolvarea lui. Se pare că aducerea la îndeplinire în acest atât de mare interval de ani a fost împiedicată de un alt proces desfășurat la Judecătoria de Olt pentru hotărnicia întregii proprietăți a polcovnicului Ioan Solomon în Drăgoești ajuns în final la Curtea Apelativă din București.

În decembrie 1857 Tribunalul Vilcea însărcinează pe serdarul Mușceleanu cu executarea tuturor hotărîrilor privind proprietățile din această zonă.

Ioan Solomon adresează — în preajma începerii lucrărilor de punere a pietrelor de hotar — numeroase petiții atât la Tribunalele de Olt și Vilcea, cât și la Departamentul Dreptății.

Numai un an mai târziu, la 15 septembrie 1858, serdarul Ștefan Mușceleanu însoțit de inginerul hotarnic parucicul D. Pleșoianu în prezența marelui logofăt Ioan Solomon procedează la punerea pietrelor de hotar. Întrucît acțiunea trebuia să aibă loc la 12 septembrie Barbu Bălcescu — care se prezentase pentru această dată — nu a fost de față. Evident Barbu Bălcescu protestează și în urma intervenției pe lângă caimacam căruia îi expune situația obține destituirea membrului judecătorei de Vilcea, serdarul Mușceleanu, care a procedat nelegal la punerea pietrelor de hotar.

Nu cunoaștem urmarea procesului.

Procesul cu moștenitorii lui N. Racutis, cu Uța Trepteanca din Drăgășani, cu Constantin Stănescu din Fișcălia și cu casa defunctului Manolache Vlădescu din Vlădești.

De la 24 mai 1863, Costache Bălcescu va intenta proces casei N. Racutis reprezentată prin epitropul Ioan Cătuneanu din București pentru punerea semnelor de hotar între proprietățile lor. Cu asentimentul ambelor părți se hotărăște delimitarea celor 400 de stinjeni proprietatea familiei Bălcescu de către un inginer hotarnic. Este însărcinat să asiste C. Vladimirescu, membru al Tribunalului de Vilcea.

Deși cercetarea se face în lipsa lui Costache Bălcescu, C. Vladimirescu constată că proprietatea acestuia mai măsoară numai 269 de stinjeni. Restul pare a fi fost cotoșiți de vecinii N. Stavrescu, Uța Trepteanca și Manole Vlădescu pe care C. Bălcescu îi chiamă în judecată.

Urmează o serie de ședințe ale Tribunalului, fără ca procedura să fie completă, pînă la 14 mai 1865 cînd procesul este închis prin nesuținerea lui de către reclamantul Costache Bălcescu. În această fază a procesului intervine Barbu Bălcescu care la 2 august 1865 cere redeschiderea procesului împotriva proprietarilor Elena Stănescu tutorea casei defunctului Dimitrie Stoienscu din Fișcălia, N. Racotă epitropul casei minorului Lupea Racutis, precum și pe Uța Trepteanca din orașul Drăgășani.

Citarea diferitelor părți urmează o perioadă îndelungată, lipsind cînd una cînd alta pentru ca procedura să fie completă. Între timp încetează epitropia Elenei Stănescu prin ajungerea fiului ei, Constantin, la majorat (17 mai 1866), de asemenea — în august 1866 — încetează și epitropia asupra casei minorilor Racutis ajunși și ei la majorat.

Acțiunea fraților Bălcești atrage un energic protest al lui N. Racotă episcopul casei Racutis, considerind că aceștia sînt împinși „nu știu de ce răzbunare“.

Alte noi termene, alte noi ședințe ale tribunalului fără puțința de a se întruni toate elementele de procedură. Sînt schimbați procuratorii. Costache Bălcescu îl însărcinează pe fratele său Barbu; apoi chiar pe Haralambie Zugrăvescu, avocat, fost membru al Tribunalului de Vilcea.

Numai la 23 decembrie 1868 procedura este completă deși în sală se află numai reclamantul reprezentat prin avocatul său Haralambie Zugrăvescu. Tribunalul județului Vilcea consideră întemeiată cererea fraților Bălcești cărora le recunoaște dreptul de a poseda 400 stînjeni în moșia Scăioși, consemnează pe baza relației membrului Tribunalului din 1864 existența numai a 269 stînjeni și, în final, condamnă pe Uța Trep-teanca, Costică Stăncescu și casa defunctului Manolache Vlădescu la restituirea celor 131 stînjeni posedați ilegal. Cu plata cheltuielilor de judecată de toți aceștia către frații Bălcești și de către acesta pentru casa Racutis „căci fără motiv legal au acționat în judecată“.

Ultimul act de procedură poartă data de 21 martie 1869.

Frații Bălcești reintră astfel în stăpînirea celor 400 de stînjeni ai moșiei Scăioși din județul Vilcea dania, din 1839, a lui Iancu Vărzariu făcută „doftoroaiei“ pităreasa Zinca Bălcescu „pentru multe căutări ce au făcut răposatului tată-său la vreme de boală“.

A FOST MARIA CANTACUZINO LA PALERMO, IN NOIEMBRIE 1852 ?

(O ipoteză nouă legată de sfârșitul lui Bălcescu)

de Doru Moțoc

Cercetările din ultimii ani, privitoare la cel din urmă popas palermitan al lui Nicolae Bălcescu (17 octombrie—29 noiembrie 1852), la circumstanțele legate de sfârșitul și înhumarea acestuia, sînt pe cale de a pune capăt unei legende : aceea că marele istoric și patriot ar fi murit în mizerie și sărăcie, singur și neștiut de nimeni și că ar fi fost înhumat într-o groapă comună. Revelațiile documentare prilejuite de investigațiile de ultimă oră* sînt de natură să ne ofere noi argumente, menite să schimbe optica tradițională privitoare la împrejurările șederii, decesului și înhumării lui Bălcescu la Palermo.

Știm astăzi cu certitudine că „Alla Trinacria“, ultima reședință palermitană a lui Bălcescu, era un hotel de lux, care oferea un confort superior,¹ că aici Bălcescu a beneficiat de ajutorul permanent al unui servitor personal, Tomasso Mollone ;² că a fost îngrijit de un medic de vacanță, dr. Decio Battaglia ;³ că pentru sicilienii el nu era un anonim, devreme ce patru ziare din Napoli și Palermo i-au anunțat sosirea și mai apoi decesul ;⁴ că în capitala Siciliei — destinație către care călătorise cu pașaport turcesc — s-a bucurat de sprijinul și protecția consulului Im-

* Vezi, în acest sens, Dan Berindei, *Ultimii ani de viață și activitate ai lui Nicolae Bălcescu*, în : „Revista de istorie“, tom. 30, nr. 11, 1977, p. 1993—2008.

¹ Apud Petru Iroaie, *Documenti palermitani intorno a Nicola Balcescu*, în : Biga. Rasegna internazionale, di vita, arte e cultura orientale europea e americana (Palermo), 2, no. 5—6—7, 1947 (Traducerea articolului, în manuscris, la Muzeul memorial „Nicolae Bălcescu“).

² Cf. Testamentul lui N. Bălcescu, în : *Opere*, IV, *Correspondență* ed. G. Zane, București, Editura Academiei, 1964, p. 419—420.

³ *Ibidem*.

⁴ Vezi Horia Nestorescu-Bălcești, *Adevărul despre mormintul lui Nicolae Bălcescu*, în : „Flacăra“, 26, nr. 51 (1976) din 22 decembrie 1977, p. 11.

pericolului Otoman la Palermo, Caccia, care l-a asistat în ultimele clipe dispunând ca obiectele personale, manuscrisele și cărțile defunctului să fie păstrate și expediate mai târziu familiei, la Paris.⁵

Testamentul lui Bălcescu constituie — după cum se poate observa — dovada peremptorie în sprijinul celor mai multe din afirmațiile de mai sus. Dar același document — purtând semnătura autografă a lui Bălcescu, fără să fi fost însă scris de mîna lui — consemnează, în afară de lucrurile aparținînd lui Bălcescu, dispoziții testamentare exprese, precum și recunoașterea unor datorii neachitate către patronul hotelului genovezul Salvatore Ragusa, și către medicul curant, Battaglia.

Consemnarea acestor datorii a prilejuit o serie de speculații, ce au avut ca efect concluzia falsă că Bălcescu s-ar fi stins într-o neagră sărăcie. Tocmai o asemenea premiză, neconformă cu realitatea, a putut genera erorile de mai târziu privind căutarea mormîntului său, între care cea mai tragică rămîne aceea că groapa comună numărul 15 din cimitirul Rotolli este străjuită și astăzi de un monument care, de aproape o jumătate de secol, continuă să solicite atenția pelerinilor asupra unui loc unde osemintele lui Bălcescu nu s-au aflat niciodată.

Sîntem azi în măsură să dovedim cu argumente netemeinicia presupunerii că Bălcescu și-a aflat sfîrșitul într-o neagră sărăcie. Concluzia noastră se întemeiază pe următoarele considerente :

La ora decesului, testamentul consemnează existența asupra lui Bălcescu a sumei de 65 de piaștri. Dacă avem în vedere că — așa cum specifică același document — costul unui sejur complet de 24 de ore (masă și cazare) era de 2 piaștri, vom putea ușor observa că suma de care dispunea Bălcescu era importantă. Ea reprezenta aproximativ contravaloarea șederii la „Trinacria“ pe timp de o lună, adică exact suma datorată lui Ragusa.

Se pune, desigur, problema provenienței acestei sume. După cum se știe, Bălcescu venea la Palermo de la Constantinopol, via Malta — Napoli, după ce, cu o lună înainte, pășise pentru ultima dată pe pămîntul țării și se întîlnise, în pichetul grăniceresc de la Turnu Măgurele, cu familia.⁶ Aceasta, însă, nu l-a putut ajuta imediat cu o sumă importantă de bani, promițîndu-i expedierea lor ulterioară. Tocmai din acest motiv, la Constantinopol, Bălcescu a fost nevoit să se împrumute cu 50 de galbeni împărătești de Austria, de la bancherul Polihroniades, cu specificația — consemnată pe verso-ul chitanței — în grecește : „suma de plată se va achita lui Th. Hristudulidis“.

Drumul de la Constantinopol la Palermo costa circa 25—30 de galbeni.⁷ La Napoli Bălcescu mai fusese „pungit“ de poliție (așa cum îl informa pe Ghica într-o scrisoare trimisă din acest oraș la 11 octombrie 1852) de o sumă oarecare, iar la sosirea în Palermo a achitat, probabil anticipat, contravaloarea sejurului pe două săptămîni la hotelul

⁵ Vezi declarația hotelierului Salvatore Ragusa, în N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, p. 421.

⁶ Ilie Corfuz, *Ultimul ceas al lui Bălcescu pe pămîntul țării*, în : „Studia et acta musei Nicolae Bălcescu“ (Bălcești pe Topolog), II—III, 1970—1971, p. 477.

⁷ G. Zane, *Aspecte noi ale vieții lui N. Bălcescu în lumina unor documente inedite*, în : „Studii“ (București), 13, nr. 1, 1960, p. 37—56.

„Trinacria“. ⁸ În tot acest timp, familia nu putuse să-i trimită bani. Abia în scrisoarea expediată din București la... 5 decembrie 1852 (!), Sevastiță Bălcescu îi anunță trimiterea a 40 de galbeni din cei 100 promiși. Bani, evident, veneau mult prea târziu! Și totuși Bălcescu moare cu 65 de piaștri în buzunar. ⁹ Într-unul din cele mai luxoase hoteluri din Palermo! Poate fi numită aceasta sărăcie?

Nu vrem să formulăm o ipoteză hazardată privitoare la identitatea celui (sau celor) care l-au putut ajuta financiar pe Bălcescu, în timpul ultimului său popas palermitan. Dar investigațiile privind identificarea persoanei care a achitat datoriile lui Bălcescu ne pot duce la concluzii interesante. Cine a putut achita, așadar, datoriile lui Bălcescu de la Palermo? În nici un caz consulul Caccia, care nu ar fi plătit din buzunarul propriu o asemenea sumă, când știm că el a luat pentru cheltuielile de înmormântare toți banii aflați asupra defunctului. De altfel, după cum îi declarase Ragusa lui Nicolae Ionescu, în 1863, achitarea datoriilor a avut loc „la câteva zile“ după moartea lui Bălcescu. Or, consulul general al Turciei la Paris, G-ve Halphen, îi expedia lui Caccia, la Palermo, suma de 600 de franci, pentru achitarea datorilor lui Bălcescu, abia la... 27 februarie 1853! N-ar fi ținut minte Ragusa o întârziere de trei luni de zile? Greu de conceput. De altfel, chiar destinația luată ulterior de banii trimiși de Halphen rămâne obscură. Au fost returnați la Paris? Au fost înmînați de Caccia tot lui Ragusa, care a acceptat tacit ca datoria lui Bălcescu să-i fie achitată a doua oară? După cum ar fi interesant de aflat cine a fost cel care i-a restituit bancherului Th. Hristudulidis, la 13 ianuarie 1853, suma de 50 de galbeni împrumutați de Bălcescu la plecarea din Constantinopol spre Italia. Dincolo de toate stăruie însă o întrebare esențială: **cine a putut achita datoriile lui Bălcescu de la Palermo la numai „câteva zile“ de la moartea lui?**

Socotim că nu este exclus ca această persoană să fi fost Maria Cantacuzino! ¹⁰

Se știe că ea era legată de Bălcescu prin sentimente de trainică afecțiune. Cu un an mai înainte de tragicul final de la Palermo, în noiembrie 1851, probind o exemplară prietenie și un spirit de sacrificiu rar întâlnit, Maria Cantacuzino venise la Hyères — unde se retrăsese pe atunci Bălcescu, grav bolnav de tuberculoză — și rămăsese cu el pînă

⁸ În *Testamentul* lui Bălcescu se consemnează că Ragusa nu pretinde decît suma datorată pe o lună; or, este știut că Bălcescu sosește la 17 octombrie și moare la 29 noiembrie 1852. Nimic nu ne îndreptățește să presupunem că Ragusa, cu mentalitatea lui tipic negustorească, ar fi putut trece cu vederea suma datorată pentru primele două săptămîni.

⁹ În legătură cu aceasta, ni se pare interesant de menționat că, în timpul investigațiilor efectuate în anul 1863 la Palermo, de prof. N. Ionescu, Ragusa avea să declare că, la moarte, Bălcescu n-ar fi avut asupra lui decît 30 de franci în dinari, pe care i-a luat consulul Caccia pentru cheltuieli de înmormîntare. *Testamentul* conține categoric această declarație. De altfel tot Ragusa va menționa că „sumele datorate inclusiv datoria către doctor, precum și cheltuielile pentru medicamente“ i-au fost achitate „cîteva zile mai târziu“ de o altă persoană.

¹⁰ Maria Cantacuzino (1820—1898), fiica lui Nicolae Cantacuzino și a Pulcheriei Sturza, și-a petrecut a doua parte a vieții în Franța fiind soția lui Puvis de Chavannes, căruia i-a inspirat celebra frescă de la Pantheon *Sf. Geneviève* veghind asupra Parisului adormit.

în aprilie 1852, cînd acesta, în încercarea de a-și afla sfîrșitul pe pămîntul patriei, întreprinde temerara călătorie ce avea să-i grăbească moartea.

Pe toată durata șederii la Hyères, Maria Cantacuzino a reprezentat un inestimabil sprijin moral pentru Bălcescu, sub dictarea căruia a scris pagini întregi din „România sub Mihai-voievod Viteazul”. Ea însăși îl rememora, cu nostalgie, acea perioadă din viața ei, într-o scrisoare adresată mai tîrziu lui Alecsandri :

„Dragă prietene,

În luna noiembrie 1851 am primit o scrisoare de la Bălcescu, care mă chema să-l înțeleg el, la Hyères. Ca toate naturile cu adevărat mari, pe care recunoștința nu le deranjează, el nu se sfia să accepte devotamentul prietenilor săi. Încrederea lui în ei era atît de deplină, încît îi simțea, în chipul cel mai firesc, gata de orice sacrificiu față de el.

L-am găsit într-o stare de sănătate care nu lăsa nici o speranță de vindecare, dar, fie că n-a vrut să înfristeze bucuria revederii, fie că își făcea iluzii, el părea plin de curaj și îmi vorbea de proiectele sale de viitor. Munca cu o răvnă cam mărturisise totuși temerile sale; se scula adesea noaptea ca să scrie la a sa istorie a lui Mihai Viteazul. Aceste eforturi îl epuizau!... I-am propus să scriu după dictarea lui... Amîntirea acestor ceasuri de muncă împlinite cu discuții este una din cele mai prețioase din cîte am păstrat din intimitatea noastră frățească. Spiritul său drept și pătrunzător, imaginația lui înflăcărată, sufletul său entuziast și iubitor de Dumnezeu fiecărui subiect un interes cu totul deosebit și, fie că erai sau nu de părere cu el, îți forța atenția și nu te lăsa niciodată indiferent. Tema lui preferată era dragostea pentru familie, pentru o femeie așa cum o visa el, dragostea pentru copii. Absorbit, în primii ani ai tinereții lui, de chestiuni politice și de preocupări de forme liberale pentru țara lui, inima sa păstrase o prospețime și o intensitate: impresii extraordinare; dar aspirațiile sale erau mari și tindeau întotdeauna către limita cea mai frumoasă cu putință.

L-am întrebat într-o zi ce tip de femeie îi plăcea mai mult? El mi-a răspuns: [Doamna] de Rolland! Acest suflet îndrăgostit de eroism era foarte sensibil la glorie și la spirit; dar oricît de mare ar fi fost cultul său pentru prietenie, se simțea că el avea nevoie de un alt sentiment, că aspiră cu ardoare către realizarea unui ideal mai atrăgător, mai complet. Tocmai acestui vis întrevăzut și neatins, atribui eu o parte din sârmanului nostru prieten, și așa spune aproape groaza lui, de moarte. El se revoltă ca de o nedreptate la ideea de a muri, dar revoltele lui n-aveau nici amănunțit, nici durată: își regăsea repede stăpînirea de sine și îmi spunea atunci: „Acel suris de detașare pe care numai muribunzii îl au: Ce contează la urma urmei? Să trăiască țara noastră!”

Această dorință rezumă întreaga sa viață!

E bine, e nobil și drept ca memoria lui să fie cinstită și ca amintirea lui să trăiască în inima fiecărui român.”

[Maria Cantacuzino] ¹¹

¹¹ V. Alecsandri, *Opere*, vol. IV, *Proză*, ediție critică de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, p. 343–344. Deși în același volum (p. 548–459) există o traducere a scrisorii, realizată chiar de Alecsandri, nu am folosit-o, întrucît avea pasaje întregi lipsite. Traducerea de față ne aparține.

În momentul sosirii lui Bălcescu la Palermo, la 17 octombrie 1852, Maria Cantacuzino se afla la Paris. Este de presupus că ea a fost unul din primii prieteni cărora Bălcescu s-a grăbit să le scrie, anunțându-le sosirea în Sicilia, probabil în termeni similari cu dramaticele cuvinte adresate din Napoli lui Ion Ghica : „Mă tem că o să mor de urit singur“ [în Sicilia]. La 6 noiembrie ea îi răspunde mulțumindu-i „cu efuziune“, exprimându-și satisfacția de a-l ști „nu prea departe de noi [de cei dragi — n.n. D.M.] și amintindu-și de prieteni“. Îi mai scrie că intenționează să plece la Pau, în Midi-ul Franței, pentru căutarea sănătății, dar această plecare urma să aibă loc abia după primirea unor știri detaliate asupra costului și nivelului de viață de acolo. Maria Cantacuzino dorea de mult să viziteze Italia. În aceeași scrisoare ea îl încredințează pe Bălcescu că numai un motiv cu totul deosebit ar putea-o face să reziste dorinței pe care o avea de a porni îndată spre Italia, pe care o numește „țara visurilor mele“.

Publicînd, în 1927, ultimele scrisori din țară către Bălcescu, între care și una a Mariei Cantacuzino, Nicolae Iorga avea să afirme, între altele, în comentariul ce însoțea editarea documentelor : „Nici «prietena» — doamna Maria Cantacuzino — n-o poate face [nu putea veni la Bălcescu — n.n. D.M.]. E „atît“ de slabă, că-i e peste putință a întreprinde o călătorie depărtată în mijlocul iernii, — și totuși ea va veni a două zi după moartea lui Bălcescu [sublinierea ns. D.M.] luînd, din nenorocire prea tîrziu, întîilele măsuri“.¹²

Credem că această afirmație, bazată negreșit pe un izvor, pe care N. Iorga nu-l indică — pentru că el nici nu avea importanță în context — corespunde realității.

Și iată de ce :

Nu este sigur că Maria Cantacuzino a ajuns în cele din urmă la Pau, așa cum intenționa și cum de altfel Vasile Alecsandri îi scria lui Bălcescu la 1 decembrie 1852, cînd încă nu aflase vestea morții bunului său prieten.¹³ Nimic, nici un document, nici o scrisoare nu dovedește că Maria Cantacuzino s-a îndreptat către Pau, chiar dacă eventual ea îi indicase lui Alecsandri această destinație. S-ar pune, în acest caz, întrebarea : care a fost rațiunea pentru care i-a ascuns acestuia adevărul ? După opinia noastră, dacă Maria Cantacuzino a procedat astfel, n-a făcut-o decît pentru a-l menaja pe bardul de la Mircești, fie pentru că în perioada respectivă era și el suferind, iar preferința ei pentru Bălcescu l-ar fi putut irita, fie pentru că tocmai Alecsandri — care, după episodul dureros cu Elena Negri, stînsă de aceeași boală ca și Bălcescu, se temea de o eventuală contaminare — fusese cel care o sfătuisese să nu se ducă la Palermo.

Se pune de asemenea întrebarea dacă Maria Cantacuzino a avut timpul material să ajungă la Palermo pînă a doua zi după moartea lui Bălcescu, prezența ei la Paris fiind atestată la 6 noiembrie 1852. Studierea vizelor de pe pașaportul lui Bălcescu din 1847, coroborată cu informația despre vitezele de navigație în epocă, ne conduc la concluzia că

¹² N. Iorga, *Ultimele scrisori din țară către N. Bălcescu*. București, Cultura națională, 1927, p. 2.

¹³ *Ibidem*, p. 12.

drumul efectiv Marsilia—Palermo dura circa 94 de ore (aproximativ 4 zile și 4 nopți). Durata călătoriei s-ar fi putut să fie chiar mai scurtă în 1852, date fiind progresele tehnice determinate de introducerea mașinilor cu aburi. Dacă Maria Cantacuzino a sosit la Marsilia, sau într-un alt port de pe coasta mediteraneană, cel mai târziu în jurul datei de 25 noiembrie 1852, ea avea tot timpul să ajungă la Palermo pe 30 noiembrie, adică — așa cum afirmă Iorga — „a doua zi după moartea lui Bălcescu“. Erau numeroase pacheboturile franceze, napolitane și sarde care făceau de câteva ori pe lună cursa Marsilia — Napoli — Palermo. Credem că de unul din ele s-a putut folosi și Maria Cantacuzino.¹⁴

După cum reiese dintr-o scrisoare a Sevastiței Bălcescu, prima persoană care a anunțat familiei vestea dureroasă a morții lui Bălcescu a fost Maria Cantacuzino¹⁴. Este greu de crezut că aceasta ar fi putut-o afla la Pau, în Midi, înaintea românilor de la Paris.

De altfel Sevastița Bălcescu afirmă : „Îmi iau libertatea de a vă scrie direct (lui Salvatore Ragusa — n.n. D.M.) pe adresa doamnei Cantacuzino“, ceea ce denotă că aceasta din urmă era cunoscută destinatarului.

O scrisoare expedită de Vasile Alecsandri din Paris, la 2 ianuarie 1853, lui Salvatore Ragusa, conține și ea elemente de natură să pledeze pentru prezența Mariei Cantacuzino la Palermo, către sfârșitul lunii noiembrie 1852.

Iată conținutul scrisorii :

Paris, 2 ianuarie, 1853

Domnule,

Fiind însărcinat de către doamna Cantacuzino de a vă răspunde din partea sa la scrisoarea pe care i-ați scris-o în legătură cu moartea domnului Nicolae Bălcescu, mă grăbesc să vă aduc la cunoștință, domnule, că noi am comunicat deja această tristă veste familiei defunctului și că așteptăm un răspuns, înainte de a da vreo dispoziție referitoare la hîrțile și lucrurile răposatului domn Bălcescu.

În orice caz, doamna Cantacuzino și cu mine vă rugăm, domnule, să păstrați cu grijă susnumitele lucruri și mai ales manuscritele care se află în păstrarea dvs, pînă cînd veți primi instrucțiuni precise privitoare la destinația lor. Familia și prietenii defunctului vă vor păstra pentru aceasta o profundă recunoștință.

Primiți, domnule, asigurarea considerației mele cele mai distinse.

V. Alecsandri

Rue Lafitte 1, Paris.

Sicilia. Palermo. Domnului director general al hotelului Trinacria.¹⁵

¹⁴ *Ibidem*, p. 17.

¹⁵ *Ibidem*, p. 16.

După cum se poate ușor observa, destinatarul celei dintii scrisori a lui Ragusa, legată de **lucrurile** lui Bălcescu — **și nu de vestea morții lui, care era cunoscută** — a fost Maria Cantacuzino.

S-ar putea face obiecțiunea că am interpretat forțat fraza „**la lettre que lui avez écrit au sujet de la mort de M. N. Balcesco**“, în sensul că Ragusa s-ar fi referit nu la soarta lucrurilor acestuia, ci la vestea morții sale. Dacă așa ar fi stat lucrurile, Vasile Alecsandri ar fi folosit termenul „**nouvelle**“, de care și uzează două rinduri mai jos, cînd se referă la comunicarea veștii morții lui Bălcescu către familia acestuia. Expresia „**au sujet de la mort**“ nu este identică cu „**nouvelle de la mort**“ ! Ea are un sens mult mai larg, implicînd referirea la orice aspect legat de decesul lui Bălcescu. De altfel referirile lui Alecsandri la destinația manuscriselor și a lucrurilor lui Bălcescu denotă că întrebările lui Ragusa priveau tocmai această chestiune. E firesc să ne întrebăm : cum ar fi putut ști Ragusa de existența Mariei Cantacuzino, cum i-ar fi putut afla adresa și cum i-ar fi putut scrie, mai ales la Pau ? Judecînd după faptul că, prin testament, Bălcescu desemnase ca legatar pe Ion Ghica („**aceste obiecte se vor da d-lui Ion Ghica**“), ar fi fost mult mai firesc ca Ragusa să se adreseze acestuia. Numai eventuala prezență a Mariei Cantacuzino la Palermo, imediat după moartea lui Bălcescu, l-a putut determina pe Ragusa să corespundă în toate problemele cu ea.

Iar prezența Mariei Cantacuzino la Palermo, la 30 noiembrie 1852 (a doua zi după moartea lui Bălcescu — cum afirmă N. Iorga) **face ne-verosimilă varianta unei gropi comune**. Orice s-ar fi întîmplat, ori cîte demersuri și cheltuieli ar fi fost necesare, Maria Cantacuzino — care dispunea de resurse materiale deloc negliabile — i-ar fi asigurat fostului ei prieten un mormînt individual. Chiar și numai o simplă lectură a amintitei scrisori adresate de ea lui Vasile Alecsandri, în care rememorează momentele trăite alături de Bălcescu la Hyères, este suficientă pentru a înțelege că era capabilă de un asemenea gest.

TRADIȚII ARTISTICE, CULTURALE, ISTORICE ȘI ȘTIINȚIFICE, REFERITOARE LA ANUL 1848 ÎN ȚARA MOȘILOR

de Titus Furdui

Referirile la tradițiile artistice, culturale, științifice și istorice, priuitoare la revoluția din 1848 din Țara Moșilor, constituie, sub forma unei sinteze o încercare temerară, aceasta în primul rând; de aceea ea constituie, pentru orice specialist, o sarcină grea și plină de răspundere.¹ În al doilea rând, aspectele extrem de variate și complexe ale acestor tradiții, fac ca abordarea lor, să-l oblige — volens nolens — pe cercetător să renunțe la multe detalii, dacă nu și la informații orale prețioase, în lipsa unor izvoare documentare scrise. Riscul de a te bizui numai pe acestea, fără a le putea corela cu documente istorice, este inevitabil mare. Deslușirea unor semnificații mai adânci, din toate punctele de vedere, cere cercetătorului o cunoaștere aprofundată a trecutului istoric al acestei regiuni a țării. Și eforturile trebuiesc nebanuit de mult înzecite, mai ales când este vorba de a opera în majoritatea cazurilor cu informații nicăieri consemnate.²

În schimb, în ce privește documentele scrise, — dacă am avea în considerare latura economică, social-politică privind anii 1848—1849, în Țara Moșilor, le găsim în lucrările lui Silviu Dragomir.³ La fel pentru cele artistice, lucrările Luciei Apolzan și Valeriu Butură, ar fi un important punct de plecare, cercetătorul găsiind în ele relatări, care pot fi raportate la anul revoluționar 1848.

¹ Gorovei, Ștefan S., *Dragoș și Bogdan*, București, 1973, p. 87.

² Furdui Titus, *Contribuții la cunoașterea tradițiilor artistice, culturale, istorice și științifice din Țara Moșilor* (Cluj, 1971). (Comunicare făcută la Sesiunea științifică pe tema *Tradițiile moșești, păstrarea și cunoașterea lor datorie de onoare a tinerei generații*, închinată Semicentenarului UTC, ținută în martie 1972 la Lupșa, Alba).

³ Dragomir Silviu, *Studii și documente privitoare la Revoluția din Transilvania în anii 1848—49*, vol. I—III; vol. I: Cluj—Sibiu, 1944, LV + 354 p.; vol. II: Cluj—Sibiu, 1944, XXXIII + 602 [—603] p. vol. III, Cluj, 1946, 320 p.

Din capul locului, trebuie arătat faptul că, de-a lungul citorv secole, multe izvoare scrise s-au pierdut, precum și cele legate de răs timpul a cinci pătrare de veac, care, multe sau poate cele mai mult nu sînt recuperabile.⁴ Este de-ajuns să aducem un singur exemplu. Biblioteca școlii din Vidra de Sus, — comuna natală a lui Avram Iancu — care conținea un bogat tezaur de tipărituri românești vechi aduse uneori prin Vama Cucului, de peste Carpați, atît din Țara Românească și din Moldova, precum și un mare număr de cărți românești vechi transilvănene și de la Buda. Astăzi, vechea bibliotecă nu mai există, ea fiind pînă la ultima carte arsă. În ea se aflau cărți păstrătoare de inscripții olografice încă de pe vremea lui Horea, și mai cu seamă, din perioada revoluției și după.

La fel s-a întimplat și cu obiectele de valoare etnografică, printre care și instrumente de cîntat vechi, păstrate prin casele modeste ale moșilor, care în scurgerea unui secol s-au pierdut. Deasemenea s-a pierdut și toponimicul Vidra de Sus, înlocuit cu totul nejustificat, cu numele lui Avram Iancu, — procedeu azi generalizat, care estompează agravant personalitățile născute în comunele care le poartă numele. Marele erou martir al poporului nostru Avram Iancu, nu s-a născut în comuna Avram Iancu ci în comuna Vidra de Sus, după cum toate documentele vremii o atestă.

Deși, atît de ispititoare pentru orice istoric sau om de cultură, care se consacră istoriei civilizației, cît și a culturii românești de pe meleagurile Țării Moșilor, denumită adesea și Țara Țărilor, munca de investigație, cere aici răbdare tot atît de multă, pe cît și de multă dîrzenie. Numai astfel, se pot cerceta, la fața locului, amănunte inedite, privitoare la anul revoluționar 1848, așa cum a făcut-o de curînd Romulus Felea.

O delimitare riguroasă referitoare la „hotarele“ Țării Moșilor, nu s-a făcut, și nici nu o reclamă nici o disciplină, în mod expres, motiv pentru care, n-a făcut-o nimeni nici nu o va face vreodată cineva oricît de multă intransigență va dovedi cu propriile sale încercări temerare. Cu toții sîntem de acord, să acceptăm „compromisurile“ inerente unor hotare „convenționale“, privitoare la o „țară“ intrată — mai cu osebire — de peste două secole încoace, în legendă. De aceea, cu permisiunea specialiștilor în domeniul istoriei și etnografiei, și fără nici un fel de pretenții iluzorii, îmi asum riscul, de a circumscrie, numai virtual, orizonturi și măguri proxime, care să cuprindă, aceste „hotare“, în care să se sublinieze caracteristici specifice, care o pot diferenția de altele, cum sînt Țara Birsei, Țara Hațegului, Țara Năsăudului, sau Țara Oașului. Aceasta, pentru că „Țara Moșilor“, cuprinde, numai părțile

⁴ Felea Romulus, *Arhivele medievale din Abrud și Cîmpeni, prețioase izvoare istorice ale culturii noastre naționale*, (Abrud, 1971). (Comunicare făcută la Sesiunea organizată de Societatea de istorie Subfiliala Abrud—Cîmpeni, închinată împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Petru Maior, ținută în mai 1971 la Cîmpeni). Mss, dactilografiat.

Furdul Titus, *Un jurămint militar iosefin din vremea lui Horea, Forma jurămintului*, (Cluj, 1971). (Comunicare făcută la Sesiunea organizată de Soc. de istorie Subfiliala Abrud—Cîmpeni, la Baia de Arieș, cu prilejul sărbătoririi Centenarului nașterii lui Nicolae Iorga). Ms. dactilografiat.

muntoase, pline de asperități de relief, culmi răspândite de-a valma, într-o fermecătoare dezordine deluviană, din județele Alba, Cluj, Hunedoara și Bihor. În acest caz, voi avea în vedere numai acele zone muntoase, care au făcut parte teritorial din relieful geografic, al celei dintii „republici populare“, întemeiată de moți, în anii 1848—1849, sub conducerea reprezentanților firești ai maselor, în frunte cu comandantul lor suprem Avram Iancu. Acest ținut, delimitează măgurile și plaiurile unor meleaguri muntoase și deluroase ale Trascăului, avînd în centrul acestor depresiuni muntoase, Platforma geologică Abrud, care încorporează dumbrăvile și poenile, luncile și nămașurile localităților Iara, Mărișel, Mărgău, Beliş, depresiunile Bihariei, Zarandului, Baia de Criș, Dupăpiatră, Presaca, Galda, Podeni și Moldovănești.

Concepția etnografică a lui Valeriu Butură din lucrarea „Evoluția portului popular în sectorul răsăritean al Munților Apuseni“, apărută în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1959—1961“ (Cluj, 1963), pp. 203—247, nu trebuie confundată cu numirea istoricește formată de „Țară a Moților“, în accepțiunea consacrată a locuitorilor din Munții Apuseni. Subliniem aceasta, deoarece, în lucrarea amintită, apar două țări, una „Țara Abrudului“, cu centrul orașul Abrud, și „Țara Moților“ cu centrul orașul Cîmpeni. La aceste două zone, se adaugă „Mocăniștea“ și „Măgureni“, zone delimitate, după „specificul local“, (p. 204—205).

Moții, consideră ofensă dacă li se zice „mocani“, ceea pentru pătorii sibiieni constituie un titlu de glorie. De aceea, pentru **necunoscători** moții „de pe ape“, cînd sînt întrebați de unde sînt, ei răspund aproape unanim, fie „de la Abrud“ — dacă sînt de la Bucium, Podeni, Dupăpiatră, Cărpiniș, Mogoș sau Sohodol, fie „de la Cîmpeni“ dacă sînt de la Sălciua, Bistra, Vidrele, Albac, Săcătură, Scărișoara, Beliş, Mărișel, și ciudat, chiar de la Mărgău, etc. Cu toții însă se consideră cu mîndrie, că sînt moți de-ai lui Horea și ai lui Avram Iancu, nu, nici din sminteală, „mocani“ sau „măgureni“.

Trecînd la problemele impuse de titlul lucrării, conturarea diferențiată a acestora, este numai „formală“, deoarece ele se întrepătrund, se completează și se subliniază reciproc, datorită faptului, că ele, sînt expresia aceleași realități istorice obiective, izvorite din ele, zămislite pe același nucleu spiritual, la fel ca și întreaga civilizație și cultură româ-

Trebuie demonstrat însă că, în întregimea lor, aceste tradiții, nu pot fi rupte de întreaga spiritualitate românească, că ele fac parte din acelaș nucleu spiritual, la fel ca și întreaga civilizație și cultură românească, în sinul căreia, istoricește determinate, s-au făurit, de-alungul a două milenii, de către acelaș popor, cu toate particularitățile ce le sînt specifice.

Lucrarea nu încearcă, și nu are pretenția de a epuiza gama de probleme, precum nici aspectele specifice ale acestora, ci cel mult, coroborează pe unele, și le corelează pe altele. Fiînd extrem de variate, și mai ales specifice, rămîne în sarcina viitorului, ca ele să fie mai aprofundat cercetate tocmai din acest punct de vedere, de către specialiștii în domeniul filozofiei culturii, în lumina materialismului istoric, în toată complexitatea indestructibilă, pe care, unitatea lor ne-o oferă cu prisosință.

Tradiții artistice.

Arta populară moțească și istoria meșteșugurilor din Țara Moților, au preocupat și au ispitit mulți istorici,⁵ etnografi din trecut.⁶ Mulți intelectuali moți, au atacat din diverse unghiuri de vedere, tezaurul acesta inestimabil, atât în trecut cât și în zilele noastre.⁷ Muzeul de istorie al Transilvaniei din Cluj, în zilele noastre, prin directorul ei Elena Pascu, a explorat zonele compacte ale Țării Moților, și astfel, în Muzeul satului de la Cluj, se află case țărănești din această parte a Munților Apuseni, iar printre exponatele acestui muzeu, se află obiecte casnice și gospodărești, confecționate de către moți și strămoșii lor. De aceea, nu mă voi opri, nici la donița, ciubărul, diobul, sau coșul, precum nici la leagănul din nuele de alun. Nu mă voi referi nici la cupa de doage din lemn de brad, nici la căucul de lemn pentru băut apă, nici la sacrul dulăpior din colțul casei, unde țăranii își păstrau pină nu demult documentele familiare, precum nici la coșulețele din scoartă de brad pentru rășină, afine, mure ori smeură, sau cele din scoartă de salcie pentru scoaterea apei din izvoare adânci. Alături de acestea, desigur și podoabele, cu care au fost înzestrate casele moțești întotdeauna, — ștergare de cînepă și în țesute, fețele de masă, cergile de lînă, pot fi și ele considerate expresia cea mai specifică a spiritualității românești din Țara Moților. De aceea, mă voi referi numai la furca de lemn de tors caiere de cînepă și lînă, care aici în munți, păstrează în ele simboluri grăitoare. Măestrit lucrată, de feciorii îndrăgostiți, furcile de tors sînt gajul pe care aceștia îl dau fetelor iubite de ei, cu care vor să le „cucerească“ simțămintele de dragoste. Nu întîmplător, privind furca de tors din Țara Moților, se observă că ea este de fapt „copia“, redusă la dimensiuni miniaturale, ale însemnelor militare ale armatei romane, care a cucerit cu mari sacrificii și jertfe aceste meleaguri. Că aceste însemne, din simboluri ale războiului, s-au transformat în simbol al liniștii și al productivității, deși la început, însemnele militare îngrijorau atât pe fetele, dar și pe nevestele dace, rămase văduve, după crîncenele înclăștări care avuseseră loc.

⁵ Pascu Ștefan, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, București, 1954.

⁶ Cloica Sabin, *Unele tradiții specifice Țării Moților, dovadă a originii dacice a populației de aici și a continuității ei pe această vatră de formare a poporului român*, (Lupșa 1971). (Comunicare făcută la Sesiunea *Tradițiile moțești...*, Lupșa 1971). (Ms. dactilografiat).

⁷ Frîncu Teofil și George Candrea, *Românii din Munții Apuseni, Moții*, Buc. 1888.

Odobescu Alexandru I., *Moții, București*.

Butură Valeriu, *Evoluția portului popular în sectorul răsăritean al Munților Apuseni în „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei pe anii 1959—1961“*, Cluj, 1963, p. 203—247.

Josan Nicolae, *Contribuții la cunoașterea vieții și activității memorandistului Rubin Patiția (1841—1918)*, în „Apulum“ X/1972, p. 513—552.

Șoit Ana Valeria, *Furcă de tors din Țara Moților* — poezie dedicată și citită la sesiunea științifică închinată Semicentenarului UTC, Lupșa, 1971, și la festivitățile prilejuite de împlinirea la Vidolm și Sălciua în 1972, a veteranilor de război, care au luptat în toamna anului 1944 pe Valea Arieșului.

În anii înclăștărilor din 1784 și 1848—1849, furca de tors, era purtată de moațe la brîu, chiar traversînd o potecă sau coborînd, ori urcînd o prelucă, deoarece, moșii aflați în luptă, aveau nevoie nu numai de hrană, ci și de schimburi, și chiar de bucăți de pînză, pentru legarea rănilor, precum și pentru patul răniților. Ori, furca de tors, a devenit — într-un mod figurat spus, — simbol al biruințelor moșilor în acești ani grei, precum și acelora care au urmat după revoluție. Rozeta, — simbolul „Soarelui“, liniile frunte, cele drepte, sau cele vălurate, aminteau de drumurile în zig-zag, — cărările care urcau spre ponoare, de potecile din luminișuri, de ogoarele și luciul frămîntat de vînt al apelor Marelui Rîu Arieșul.

Tulnicul confecționat din tulpina bradului tinăr, — drept ca luminarea, bine ales, dăltuit și scobit cu grijă de albină — a fost în toate timpurile un instrument de transmis mesaje. În timp de pace, „chemarea iubitelui“, anunțarea vreunei sărbători, ba chiar un incendiu, sau alte vești, erau înlocuite în anii de restriște, prin semnale de apărare, de pe un deal la altul, de pe o culme a munților la alta. În anii răscoalei lui Horea, precum și în revoluția de la 1848—1849, tulnicele au fost un instrument de comunicare rapidă, eficientă. Se comunicau porunci de ale lui Avram Iancu sau ale tribunilor săi, ele fiind recepționate la timp, și operativ. De aceea tulnicul moșilor a rămas proverbial. El se deosebește mult de buciumul din Țara Vrancei și Țara Oașului, în primul rînd prin linia dreaptă pe întreaga lui lungime. Bradul ales pentru tulnic, este curățit, și numai dacă nu există vreo gance atunci este despicat în lungime, „drept în două“, scobit, și cele două părți puse din nou una peste alta, așa încît „trunchiul“ este refăcut. Bine netezit, pe părțile care se suprapun, pe toată lungimea lor, se prind în cercuri de ramuri de brad verde, și apoi, după ce este **gata făcut** se aplică motivele specifice pirogravurei moșești.

Toaca de lemn,⁸ — confecționată din lemn de paltin sau frasin, — este și ea cunoscută din vremi dacice. Și ea, ca și tulnicul, au însoțit colectivitățile din Țara Moșilor, atît în timpul de liniște, adică de pace, cît și în vremi tulburi. În timp de pace, moșii și-au transmis — prin ritmul și bătaile modulate ale tocii cu ajutorul a două ciocănașe, — vești. La bătaia toacei, cei aflați departe, aflau cîte de toate, fie de la nevasta, care anunța că a pornit cu mîncarea, fie de la iubita, care își anunța flăcăul ales că tresaltă de bucuria de a-l vedea. În schimb, acel aparat primitiv, — dar meșteșugit, era un fel de transmițător de tip „Morse“, cu care, moșii și-au comunicat, de la mari distanțe, **poruncile** lui Avram Iancu, ori veștile, pe care, tribunii săi, i le făceau cunoscute, cu maximă precizie bătute în toacă, după un cod dinainte stabilit, — astfel, ca mesajele să nu fie interceptate decît de către cei cărora le erau destinate.

Azi, toaca de lemn, și tulnicele, sînt folosite numai la sărbători. Sub bagheta nevăzută a privirilor Elenei Pogan din Vidra de Sus, tulnicăresele din comuna natală a lui Avram Iancu, anunță deschiderea festivă a marilor spectacole și sărbători ale întregii țări. Străbunele

⁸ Cloica Sabin, *Esteticul în concepția despre frumos a românilor și Țara Moșilor*, (Lupsa, 1973). Lucrare de licență, la Facultatea de Filozofie din Cluj. Mss. dactilografiat.

acestora, au deschis festivalul Centenarului nașterii lui Avram Iancu, la Cîmpeni, Vidra și Țebea; la deschiderea festivităților din satul Hordou, cu prilejul Centenarului nașterii lui George Coșbuc; la marea sărbătoare de la Blaj, cu prilejul sărbătoririi împlinirii a 125 de ani de la revoluția din 1848.

Recuperăm o altă tradiție, care s-a pierdut în anii după cel de-al doilea război mondial. Ea se referă la crucile de piatră — cioplite de meșterii zidari din Sohodol, — și așezate spre amintirea celor căzuți în anii războaielor lui Horea, la 1784 și a revoluției din 1848, pe care, iobagii au săpat adînc în piatra dură, în cirilice, cîteva cuvinte, și anii, — pe trei „1784“ iar pe patru „1848—1849“. Bătrînii satului, oricîte ori treceau pe drumul de pe Dealul Beseacănului, de la Hitioanu, pînă la Bocășel, îngenunchiau și aminteau jertfa celor căzuți, pe aceste meleaguri, în lupta cu vrășmașul. Mai firziu, dascălul satului, conducînd pe ultimul drum pe veteranii satului, oprea în dreptul acestor monumente, lăsînd morțul așezat cu fața îndreptată spre inscripție, și după o plecăciune adîncă, se îndreptau spre țintirim. Aceste cruci, au fost așezate la Dealul Serbinei spre Poiana Sohodolului, „La Țapu“, „La Pitula“, „La Tăuri“, „La Virful Citerii“, și „La Cruce pe Bocășel“. Arta cu care au fost cioplite, dovedea că sohodolenii știau acest meșteșug desprins din moși strămoși, și ele, constituiau un act artistic.

Arta motilor s-a materializat și în confecționarea tunurilor din lemn de cireș,⁹ folosite în lupte de tabăra lui Avram Iancu în 1848—1849. Ioan Sterca Șuluțiu din Cărpiniș, — tribunul care a condus luptele pe Dealul Curăturii, — este considerat făuritorul artileriei românești, iniția artilerie populară românească. Tradiția orală, ne transmite informația, că Avram Iancu ar fi luat legătura cu doi meșteri sohodoleni, tîmplarul Gheorghe Ioan Furdui a lui Gheorghe,¹⁰ și fierarul Nicola Nicolae Nicoară a Birlii zis a Ursului,¹¹ primul care a confecționat țevile de tun, din lemn de cireș, și afetul de tun din lemn de ulm, și roțile din obede de frasin și paltin, iar al doilea, care le-a înfierat, punîndu-le centură de fier, ca să „ție“ și să nu se zdrobească lezne. Acesta ar fi meșterit și „paturi“ de pușcă și pistoale, trăgătoare, la țevi metalice, procurate de oamenii din tabăra lui Iancu, pentru luptă.

Tradiții culturale.

Se știe că, în timp ce Avram Iancu și tribunii săi, dezbăteau problemele păcii și împăcării, — cu trimisul lui Ludovic Kossuth — conducătorul revoluționarilor maghiari, la Abrud, — maiorul Eméric Hatvany,¹² a atacat prin surprindere orașul. Nu este locul aici, să ne oprim asupra vărsărilor de sînge frățesc, provocate de intervenția premeditată a acestuia, cu complicitatea și ordinul ascuns al comandantului lor

⁹ Șuluțiu Sterca Iosif de Cărpiniș, *Memorii* (I—VI); Sibiu, 1877—1910.

¹⁰ Furdui Vasile, *Date biografice despre Avram Iancu*. Mss. autograf., colecția Titus Furdui, Cluj.

¹¹ Informator Romulus Furdui, din com. Sohodol, a lui Gheorghe Cătănețel (Cătănă); ambii decedați, primul în 1973, la Lupeni, în vîrstă de 72 ani.

¹² Dragomir Silviu, *Avram Iancu*, București, 1924, Ediția 1965, p. 163—171.

suprem, nici ale imensității tragice trăite de moșii, care depuseseră armele jos, se credeau în afara oricărui pericol, dînd crezare cuvintelor lui Ioan Dragoș. Au discutat-o pe larg istoricii, și au consemnat-o documentele istorice. Acelaș procedeu l-a folosit și Lemeny, cînd așa cum precizează și Karl Marx ¹³ „Acest ținut al minelor (centre : Zlatna, Turda, Abrud), deveni centrul adevăratului război național“. Ostilitățile încetaseră ¹⁴ și moșii încrezători aprobau propunerile de pace, dar au plătit scump această sinceritate. Odată dezlănțuite, actele de oprimare, au dus la disperare și au pus din nou mîna pe lănci, furci, coase, puști și tunuri. Ei înțeleseseră încă de pe vremea lui Horea, necesitatea înfrățirii dintre oprimații români și maghiari, socotind că luptele fratricide, dintre cei exploatați și nedreptățiți, sînt aducătoare de mari prejudicii cauzei lor comune, de aceea dintru început, ei au găsit cele mai simple căi de apropiere, de unire în luptă, împotriva dușmanului comun : exploatatorii. Muncitorii și țărani români și maghiari, din ținutul Abrudului, și-au unit încă de la început forțele în luptă. O unguroaică, l-a vestit pe Avram Iancu, că este în primejdie, anunțîndu-l să părăsească imediat orașul, dacă vrea să scape cu viață. Numai avuții șovini s-au desolidarizat de lupta pentru dreptate socială și libertate națională, făcînd pact cu rebelii maghiari.

Numai după ce s-au văzut înșelați, convinși de atrocitățile comise de armata pusă pe răzbunare a lui Emeric Hatvany, s-au ridicat din nou la luptă, după ce depuseseră armele. Astfel se explică faptul, că aflăm în versurile populare ale octogenarului veteran de război, Vasile Furdui a lui Nicolae din com. Sohodol-Cimpeni, poezie știută din bătrîni, care zice în „Cîntec despre Avram Iancu și lăncieri săi din comuna Sohodol“ așa :

„Pace-așa ar fi frumos
Să punem toți armele jos“
sau
„Nu lovirăți măi firtați
Că noi toții sintem frați,
Voi maghiari și voi români
Aici toți să fim stăpîni
Noi cei cari trudim din greu
Să zdrobim dușmanul rău
Ce osîndă ne-or adus
Și în furci pă toți ne-o pus“

Simțămintele de înfrățire împotriva vrajbei și oprimării sociale, împotriva asupririi naționale, i-a călăuzit pe moși de-a lungul veacurilor.

¹³ Marx Karl, *Insemnări despre români (Manuscrise inedite)*. Publicate de... A. Oțetea și S. Schwann, București, 1964, p. 146.

¹⁴ Mihalache Marin, *Avram Iancu*. București, 1968, p. 78—83. (Fii ai neamului românesc).

Rosetti R., *Un episod din anii 1848—1849 în Transilvania. Apărarea Munților Apuseni în primăvara și vara anului 1849*. În „Anuarul Institutului de Istorie Națională“ din Cluj, 4/1920—1927.

Pascu Ștefan, *Avram Iancu. Viața și faptele unui erou și martir*, București, 1972, p. 184—185.

În 1848, și-au materializat aceste năzuințe în chemarea în rîndurile le îndemnîndu-i la luptă pe toți locuitorii acestor ținuturi, fără deosebiri de naționalitate și „religie“. Aceste simțăminte, — adevărate principii internaționaliste, — s-au concretizat într-o comună luptă de clasă. În trezările aici, înalta răspundere internaționalistă a insurgenților lui Avram Iancu, care a caracterizat aspirațiile umaniste-revoluționare în 1848, considerînd că nu pot fi justificate conflictele militare între cei exploatați. Avram Iancu spusese răspicat, încă în timpul desfășurării lucrărilor Dietei Transilvănene din Cluj, că între cei oprimați și cei ce oprimă, în cazul dat, nu poate hotări, decît așa cum a încercat-o Horea, „cu lancea“. Aceasta n-a însemnat că Avram Iancu s-a referit la poporul maghiar oprimat — dimpotrivă, — el s-a alăturat maghiarilor cu tot entuziasmul său sincer, pentru traducerea în viață ale principiilor de umanitate, pentru toate naționalitățile din Transilvania.¹⁵

Cît de actuale sînt aceste versuri populare, citate mai sus, o subliniază plener vremurile pe care le trăim, în lumina idealurilor revoluționare ale poporului român, care, la 1848, în Țara Moșilor, a apărut cu prețul vieții, nu numai pămîntul țării, dar și cele mai înalte principii revoluționare ale umanismului românesc dintotdeauna.

Un act de cultură, care se remarcă generalizat în acest colț de țară, îl formează prețuirea creației populare. Cercetătorii științifici, au găsit aici variante ale „Mioriței“,¹⁶ ale „Baladei lui Pinteza Viteazul“,¹⁷ ale „Doinei lui Vasile Lucaciu“. Totodată, s-au păstrat aici și nenumărate variante ale „Doinei lui Iancu“, ale versurilor „Pe Dealul Feleacului“, și altele. Dintre cei care au cules folclor legat de anul revoluționar 1848 și de personalitatea lui Avram Iancu, se numără și Vasile Stan — absolut al facultății de litere de la Universitatea din Budapesta — și nepotul său, prozatorul Ion Stan Arieșanu, autorul unei piese de teatru, — azi pierdută, — intitulată „Moșii“, în care erau readuse și dezbaterile, evenimentele de la 1848 în Țara Moșilor, și în care, este prezentată într-o lumină viabilă-nouă, Avram Iancu.

Merituoasă este și va rămîne, cartea „Iancule ce mîndru ești“ scrisă și redactată în colaborare cu V. Copilu-Cheatră și Romulus Felea, tipărită de Comitetul de cultură și artă a județului Alba, — în care, folclorul și investigația istorico-socială își dau un loc de fericită restituire literară, desgropînd ineditul și scoțîndu-l la lumina sacră a timpului

¹⁵ Pascu Ștefan, *op. cit.* p. 149.

¹⁶ Șpan Mircea, *Miorița în Munții Apuseni*. (Baia de Arieș, 1971). (Comuna care ținută la Baia de Arieș, cu prilejul sesiunii organizată de Subfiliala Abrud-Cîmpeni, închinată centenarului „Nicolae Iorga“, în 1971, la Baia de Arieș).

¹⁷ Sima Grigorie, *Izvor de bună stare sau mai multe sute de îndreptări povește scurte și practice...* Ediția II. Sibiu, 1898.

Felea Romulus, *Un folclorist moș uitat Grigore Sima a lui Ion*. (Abrud, 1966). Comunicare ținută la Abrud, în cadrul sesiunii științifice organizate de Societatea de istorie Subfiliala Abrud-Cîmpeni.

¹⁸ Furdui Titus, *Doina lui Vasile Lucaciu*, într-o culegere manuscrisă a lui Vasile Stan din comuna Șohodol (Cluj 1973). Comunicare pentru sesiunea organizată de Subfiliala Abrud-Cîmpeni, la Poșaga, în 1973. (Mss. dactilografiate).

¹⁹ Copilu-Cheatră V. și Romulus Felea, *Iancule ce mîndru ești*. Alba Iulia, 1972. (Tipărită cu prilejul împlinirii a 100 ani de la moartea lui Avram Iancu).

nostru. Lucrarea a fost dedicată comemorării centenarului stingerii din viață a lui Avram Iancu.

Tot un autentic act de cultură, trebuie considerat și faptul că moșii, încep marea sărbătoare a nunții, cu „Marșul lui Iancu“. Semnificativă rămîne datina, ca atunci cînd doi își leagă viața într-un singur tot, omagiul veseliei lor, este adus Regelui Munților, Craiului lor, a cărui amintire este de fiecare dată, cu fiecare nuntă, reactualizată. Cît de puternic a fost imprimată în memoria secolului, la țaranii din Țara Moșilor, revoluția de la 1848, se poate vedea și din această tradiție. Parcă aducîndu-și aminte de sutele de mii de morți, rămași pe cîmpul de luptă, fiecare pereche de moși, parcă ar sublinia tacit în gîndul lor :

„Eroi au fost eroi sînt încă
Și-or fi în neamul românesc
Că ruți ca din tare stîncă
Românii ori și unde cresc“.

Iar alaiul începe ferm, într-un iureș de bucurie și stăpînire de sine, ca și cum Avram Iancu ar fi în „Cîmpia Libertății“ de la Blaj, reproducînd coborîrea peste dealuri a lăncierilor lui de odinioară :

Astăzi cu bucurie, românilor veniți
Pe Iancu în Cîmpie, cu toți să-l însoțiți !

Momentele istorice, trăite de moșii contemporani lui Avram Iancu, îndreptîndu-se spre Blaj, strănepoții lor de azi ca și părinții lor, le re-trăiesc cu fiecare nuntă. Fiecare moș se consideră strănepot a lui Horea, și nepot de a lui Avram Iancu.²⁰

Tradiții istorice.

Istoria, precum și trecutul istoric al moșilor, au fost scoase în zilele noastre într-o lumină nouă. Întreagă presa noastră, a consemnat împlinirea a 100 de ani a revoluției de la 1848, împlinirea a 100 de ani de la moartea lui Avram Iancu. Moșii, au participat la festivitățile de la Blaj, prilejuite de împlinirea a cinci pătulare de veac, de la revoluția din 1848. Istoricii au scris articole, referindu-se la Țara Moșilor, la Avram Iancu. Ar fi desigur prea mult, ca aici, să evocăm trecînd în revistă toate evenimentele istorice petrecute în Munții Apuseni ai Abrudului. Parcă totul ar fi fost spus, și cu toate acestea, inepuizabile rămîn semnificațiile istorice, legate de străbunii direcți ai moșilor. Oare totul a fost spus ? Se știe totul despre ceea ce s-a petrecut în legendara „Țară a țarilor“, Țara Moșilor ? Răspunsul nostru este : nu. Mai sînt încă multe de descoperit, încă multe de scos la lumină. Iată cîteva „inedite“ cunoscute de toată lumea.

Se știe că moșii și-au considerat partenerile lor de viață egale în drepturi, așa cum și strămoșii lor daci și-au tratat femeile. S-ar putea

²⁰ Informatoare, văduva Ana Furdui a lui Nicolae din comuna Sohodol, decedată în 1956, în vîrstă de 78 ani.

spune, că dacii, sau străbunii acestora, au avut față de femeie principii împămîntenite, — poate chiar și scrise, — cel puțin similare cu cele ale hitiților, în această privință, și că ele s-au păstrat, pînă la vremile la care se referă Florian Aaron în a sa „Istorie a românilor“, nealterate.

Femeile, i-au ajutat pe insurgenții lui Horea, Cloșca și Crișan, precum și pe revoluționarii din tabăra lui Avram Iancu la 1848—1849, să cîștige biruințele asupra cotropitorilor, participînd la luptele grele purtate de aceștia, întru apărarea pămîntului strămoșesc, și au cultivat, în mintea pruncilor lor, simțămintele omeniei, de dreptate socială și libertate națională. Moților nu le-a fost necunoscută victoria de la Posada. Astfel, că femeile din Țara Moților, au luptat și cu arma în mîini, cu furcile de fier și coasele, alături de soții, frații sau părinții lor.

Dar așa cum în Țara Românească, la 1848, au existat femei, printre care, istoria ne-a păstrat, actele de curaj și patriotism ale Anei Ipătescu, și moții se pot mindri cu faptul, că la 1848, au existat atîtea femei eroine, care au căzut pe cîmpul de luptă, chiar dacă multe din ele au căzut în casele lor, din vetrele și așezările rase de pe fața pămîntului în acești ani, apărîndu-și „sărăcia și nevoile de neamul“, pregătînd, acasă alimentele de care, luptătorii lui Avram Iancu, aveau nevoie.²¹

Dintre aceste femei, care au condus pe bărbații și țărăncile din Munții Apuseni în luptă, a fost și Pelaghia Roșu din Mărișel, județul Cluj.

Fiica unui țaran iobag, știutor de carte, dascăl în sat, care se în-deletnicea și cu cititul cărților, Pelaghia, a fost unicul copil al familiei. Tatăl său, era persecutat de faptul că singurul lui copil era o fată și nu băiat, dar să ne amintim, că această copilă, mai tîrziu mamă, a patru eroi căzuți în luptele din 1848, s-a purtat mai mult decît bărbătește, în înceștarea de la Fîntînele, devenind eroina principală a moților, în anul de flăcări revoluționare din Țara Moților, în 1848—1849.

Din anii copilăriei, Pelaghia Roșu, a cunoscut suferințele poporului său. Asculta cu interes orice povestire legată de întîmplări cu privire la trecutul de luptă al moților, spuse de bătrîni satului care participaseră ei, sau părinții lor la răscoala lui Horea în 1784, precum, îi plăceau nespuse de mult, snoavele și basmele românilor, auzite prin torcării. De la mama sa a învățat să citească pe cărți vechi iar de la tatăl său, să scrie corect românește, cu litere latine.

Așa se explică faptul, că profitînd de împrejurarea că doi iobagi legați fedeleş de un stîlp în ograda casei părintești, Pelaghia i-a dezlegat, în timp ce jandarmii, înfulecau cu poftă bucatele puse de părinții ei pe masă. Desigur, pentru fapta sa, a fost arestat tatăl — bănuie că el ar fi dat poruncă fetei sale, ca celor doi lăsați fără supraveghere, — să le dea libertatea; un copil nu ar fi avut motive s-o facă, și n-ar fi îndrăznit s-o facă. Trecîndu-l pe poarta ogrăzii, tatăl și-a liniștit fiica îngrozită, cu un zîmbet, care-i aproba fapta.²²

²¹ Informatoare Elena Sofia Furdui, (fiica cea mare a meșterului Nicola Avram Nicoară a Bărliei, zis și a Ursului, din comuna Sohodol, județul Alba, zis și Avramul Culi Bărliei), în vîrstă de 78 ani.

²² Copilu-Cheatră V. Pelaghia Roșu. În „Calendarul Detunata“, Zlatna, 1945.

Înzestrată cu o memorie de-adreptul neobișnuită, Pelaghia povestea cele citite în cărțile găsite în casa părintească „Istoriia a Alexandrului celui Mare”,²³ „Istoria Syndipii filozofului”,²⁴ și „Istoria pentru începutul românilor în Dachia” a lui Petru Maior,²⁵ vădind o matură înțelegere ale celor ce le citea, o pătrundere ascuțită a semnificațiilor istorice a poporului român. Cărțile lui Gheorghe Șincai și Samuil Micu, precum și „Supplexul”, îi erau de asemenea cunoscute, dar mai ales se mîndrea nespus de mult, că românii au o origine nobilă, că au un grai atît de frumos și viguros, care poartă în el nu numai exprimări clare, dar și o adîncă înțelepciune milenară. Era însă îndurerată de asprimea și nedreptățile pe care acest popor a trebuit să le îndure, și nu-și putea convinge creerii, că poate fi drept un hotar despărțitor prin mijlocul țării, care să-i înstrăineze pe românii de aceeași lege, unii de alții, cînd ei și țara erau una, atît cei de dincolo, cît și cei de dincoace de Carpați.²⁶

Înscrisă de tatăl său, la un institut de fete budapestan, Pelaghia Roșu a dat cele mai corecte răspunsuri la limba maghiară, ministrului instrucțiunii maghiare, care venise personal într-o inspecție inopinată. Făcuse această „cinste” elevelor, care, cu excepția româncei din Mărișel, erau toate de viță nobilă.

Impresionat de claritatea și precizia răspunsurilor, exprimate într-un chip și-o intonație de-a dreptul seducătoare, captivantă, dînd dovadă că stăpînește în mod desăvîrșit limba maghiară, ministrul a felicitat-o întinzîndu-i și o monedă de aur. (Și lui Avram Iancu, i s-a oferit cu prilejul unui examen, pentru răspunsurile sale strălucite, o monedă de aur, drept premiu). Aceasta pentru că, celelalte colege ale ei, pe lîngă faptul că nu au dat răspunsurile așteptate, dar manifestaseră evidente semne de semeție pline de îngîmfare, subliniindu-și originea lor grofcescă.

Intrigat de fudulia colegelor acestei fete modeste, ministrul a întrebato din ce familie nobilă maghiară se trage, la care Pelaghia Roșu, i-a răspuns, că nu se trage dintr-o familie nobiliară, precum nu este nici maghiară, ci este fiica unui iobag român plin de virtuți nobile, din Țara Moților.

Consternat, ministrul reproșîndu-le fetelor de nobili, că o țărancă valahă le-a depășit în purtare și la învățătruă, a părăsit sala de clasă, fără să le salute măcar.²⁷

²³ *Istoria a Alexandrului celui Mare*, Sibiu, 1794, tipărită cu cheltuiala lui Simion Pantea, vicecăpitan a lui Horea în 1784, din Sălciua de Sus pe Arieș, jud. Alba. Vezi și Bianu Ion, Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, vol. II București, 1910, p. 365—366.

²⁴ *Istoriia Syndipii filozofului...*, Sibiu, 1802. Tipărită cu cheltuiala lui Simion Pantea din Sălciua. Vezi și Bianu Ion, Nerva Hodoș și Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche*, vol. II, București, 1910, p. 434—435.

²⁵ Maior Petru, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*. Buda, 1812. Vezi și Bianu Ion, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. III, București, 1913, p. 57—58.

²⁶ Informatoare Victoria Doruța Nicoară, fiica cea mică a meșterului sohodolean Avramul Culiș Bârlîj zis a Ursului, decedată în 1963 în vîrstă de 64 de ani.

²⁷ Informatori Vasile Furdui a lui Nicolae în vîrstă de 81 ani și Valeriu Valerian Valeri Nicoară, fiul meșterului Avramul Culli Bârlîj decedat în 1965 în vîrstă de 64 de ani.

Nu la prea mult timp după această întâmplare, avea să-i urmeze o alta. Nu se stinsese ura colegelor împotriva ei, când Școala pregătise o festivitate în cinstea contelui revoluționar Vasvari. Întreg Colegiul de fete, îl aștepta în sala de dans, unde avea să fie sărbătorit înaltul oaspete. Fiecare elevă, era însoțită de părinții ei, care purtau emblemele nobiliare, evidențindu-le ca să fie observate. Totul trebuia să se desfășoare într-o solemnitate demnă pentru vremuri viitoare. După un discurs, de bună primire, contele era invitat să deschidă balul, invitând la dans pe cea care o alegea singur. Fiecare fată dorea ca ea să fie înția, și sala întreagă, după terminarea elogiilor aduse faptelor revoluționare ale contelui, trăia momente de înaltă tensiune și neastâmpăr. Toți erau țintă cu ochii la contele tânăr și bine dispus, arzând de nerăbdare, ca el să se îndrepte spre locul unde se află **emblema** lor. Contele a observat o fată neînsoțită, într-o latură mai puțin vizibilă, și s-a îndreptat spre Pelaghia Roșu, spre marea indignare a colegelor ei.

Când Pelaghia a refuzat invitația la dans, arătând și motivele pentru care, un conte cu starea lui socială și gradul și educația pe care o are, stupefiat că fata era o țărăncă valahă, încercând să-și acopere „gresa” de a nu se fi informat mai dinainte, și că totul ar fi fost o împrejurare normală, a insistat să-i impună fetei voința lui. Pelaghia simțind, că într-adevăr nu simțămîntul de responsabilitate îl face să insiste, mai știind și cele pătimate în urma inspecției ministrului, de la colegele sale, și-a menținut poziția, refuzând categoric să danseze. Infuriat, contele care nu-și putea acoperi obrazul de rușine, că a nimerit la o țărăncă valahă, care, la fel ca și ministrul nu bănuia că se poate permite să pătrundă colo, a palmuit-o cu minie.

Privindu-l țintă, și plină de demnitate, Pelaghia l-a măsurat de sus pînă jos, i-a întors spatele, și în acea seară, — deși tatăl său cheltuisese mult ca ea să fie primită acolo, — a părăsit pentru totdeauna, afiț sala dar și colegiul, întorcîndu-se acasă la tatăl său, rămas și el singur.²⁸

Riposta, i-a dat-o Pelaghia Roșu, în 1848, la Fîntînele, acolo, unde, după cum ne informează Iosif Sterca Suluțiu, contele Pal Vasvari ar fi spus : „dacă aș fi un lord englez, aș veni aici la Fîntînele, și aș rămîne pentru totdeauna”.²⁹ În urma luptelor de apărare a Țării Moților, armata condusă de conte sosită aici să înăbușe revoluția moților, a fost sfărîmată, pierind și comandantul ei, care se angajase într-o acțiune antipopulară, antiumană, antirevoluționară.

Tradiții științifice.

Desigur, nu se va putea vorbi despre toate, în acelaș timp, nu ne vom putea opri numai la cele din 1848. Este necesar să facem o legătură, mai ales între acele de la 1848, și cîteva precedente.

²⁸ Informator Romulus Furdui a lui Gheorghe Cătăneț din Sohodol, județul Alba, strănepot al Rafilii Șortan, înrudită cu familia Mariei Gligor din Vidra de Sus, decedat în 1972, în vîrstă de 78 de ani, la Lupeni.

²⁹ Suluțiu Iosif Sterca din Cărpiniș, op. cit.

Manuscrisul, — publicat numai în 1969³⁰ — a lui Samuil Micu „Scurtă cunoștință a istoriei românilor“, a fost început în anul răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, 1784. Acest manuscris, poartă semnătura unui intelectual român moț din Cîmpeni, Joanne Patiția,²⁸ care l-a avut în 1832. Din familia Patiția, s-a ridicat Rubin Patiția,³¹ care l-a avut revoluția din 1848, și perioada memorandumului. În acest manuscris, Samuil Micu, relatează, că Andrei din Cărpiniș și Niculiță din Abrud, au tradus „pre Telemac“ și „alte căzării de pre slovenie“. După cum se poate vedea, încă înainte de evenimentele din 1784, intelectualii români, cunoșteau cartea lui François de Salignac de la Mothe Fénelon „Aventures de Télémaque“, carte pusă la index de autoritățile papale. Ea fusese tradusă fie din italiană, fie chiar din franceză.³²

După obiceiul marilor artiști din Europa, și Horea și-a lăsat semnătura sa.³³ tăiată în monumentul arhitectonic, „Biserica din Cizer“, ca dovadă că el a construit-o.³⁴ Este singura sa semnătură autografă care a supraviețuit măsurilor de împilare și atroce vînătoare, împotriva a tot ceea ce a rămas de la el.³⁵

Alte două lucrări, referitoare la anul revoluționar 1848, elaborate de intelectualii moți în trecut, reprezintă expresia permanentei preocupări de a ține trează conștiința ideilor de dreptate socială și libertate națională, materializată în anii revoluției, a jertfelor aduse de poporul român din Țara Moților. Prima este o „Scurtă descriere a evenimentelor din Munții Apuseni ai Transilvaniei în anii 1848, începînd de la martie pînă în octombrie aceluiaș an de Simion Balint în Roșia de Munte. 1852. mai 8“,³⁶ care a rămas în manuscris. Acesta se află în fondul de Manuscrise de la Biblioteca Academiei Române, sub numărul 1060; a doua, este „Monografia orașului Cîmpeni“,³⁷ — o monografie istorică,

³⁰ Micu Samuil, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, 1969.

³¹ Micu Samuil, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, (f. 1.) [1784—1800], (Ms. rom. Secția de Manuscrise și carte rară Serviciul Colecții Speciale a Bibliotecii Academiei RSR, Filiala Cluj, cota 67).

³² Furdul Titus, *Contribuții privitoare la ediția italiană a cărții lui François de Salignac de la Mothe Fénelon Aventures de Télémaque folosită la traducerea ei în limba română de Petru Maior* (Cluj, 1971). (Comunicare făcută la sesiunea organizată la Cîmpeni în 1971, de către Societatea de istorie Subfiliala Abrud—Cîmpeni, închinată împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Petru Maior. Ms. dactil.

Furdul Titus, *Samuil Micu de Sad, Inițiul istoric român care a alcătuit o listă de tipărituri românești vechi*. (Cluj, 1973). (Ms. dactilografiat).

³³ Prodan David], *Horea înainte de răscoală*. În *Omagiu lui P[etre] Constantinescu Iași, cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, București, 1965, p. [237] — 338—343.

Butură Valeriu, *Biserica din Cizer*. În „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei“, Cluj.

Furdul Titus, *Contribuții la cunoașterea umanismului lui Horea (Considerații asupra unor aspecte istorice ale umanismului lui Horea)*. (Cluj, 1970). (Comunicare făcută la Sesiunea de la Abrud, în 1970, organizată de Societatea de istorie Subfiliala Abrud—Cîmpeni).

³⁴ Prodan David și Butură Valeriu, *op. cit.*, p. 342 (I).

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Pompiliu Teodor, *Avram Iancu în memorialistică*, Cluj, 1972, p. 227.

³⁷ Vezi scrisoarea lui Petre Ioanete din Cîmpeni, trimisă lui Ion Micu Moldovan la 12 octombrie 1891, (cota 3633, Arhiva Istorică a Serviciului Colecții Speciale ale Bibliotecii Academiei RSR, Filiala Cluj) și cea din noiembrie 1898, referitoare la *Amintiri personale începînd din 1860*. (Cota 3634, Arhiva istorică).

referitoare la evenimentele de la 1848 și 1849, petrecute în orașul istoric de pe Arieș, și comunele Sohodol și Certeje, care-i erau anexate, scrisă de Petre Ioanete din Cîmpeni,³⁸ fost tribun de a lui Iancu, și învățător în această localitate. Din nefericire, această lucrare, — trimisă de autor lui Ion Micu Moldovan, s-a pierdut, și azi nu avem din ea decât mențiunea autorului, aflată în scrisorile dascălului blăjan, care și-a făcut însemnările sale, privitoare la Revoluția din 1848, după informațiile găsite în această, — se poate constata — deosebit de prețioasă monografie istorică. Desigur, în ea, s-au aflat prețioase relatări și la alte evenimente, în alte zone în care s-au desfășurat luptele motiilor, cum sînt cele de la Ponorul Rămețului, Mihăileni, Cerbu, Bucium, pe care, le-a folosit apoi și Alexandru Papiu Ilarian și Gheorghe Barițiu. Ion Micu Moldovan, din Moldovăneștii Arieșului³⁹ a scris cel dintîi manual didactic, pentru învățămîntul românesc în care a introdus evenimentele de la 1848, și numele lui Avram Iancu,⁴⁰ pentru a fi predate ca lecții, elevilor români. Onoarea acestui pionierat îi revine acestui moț, — deci tot unui moț.⁴¹

Nicolae Nicoară a Birlii, în deceniul răscoalei lui Horea, sau poate în celălalt imediat următor, și-a semnat numele pe o copie a „Psaltirii în versuri“ a lui Dosoftei, aflîndu-se în închisoarea din Zlatna. Ioan Pleșa, într-o lucrare a sa, publicată recent în revista „Apulum“, susține că deținutul politic din comuna Sohodol-Cîmpeni, ar fi copiat-o singur.⁴²

Alexandru Sterca Suluțiu de Cărpiniș, a scris celebra sa lucrare „Historia Horii și a poporului român din Munții Apuseni ai Ardealului“,⁴³ iar nepotul său, Iosif Sterca Suluțiu, autorul celor șase „părți“ ale unor „Memorii“ privitoare la Țara Motiilor, la evenimentele din 1784 și 1848, a scris cel dintîi, o monografie documentată „Biografia lui Avram Ian-

³⁸ Lupașcu Dumitru, *Un tribun de la 1848 — Petre Ioanete*, (Baia de Arieș, 1972). (Comunicare făcută la sesiunea de comunicări organizată de Societatea de istorie Subfiliala Abrud-Cîmpeni, la Baia de Arieș, 1972, cu prilejul aniversării a 25-a aniversări a Republicii Socialiste România). Ms. dactilografiat.

Lupașcu Dumitru, *Necesitatea istorică a monografiilor comunale, cerință istorico-științifică pentru cunoașterea tradițiilor înaintate de civilizație și cultură a poporului român. Monografii istorico-geografice din Țara Motiilor*. (Baia de Arieș, 1973). (Comunicare făcută la Sesiunea organizată de Societatea de istorie Subfiliala Abrud-Cîmpeni, în comuna Poșaga, județul Alba) Ms. dactilografiat.

³⁹ Mărgineanu Nicolae, *Moldovănuț — portret psihologic*. (Cluj, 1970). (Comunicare făcută la Sesiunea organizată de Societatea de istorie Subfiliala Abrud-Cîmpeni, în 1970 la Abrud). Ms. dactilografiat.

⁴⁰ Furdui Titus, *Primul manual de istorie destinat învățămîntului românesc, în care au fost introduse pentru întîia oară evenimentele de la 1848—1849, și numele lui Avram Iancu*, (Cluj, 1972). (Comunicare făcută la sesiunea organizată la Baia de Arieș, în 1972, de Societatea de istorie, Subfiliala Abrud-Cîmpeni, în cinstea celei de a 25-a aniversări a Republicii Socialiste România). Ms. dactilografiat.

⁴¹ Mărgineanu Nicolae, *op. cit.*

⁴² Pleșa Ioan, *Tipăriturile românești vechi, din fostul comitat al Albei Inferioare*, în „Apulum“, Albia Iulia, XI 1973.

⁴³ Suluțiu Alexandru Sterca de Cărpiniș, *Historia Horii și a poporului român din Munții Apuseni ai Ardealului* (f. 1), 1860, Ms. rom. 58 f. 248—276v. la Secția de Manuscrise și carte rară a Serviciului Colecții Speciale ale Bibliotecii Academiei RSR, Filiala Cluj. Pompiliu Teodor, *Avram Iancu în memorialistică*, Cluj, 1972, p. 85—100.

cu".⁴⁴ Un al doilea moț, care a scris o relatare despre viața lui Avram Iancu, a fost scriitorul Alexandru Ciura din Abrud, pe care a tipărit-o în 1924, cu scopul de a se aduna un fond pentru statuia marelui revoluționar român din Țara Moților, din Vidra de Sus, cu prilejul centenarului nașterii sale.

Florica Ciura-Ștefănescu, a închinat lui Avram Iancu, și evenimentelor de la 1848, versuri însuflețite de un înalt patriotism.⁴⁵

Mergînd pe linia înaintată a activității științifice desfășurată de ASTRA în Țara Moților, Societatea de științe istorice Subfiliala Abrud-Cîmpeni, a desfășurat o intensă activitate⁴⁶ organizînd nenumărate sesiuni de comunicări științifice, dintre care, una, la Abrud, în 1948, închinată împlinirii a 100 de ani de la Revoluția din 1848; alta, tot la Abrud, în 1969, închinată împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui Nicolae Bălcescu; o a treia, și a patra, în 1972, una la Vidra de Sus, — comuna natală a lui Avram Iancu, și alta la Abrud, închinată comemorării a 100 de ani de la stingerea din viață a martirului erou român moț. O alta, tot legată de aceste evenimente, în 1973, la Cîmpeni, închinată împlinirii a 125 de ani de la revoluția din 1848.

Referitoare la anul revoluționar 1848 și la personalitățile istorice revoluționare din Țara Moților, — comunicări susținute în cadrul acestei societăți, — sînt următoarele: Acad. Ștefan Pascu „Avram Iancu — Craiul Munților“; „Spiritualitatea daco-romană în cultura moților“; dr. Dumitru Braharu (Secretarul Societății de istorie Filiala Cluj) „Două eroine luptătoare revoluționare ale moților — Pelaghia Roșu și Ecaterina Varga“; „Tribunii din Cîmpeni ai lui Avram Iancu“, „Tribunul lui Iancu, Ioan Sterca Suluțiu“. „Ecaterina Varga, — luptătoare pentru drepturile românilor din Munții Apuseni“; dr. Aurel Decei (Institutul de istorie „Nicolae Iorga“ din București) „Iudita și Ilie Măcelariu în trecutul istoric al Abrudului“; prof. Dumitru Lupașcu (Directorul liceului teoretic din Baia de Arieș, Președintele Societății de istorie Subfiliala Abrud-Cîmpeni) „Un tribun moț din tabăra lui Avram Iancu, învățătorul din Cîmpeni Petre Ioanete, și activitatea sa didactică“, „Un tribun de la 1848—1849 — Petre Ioanete“; Victor Mesaroș (Director al liceului Horea, Cloșca și Crișan din Abrud) „Acțiuni de radicalizare în lupta de eliberare a românilor din Transilvania, după revoluția din 1848“, „Documente inedite privitoare la confecționarea de arme la Baia de Arieș, în 1848—1849“, „Din activitatea Societății de lectură Abrud — Aniversa-

⁴⁴ Suluțiu Iosif Sterca de Cărpiniș, *Biografia lui Avram Iancu*, Sibiu, 1897, p. 43.

Furdui Titus, *Biografia lui Avram Iancu scrisă de Iosif Sterca Suluțiu de Cărpiniș (Notiță bibliografică)*. (Cluj, 1972). (Comunicare făcută la sesiunea științifică organizată la Abrud în 1972, de Societatea de istorie Subfiliala Abrud-Cîmpeni, închinată comemorării morții lui Avram Iancu). (Ms. dactilografiat)

Braharu Dumitru, *Prefectul Zlatnei — Petre Dobru*. (Cluj, 1972). (Comunicare făcută la sesiunea de la Abrud, a Societății de istorie Subfiliala Abrud-Cîmpeni, închinată comemorării centenarului morții lui Avram Iancu.

⁴⁵ Ciura-Ștefănescu Florescu, *Avram Iancu* în volumul *Ardealul*. Timișoara, 1943.

⁴⁶ Felea Romulus, *Retrospectivă*, Abrud, 1973, Ms. dactilografiat, 5 foi. Vezi și „Procesele verbale“ ale Societății de istorie, Subfiliala Abrud-Cîmpeni, cu sediul la Abrud și ziarul „Unirea“ din Alba Iulia între 1956—1973.

rea a 25 de ani de la revoluția din 1848 (1973)“; prof. **Romulus Felea** (Secretarul Societății de istorie, Subfiliala Abrud-Cîmpeni) „Avram Iancu în scrierile lui Alexandru Ciura“, „O inscripție pe o carte veche românească privitoare la luptele de pe Valea Cerbului, din 1849“; lector univ. **Constantin Rusu** (Institutul Politehnic Cluj, Catedra Socialism) „Elemente de filozofie socială în gândirea lui Ioan Buteanu“, „Semnificația conceptului de libertate în concepția lui Avram Iancu“, **Alexandru Matei** (Directorul Arhivelor Statului din Cluj) „Documente despre Avram Iancu, aflate în Arhivele Statului din Cluj“; prof. **Iacob Mîrza** (Bibliograf Biblioteca Bathyaneum din Alba Iulia) „Avram Iancu elev la Regium, Gymnasium Zalathanensis (1837—1841)“, „Un raport a lui Grigore Mihail relativ la situația unor școli românești din Munții Apuseni“; prof. **Nicolae Opreanu** „Tribunul Vasile Ladislau Fodor din Bistra“; prof. **Ioan Leric** „Avram Iancu în memorialistica lui Octavian Goga“; lector univ. dr. **Liviu Botezan** „Avram Iancu exponent al dreptului poporului la înarmare în timpul revoluției din 1848—1849“; cercetător principal **Nicolae Josan** (Muzeul „Unirii“ Alba Iulia) „Avram Iancu în însemnările memorialistului Rubin Patița“, „Un valoros fiu al moșilor, memorialistul Rubin Patița“; **Ioan Bartoc** (Președintele Judecătoriei de Stat Cîmpeni) „Avram Iancu și organizarea judecătorească din Munții Apuseni în timpul revoluției de la 1848—1849“; dr. **Emil Botiș** „Craii Munților în poezia Mariei Botiș Ciobanu“; cercetător principal **Gheorghe Bodea** (Institutul de Istorie al P.C.R., Cluj) „Evenimente istorice din anii 1848—1849. desfășurate în zona Văii Arieșului — Țara Moșilor“; prof. **Mircea Todea** și **Ludovic Enea Todea** (Cluj) „O scrisoare inedită a lui Avram Iancu, scrisă în 1849, locuitorilor din comuna Poșaga, din fostul Comitat al Albei Inferioare“; prof. **Ion Frățilă** „Noi contribuții privind atitudinea imperialilor față de Avram Iancu“; **Titus Furdui** (Biblioteca Academiei R.S.R., Filiala Cluj) „Contribuții preliminare privitoare la umanismul lui Avram Iancu“, „Primul tratat de istorie, în care este menționat numele lui Avram Iancu“, „Primul manual de istorie destinat învățămîntului românesc, în care au fost introduse, pentru întia oară evenimentele de la 1848 și numele lui Avram Iancu“, „Biografia lui Avram Iancu, scrisă de Iosif Sterca Șuluțiu de Cărpiniș. Notită bibliografică“, „Evenimentele anului 1848. în poezia populară sohodoleană și a minerului pensionar octogenar Vasile Furdui“; **Titus Furdui** și **Ioan Corcheș** (judecător la Judecătoria din Cîmpeni) „Un document juridic din 1849, semnat de Avram Iancu“; dr. **Iuliu Albini** (Cluj) „Considerații medicale asupra nostalgiei lui Avram Iancu“; **Eugen S. Cucerzan** (lector univ. Catedra de socialism la Inst. Agronomic „Dr. Petru Groza“ Cluj) „Blajul, centru de gândire și de luptă națională și socială“, ș.a.m.d.

Expozițiile științifice, care au însoțit sesiunile științifice ale Societății de istorie, legate de evenimentele sau personalitățile de la 1848, sînt o altă latură a activității științifice, în Țara Moșilor. Cu acest prilej, au fost expuse manuscrise autografe ale lui Dr. Vasile Stan, prozatorul Ion Stan Arieșanu, Vasile Furdui a lui Nicolae, privitor la folclorul moșesc legat de revoluția de la 1848, cărți, și lucrări ale oamenilor de cultură și de știință ridicați din Țara Moșilor, fotocopii și fotografii, care privesc trecutul de luptă al moșilor pentru dreptate socială și libertate

națională, expuse în contextul unor obiecte de artă populară, de valoare etnografică inestimabilă.

Un alt aspect al activității științifice, desfășurată în ultimii zece ani, sînt investigațiile făcute de Dumitru Braharu din Cluj — cît timp a funcționat la Abrud ca profesor de istorie — și prof. Romulus Felea din Abrud, care, pe bază de documente istorice și tradiții orale verificate, au așezat, plăci comemorative pe multe case istorice din Țara Moților.

Poate este pentru întia oară cînd, într-o comunicare sînt măcar amintite aceste impresionante realizări. De aceea, folosindu-mă de lucrarea aflată în manuscris a prof. Romulus Felea „Case și locuri istorice din Țara Moților identificate și însemnate cu inscripții în anii 1965—1968“, reproduc textul referitor la ele. Astfel, în **orașul Abrud**, care este ei însăși un muzeu istoric autentic : 1) Casa din strada Mărășești nr. 9 „În această casă a fost sediul revoluției de la 1848—1849. Aici s-a întîlnit Nicolae Bălcescu cu Avram Iancu, și și-a scris Ion Maiorescu rapoartele. Tot aici s-a născut și a copilărit scriitorul Alexandru Ciura“. De-asupra inscripției, se află un basorelief din bronz, reprezentîndu-l pe Alexandru Ciura, adus la Abrud de la Liceul „Gheorghe Barițiu“ din Cluj, unde fusese instalat înainte de 1944. (Data dezvelirii 31 octombrie 1965) ; 2) Casa din strada Mărășești nr. 5 Placa I : „Aici a fost casa tribunului Ioan Suluțiu, făuritorul artileriei moților ; Azil în 1848—1849 a lui Alexandru Goleșcu și Barbu Iscovescu“ ; Placa II : „În acest loc, în 10 mai 1849, a căzut victimă bunei sale credințe deputatul Ioan Dragoș, venit în Abrud spre a mijloci împăcarea între Avram Iancu și Ludovic Kossuth“ ; 3) Casa din strada Mărășești nr. 9 „În casa aceasta a locuit Ion Buteanu (1821—1849), Prefect al Zarandului în revoluția de la 1848—1849, — martir al cauzei libertății naționale a poporului român“ (Data dezvelirii : 1967) ; 4) Casa din strada Minerilor nr. 3 „Aici, în casa viceprefectului Ioan Boeru, primar al Abrudului în 1848—1849, au avut loc la 6 mai 1849, ultimele tratative de împăcare dintre Ioan Dragoș, — trimisul lui Kossuth și Avram Iancu“. (Data fixării plăcii : anul 1967) ; 5) Casa din strada Crișan, nr. 27. Placa I : „În această casă s-a pus la cale trădarea și prinderea lui Horea și Cloșca, în decembrie 1784“ ; Placa II : „În subsolul acestei case au fost ținuți în lanțuri Horea și Cloșca în noaptea de anul nou 1784—1785, de unde în zorii zilei au fost exortați spre Alba Iulia“ (Data fixării plăcilor : anul 1967) ; 6) Casa din Piața 9 Mai nr. 9 „În această casă a suferit moarte de martir pentru cauza revoluției de la 1848—1849 Petru Dobra, prefectul ținutului Zlatna“ (Data fixării plăcii : 9 mai 1967) ; În **orașul Cîmpeni** : 1) Casa din strada Tudor Vladimirescu, nr. 1 „Aici a locuit tribunul Clemente Aiudeanu (1820—1913) — luptător în revoluția de la 1848—1849, sub conducerea lui Ion Buteanu, Avram Iancu și Simion Balint“ (Data fixării plăcii : anul 1967) ; 2) Casa din strada Valea Caselor, nr. 16 „În această casă a locuit cel mai viteaz tribun din oastea lui Avram Iancu, — fost prefect al Zarandului în 1849, Mihail Andreica (1827—1902)“ (Data fixării plăcii : anul 1967) ; 3) Casa din strada Horea, nr. 3 „Aici a locuit tribunul maior Nicolae Corcheș (1810—1895), — eroul care a distrus armata lui Vasvări Pal la Fintinele, în 6 VII 1849, ajutat de Pelaghia Roșu din Mărișel“ (Data fixării plăcii : anul 1967) ; 4) Casa din strada 23 August, nr. 14 „În această casă a fost în 1848—1849 Cartie-

rul general al lui Avram Iancu, Prefectul Legiunii Auraria Gemina“ (Data fixării plăcii : anul 1967. În comuna **Bistra** : 1) Casa tribunului Vasile Fodor „În această casă a locuit viteazul tribun Vasile Ladislau Fodor, apărătorul trecătoarei Remetea-Ponor, în revoluția de la 1848—1849 și prieten a lui Avram Iancu“ (Data dezvelirii plăcii : 7 mai 1967).⁴⁷

Documentele istorice, lucrările și tratatele de istorie precum și tradițiile orale, ne vorbesc despre prezența lui Avram Iancu, în multe comune și sate de pe Riu — sau cele două riuri, Arieșul Mic, și Arieșul Mare, — fără să se refere la anumite case anume. Cert este, că este necesar, ca pe cele mai vechi case strămoșești din comunele Mihăileni, Soharu, Sohodol, Bucium, Cărpiniș, Roșia Montană, Bistra, Mușca, Lupșa, Geamăna, Slăciua, Ocoliș, Brăzești, Ponorul Râmețului, Poșaga, Valea Ierii, Beliş, Podeni, Presaca, Ciuruleasa, Buninginea, precum și Abrudsat și Roșia Montană, trebuie pusă câte o placă, deoarece, în toate aceste localități, Avram Iancu a rămas nu ore ci chiar zile.⁴⁸

În fiecare comună amintită mai sus, ca să reproducem ad litteram cuvintele lui Samuil Micu „n-ar strica să se facă câte un muzeu“, și, pe fața acestora, să fie aplicate plăcile referitoare la evenimentele legate de 1848, și îndeosebi la Craiul Munților.

⁴⁷ Felea Romulus, *Case și locuri istorice din aTra Moșilor identificate și însemnate cu inscripții, în anii 1965—1968*. (Abrud, 1968). Ms. dactilografiat, 7 file.

⁴⁸ Furdul Vasile, *Amintiri rămase despre Avram Iancu în comuna Sohodol* (Sohodol, 1970). 2 pagini, Ms. autografe.

Furdul Titus, *Tradiții orale despre Avram Iancu în comuna Sohodol*, pe Dealul Bocășeșlului, în ziarul „Vatra“ Tîrgu Mureș, 1972.

MĂSURI ALE GUVERNULUI PROVIZORIU PRIVIND APLICAREA ARTICOLUL 14 DIN PROCLAMAȚIA DE LA ISLAZ

de **Corneliu Tamaș**

În Țara Românească a existat așezată în satele domnești, boierești și mănăstirești, categoria socială a robilor.¹ Clasa feudală considera robii „ca o instituție stabilă inviolabilă, robul fiind considerat ca un animal domestic, aflat oricând la discreția stăpînului“, fără să fi putut fi ucis.² Interesul clasei dominante era acela de a putea stăpîni și exploata cît mai mulți robi.

Fiind considerați bunuri mișcătoare, ei erau vînduți, cumpărați sau transmiși prin moștenire.

La curțile feudale laice sau clericale, ei erau folosiți ca bucătari, vizitii, servitori, lăutari, sau meseriași ca : fierari, lemnari, lăcătuși, zidari.

Țiganii erau împărțiți în două categorii : nomazi și sedentari.³ Dar fie că erau nomazi sau sedentari îi găsim împărțiți, după dependența lor de stăpîni, în trei categorii și anume : robi domestici, robi mănăstirești și robi boierești.⁴

Țiganii mănăstirești și boierești se numeau țigani vătrași și erau subîmpărțiți în : țigani casași, de curte și de ogor — agricultori, grădinari, pădurari.⁵ Mulți dintre țiganii mănăstirii Cozia, mergeau la ocne unde lucrau alături de robii domnești.⁶ Un grup aparte îl formau lin-

¹ Valeria Costăchel, P.P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVIII)*, București, 1967, p. 143.

² N. Grigoraș, *Robia în Moldova de la întemeierea statului pînă la mijlocul sec. al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol“ (Iasi), IV, 1967, p. 42.

³ Alfred Poisonier, *Notice historiques sur Tsiganes*, p. 68.

⁴ I. Chelcea, *Țiganii din România*, București, 1944, p. 68.

⁵ G. Potra, *Țiganii domnești, mănăstirești și boierești*, în „Revista istorică română“, V—VI, 1935—1936, p. 296.

⁶ Corneliu Tamaș, *Dreptul de proprietate al mîndstirii Cozia, asupra „Uliții din Rimnic“*, în „Studii Vîlcene“ (Rm. Vîlcea), 1971, p. 17.

gurarii conduși de juzi, al căror șef, denumit bulibaș, era numit în funcție de domn. Acești robi aveau dreptul să umble în cete prin țară, să se hrănească „cu dreptate“ fără să fie supărați de către dregătorii de stat.⁷

Căutătorii de aur, reprezintă o categorie distinctă, cărora domniile ofereau chiar libertatea în schimbul unei cantități de aur, ducând o viață mult mai bună decât frații lor vătrașii.⁸

Stăpînul era acela care reglementa ce și cît trebuia să lucreze fiecare rob în parte. Nici un obicei sau normă nu reglementa obligația care trebuia făcută. Ei nu erau plătiți, ci erau hrăniți și îmbrăcați de stăpînii lor doar cu resturi.⁹ neavînd posibilitatea să-și agonisească cele necesare traiului.

Tratamentul era inuman, deoarece „femeia era luată de la bărbat, fata răpită de la părinți, copiii ruși de la sinul născătoarelor lor și răzlețiți și despărțiți unii de alții și vînduți ca vitele la deosebiți cumpărători, în cele patru colțuri ale țării“.¹⁰

Cea mai des folosită formă de rezistență a robilor împotriva exploatareii a fost fuga sau pribegia din loc în loc, jaful bunurilor stăpînilor și atacarea lor directă.¹¹ Prinși erau aduși înapoi „purtînd lanțuri la miini sau la picioare, la unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate împrejurul gîtului. Bătăi crunte, osîndiri la foame și la fum. Închiderea în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în riuri înghețate,¹² acestea le erau rezervate cînd erau prinși și aduși la stăpînii lor.

În deceniul al patrulea al veacului trecut, se naște în Principate un curent favorabil emancipării robilor, ce se va concretiza prin dezrobirea țiganilor statului și ai mănăstirilor, în Moldova sub Mihai Sturza în 1844 și în Țara Românească sub Alexandru Ghica, în 1845. Cu „toată lovirea dată sclaviei, țiganii particulari au mai urmat să-și poarte lanțurile, deși mult ușurate prin ideile nouă“.¹³ pînă la căderea domnilor reglementari în 1848.

Revoluția de la 1848, a înscris în programele sale desființarea robiei țiganilor, ca incompatibilă cu cerințele de dreptate socială programate de revoluție. Această revendicare a fost mai întii trecută în Proclamația de la Islaz, care la punctul 14, imediat după emanciparea clăcașilor, a înscris cerința dezrobirii țiganilor prin despăgubire din partea statului. „Poporul român se leapădă de pe sine neomenia și rușinea de a ținea robi și declară libertatea țiganilor particulari. Cei ce au suferit pînă acum rușinea păcatului de-a avea robi, sînt iertați de poporul

⁷ N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, t. II, Bucarest, 1931. p. 524—525.

⁸ Gh. Potra, *Contribuții la istoricul țiganilor din România*, București, 1939, p. 31.

⁹ Marcel Emerit, *Sur la condition des esclaves dans l'ancienne Roumanie*, în „Revue su Sus-Est Européen“, VII, 1931, nr. 7—9, p. 131.

¹⁰ Mihail Kogălniceanu, *Dezrobirea țiganilor, ștergerea privilegiilor boierești, emanciparea țărănilor*, în *Tainele Inimii Scrieri alese*, București, 1964, p. 347.

¹¹ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 58.

¹² Mihail Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 347.

¹³ *Idem*, p. 348.

român ; iar patria ca o mamă bună, din visteria sa, va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă din această faptă creștinească¹⁴.

În proclamația Guvernului provizoriu, toți robii țigani deveneau cetățeni liberi începînd cu data de 10/12 iulie. Despăgubirea robilor urma să fie fixată de Adunarea Constituantă.

Un rol mare în popularizarea dezrobirii robilor l-a jucat presa. În foaia volantă Proclamația revoluției din Țara Românească din 9 iunie 1848, se arată că : „patria ca o mamă bună, din visteria sa, va despăgubi pe oricine va reclama că a avut pagubă¹⁵. În „Constituție, explicată într-o școală de sat“, se arată că „este foarte dreaptă dezrobirea țiganilor prin despăgubire, un neam care voiește să aibă robi, nu merită să fie slobod“¹⁶.

Despre impunătoarea adunare din Cîmpia Libertății (Filaret) de la 20 iulie/1 august, ziarul grec „Purtătorul de lumină al poporului“ care apărea la București menționa : „Într-adevăr este un lucru mult de admirat și curios să vadă cineva pe Cîmpul Libertății vreo 30 000 de oameni fără cultură, simpli, săraci și bogați de diferite naționalități și religii ca români, greci, bulgari, germani, francezi, unguri, armeni și evrei, țărani și țigani toți amestecați și să nu se vadă cea mai mică neorînduală“.*

Un contemporan care explica Constituția, arată că : „este o rușine de omenire, este un păcat strigător la cer, este o călcare în picioare în dreptul omenirii, ca să mai ție cineva pe fratele său de rob, fără nici un drept și să-l vîndă ca pe dobitoc... Frații noștri țigani sînt slobozi ca și noi și dacă cineva, vreun proprietar, ar vrea să se facă nevrednic de omenire ș-ar mai pofti despăgubire pentru țigani, unul ca acela își capătă despăgubire“¹⁷.

Au existat și diferite persoane care s-au declarat de acord să-și libereze robii renunțînd de bună voie la orice despăgubire din partea statului. Printre aceștia menționăm pe președintele Judecătoriei Cîmpulung Muscel, Nicolae Rosetti, care : „După citirea proclamației, a liberat pe toți țiganii săi, dăruind fiecăruia cîte 7 sfanți“¹⁸. Această știre, publicată în *Monitor*, este urmată de un apel, prin care arăta : „ca cei mai mulți înțelegînd că într-o țară liberă este o pată rușinoasă pentru orice cetățean a avea rob, nu vor aștepta despăgubirea făcută prin Constituție, ci vor libera pe robii lor, fără a pretinde ceva din partea statului, pentru o faptă nobilă, pentru o jertfă a cărei răsplată o vor găsi în conștiința lor, în iubirea lor de patrie“¹⁹. Trebuie să amintim și frații Pencovici „care și-au emancipat două roabe, ceilalți fiind emancipați înainte

¹⁴ *Idem*, p. 349.

¹⁵ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și Documente*. București, 1902, Vol. I., p. 495, (în continuare prescurtat *Anul 1848*).

¹⁶ *Idem*, II, p. 168.

* Nestor Camariano, *Revoluția de la 1848 în Țara Românească și grecii în „Studia et acta musei Nicolae Bălcescu“ (Bălcești pe Topolog), V—VI, 1973—1974, p. 104.*

¹⁷ Ion Pasu alias Popovici, *O scurtă cuvîntare spre deslușirea tinerei Constituții a României în înțelesul popular țesută*, în *Anul 1848*, II, p. 25.

¹⁸ *Anul 1848*, II, p. 68.

¹⁹ *Idem*.

de părinții lor²⁰. Simion Marcovici a liberat doi robi, Scarlat Voinescu 32 robi, Grigore Costinescu 4 robi și Elenca Zosima 6 robi.²¹ Într-o scrisoare din iulie 1848, a fraților Florescu către Ministerul Dintăuntru, se arată că : „venim cu toată familia să dăruim chiar astăzi ale noastre familii de țigani, ce pînă acum erau robi, libertatea²²“.

La 26 iunie/8 iulie, s-a instituit Comisia pentru liberarea robilor, compusă din Cesar Bolliac, Petrache Poenaru și Ioasaf Znogoveanu.²³ Secretar al Comisiei a fost numit P. P. Peret,²⁴ sediul fiind la Curtea Apelativă. Comisia „era cu adevărat inspirată de cele mai umanitare sentimente, dar în același timp lipsită de orice experiență administrativă, ca să poată pune în lucrare o reformă socială atît de gravă, care atîngea o mulțime de interese particulare și era combătută atît ca principiu, cît și ca o inovație care lovea în deprinderile și averea proprietarilor de robi.²⁵

În proclamația Guvernului provizoriu, cu nr. 118, robii se declară liberi prin voința poporului român. Cu data de 28 iulie, ei sînt invitați a se prezenta la Comisie spre a primi de la guvern cărți de slobozenie. Toți țiganii se declarau liberi începînd cu data de 10 iulie. Proprietarii care doreau răscurmărire, erau și ei invitați „cît mai în grabă către Comisia orînduită pentru aceasta, cu documentele doveditoare de cîți robi au²⁶. Aceștia, parte nu voiau, parte nu puteau să vină în capitală înaintea Comisiei, iar robii porniți la drum spre București, din toate părțile țării, amenințau să devină o calamitate socială.

Comisia a cerut într-o publicație din 8 iulie 1848, ca „toți ce au țigani sînt poftiți a se înfățișa... aducînd cu sine o listă deslușitoare de numele, sexul și vîrsta, fiecărui individ, precum și de felul viețuirii ce au avut pînă acum acei oameni, adică de ce au fost slugă în casă, sau așezați pe moșii ca clăcași“. Lista trebuie adeverită de autoritățile locale. Cei din provincie, puteau să înainteze actele prin o terță persoană, sau prin Administrația locală. Comisia se însărcina ca să elibereze „bi-leturi corespunzătoare de numărul țiganilor ce au avut, sexul, vîrsta și îndeletnicirea fiecărui individ“, cu care să se adreseze pentru despăgubire la Obșteasca Adunare.

Una din cele mai mari greșeli pe care le-a făcut Comisia a fost aceea în care arăta că : „robii nu vor începe a se bucura de slobozenia

²⁰ *Idem*, III, p. 225.

²¹ *Idem*, p. 226.

²² *Idem*, III, p. 97—98. Se eliberează : 1. Stanciu pantofarul cu nevasta lui Anica ; 2. Dumitrache bucătarul cu nevasta lui Maria ; 3. Gligore pantofar și bucătar, nevasta și copilul au dosit de mult, pentru aceasta să se cerceteze de stat și să se ia ; 4. Costandin croitor și slugă în casă ; 5. Anica fata slujnică ; 6. Ioana cu copilul ei, spălătoreasă ; 7. Anica fata idem ; 8. Tudor fecior ; 9. Radu cu familia sa ce se află pe moșie și de va voi Cinsita Vornicie să-i așeze clăcași pe moșia noastră, unde și chiar se află cu locuința“.

²³ *Idem*, VII, p. LXLX.

²⁴ *Idem*, III, p. 226.

²⁵ *Idem*, VI, p. LXLX.

²⁶ *Idem*, II, p. 105.

lor decît după ce Comisia va slobozi biletele în mîna posesorilor²⁷. Această procedură era greoaie și în practică imposibil de urmat, timpul trecea fără să se fi putut face aproape nimic pozitiv, reforma neputînd înainta, din contră s-a produs în țară o mare perturbație.²⁸

La 12 iulie Comisia confirmă că deoarece robii sînt liberi de la 10 iulie li se vor elibera biletele de dezrobire, stabilind un termen de două luni, în care foștii proprietari pot să-și prezinte dovezile la comisie; depășirea termenului ducînd la pierderea drepturilor de despăgubire.²⁹

Asaltată de către „o mulțime de țigani atît din capitală, cît și din județe cu reclamații că posesorii lor îi țin tot în silnicie“, Comisia cere autorităților administrative, la 13 iulie 1848, că nu mai pot fi ținuți țiganii în robie de către foștii lor posesori, atrăgîndu-se atenția să nu fie lăsați să umble haimanale.³⁰ Administrația de Vilcea face cunoscut Subadministrațiilor plășilor că: „mulți țigani după la deosebite locuri de afară du prin sate, ar fi alergat în capitală cîrduri, cerînd bilețuri de a lor liberare, a căror mergere fără a fi chemați pricinuește pierdere de vreme și Comisiei“ și cere ca „toți țiganii particularilor, cîți să vor afla prin sate, să stea nestrămutați pe la locuințele lor și să aștepte în liniște“.³¹

Nemaiputînd face față valului crescînd de cereri pentru eliberare. Comisia se vede nevoită a propune Ministerului Dinlăuntru, la 20 iulie 1848, ca „aceste bilete să se dea robilor și de administratorii și subadministrațiilor din județe“, prin trimiterea a 2 000 exempdare pentru fiecare județ și registre pentru trecerea dovezilor de la foștii proprietari care solicită rîscumpărare.³²

Administratorul C. Ciocîrlan al județului Dîmbovița, cere lămuriri Ministerului Dinlăuntru la data de 20 iulie, că în „publicația tipărită la 8 ale următoarei“ hotărăște ca să nu fie slobozi țiganii pînă „nu se vor da de la mîna posesorilor bilețurile Comisiei.. iar acum zicîndu-se a se da deslegare“.³³

Ministerul Dinlăuntru este neliniștit pentru întirzierea pricinuită de trimiterea biletelor de slobozenie la județe și cerînd Comisiei urgentarea acestei lucrări.³⁴

Administrația județului Vilcea aducea la cunoștința Subadministrațiilor, că foștii stăpîni de țigani sînt obligați ca în termen de două luni începînd de la data de 12 iulie, să prezinte documentele pentru despăgubirile ce le cer în schimbul robilor eliberați, subliniind că țiganii sînt liberi.³⁵

²⁷ Sub forma „Formular pentru liberarea robilor. N... Anul 1848 iulie... de ani... care pînă acum a fost rob în posesia d... se eliberează potrivit principiilor Constituției țării și intră de acum înainte în clasa locuitorilor liberi ai Țării Românești. Ioasaf Znogoveanu, C. Bolliac, P. Poenaru, *Idem*, III, p. 345.

²⁸ Prețul rîscumpărării unui țigan în acea perioadă era de 10 galbeni. *Idem*, IV, p. 215.

²⁹ *Idem*, II, p. 439..

³⁰ *Idem*, p. 478.

³¹ Arh. St. Vilcea, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 2/1858, f. 148.

³² *Anul 1848*, II, p. 634—635.

³³ *Idem*, p. 633—634.

³⁴ *Idem*, III, p. 2—3.

³⁵ Arh. St. Vilcea, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 2/1848, f. 150—150 v.

Ștefan Dobrescu subadministratorul din Oltețul de Jos, trimite acest ordin la cei 46 foști proprietari³⁶ din plasă.

Foștii posesori de țigani din Mehedinți s-au plîns administrației județene că „din pricina depărtării ce mijlocește de la acest district pînă la capitala București“ nu pot veni acolo cu documentele. N. Opran, în calitate de administrator al județului arăta Ministerului Dinlăuntru că pentru mulți cheltuielile cu transportul la București ar fi mai mari decît sumele încasate pentru despăgubire.³⁷

La 30 iulie Comisia raportează Ministerului că s-au eliberat un număr de „10 000 bileteri“ și nu mai consideră necesar ca acestea să se elibereze de către Administrațiile județelor deoarece „s-a mai ușurat înglobarea“. Nicolae Golescu consideră în rezoluția pusă că „venirea aici în capitală a tuturor foștilor robi din tot Principatul“, este „de o mare anevoință“ și de mari cheltuieli. Propune ca biletele de eliberare să „li se dea chiar acolo în județul unde sînt statorniciți, ca și listele pentru despăgubire.“³⁸

I. Paleologu, administratorul din Muscel se plînge Ministerului Dinlăuntru că foștii proprietari au declarat că „nu merg la București“ și că nici nu posedă acte doveditoare „fiind cei mai mulți coboriți de moștenire“. Se considera că este necesar să se facă dovada prin Tribunal de către foștii proprietari de țigani „că robii sînt ai lor“,³⁹ lucru care se face cunoscut și Locotenentei domnești.⁴⁰

În urma unor cereri făcute de unii posesori de țigani din districtul Mehedinți, asupra neputinței de a dovedi dreptul ce au asupra țiganilor, Ministerul Dinlăuntru consideră că asemenea dovezi ar trebui să se facă prin alegeri ale tribunalelor de districte și prin conclucrarea unui avocat numit pentru aceasta.⁴¹

Comisia arată Ministerului Dinlăuntru că s-au eliberat pînă la 10 august „pînă la 20 000“ bilete, considerînd ca o mare greșeală dacă s-ar trimite să se elibereze la județe motivînd că mulți se află plecați spre București și că „s-ar pricinui o mai mare trepădare dacă ar fi trimiși la urmă pentru a ridica de acolo dovada slobozirii“. ⁴²

³⁶ *Idem*, p. 151. Proprietarii din plasa Oltețul de Jos erau: din *Zătreții de Jos*: Ștefan Gănescu, Nicu Diculescu; *Făureștii de Sus*: Iancu Ghimpețeanu; *Lăcusteni*: Nicolae Rusu, Dumitru Curina; *Risipiți*: Maria Protopopeasa; *Benești*: Grigore Otetelișanu. Nicolae Otetelișanu; *Gorunești*: Șerban Băbeanu, Constandin Diculescu, Șerban sin răposat Barbu Diculescu; *Gheoroiu*: Stan Paleu; *Poenari*: Popa Nițu; *Tetoiu*: Ion Protopopescu, Dimache Tetoianu, Luță Tetoianu, Nicolae Tetoianu, Ioniță Tetoianu, Elena Străchineașca; *Cirlogani*: Constandin Mărgăritescu, Manda Andrianopolitos, Costache Otetelișanu; *Băbeni*: Iancu Băbeanu, Nicolae Băbeanu, Constandin Băbeanu, Ghiță Coltescu, Ioniță Băbeanu, Iorgu Băbeanu; *Diculești*: Stanca Diculescu, Iancu Oculescu, Bănică Diculescu, Preda Diculescu, Drăghici Diculescu, Ion Popovici; *Laloșu*: Ioan Teodor, Nicola Costea, Mihălache Vulcănescu, Ioniță Protopopescu, Sultana Obogeanca; *Măciuca*: Ioniță Măciuceanu, Mincă Grigore Andrei și Tănăsie, Birzeanu, Chirița Măciuceanu, Ioniță Tetoianu din Pîrfu, Băluța soția răposatului Petrache Tetoianu.

³⁷ *Anul 1848*, III, p. 62.

³⁸ *Idem*, III, 61.

³⁹ *Idem*, III, 261.

⁴⁰ *Idem*, III, 361.

⁴¹ *Idem*, III, 528.

⁴² *Idem*, III, 330.

Față de acestea Ministerul Dinlăuntru arată că : „Comisia a uitat că în fiecare județ se află sume de femei văduve ce au câte un rob sau doi, ori văduvele nu pot veni în București, ori venind vor cheltui mai mult, decît vor avea dreptul să ia pentru despăgubire“. În legătură cu eliberarea robilor la București se arată că „nu văd ce piedici poate aduce dacă spre pildă Ion a luat biletul său în București și Maria în Pitești“. ⁴³

Printr-un act din 14 august al Comisiei se justifică Ministerului Dinlăuntru că ea „nu îndatorează pe nici unul din posesori de a veni în capitală“, ei solicită să i se trimită numai dovezile că au posedat robi. ⁴⁴

Administrațiile din țară primesc ordine exprese ca să se facă „punere la cale de cea mai întinsă publicitate în tot cuprinsul județului, pentru ca foștii posesori ai robilor să înainteze dovezile la Comisie“. ⁴⁵

C. Cerchez, administratorul de Vilcea, înaintează la toate plășile județului „exemplare de publicații“ ale Comisiei liberării țiganilor spre a fi difuzate la sate. ⁴⁶

Nu s-a întîlnit nici un caz în care Vistieria să fi achitat foștilor deținători de robi vreo despăgubire ca urmare a emancipării. ⁴⁷

Grație unei prestigioase activități depuse de Fl. Aaron, orașul Craiova a fost singurul din țară în care s-a mai înființat o Comisie de eliberare a robilor.

Încă de la 9 august el arăta Ministerului Dinlăuntru că orașul „Craiova a fost plin de ființe proclamate libere“, dar că „s-au întîmplat ne-numărate neorînduieji vătămătoare liniștei publice, atît din partea emancipaților, care doreau a se bucura de dreptul libertății, cît și din partea posesorilor lor, care se împotriveau a-i lăsa liberi și a le da totodată și lucrurile care au fost ale aceloră“. Administratorul județului Dolj cerea să se înființeze de urgență o Comisie la Craiova. ⁴⁸

La 17 august într-o nouă adresă arată că „emancipații își pretindeau libertatea ce de atîtea ori li s-a făgăduit fără a li să da. Iar posesorii lor, stăpîniți de mîrșavul egoism se împotriveau cu toată tăria. Curțile posesorilor răsunau de țipetele emancipaților care erau băgați din nou în fiare și sufereau bătăi, chiar și în Poliție“. ⁴⁹ Fl. Aaron, motiva cererea de a se mai înființa o comisie, deoarece această situație e „atît de încurcată și atît de grea“, că nu mai are timp să se mai ocupe și de alte probleme. ⁵⁰

La 23 august 1848, N. Golescu, ministrul dinlăuntru, propune Locotenenței domnești înființarea la Craiova a unei Comisii „a lucra pentru cele 5 județe ale României mici“. ⁵¹ Prin decretul 501 al Locote-

⁴³ *Idem*, III, 434.

⁴⁴ *Idem*, III, 379.

⁴⁵ *Idem*, III, 553.

⁴⁶ Arh. St. Vilcea, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 2/1844, f. 157.

⁴⁷ *Anul 1848*, III, 706. Ion Opreșan a eliberat înainte de revoluție pe Petre țiganu cu 10 galbeni, nici pînă la sfîrșitul lunii august Vistieria nu i-a achitat această sumă.

⁴⁸ *Anul 1848*, III, 307.

⁴⁹ *Idem*, II, 481.

⁵⁰ *Idem*, 482.

⁵¹ *Idem*. 605—606.

nentei domnești, se numesc în Comisie : D. Filișanu președintele Municipality, Grigore Bengescu cel tânăr și D. Cnezu.⁵²

Prin instituirea Comisiei pentru liberarea robilor și la Craiova se mai făcuse oarecare înlesnire și actele doveditoare puteau fi trimise la Comisia centrală din București și prin Administrațiile locale, dar reforma abia a putut trece peste un început de realizare.

S-a creat un adevărat fenomen de masă ca robii „fără a mai aștepta primirea bileturilor, au fugit și fug de la posesorii lor, preumblându-se prin oraș fără căpătii“. Administrația județului Vlașca cere ca în continuare să se aprobe ca eliberarea de bilete să se facă și pe plan local.⁵³

D. Filișeanu, din Craiova, semnalind faptul că proprietarii „po-prind dintrînșii numai cîți le poate fi de trebuință, celorlalți le da drumul, fără să aibă meșteșug ca să se hărănească“ și ridică problema că nu se poate aplica hotărîrea ca țigani să rămînă neștrămutați pe la satele și orașele unde s-au aflat.⁵⁴

Comisia pentru liberarea robilor a primit numeroase reclamații din partea unor robi țigani că foștii lor stăpîni nu dau ascultare hotărîrii guvernului de a-i elibera, continuînd să-i țină în silnicie tot robi.

Se ajunge ca aleșii satului Făureștii de Sus să meargă la proprietarul satului și „în temeiul poruncilor, le-am dat drumul la toți cîți s-au găsit în curtea proprietarului nostru. Adică cinci țigani au plecat, unii pe la Zătreni, alții pe la Gănești. Jar un țigan anume Pătru cu familia sa au rămas în curte, cu învoire cu tocmeală de către proprietar“.⁵⁵

Nenumărate plîngerii ale țiganilor emancipați, împotriva foștilor lor stăpîni, sînt adresate Poliției capitalei, plîngîndu-se „că acum la liberarea lor nu le sloboade hainele lăsîndu-i numai în cămașe, nefiind cu putință a se băga la stăpîni așa goi cum sînt“.⁵⁶

Șeful Poliției capitalei, M. Moșoiu, arăta Ministerului Dinlăuntru că deoarece „i s-au tăiat puterile cele executive, n-a îndrăznit a face altceva“,⁵⁷ decît să roage pe Grigore Romanet, ca să elibereze „calabalicurile“ lui Vlad bucătarul, Constantin, Mihai vizitiu și Ioana văduva, foștii lui robi.

În județul Olt, la Nae Racoviceanu, s-a ajuns la emanciparea țiganilor numai cu forța autorităților locale. Foștii robi „s-au văzut de deoparte sloboziți, dar totodată despuiți de haine și de averile ce, ca muncitori de pămînt, unii dintrînșii fiind cu locuința pe proprietatea posesorilor săi, se învârtise cu vite, cu semănături ce le asigurau hrana peste an“, deoarece proprietarul a refuzat să i le elibereze. Ministerul arăta în rezoluția pusă că „nu au nici un drept acei foști posesori ai unor asemenea emancipați oameni, a se atinge de dreptele lor lucruri, vite și muncă“.⁵⁸

⁵² *Idem*, IV, 2.

⁵³ *Idem*, III, p. 234—235

⁵⁴ *Idem*, II, p. 590—591.

⁵⁵ Arh. St. Vîlcea, fond *Pretura plîșii Bălcești*, dos. 2/1844, f. 154.

⁵⁶ *Anul 1848*, II, p. 728.

⁵⁷ *Idem*, III, p. 276.

⁵⁸ *Idem*, III, p. 306.

În județul Ialomița, Lazăr Badea bucătarul, s-a plîns împotriva fostului său stăpîn, Vanghele Zapa, pentru „maltratație“ și ruperea biletului de eliberare.⁵⁹

Proprietarii au căutat să facă foștilor robi zeci de șicane, reclamînd la Poliția capitalei și la Comisie că țiganii „au dosit luînd multe lucruri din casă“ cerînd prinderea, arestarea și condamnarea lor. În urma cercetărilor întreprinse s-a constatat că lucrurile furate din casă nu erau decît hainele lor. Șeful poliției cerea să se ia măsuri împotriva celor care fac reclamații neadevărate.⁶⁰

Din comuna Diculăști, Preda robul și Ioan Jimieu, se plîng Administrației județului Vilcea și cer să „ne despăgubească foștii noștri stăpîni de toate ce ni s-au luat,⁶¹ de către Stanca Diculeasa“.

Ilinca văduva și Marin fiul său, reclamă tot pe Stanca Diculeasa și pe fiul său Iancu, din Diculăști, „că ieu m-am pomenit rob în curtea d-lor, acum după porunca înaltei stăpîniri am vrut să ies de sub jugul robii, iar d-lor auzind că o să ies în vreo trei patru rînduri au vrut să mă împuște, zicînd că nu-mi da drumul din curte, că astea ce sînt acum sînt făcute de niște hoți“, cerînd despăgubirea bunurilor oprite.⁶²

Subadministratorul plășii Oltețul de Jos, cercetează la fața locului aceste plîngeri la data de 1 septembrie și dacă pentru eliberarea țiganilor vrînd nevrînd proprietarii trebuie să fie de acord, însă „pentru slobozirea lucrurilor ce le-a propriu s-au împotrivit a le da sub cuvînt că toate aceste haine sînt făcute din iconomia dumisale“.⁶³

Foștii robi ai acestei proprietare ajung la disperare văzînd că nici cu ajutorul autorităților locale nu pot să-și scoată hainele. Unul din ei și anume Ion, nemulțumit că nu i se dă lucrurile, „au venit asupra noastră cu coasa să ne taie și dacă nu era unul din feciori cu arme, astăzi am fi morți“,⁶⁴ afirmă Ștefan Dobrescu care a cerut ajutorul vătășeilor pentru mutarea țiganilor săi din Zătrenii de Sus pe moșia din satul Sinești.⁶⁵

Robii liberați, ieșînd de la stăpînii lor, arătau o mare dragoste pentru viața vagabondă, nu mai voiau să rămîna în vechile lor localități de locuință; cu un cuvînt, înțelegeau libertatea în felul propriu neamului lor. Incompatibil însă, cu cerințele sociale dintr-un stat organizat.

Aleșii satului din Făureștii de Sus, se plîng că țiganii lui Iancu Ghimpele, acum nu vor să se așeze pe moșia acestuia „ci să se strămute pe unde vrea ei“, „sculîndu-se cu vorbe proaste asupra-ne“.⁶⁶

⁵⁹ *Idem*, III, p. 481.

⁶⁰ *Idem*, II, p. 728.

⁶¹ Arh. St. Vilcea, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 2/1844, f. 166. Se cerea despăgubirea următoarelor lucruri: vaca cu mînzata ei, căldare, cojoc, săcure, bardă, cămăși, perechi ismene, 1 cergă, 100 oca mălai, 15 oca ceapă, 1 căpistere, 3 oca săpun, 1 botă cu cercuri de lemn, 3 porci au rămas tot în curtea d-și, 12 oca sare.

⁶² Arh. St. Vilcea, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 2/1848, f. 170—170 v. Se cerea despăgubirea de una sută oca mălai, o mînzată, patru cară de fin, trei cămăși femeiești, 35 caturi pînză, 10 coți pînză de bumbac, 4 oca lînă, 3 caturi dimle, o căldare, un topor, o bardă, o pereche nădrași și o giubea, o cucă și 4 oca săpun.

⁶³ Arh. St. Vilcea, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 2/1844, f. 168.

⁶⁴ *Idem*, f. 167.

⁶⁵ *Idem*, f. 179.

⁶⁶ *Idem*, f. 156.

Toți lucrătorii țigani de la fabrica de postav din Dimbovița a lui N. Băleanu, au refuzat să mai lucreze, chiar în noile condiții ca angajați cu plată, plecînd „la satele unde au avut vechile lor locuințe”.⁶⁷

Autoritățile dau ordine că este interzis a se strămuta țiganii dintr-un loc în altul.⁶⁸ Dar în cazul satului Budești, județul Vîlcea, proprietarii sînt aceia care determină această migrare. Aleșii satului au mers la proprietatea lui Iancu Diculescu ca să-i citească ordinul pentru „dezrobiții particulari”. Proprietarul, după ce a aflat de emancipare „s-a sculat asupra dezrobiților lor și i-au jefuit de ce-au avut pe la ușa caselor lor, și acum văz că-i gonește și îi bate în toate zilele. Și acei țigani dezrobiți, dacă au văzut că le face cum sus zice au plecat care încotro, unde nici nu știm”.⁶⁹

Autoritățile cer să se interzică această „obștească mișcătoare”, preumblîndu-să din loc în loc fără „a ști adevărata lor locuință”.⁷⁰ La 18 august se arăta că „toți țiganii sînt liberi și pot pleca în orice minut de la foștii stăpîni ai lor și a se băga la oricine vor voi. Iar cei ce vor voi să plece și din satele unde locuiesc, sînt slobozi a merge oriunde, luînd bilet de drum de la aleșii satului”.

Marea majoritate a proprietarilor de țigani robi nu voiau să știe de liberare, făcînd mulțime de greutăți și în cazul cel mai bun pretindeau să fie despăgubiți.

Florian Aaron, arată că în Dolj „unii țineau pe emancipați închiși și în fiară spre a nu auzi glasul libertății ce răsuna pe uliți, alții deși le da drumul, însă după ce mai întii îi bătea ca pe vite, unii îi despuia de hainele pe care le plățiseră în sclavia trecută și îi scotea goi din curte, alții și mai nemilostivi opeau lucrurile, vitele care erau dreaptă proprietate a emancipaților, drept adaus la despăgubire pentru pierderea lor externă”.⁷¹

La Cîmpulung Muscel, proprietarii Iorgulescu, Pădeanu, Rucăreanu. Gr. Apostolescu, Dimitrie Urianu, G. Baldovin și N. Ștefănescu refuză să elibereze pe țigani.⁷² Ioan Vișoreanu din Fălcoiu, județul Romanați, a spus robilor săi că „îi pune jos să-i dea 100 de pari ca să piardă gîndul dezrobirii”.⁷³ Alexandru Ghica cerea ca subadministratorii din județele Buzău și Ilfov, unde avea moșii, să facă catagrafia țiganilor ce-i posedă.⁷⁴

Fostul polițai al orașului Pitești, pitarul Crăciun Stoian, în timpul revoluției a sabotat decretul privind eliberarea țiganilor, ascunzîndu-l timp de trei săptămîni „și o puteam ține și mai mult dacă Toma Conțescu nu invita pe țigani”.⁷⁵

⁶⁷ Anul 1848, III, p. 89.

⁶⁸ Arh. St. Vîlcea, fond Pretura plășii Bălcești, dos. 2/1848, f. 163.

⁶⁹ Idem, p. 163.

⁷⁰ Idem, p. 160.

⁷¹ Il. Petrescu. *Documente privind revoluția din 1848 în Oltenia*. Craiova, 1969, p. 105—106.

⁷² Anul 1848, III, p. 388.

⁷³ Idem, III, 372.

⁷⁴ Idem, III, 569.

⁷⁵ Regleanu Mihai, *Documente privind anul revoluționar 1848 în Țara Românească*, București, 1962, p. 505.

La 25 iunie Gh. Petrescu împreună cu Toma Conțescu, „în capul țiganilor, a vagabonților, amenințau orașul să-l aducă în stare de a să ara porumbul printr-însul, înfricoșeri asupra proprietarilor țiganilor“.⁷⁶

La Tirgoviște, Ioan Gheorghescu „striga pe ulițe să se omoare aris-tocrația, a făcut parada îngropării regulamentului cu colivă de nisip, ardei; îmbracă pe țigani și îi învață cum să se vaiete pe la porțile bo-rierilor“.⁷⁷

La București, iuncărul Costiescu, Alexandru Lapati și alții „în droști cu steaguri strigau, cu glas mare dinaintea Consulatului franțuzesc — Să trăiască republica Franței. Țiganii sint slobozi și toți sint frați“.⁷⁸

Iorgu Băjescu, în timpul cît a funcționat Gara Națională în Bucu-rești, a trimis un țigan⁷⁹ în locul său la patrulare.

Avem un singur caz cînd au fost folosiți împotriva celor care le-au dat libertatea. Nicolae Pleșoianu arată că atunci cînd Guvernul provizo-riu s-a retras la 28—29 iunie spre Tirgoviște „eșind într-un crîng vărurăm înaintea noastră vreo 5—6 sute de oameni creaturi de-ale regi-mului vechi, dorobanți, țigani de la fabrica lui N. Băleanu, slugi și alții, ținîndu-ne calea. În capul lor se afla zapciul Ispas Farcaș. Aceștia ați-țați de reacționarii din Tirgoviște, cărora li se explicase toate foloasele în rău, sta în calea noastră să ne oprească de-a urma drumul și a pune mina pe noi ca să ne ducă la Tirgoviște“.⁸⁰ Numai după ce au plătit 300 galbeni sint lăsați să plece spre Rucăr.

Din satul Băbeni, județul Vilcea, s-au trimis la Rîmnic, pentru pri-mirea de instrucțiuni, „preotu popa Matei și Ion Pașolea aleși rumâni și Marin Tudor alesul rudarilor“.⁸¹

Ioniță Drăghici, de meserie croitor în Craiova „prin buna sa pur-tare a dobîndit asupra tuturor emancipaților o influență mare și o auto-ritate capabilă de a liniști spiritele cele mai colcăitoare. Acest om onest, părăsindu-și meseria, s-a sacrificat binelui confrăților săi, a alergați ziua și noaptea într-o parte și alta spre a-i împăca cu foștii lor pose-sori, a jertfit de la sine hrană și îmbrăcăminte celor nenorociți, a ținut și tine încă copii rămași sârmani de părinții lor pe care i-a secerat ho-lera și în tot chipul a îndeplinit datoria de om onest, de cetățean vir-tuos“.⁸²

Intrarea trupelor străine în țară, face ca „toți pompierii scăpați și toți soldații chiar și cei de la Telega 150 cu robi cu tot fugiră peste Olt la Magheru“.⁸³

Felicia Racoviță înștiințează pe o prietenă a sa că țiganii s-ar fi dus cu o petiție la Fuad Efendi, cerîndu-i să-i elibereze, că de nu, vor pune foc orașului“.⁸⁴

⁷⁶ *Idem*, p. 287.

⁷⁷ *Idem*, p. 278.

⁷⁸ *Anul 1848*, VI, p. 77.

⁷⁹ Regleanu, *op. cit.*, p. 331.

⁸⁰ Cornelia Bodea, *Curente și opinii în sinul emigraților de la 1848*. I. Me-moriile colonelului N. Pleșoianu, în *Studia et Acta Musei Nicolae Bălcescu*, II—III, 1971, p. 421.

⁸¹ Arh. St. Vilcea, fond Pretura plășii Bălcești, dos. 2/1848, f. 63.

⁸² Il. Petrescu, *op. cit.*, p. 106.

⁸³ *Anul 1848*, V, p. 53.

⁸⁴ A. Bălințescu, *Arhiva generalului Gheorghe Magheru. Catalog de docu-mente, 1582—1880*, București, 1968, p. 64.

Dar curînd revoluția, marea revoluție, toate marile reforme fură călcate și zdrobite prin potcoavele cailor armatelor cotropitoare și nenorociiții emancipați fură din nou înlănțuiți.⁸⁵

La 28 septembrie prin decretul 184 a lui Fuad Efendi și al Caimacanului Cantacuzino, se arăta că „țiganii ce s-au eliberat în vremea revoluției și toate acturile slobozite, rămîn desființate”.⁸⁶ Se cere ridicarea tuturor „bileturilor” în afara celor eliberați de buna voie a proprietarilor. Se recomandă proprietarilor o purtare umană după „legile iubirii de oameni”.

Cîrmuirea de Vilcea cerea tuturor Subocîrmuirilor din județ, „ca în urma mincinoaselor amăgiri proclamate de căzutul guvern provizoriu”, mai mulți din țiganii particularilor s-au înstrăinat, unii fugiți, iar alții slugi pe la mulți proprietari se cere ca să trimită gonaci care să întoarcă acei robi la proprietarii lor de mai nainte.⁸⁷ Cîrmuirea revine, la 12 octombrie, asupra acestei hotărîri arătînd că „toți țiganii particularilor, liberați de căzutul Guvern se întoarce la respectivii proprietari, și toate cele slobozite de acel Guvern se desființează cu desăvîrșire”.⁸⁸

Departamentul Dînlăuntru cerea Cîrmuirilor și Poliției să readucă pe robi la foștii lor stăpîni, iar cei ce se vor opune „să-i supuie la datoriile lor prin măsuri polițieneste”.⁸⁹

Stadache Bîrsescu, reclamă la 17 noiembrie 1848 Cîrmuirii județului Vilcea că „țiganii nici pînă acum n-au pierdut fumul libertății” deoarece cînd unul Radu a fost dojenit, au sărit și ceilalți, care au adus injurii soției proprietarului. Cere să se ia cele mai drastice măsuri „să li se facă o strajnică înfrînare”.⁹⁰

Pitarul Ștefan Pîrîianu, cere la 4 august 1849, să i se publice în toată țara semnalmentele a trei țigani fugiți din vremea constituției, pentru prinderea și aducerea lor la urmă.⁹¹

Locuitorii din satul Floreștii de Sus, au găsit de cuviință, după înfrîngerea revoluției, să ascundă un număr de 27 lăncii la Ilie Titirecea și la Ghiță Țiganul,⁹² ceea ce dovedește încrederea obștii satului asupra acestor două persoane.

Rezultatele privind liberarea țiganilor robi de către Guvernul provizoriu n-au fost tocmai satisfăcătoare, cu toate eforturile făcute pentru aducerea la îndeplinire a acestei reforme promise prin Proclamația de la 9 iunie. A trebuit să mai treacă aproape opt ani, ca la 8 februarie 1856, să se emancipeze și robii particularilor din Țara Românească.

⁸⁵ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 349.

⁸⁶ *Anul 1848*, IV, 572.

⁸⁷ Arh. St. Vilcea, fond Pretura plășii Bălcești, dos. 2/1844, f. 180.

⁸⁸ Corneliu Tamaș, *Anul 1848 în județul Vilcea. Catalog de documente*, în „Studia et Acta Musei N. Bălcescu”, II—III, 1970—1971, p. 608.

⁸⁹ Arh. St. Vilcea, fond Prefectura jud. Vilcea, dos. 32/1848, f. 17.

⁹⁰ C. Tamaș, P. Barțașu, S. Purece și H. Nestorescu-Bălcești, *Revoluția de la 1848 în Vilcea*. Bălcești pe Topolog, 1978, doc. 212. Tot în acest volum de documente sînt publicate toate actele referitoare la țiganii eliberați din județul Vilcea.

⁹¹ *Idem*, dos. 57/1849, f. 352. Aceștia erau: Matei Țiganul ca de ani 30, Scundac, ochi căprui, capul alb și negru; Niță fiesa de ani 18 de mijloc, ochi idem; Voinea de ani 35, om de mijloc ochi negri.

⁹² Corneliu Tamaș, *Măsuri pentru dezarmarea populației vîlcene și a soldaților participanți în tabăra lui Magheru*, în „Revista Arhivelor”, L, 1973, vol. XXXV, nr. 2, p. 329.

PĂMINT ȘI SĂTENI IN DECENIUL PREMERGĂTOR APLICĂRII LEGII RURALE DIN 1864 IN JUDEȚUL VILCEA

de Petre Barțașu

Cercetarea atentă a datelor economice, sociale și politice ale anilor 1848—1864, au determinat istoriografia să tragă concluzia că problema agrară și cea țărănească a reprezentat axul în jurul căruia au luat naștere și au evoluat unele din momentele de bază ale începutului istoriei moderne a României: „...problema țărănimii reprezenta la jumătatea veacului trecut cea mai arzătoare problemă socială a țărilor române, a cărei soluționare se impunea în mod imperios”.¹

Perioada anilor 1851—1864, ce se limitează de datele a două legi agrare, nu poate fi cunoscută și explicată decît prin cercetarea și prezentarea problemei agrare și a celei țărănești.²

Situația județului Vilcea

Menționat documentar la 8 ianuarie 1392, județul Vilcea este situat în sudul Carpaților Meridionali, fiind delimitat la nord de culmile Munților Lotrului, la est de riul Olt — axă principală de comunicație dintre Țara Românească și Transilvania, la vest de cumpăna apelor riului Olteț, iar la sud se încheie în zona mijlocie a cursului aceluiași riu care cotește îndreptîndu-se spre Olt. Față de perioada mai veche a istoriei, în prima jumătate a secolului al XIX-lea suprafața județului a suferit cîteva modificări, în 1838 fiindu-i arondate satele situate pe malul drept al Oltului, între Brezoi și Ciineni, ce aparțineau de plaiul Loviștea, județul Argeș, iar în 1845 satele de pe cursul mijlociu al Oltețului ce apar-

¹ Nicolae Ceaușescu, *120 de ani de la revoluția din 1848*, București, Editura Politică, 1968, p. 8.

² C. Corbu, *Țărănimia din România în perioada 1848—1864*, București, Editura Științifică, 1973, p. 39.

țineau de județul Gorj, ulterior, pînă în 1948 întinderea sa de 4 081 km² nemaicunoscînd decît modificări neînsemnate.³

Relieful județului este format în cea mai mare parte din zone muntoase și de deal, acoperite de păduri,⁴ zona de cîmpie fiind foarte redusă. Rîurile care străbat județul, afluenți pe partea dreaptă a Oltului, Lotrul, Olănești, Bistrița, Luncavăț, Cerna, Pesceana și Oltețul, izvorite din zona muntoasă au un caracter torențial, distrugînd în revărsările lor, luncile și alte terenuri mai plate pe care se putea face agricultură. Cu toate că suprafața agricolă a județului nu este favorabilă pentru cultivarea cerealelor, terenurile de deal — în special cele din zona Drăgășani — favorizează cultivarea viței de vie, a pomilor fructiferi (cu deosebire prunul), iar golurile munților oferă pășuni întinse și bogate pentru creșterea ovinelor. Particularitățile reliefului au determinat existența unor deosebiri ale agriculturii din această zonă, față de județele de cîmpie, deosebiri asupra cărora vom mai reveni, ele constituind particularități locale.

Populația județului Vilcea era în această perioadă destul de redusă fiind în 1851 de 61 015 persoane (30 309 bărbați și 30 706 femei)⁵ ceea ce reprezintă o densitate de 12,5 locuitori pe km², iar în 1862 de aproximativ 80 000 persoane,⁶ ceea ce reprezintă o densitate de aproape 20 locuitori pe km².

Din punct de vedere administrativ județul era împărțit în două plaiuri — Cozia și Furezu — și cinci plăși — Ocol. Otăsău, Oltul, Oltețul de Sus și Oltețul de Jos — alături de care Rîmnicu Vilcea avea statut special în calitate de oraș și reședință a județului. Alături de acest oraș mai existau trei localități: Drăgășani, Ocele Mari și Horezu ce aveau statutul de țîrg, primele două devenind după 1864 orașe, iar celălalt comună.⁷

În economia județului ponderea cea mai mare o deține agricultura — ramură economică asupra căreia vom reveni detaliat — dar concomitent se dezvoltă și alte ramuri neagricole. Un loc important revine în economia județului exploatarea sării din zona Ocele Mari, care în această perioadă se extinde. Se construiesc începînd din anul 1847 saline sistematice, funcționează aici chiar și o școală de minerit — între 1852—1860 — iar producția crește. Astfel în 1862 numai pentru export salina de la Ocele Mari livra 4 500 000 ocale de sare ce trebuiau transportate la Bechet.⁸ Se dezvoltă aici un detașament muncitoresc format

³ C. Tamaș, P. Bardășu, S. Purece, *Prefectura județului Vilcea. Inventar arhivistic*, vol. I (1830—1864), București, 1977, p. 5.

⁴ Și astăzi județul Vilcea deține al doilea loc pe țară în ceea ce privește suprafața împădurită.

⁵ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 43/1851 f. 127.

⁶ C. Corbu, *op. cit.*, p. 77.

⁷ C. Tamaș, P. Bardășu, S. Purece, *op. cit.*, p. 6. Vezi tot de aici denumirea situațiilor locale: Cîrmuirea județului Vilcea (1851—1858); Administrația județului Vilcea (1858—1861); Prefectura județului Vilcea (1862—1878); Subcîrmuirea, subadministrație și pretură de plai și plasă pentru aceleași perioade: sfatul satului (1851—1861); consiliul comunal (1862—1864) și primăria comunei (1864—1878). De altfel acestea sînt denumirile oficiale din documente ale instituțiilor respective.

⁸ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 3/1862 f. 129.

din ciocănași — care tăiau sarea — măglași — care cărau sarea în salină sau la suprafață — gurari sau pîrgari, care o scoteau din salină cu crivacul, fierari, cărbunari, luminărari, vizitii și alții.⁹ Numărul lucrătorilor care se bucurau de privilegii trece de 500 în perioada respectivă. Un beneficiu din exploatarea sării îl trăgeau și căraușii care o transportau pe „drumul sării“ la Bechet, Cladova și în alte zone ale Olteniei, aceste transporturi făcîndu-se contracost sau în contul celor șase zile ce erau obligați să le presteze locuitorii satelor la lucru șoselelor.

Tot acum încep să fie exploatate pădurile, în special cele din zona muntoasă unde se construiesc numeroase joagăre hidraulice, care pun în valoare lemnul puțin exploatat. Se producea cherestea, grinzi, doage și altele, care erau transportate ușor prin plutire pe apa Oltului și chiar a Dunării pînă la Brăila.¹⁰

Se dezvoltă comerțul, apar noi birliciuri și tîrguri, cel mai însemnat rămînd însă cel de la Rîureni, în care începînd din 1863 se organizează anual și o expoziție agricolă și industrială a județului între 24 august și 8 septembrie cu statut propriu și unde se distribuiau medalii.¹¹

Căile de comunicație se îmbunătățesc și ele, axa principală reprezentînd-o șoseaua Ciineni-Rm. Vilcea-Drăgășani-Slatina, ce dădea posibilitatea legăturilor cu Sibiul și Craiova, iar spre sfîrșitul perioadei capătă importanță și cea dintre Pitești-Rm. Vilcea-Horezu-Tg. Jiu. Începînd din 1860 în județul Vilcea se introduc și primele linii telegrafice.¹²

Nu putem încheia prezentarea pe scurt a vieții economice a județului, fără a menționa că tot acum încep să fie folosite din ce în ce mai mult apele minerale din Călimănești și Olănești unde iau ființă stabilimente balneare, baze ale stațiunilor de astăzi.¹³

Toate acestea nu sînt decît niște modeste începuturi ce conturează viitorul profilului economic al județului Vilcea, care este în această perioadă, și va mai fi multă vreme, un județ în care agricultura va deține ponderea cea mai însemnată.

Agricultura județului Vilcea

Județul Vilcea este o zonă al cărui teritoriu e ocupat în cea mai mare parte de munți și dealuri. Prin însăși legiuirea agrară din 1851 se recunoaște acest lucru, clasificîndu-se plășile și plaiurile Horezu, Cozia, Ocolul și Oltețul de Sus ca plaiuri de munte și numai plășile Otăsău, Oltul și Oltețul de Jos ca plăși de cîmpie.¹⁴ Sub acest aspect județul Vilcea ocupă primul loc din Oltenia și al doilea în Țara Românească, fiind depășit numai de județul Muscel, care era în totalitate socotit județ de munte. Solul județului era destul de sărac, în multe ca-

⁹ S. Purece, *Contribuții la istoricul exploatării sării în județul Vilcea (1864—1900)*, în „Studii Vilcene” (Rm. Vilcea), nr. 3, 1974, p. 92.

¹⁰ P. Bardașu, Gh. Simeanu, *Brezoi. 100 de ani de industrie forestieră*, Rm. Vilcea, 1973, p. 24—29.

¹¹ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 61/1862, f. 429.

¹² *Ibidem*, dos. 19/1861, *passim*.

¹³ C. Tamaș, P. Bardașu, S. Purecê, *op. cit.*, p. 13.

¹⁴ D. C. Sturdza-Scheeanu, *Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. I, București, 1907, p. 729. (De aici înainte vom cita numai *Acte și legiuiri...*).

zuri impropriu agriculturii, fapt consemnat și de numeroase acte ale vremii. Astfel în 1862 când se întocmesc tabele statistice cu categoriile de sol din fiecare comună a județului cele mai multe din ele apar ca avînd pămînt pietros, nisipos, humos și aproape totdeauna cu mențiunea că este sărac.¹⁵ Principala cultură este porumbul, care nu dădea însă o recoltă deosebit de bogată (se apreciază astfel că pe un pogon se semănau 10 ocale sămînță de porumb și se obțineau pînă la 500 ocale în anii cei mai buni),¹⁶ grîul se cultiva pe suprafețe mai mici și în special în plășile din sud, mai puțin orz, ovăz, mei. Spre sfîrșitul perioadei începe să se introducă cultura cartofului — cultură ce va deține ulterior o suprafață însemnată în producția agricolă a județului — și sporadic a tutunului, necultivîndu-se rapița, care se răspîndește în multe zone ale țării în această perioadă. O statistică a culturilor agricole din județ la sfîrșitul acestei perioade este însă mai semnificativă decît alte explicații. Iată ce se cultiva în județul Vîlcea în anul 1862.¹⁷

Plaiul sau plasa	Semnănat în toamna lui 1861					Semnănat în primăvara lui 1862				
	Pogoane									
	Grîu	Orz	Grîu	Secară	Porumb	Orz	Ovăz	Mei	Fasole	Cartofi
Horezu	64,5	—	403,5	—	9218,5	—	—	—	10	—
Cozia	29	—	96,5	—	8639,5	—	—	—	—	13
Ocolu	255,5	—	—	—	6745	—	4	—	—	2
Otăsău	392,5	6	4	10	9147,5	3	—	—	—	—
Oltu	2320,5	45	69	1	11052,5	7,5	—	2	—	—
Oltețu de Sus	1352	36,5	62,5	27,5	16997,5	—	3	4,5	77,5	—
Oltețu de Jos	1748	31	26,5	—	11103	2,5	—	—	1	1
TOTAL	6162	118,5	662	38,5	72903,5	13	7	6,5	88,5	16

Total general suprafață semănată : 80 015,5 pogoane.

Din suma totală de 80 015,5 pogoane arate și semănite în 1862, suprafața cultivată cu porumb deține peste 90 la sută, în timp ce suprafața cultivată cu cereale păioase (7 007,5 pogoane) și alte culturi, ocupă un loc destul de modest. Ponderea porumbului în cultura cerealiară a

¹⁵ Arh. St. Rm. Vîlcea, fond *Prefectura județului Vîlcea*, dos. 61/1862, f. 381—403.

¹⁶ *Ibidem*, dos. 43/1851, f. 14.

¹⁷ *Ibidem*, dos. 61/1862, f. 404.

judetului este de altfel o trăsătură specifică, care se menține pînă în zilele noastre.

În afara acestor culturi, datorită condițiilor de teren, erau dezvoltate viticultura și pomicultura. Deși nu posedăm statistici din această perioadă cu suprafețele cultivate cu vii și pomi fructiferi, avem motive temeinice să le considerăm ca fiind destul de întinse. Astfel în 1862, numai clăcașii din județul Vilcea aveau vii pe o suprafață de 1 685 pogoane, iar livezi de pomi fructiferi pe o suprafață de 8 007 pogoane.¹⁸ Ținînd cont că în total clăcașii lucrau 76 568 pogoane,¹⁹ rezultă că terenurile cultivate cu vie și pomi fructiferi reprezentau aproximativ 11,5 la sută, procent ce poate fi generalizat și mărit pentru suprafața ocupată de vie și pomi în tot județul. Astfel Subocirmuirea plaiului Cozia aprecia în 1851 că se cultiva în medie 20 000 pogoane din care „ogrăzile și grădinile” reprezintă 4 500 pogoane.²⁰ Aceste culturi ocupă și astăzi o pondere însemnată în economia județului, vinul de Drăgășani și țuica de Vilcea bucurîndu-se de o faimă bună.

O suprafață întinsă o ocupau locurile de finețe și izlaurile care favorizau creșterea animalelor. Nu posedăm date exacte pentru tot județul, dar încercăm să stabilim măcar aproximativ procentul pe care îl dețineau din suprafața agricolă a acestuia. Tot în 1851 se considera că în plaiul Cozia ar fi o suprafață de 9 000 pogoane destinată pentru finețe, iar în plasa Oltețul de Sus 5 695 pogoane; tot atunci se cultivau 5 833 pogoane cu porumb.²¹ În primul caz suprafața acoperită cu finețe ar reprezenta 45 la sută din terenul agricol, iar în al doilea 43,4 la sută, dar pentru plășile de cîmp ar trebui să-l socotim ceva mai mic. În 1862 din suprafața de teren lucrată de clăcași, finețea ocupa întinderea de 17 702 pogoane,²² ceea ce reprezintă 23,5 la sută.

Suprafețele de izlaz ocupau și ele întinderi destul de însemnate, deși nu sînt evidențiate în statistici decît foarte rar. Nu dispunem decît de suprafața ce o aveau la aceeași dată în folosință clăcașii, care era de 26 109 pogoane,²³ ceea ce reprezintă un procent de 33,15 la sută. O mare parte a terenurilor de izlaz intrau în datele statistice alături de suprafețele ocupate de păduri, crînguri și zăvoaie, care reprezentau în aceeași statistică din 1862 partea „nelucrată” a tuturor moșiilor. Aceasta era înregistrată ca ocupînd o întindere de 253 740 pogoane dintr-un total de 380 406 pogoane,²⁴ ceea ce însemna 69,6 la sută.

Suprafețele întinse de finețe, izlaurile, pădurile și golurile de munte favorizau creșterea animalelor, zootehnia avînd o pondere însemnată în economia județului, animalele reprezentînd forța de tracțiune în transporturi și agricultură, furnizau hrana, materia primă pentru îmbrăcăminte și încălțăminte, dînd în același timp și posibilități pentru comerț. Cu toate că nu avem date privind animalele ce erau crescute în a-

¹⁸ „Analele economice pentru cunoștința părții muntene din România”, an 3, nr. 9—12, 1862, p. 71. De aici înainte vom cita „Analele economice”.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 43/1851, f. 13.

²¹ *Ibidem*, f. 13 și 23.

²² „Analele economice”, p. 71.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 6—7.

ceastă perioadă, vom face un calcul pe baza celor ce ne stau la dispoziție. Astfel în plasa Oltețul de Jos, socotită plasă de cîmpie, în 1851 cînd populația era de 12 859 locuitori, existau 472 cai, 3 464 boi, 3 080 vaci, 7 411 oi, 4 007 porci.²⁵ Numărul de cabaline era mai mare în zonele de munte (la aceeași dată plaiul Cozia avea un număr de 1 400 cai), numărul ovinelor era aproximativ același în toate plășile și plaiurile. Trebuie să menționăm însă că deși erau posibilități mari pentru creșterea ovinelor — datorită golurilor de munte numeroase ce existau în județ — numai trei sate se ocupau cu păstoritul propriu zis și acestea reprezentau enclave de „ungureni“ stabiliți în județ în secolul al XVIII-lea : Vaideeni-Ungureni, Băbeni-Ungureni și Măgura. În rest munții erau arendați de către proprietari „suditilor“ păstori români din Transilvania ce penduiau între Dunăre și munții județului.

Numărul ovinelor, caprinelor și porcinelor crescute de locuitorii județului era destul de redus (în 1859 acestea erau în total de 89 825)²⁶ revenind cam una pe cap de locuitor.

Creșterea animalelor nu a înregistrat progrese însemnate și datorită numeroaselor „epizootii“ care au bîntuit în această epocă, dar și datorită faptului că începînd din 1848 teritoriul țării a fost ocupat de către trupele rusești, turcești și austriece, care se aprovizionau de la locuitorii luînd animale pentru hrană și obligîndu-i să facă numeroase transporturi în care le piereau vitele.

Cu toate acestea se constată și în acest domeniu un progres, pe care îl exemplificăm cu datele de la sfîrșitul perioadei ce o prezentăm,²⁷ privind numărul vitelor mari.

Plaiul sau plasa	Nr. vite pentru jug, hrană și lapte		Nr. total de vite	
	Boi	Vaci	Boi	Vaci
Cozia	2148	2789	3060	3742
Horezu	2245	2884	2836	3539
Ocolu	2633	2415	2633	2415
Otăsău	3481	3542	3953	3961
Oltul	4314	3899	4833	4568
Oltețul de Sus	2245	2053	4420	4412
Oltețul de Jos	2805	2662	2805	2662
T O T A L	19871	20244	24540	25299

Se constată din tabel în primul rînd o creștere a numărului de animale față de 1859 (cînd erau în total 46 632)²⁸ cu peste 3 200 în decurs de cinci ani, ajungînd la un total de 49 839. Diferența dintre cele două

²⁵ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 43/1851, f. 28.

²⁶ *Ibidem*, dos. 81/1859, f. 63.

²⁷ *Ibidem*, dos. 44/1864, f. 38.

²⁸ *Ibidem*, dos. 81/1859, f. 63.

coloane ale tabelului reprezintă un număr de 1 748 boi și 1 799 vaci destinate de locuitori pentru consumul propriu (tăiere) și un număr de 3 084 boi și 2 893 vaci, crescute pentru comerț.²⁹

În afara acestor ramuri strict agricole, menționăm că locuitorii se mai ocupau și cu apicultura (în 1851 în plaiul Cozia erau înregistrați 600 de stupi³⁰) și tot în această perioadă începe să se introducă creșterea viermilor de mătase.

În concluzie putem afirma că în perioada 1851—1864, agricultura județului Vilcea a cunoscut progrese importante, au crescut suprafețele cultivate,³¹ s-au introdus culturi noi și s-au îmbunătățit unele metode de lucru ale pământului, ceea ce a avut drept consecință sporirea recoltei.

Repartiția proprietății funciare și structura socială a populației

Pentru înțelegerea deplină a problemei rurale și a structurii sociale a populației județului din această perioadă, trebuie să analizăm modul de repartiție al proprietății asupra pământului care oferă cheia explicării tuturor celorlalte probleme economice, sociale și politice. Proprietatea asupra pământului — ca și în întreaga țară — era împărțită între particulari (boieri), așezămintele ecleziastice (mănăstiri, episcopii și chiar biserici de mir) și țărănimea liberă (moșnenii). Raportul dintre cele trei tipuri de proprietate oferă cadrul de explicare al unor particularități locale ale relațiilor agrare. Înainte de a face o analiză statistică a acestui raport trebuie să mai menționăm un lucru important. O suprafață însemnată din teritoriul județului își schimbă în ultima parte a perioadei proprietarul; pământurile așezămintelor Brîncovenesti trec în posesia statului printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri din septembrie 1862.³² Își pierd astfel moșiile mănăstirile Hurezu, Dintr-un lemn, Mamu, Sarpatele, Polovragi, Brîncoveni și altele. Prin legea din 13/25 decembrie 1863 sînt secularizate toate averile mănăstirești,³³ astfel la sfîrșitul perioadei statul este cel mai mare proprietar funciar. Iată însă cum era distribuită proprietatea agrară în județ în anul 1862 :³⁴

²⁹ *Ibidem*, dos. 44/1864, f. 38.

³⁰ *Ibidem*, dos. 43/1851, f. 14.

³¹ Este suficient să exemplificăm cu câteva cazuri care arată că în decursul celor 14 ani suprafețele agricole s-au dublat. În 1851 în plasa Oltețul de Sus se cultivau 5 883 pogoane cu porumb și 1 112 pogoane cu grîu; în 1862 suprafața cultivată cu porumb era de 16 997 1/2 pogoane, iar cea de grîu de 1 397 1/2 pogoane. În plaiul Cozia erau în 1851 un total de 6 500 pogoane de arătură, iar în 1862 erau cultivate 8 639 pogoane numai cu porumb. Constatăm în schimb o reducere a suprafeței cultivate cu grîu; astfel în plasa Oltețul de Jos se cultivau în 1851, 4 590 pogoane iar în 1862 numai 1 774 1/2 pogoane. *Ibidem*, f. 11—58. Vezi și nota 17.

³² Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 84/1862, f. 32—48;

³³ C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, Editura Științifică, 1966, p. 194—195.

³⁴ „*Analele economice*”, p. 6—7.

Denumirea oraşului, tîrgului, plăşii sau plaiului	Numărul proprietăţilor						De cine sînt lucrate moşiile				Extinderea lor — pogoane		
	Particulari şi devărnăge	Mănăstireşti		Ale altor insti- tuţii publice	Ale comuncelor	Ale statului	De proprietari în persoană	De un delegat al proprietarului	De arendaş	T o t a l	Partea lucrată	Partea nelucrată	
		Neinchi- nate	Închinăte										
Rîmnicu Vilcea — oraş	105	5	—	2	—	—	94	4	14	815	477	328	
Ocnele Mari — tîrg	202	4	—	7	—	1*	195	16	3	498	293	205	
Horezu — tîrg	21	—	—	2	—	—	94	4	14	915	477	328	
Drăgăşani — tîrg	8	3	—	—	—	—	8	2	1	3098	2831	277	
Oltu (plasă)	2501	14	3	12	—	—	2476	16	38	58595	26886	31709	
Olteţul de Sus (plasă)	4413	2	—	1	—	—	4481	6	29	47165	13508	33657	
Olteţul de Jos (plasă)	2752	2	2	2	—	—	2741	5	12	30908	11282	19626	
Otăsău (plasă)	3171	5	—	4	—	—	3153	2	25	24729	12423	12306	
Ocolu (plasă)	958	29	—	12	—	—	938	23	38	37548	13378	24170	
Cozia (plai)	3915	15	—	13	—	—	3894	19	30	97211	17253	79958	
Horezu (plai)	3369	5	2	11	—	—	3830	17	40	79421	27970	51451	
T o t a l	22015	84	7	66	—	1	21831	112	230	380406	126666	253740	

* Singura proprietate a statului din judeţul Vilcea este în perioada 1851—1861 teritoriul salinei din Ocnele Mari în suprafaţă de 4 pogoane, care aducea un venit în 1861 de 31 746 galbeni (*Idem*, p. 15—16).

Cele 380 406 pogoane lucrate și nelucrate erau împărțite în 22 173 proprietăți ceea ce ar reprezenta o medie aproape de 17 pogoane de fiecare, cu toate că această cifră nu semnifică prea mult, dar trebuie să menționăm că județul Vilcea este al doilea din țară în funcție de mărimea suprafeței cultivate — cel mai mic era județul Muscel — dar ocupa primul loc în ceea ce privește numărul de proprietăți (Doljul avea 948 792 pogoane și numai 7 520 de proprietăți).³⁵

Cea mai mare parte a suprafeței agricole revenea proprietarilor particulari, în număr de 21 536, care dețineau 235 705 pogoane din care numai 88 358 erau lucrate. Această suprafață era împărțită astfel în anul 1862 :³⁶

Orașul, târgul plasa sau plaiul	Nr. total proprietăți	Proprietăți arendate	Extinderea în pogoane		
			Totală	Lucrată	Nelucrată
Rm. Vilcea	105	9	496	339	157
Ocnele Mari	202	1	419	239	180
Horezu	21	—	393	340	53
Drăgășani	8	—	63	63	—
Oltul	2481	20	33919	18394	15525
Oltețul de Sus	4513	26	39654	11566	28088
Oltețul de Jos	2749	9	29288	10693	18595
Otăsău	3126	17	11183	8927	2256
Ocolu	846	18	14180	7187	6993
Coria	3616	14	43491	10643	32848
Horezu	3869	25	62619	19967	42652
T O T A L	21536	139	235705	88358	147347

Comparind cifrele cu cele de la alte județe ajungem la concluzia că și numărul de proprietăți particulare este foarte mare în raport cu suprafața deținută. Referindu-ne tot la județul Dolj unde 526 de proprietăți dețin 503 810 pogoane³⁷ sîntem credem scutiți de orice comentariu.

³⁵ *Ibidem*, p. 8—9.

³⁶ *Ibidem*, p. 46—47. Cu toate că în nota de la nr. 69 Dionisie Pop-Mărtianu repropune raportului statistic al județului Vilcea că greșit a înregistrat proprietățile moșnenești în cele particulare, noi considerăm că, dimpotrivă, imputația este greșită. Cercetarea tuturor documentelor ne îndreptățește să afirmăm că moșnenii mai posedau în devălmășie în această perioadă munții, pădurile, apele, nu și terenurile agricole propriu zise. Altfel ar fi surprinzător numărul mare de acte de vânzare ale terenurilor agricole încheiate de moșneni, de cele mai multe ori cu persoane din afara obștii. Credem real numărul de 479 al proprietăților devălmășe, care reprezintă după cum se va vedea, posesia asupra unor munți și păduri.

³⁷ *Ibidem*, p. 48—49.

După proprietățile particulare al doilea loc ca întindere îl posedau mănăstirile neînchinat ale căror stăpîniri asupra unor moșii datează încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn. Datele asupra întinderii acestora în 1862 cu numai un an și ceva înainte de trecerea lor în posesia statului sînt următoarele :³⁸

Orașul, tirgul, plasa sau plaiul	Nr. total al proprietăților	Nr. celor arendate	Extinderea în pogoane		
			Totală	Lucrată	Nelucrată
Rm. Vlcea	5	3	305	136	169
Ocnele Mari	4	1	5	5	—
Drăgășani	3	1	3035	2758	277
Oltul	14	12	8242	4166	4076
Oltețul de Sus	2	2	5748	1213	4535
Oltețul de Jos	2	2	1478	564	923
Otăsău	5	5	5698	2154	3544
Ocolu	29	15	16119	3877	12242
Cozia	15	12	24914	6111	18803
Horezu	5	5	8140	3743	4397
T O T A L	84	58	73693	24724	48996

În acest caz constatăm o concentrare a pămîntului în 84 de proprietăți ce dețin 73 693 pogoane ceea ce reprezintă o medie de 877,5 pogoane, dar în județul Dolj mănăstirile neînchinat posedau 47 de proprietăți cu o întindere de 191 829 pogoane.³⁹ Între marii proprietari ecleziastici din județul Vlcea cele mai întinse suprafețe le dețineau Episcopia Rîmnicului Noului Severin, mănăstirile Bistrița, Cozia și Arnota.

Mănăstirile închinat dețineau o suprafață de teren mai mică acoperită în mare parte cu pădure. Iată situația acestora în anul 1862 :⁴⁰

Plasa sau plaiul	Nr. proprietăților	Lucrate de :			Extinderea în pogoane		
		Proprietar	Reprezentantul său	Arendaș	Total	Lucrate	Nelucrate
Oltul	3	—	1	2	6387	2428	3959
Oltețul de Jos	2	—	1	1	81	—	81
Horezu	2	—	—	2	1130	679	451
T O T A L	7	—	2	5	7598	3107	4491

³⁸ *Ibidem*, p. 38—39.

³⁹ *Ibidem*, p. 40—41.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 30—31.

În același județ de cîmpie Dolj, la care raportăm datele din Vilcea existau 27 de proprietăți ale mănăstirilor închinat care dețineau 127 962 de pogoane.⁴¹

Proprietățile acestea aparțineau în județul Vilcea mănăstirilor Zlătari și Căluul.

Așezămintele publice dețineau și ele o suprafață destul de mare de teren în județul Vilcea, dar precizăm de la început că cea mai mare parte aparține Așezămintelor Brîncovenesti și o parte mai mică Eforiei spitalelor civile care aveau terenurile fostelor mănăstiri Cornetu, Titireciu și Șerbănești. Situația acestora era următoarea :⁴²

Orașul, tirgul plasa sau plaiul	Nr. proprie- tăților	Cîte sint lucrate de :			Extinderea în pogoane		
		Proprie- tar	Repre- zentan- tul său	Arendaș	Total	Lucrate	Nelucrate
Rm. Vilcea	2	—	—	2	4	2	2
Ocnele Mari	7	—	7	—	70	49	21
Forezu	2	—	2	—	35	35	—
Oltul	12	—	8	4	9946	1875	8071
Oltețul de Sus	1	—	—	1	1763	729	1034
Oltețul de Jos	2	—	2	—	9	4	5
Otăsău	4	—	1	3	6806	1300	5506
Ocolu	12	—	7	5	5665	1993	3672
Cozia	13	—	10	3	588	345	243
Forezu	11	—	3	8	7532	3581	3951
T O T A L	66	—	40	26	32418	9913	22505

În fine proprietatea devălmașe avea următoarea situație :

Plasa sau plaiul	Nr. de proprietăți	Arendate	Extinderea în pogoane		
			Totală	Lucrate	Nelucrate
Oltul	20	—	101	23	78
Oltețul de Jos	3	—	43	21	22
Otăsău	45	—	1042	42	1000
Ocolu	112	—	1584	321	1263
Cozia	299	1	28218	154	28064
T O T A L	479	1	30988	561	30427

⁴¹ *Ibidem*, p. 32—33.

⁴² *Ibidem*, p. 54—55.

Numărul proprietăților devălmașe întrece numărul satelor care era de 211⁴³ datorită faptului că în multe sate existau obști mai mici ce stăpîneau separat cîte un munte sau gol. Semnalăm tot aici existența unor proprietari laici sau ecleziastici care dețineau cîte un moș din patru sau chiar mai mult în cadru proprietăților devălmașe. În orice caz majoritatea obștilor — după cum rezultă din statistică — dețineau în stăpînire mai ales munții și pădurile, dovadă este și faptul că plaiul Cozia ce avea în cuprinsul său munții Lotrului și Căpățînei, cuprindea aproape 90 la sută din suprafețele devălmașe.

Concentrînd toate aceste date obținem următoarea situație privind modul de repartizare a suprafeței județului :

Felul proprietății	Nr. proprietăți	Extinderea în pogoane		
		Totală	Lucrată	Nelucrată
Statul, mănăstiri neînchinat, inchinate și așezăminte publice	157	114706	37744	75992
Particulare și devălmașe	22015	266693	88919	177774

Rezultă deci că statul poseda în 1864 30,16 la sută din suprafața agricolă a județului procent foarte mare, dar care a facilitat înfăptuirea reformei agrare. Din totalul celor 114 706 pogoane aflate în proprietatea statului, 75 992, adică 69,84 la sută alcătuiau partea nelucrată a pămîntului formată din păduri, dumbrăvi și crînguri ; ele nu vor intra însă sub incidența Legii rurale din 1864. Situația acestor terenuri neagricole va fi reglementată de Codul silvic, legiferat tot în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Tabelele prezentate nu ne ajută prea mult să ne dăm totuși seama de modul exact al întinderilor de pămînt posedate de către particulari și de către stat. În lipsa unor alte date despre întinderea proprietăților particulare — în Țara Românească lipsînd niște recensăminte cadastrale temeinice pentru această perioadă — ne vom ajuta de datele privind veniturile anuale obținute din exploatarea pămîntului de către fiecare proprietar. În același an 1862, în funcție de venitul anual, proprietățile din județul Vilcea se clasificau astfel :⁴⁴

⁴³ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura Județului Vilcea*, dos. 81/1859, f. 63 v.

⁴⁴ „*Analele economice*”, p. 61.

Orașul, târgul, plasa sau plaiul	Venitul anual în galbeni											Total propriet.
	Sub 10	10—25	25—50	50—100	100—250	250—500	500—750	750— 1000	1000— 1500	1500— 3000	Peste 3000	
Rm. Vilcea	77	13	8	8	4	1	1	—	—	—	—	112
Ocnele Mari	197	12	3	1	—	—	—	—	—	—	—	214
Horezu-tîrg	9	11	3	—	—	—	—	—	—	—	—	23
Drăgășani-tîrg	—	4	—	4	—	2	—	—	—	1	—	11
Oltul	1776	497	97	89	50	12	6	1	2	—	—	2530
Oltețul de Sus	3792	438	126	99	55	5	1	—	—	—	—	4516
Oltețul de Jos	2339	321	64	84	41	6	2	1	—	—	—	2758
Otăsău	2746	226	82	73	40	5	5	1	—	2	—	3180
Ocolu	829	59	38	38	21	10	2	1	—	1	—	999
Cozia	3552	323	47	31	9	8	2	1	—	—	1	3943
Horezu	3155	545	96	62	20	4	3	—	2	—	—	3887
T O T A L	18342	2449	564	489	240	53	22	5	4	4	1	22173

Se remarcă din capul locului că proprietățile care au un venit anual sub 10 galbeni sînt în proporție covârșitoare, numărul lor reprezentînd 83,1 la sută din totalul proprietăților din județ, iar proprietățile cu un venit anual mai mare de 100 galbeni, în număr de 329 reprezintă doar 1,43 la sută din numărul proprietăților, cu specificarea că 2/3 din ele au un venit anual între 100 și 250 galbeni și numai una are un venit de peste 3 000 galbeni. Trebuie să remarcăm de asemenea numărul mare de proprietăți mici din plaiurile și plășile de munte, unde predomina proprietatea moșnească. De altfel și cele 479 proprietăți devălmașe înregistrate sînt considerate de aceeași statistică ca avînd un venit anual sub 10 galbeni.⁴⁵

Marea majoritate a acestor proprietăți, cum și cea mai mare parte a celor ce au un venit între 10 și 50 galbeni, trebuie să le considerăm proprietăți moșnești care predominau ca număr în județ.

Alta era situația cu proprietățile mănăstirilor neînchinat și închinat care au devenit ale statului. Acestea, cel puțin judecînd după venitul anual, aveau o întindere mai mare, astfel numai o proprietate avea venitul sub 10 galbeni ; 6 între 10 și 25 galbeni, 14 între 25—50 galbeni, 15 între 50 și 100 galbeni, 12 între 100 și 250 galbeni, 25 între 250 și 500 galbeni, 10 între 500 și 750 galbeni. 3 între 750 și 1 000 galbeni iar două între 1 00 și 1 500 galbeni.⁴⁶

Remarcăm deci o concentrare a întinderii proprietăților din zona mijlocie a veniturilor ceea ce implicit impune concluzia că marea proprietăți moșnenești care predominau ca număr în județ, foarte mică.

Absența proprietăților mari o indică și statistica veniturilor obținute anual de proprietățile particulare care era următoarea :⁴⁷

Vezi tabelul la pag. 177

Doar două proprietăți particulare din 21 536 au un venit anual între 750 și 1 000 galbeni, proprietatea mică este covârșitoare ca număr, iar proprietatea boierească de întindere medie este mai numeroasă în plășile din sudul județului. Chiar dacă în județ existau în această perioadă boieri care aveau venitul anual de peste 3 000 de galbeni sau alte cifre intermediare, acesta era obținut prin cumularea unor proprietăți din alte județe, în special de cîmp. Cei mai cunoscuți dintre ei erau din familiile Otetelișanu, Lahovary și Pleșoianu.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 69.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 61.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 67.

Orașul, târgul, plasa sau plaiul	Venitul anual în galbeni											Total propriet.
	Sub 10	10—25	25—50	50—100	100—250	250—500	500—750	750— 1000	1000— 1500	1500— 3000	Peste 3000	
Rm. Vlcea	76	12	6	7	4	—	—	—	—	—	—	105
Ocnele Mari	193	6	2	1	—	—	—	—	—	—	—	202
Horezu-tîrg	8	10	3	—	—	—	—	—	—	—	—	21
Drăgășani-tîrg	—	4	—	2	—	2	—	—	—	—	—	8
Oltul	1756	493	94	85	47	3	3	—	—	—	—	2481
Oltețul de Sus	3792	437	126	98	55	4	1	—	—	—	—	4513
Oltețul de Jos	2235	319	64	84	39	5	2	1	—	—	—	2749
Otăsău	2701	225	82	73	38	5	2	—	—	—	—	3126
Ocolu	712	57	29	30	16	2	—	—	—	—	—	846
Cozia	3214	322	45	26	8	1	—	—	—	—	—	3616
Horezu	3153	345	94	61	14	1	1	—	—	—	—	3869
T O T A L	17840	2430	545	567	221	23	9	1	—	—	—	21536

Prezentăm în cele ce urmează situația țăranilor din județ la începutul perioadei :

Plaiul sau plasa	Numărul de sate				Nr. de familii moșnene	Nr. de familii clăcașe	Dezrobiți	Total
	Total	De moșneni	De clăcași	Mixte				
Cozia ⁴⁸	32	15	5	12	2282	1251	236	3769
Horezu ⁴⁹	41	20	8	13	2419	1437	78	3934
Ocolu ⁵⁰	29	2	23	4	?	1460+?	—	2242
Otăsău ⁵¹	29	—	—	—	?	438+?	—	2723
Oltul ⁵²	30	3	17	10	1393	1873	26	3392
Oltețul-Sus ⁵³	33	17	5	11	2532	403	30	2965
Oltețul-Jos ⁵⁴	32	—	5	27	1551	1086	22	2659
T O T A L	226	57	63	77	10177+?	7948+?	492	21684

Fără îndoială datele din tabelul de mai sus sînt relative lipsînd numărul de moșneni și clăcași din două plăși. Cu toate acestea chiar dacă am calcula numărul total de țărani din plășile Ocolu și Otăsău la 4 965 ca fiind în majoritate clăcași — ceea ce nu corespunde realității — procentul se va modifica ajungîndu-se la o proporție egală de clăcași și moșneni. Numărul acestora va crește datorită sporului natural pînă în 1862, și adăugîndu-le cel puțin cîte o mie din fiecare plasă ce lipsește, rezultă că afirmația făcută de noi că proprietățile particulare cu un venit de sub 10 galbeni sînt în proporție covârșitoare moșnenești, este pe deplin întemeiată.

În ceea ce privește numărul clăcașilor de pe moșiile din județ la începutul perioadei pe care o cercetăm, mai putem aduce unele precizări, beneficiind de o statistică în care sînt clasificați clăcașii de pe moșiile ecleziastice în mai 1852. ⁵⁵

⁴⁸ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 6/1851, f. 6—7 și 42—43; familiile de dezrobiți le-am evidențiat separat deoarece existau în mai toate satele moșnenești, ocupîndu-se în general cu fierăria și alte meserii.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 20, 23 și 83.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 92. Nu există date care să diferențieze clăcașii de moșneni cu toate că zona în general este cu preponderență de sate mixte.

⁵¹ *Ibidem*, f. 132, aceeași situație.

⁵² *Ibidem*, f. 36—40.

⁵³ *Ibidem*, f. 22 și 77.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 56. Cu toate că nu apar în tabele sate de moșneni, trebuie să menționăm că în această plasă existau numeroase sate în care preponderența era de partea moșnenilor. Astfel, la Gorunești erau 92 moșneni și numai 7 clăcași, la Știrbești 162 moșneni și 16 clăcași, la Dejoiu 72 moșneni și 6 clăcași.

⁵⁵ *Ibidem*, dos. 10/1851, f. 695. Pentru plaiul Cozia, cifra de clăcași este mai mare datorită faptului că sînt adunați lângă clăcași și dezrobiții care făceau clacă pe moșiile mănăstirești, în număr de peste 200.

Plasa sau plaiul	Nr. moșiilor	Nr. total al clăcașilor	Clasificarea lor		
			cu 4 boi	cu 2 boi	cu mîinile
Plaiul Horezu	15	934	235	277	422
Plaiul Cozia	10	1417	232	350	835
Plasa Ocolul	27	1460	365	551	544
Plasa Otăsău	7	438	168	156	114
Plasa Oltul	19	1640	123	880	637
Plasa Oltețul de Jos	4	75	20	24	31
Plasa Oltețul de Sus	3	25	—	10	15
T O T A L	85	5989	1143	2248	2589

Rezultă clar din această situație că în plaiurile și plășile de munte clăcașii sînt așezați în general pe moșiile mănăstirești iar în cele de cîmp pe moșiile particulare.

Numărul clăcașilor va înregistra și el creșteri în perioada 1851—1864, situația lor fiind următoarea în momentul legiferării reformei agrare :⁵⁶

Plasa sau plaiul	Pe proprietăți particulare			Pe proprietatea statului			Total
	Cu 4 boi	Cu 2 boi	Cu mîinile	Cu 4 boi	Cu 2 boi	Cu mîinile	
Horezu	101	89	351	421	394	505	1816
Cozia	7	49	140	465	424	952	2037
Ocolu	105	172	308	494	604	781+22*	2486
Otăsău	45	193	184	187	275	205	1089
Oltul	93	673	457	171	905	651	2950
Oltețul de Sus	10	247	406	1	10	11	685
Oltețul de Jos	11	597	394	2	65	18	1087
Total general	372	2020	2240	1741	2632	3145	12150
		4632			7496+22		12150

* cei 22 clăcași sînt pe moșiile unor biserici de mir.

Constatăm că în decurs de 12 ani (1852—1864) numărul clăcașilor de pe moșiile statului, foste ale mănăstirilor, a crescut de la 5 989 la 7 496 ceea ce însemnează un spor de 125,1 la sută corespunzător ratei aproximative de creștere a populației, cu toate că mai sînt și alte cauze ce au dus la sporirea numărului de clăcași, pe care le vom explica la alt

⁵⁶ *Ibidem*, dos. 45/1864, f. 157—158.

subpunct. Sporuri mai mari de creștere se observă la numărul clăcașilor cu 4 boi și la cel al pălmașilor.

Pentru a completa tabloul social al județului în această perioadă vom prezenta în continuare date statistice extrase din raportul prezentat de către administratorul județului, Gh. Golescu, domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cu ocazia vizitei făcute de către acesta în Vilcea la 20—21 iulie 1859. În afara cuvintelor frumoase prin care exprimă simțăminte de dragoste ale vilcenilor față de domnul Unirii, raportul cuprinde date bogate asupra structurii sociale a județului. Populația totală era de 96 382 locuitori din care 26 948 bărbați maturi, 26 974 femei mature, 20 699 băieți și 21 761 fete. Numărul total al birnicilor era de 22 186 la sate și 794 la orașe, alături de aceștia numărându-se 749 mazili (cei mai mulți proprietari mici și mijlocii), 543 patentari, 1 815 dezrobiți dărnici și 116 holtei. Clasa exploatatoare boierească era formată din 66 boieri cu caftan, 58 feciori de boieri, 452 boieri de neam, 6 postelnici și 55 „fete cu deosebit caracter”. Toți aceștia erau proprietari funciari mai mici sau mai mari. În sfârșit supușii străini — sudiiți — erau în număr de 113. Din punct de vedere fiscal erau menționate și alte categorii care beneficiau de unele avantaje : 321 dorobanți, 450 militari, 40 slujitori ai poștelor, 406 „oameni ai ocnelor” (care executau lucrări la salina Ocnele Mari în schimbul scutirii de impozite și taxe), 405 preoți și diaconi, 650 paraclisieri și cîntăreți, doar numai 131 învățători (elevi de școală erau 3 379) și 911 familii din satele cordonase (ce păzeau granița cu Transilvania, oficiu făcut de satele situate de la Brezoj spre Ciineni pe valea Oltului). În fine în județul Vilcea existau 26 878 case de locuit,⁵⁷ (a se compara cu numărul de 22 379 de case înregistrate în 1851 din care nici 100 nu erau din cărămidă, restul fiind din lemn).

Datele de mai sus mai scot în evidență existența unei categorii sociale, puțin numeroasă, dar care juca în această perioadă un rol deosebit în relațiile agrare — cea a arendașilor. Numărul acestora este destul de redus în județ, în 1862 fiind de 112 în total, din care 26 țineau cu arendă moșii ale așezămintelor publice, 5 ale mănăstirilor închinat, 37 ale mănăstirilor neînchinat și 44 ale particularilor.⁵⁸ Numărul lor a oscilat în jurul acestor cifre dar nu prea mult, astfel că pot fi considerate o medie reală. Sînt puține cazuri cînd un arendaș ținea simultan mai multe moșii în arendă. Trebuie să mai menționăm că o parte a acestora erau recrutați din mica boierime locală, alții erau sudiiți (supuși străini), mai ales greci, iar din moșiile mari particulare erau arendate în general cele ale acelor posesori aveau pămînturi și în alte județe sau domiciliul stabil în orașe.

Analiza repartitiei proprietății funciare și a structurii sociale a județului Vilcea în perioada 1851—1864 ne îndreptățește să afirmăm că exista în această perioadă o puternică pătură de moșneni și un număr destul de mare de țărani lipsiți de pămînt, ce alcătuiau împreună peste 90 la sută din populația județului.

⁵⁷ *Ibidem*, dos. 81/1859, f. 63—64.

⁵⁸ „*Analele economice*”, p. 6—47.

Aplicarea în județul Vilcea a legiurilor agrare din 1851. Relații dintre clăcași, proprietari și arendași în perioada 1851—1864.

După revoluția din 1848, Turcia și Rusia puterile reacționare care și-au dat mâna pentru înfrângerea acesteia, stabileau în punctul al 3-lea al Convenției de la Balta Liman convocarea unei comisii care să cerceteze și să stabilească unele modificări ale Regulamentului Organic menite să aducă în Țara Românească și Moldova „buna orînduială și siguranță”. Pe baza acestui articol după șase luni domnitorul Barbu Știrbei înființează comisia de „cercetarea legiurii asupra raporturilor dintre proprietari și săteni” formată din șapte membrii între care și boierul vilcean Grigore Otetelișeanu.⁵⁹ Nu vom stărui asupra lucrărilor comisiei și asupra discuțiilor, pînă ce proiectul înaintat de ea a fost aprobat de domn și sancționat de sultan și țar, ele fiind prezentate pe larg în alte lucrări.⁶⁰ Prin ofisul domnesc din 23 aprilie 1851 este publicată „Legiuirea pentru reciprocele drepturi și îndatoriri ale proprietarilor și ale lucrătorilor pămîntului”, care legiuire să între în locul art. 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145 și 146 ale Regulamentului Organic.⁶¹ Ea urma să fie aplicată la 23 aprilie 1852.

Noul articol 138 se referea la abuzurile ce fuseseră introduse în administrația țării, „a căror sarcină cădea mai cu seamă asupra birnicilor plugari și împiedicau înaintarea lor întru toate”, de unde și necesitatea „să se puie niște obștești temeuri și asupra relațiilor ce urmează firește a fi între ei și proprietari, pe al căror pămînt locuiesc și se hrănesc”.⁶² Articolul 139 stabilește unitățile obișnuite de măsură a pămîntului, pogonul de 24 de prăjini și prăjina de 3 stînji de-ai lui Șerban Vodă.⁶³

După articolul 140 „săteanul ce locuiește pe moșia altuia, nu se poate socoti decît ca un chiriaș pe acea parte de loc ce primește și bani ce plătește sau munca ce o face pe seama proprietarului, nu se poate socoti iarăși decît ca o chirie din partea-i pe acest pămînt”.⁶⁴ Prin această prevedere proprietarii de pămînt au fundamentat dreptul juridic asupra întregii suprafețe de pămînt cultivate ceea ce constituie „cea mai clară formulare al punctului de vedere al boierilor în legătură cu trecerea la

⁵⁹ Ileana Petrescu, *Aspecte privind relațiile agrare din Oltenia în perioada elaborării și aplicării așezămintelor agrare din 1851*, în „Historica”, București, III, p. 150.

⁶⁰ Vezi D. C. Sturdza-Scheeanu, *Acte și legiuri*, vol. I, p. 578—698, unde sînt publicate documentele privind această problemă..

V. Maciu, *Procesul trecerii de la feudalism la capitalism în agricultura României în perioada formării și consolidării orînduirii capitaliste (1848—1878)*, în volumul *De la Tudor Vladimirescu la răscoala din 1907*, Craiova, Scrisul Românesc, 1973, p. 226—228;

Ileana Petrescu, *art. cit.*, p. 150—156.

G. D. Iscriu, Gabriela Papuc, *Considerațiuni privind forma de proprietate funerară în perioada de trecere de la feudalism la capitalism în Țara Românească și Moldova (1746—1864)* în „Revista de istorie”, București, tom. 31, nr. 3, 1978, p. 429.

⁶¹ Publicat integral în D. C. Sturdza-Scheeanu, *Acte și legiuri*, vol. I, p. 699—

710.

⁶² *Ibidem*, p. 699.

⁶³ *Ibidem*, p. 700.

⁶⁴ *Ibidem*.

proprietatea deplină asupra pământului⁶⁵, țărani clăcași fiind socotiți numai niște chiriași. Țăranii erau clasificați în trei grupe în funcție de numărul vitelor pe care îl posedau, cu 4 boi și o vacă, cu 2 boi și o vacă și numai cu o singură vacă, urmînd ca în funcție de aceasta să primească și pămînt de la proprietarul moșiei, respectiv 8 pogoane și 19 prăjini, 6 pogoane și 14 prăjini și 4 pogoane și 10 prăjini. Fiecare categorie avea trei pogoane de arătură, un pogon de izlaz pentru fiecare vită și cite trei pogoane de finețe la fiecare 5 vite (reduc la celelalte categorii la un pogon și 19 prăjini, respectiv la 15 prăjini). În plus fiecare sătean beneficia de proprietate de 400 stînjini pătrați pentru grădină și casă în zonele de cîmp și 300 în zonele de munte. Pe moșiile cu păduri proprietarii dădeau voie sătenilor să ia uscături și să taie din crînguri lemnele trebuincioase pentru foc. Suprafețele de pămînt ce trebuiau acordate țăranilor sînt socotite, „destul[e] pentru toate trebuințele“ iar dacă mai aveau nevoie de teren „urmas să se învoiască separat cu proprietarul socotindu-se că „acest pămînt este pentru dînsul [țăranul] un mijloc de speculație“.⁶⁶

Articolul 141 prevedea obligațiile clăcașilor față de proprietar. În primul rînd se fixau la 22 zile de lucru ce trebuiau să le lucreze proprietarului drept chirie anuală, 7 primăvara, 8 vara și 7 toamna, la care se adăuga dijma din produse, a zecea parte din rodul pogoanelor de arătură și a cincea parte din rodul pogoanelor de cositură.⁶⁷ În articolul 144 se fixează nartul — cantitatea de muncă ce trebuie să o lucreze zilnic fiecare categorie de clăcași, stabilindu-se că poate fi răscumpărată și în bani.⁶⁸ Prin articolul 143 se reorganizează administrația satelor, constituindu-se sfatul satului, iar în articolul 144 se stabilesc condițiile de strămutare ale sătenilor, de buna lor voie și dreptul proprietarilor „să depărteze din săteni pe cîți va socoti“ din proprietatea lor, respectîndu-se niște reguli menite mai ales să ferească fiscul de pierderea impozitelor (trebuia anunțată strămutarea cu un an înainte).⁶⁹ În fine articolul 145 menține otaștina pentru viile sădite pe proprietățile moșierești, iar articolul 146, monopolul proprietarilor asupra vînzării alcoolului, cărnii și altor mărfuri precum și drepturile asupra veniturilor morilor, heleșteelor și pădurilor.⁷⁰

În aceste condiții urmau să se desfășoare relațiile dintre clăcași și proprietarii de moșii, dar aplicarea acestora s-a făcut foarte greoi.

Astfel în județul Vilcea, cu toate că termenul ultim pentru încheierea noilor învoiri era fixat la 25 iulie 1852, pînă la data de 13 noiembrie a aceluiași an nu se încheiaseră contracte decît în 44 de sate din cele 66 în care existau proprietăți mai mari.⁷¹ Subcîrmuirea plășii Oltul raporta după aceeași dată 25 iulie 1852 că nici unul din proprietarii din plasă „n-au sîrvirșit învoielile cu clăcașii pentru prisoaie după noua

⁶⁵ G. D. Iscur, Gabriela Papuc, *art. cit.*, p. 429.

⁶⁶ D. C. Sturdza-Scheeanu, *Acte și legiuri*, vol. I, p. 701—702.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 703—704.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 705—707.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 708—709.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 710.

⁷¹ Arh. St., București, fond *Ministerul de Interne, Administrative*, dos. 103/1852, f. 357—376, lista cu aceste sate.

legiuire și mulți dintre dumnealor pînă acum n-au depus nici la casele de sfat condiții din parte-le pentru acest sfîrșit⁷². Este de altfel inexplicabilă rezistența proprietarilor și arendașilor față de aplicarea noii legiuri, care era în favoarea lor și îmi pare a fi la fel și a comisiei întocmite în județ care avea menirea să supravegheze respectarea și aplicarea prevederilor legii.

Singurul dintre proprietari care a aplicat rapid noua legiuire și a dat chiar mai multe avantaje clăcașilor „a fost Episcopia Rîmnicului Noul Severin, păstorită în acea vreme de către episcopul Calinic (sanctificat în calendarul ortodox în 1955) care a întocmit o comisie specială ce a stabilit pe baze mai echitabile relațiile dintre arendașii moșilor episcopiei și clăcași, începînd de la 23 aprilie 1853.⁷³

Nu s-au păstrat decît foarte puține contracte de învoială dintre proprietari și clăcași, datorită faptului că acestea se țineau la casa de sfat și la proprietari sau arendași, astfel că datorită pierderii arhivelor sătești și a celor particulare, nu dispunem decît de puține date privind modul concret de aplicare al acestor învoiei. Din documentele pătrunse în fondurile instituțiilor publice, sub o formă sau alta, se pot desprinde date despre modul în care se încheiau aceste învoiei, sau o parte a prevederilor acestora. Pentru prima perioadă de 5 ani pentru care se încheiau aceste contracte (1852—1857) rezultă că pentru prisoase se cereau de către proprietari bani, ceea ce denotă apariția unei relații de tip capitalist. Sumele cerute pentru un pogon de arătură lucrat în plus de clăcași variază în funcție de întinderea moșiei. Astfel la moșiile Otetelișu, Cireșu și Măldărești de Jos se luau 10 sau 9 lei pe pogonul de arătură, în timp ce la Bogdănești și Bujoreni se luau 22 de lei și 20 parale.⁷⁴

Să prezentăm însă prevederile unor contracte încheiate pentru a doua perioadă (1858—1862) — singurele pe care le-am depistat în fondurile arhivistice — din care rezultă condițiile impuse de către proprietari și arendași clăcașilor. Astfel în 1858 pe moșia Gănești (plasa Oltețul de Jos) situată în zona de cîmp, clăcașii aveau următoarele obligații : să lucreze cele 22 de zile legiuite, din care cei cu o pereche de boi, să are cite un pogon primăvara și altul toamna (care să fie și grăpat) în orice teren (țelină sau ogor), pentru toate vitele mari (boi, vaci și cai pînă la sugători) să plătească anual cite 4 lei, de fiecare rîmător cite 2 lei și 10 parale, iar pentru o oaie 1 leu (cei care au cai vor lucra și cu ei la arie în contul celor 22 de zile); clăcașii sînt obligați să vină la lucru ori cînd vor fi chemați, zilele rămase nelucrate se vor da în bani; locuitorii care au boi sînt datori să ducă o povară cu carul pînă la Craiova (peste 50 km); clăcașii cărora le vor lipsi pogoanele legiuite de arătură sau cositură, vor curăți în luncă sau în crîng suprafața respectivă de pădure, urmînd ca dijma să se dea începînd din anul următor; este oprită tăierea a „ori ce fel de lemn, cit de subțire ar fi“ din pădure; se

⁷² Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 52/1852, f. 532.

⁷³ *Ibidem*, dos. 10/1851—1852, f. 532. Din păcate arhivele episcopiei nefiind în posesia Arhivelor Statului, nu am putut cerceta în amănunțit activitatea acestei comisii. La cota citată sînt numai niște aprecieri referitoare la aceasta.

⁷⁴ *Ibidem*, dos. 25/1852, f. 239—242.

va lua dijmă din 10 una și pentru cei 400 stinjeni pentru grădină și casă, dijmă din 10 una din grâu și porumb și din 10 două pentru fîn, de asemenea clăcașii vor da anual fiecare cîte 3 pui de găină și 5 ocale de fasole.⁷⁵

În zonă socotită de munte pe moșia Cucești (plaiul Horezu) 29 de clăcași se învoiesc tot în 1858 cu proprietarul în următoarele condiții :

Pentru pogoanele legiuite să se lucreze anual 6 zile cu vitele sau cu miinile urmînd că dacă nu are nevoie de lucru cu vitele, clăcașii cu patru boi să lucreze 16 zile cu miinile, iar cei cu 2 boi cîte 9 zile de fiecare pogon ; dijma va fi din zece una la semănături și din cinci una pentru fîn și prune urmînd ca produsele să le care clăcașii la conac ; în fiecare primăvară clăcașii ce au vite sînt obligați să are un pogon, iar cei cu miinile să semene o jumătate de pogon ; proprietarul va despărți din pădure un loc din care clăcașii își vor tăia lemne de foc, dar sînt obligați să scoată rădăcinile și să transforme terenul în loc arabil ce îl vor preda proprietarului după cinci ani (au dreptul de a-l semăna fără dijmă cei cinci ani) ; clăcașii sînt obligați să taie anual cîte un stinjen de lemne de foc din pădurea proprietarului iar cei cu boi să ducă la Rm. Vilcea cîte un stinjen sau jumătate de stinjen (dacă aveau 2 boi) ceea ce însemnează peste 60 km ; pentru prisosul de vite se vor încheia învoielii speciale, iar celelalte prevederi se referă la obligațiile clăcașilor de a ieși la muncă.⁷⁶

Remarcăm din capul locului că aceste contracte sînt destul de de parte de spiritul Legiurii din 1851, clăcașii fiind siliți să se învoiască în condiții care sînt în primul rînd favorabile proprietarului, zilele de muncă fiind mai numeroase decît cele 22. Se remarcă de asemenea tendința proprietarilor de a extinde în dauna pădurilor, terenurile cultivate, dar acest lucru făcîndu-se cu munca clăcașilor. Aceasta presupune o muncă destul de grea, puțin răsplătită de către proprietari.

Pentru prisoase învoielile ce se făceau erau și mai grele, după cum rezultă din contractul încheiat cu Ștefan Cremenescu arendașul moșiei Otetelișu și clăcași ; pentru un pogon de arătură să se plătească anual 16 lei și dijmă din zece una ; pentru un pogon de cositură să se plătească anual 31 lei și 20 parale, fără a se mai da dijmă ; pentru prisosul de izlaz să se plătească 3 lei și 15 parale pentru fiecare cap de vită mare, 2 lei și 20 parale pentru fiecare rîmător (mic sau mare), pentru oi, miei, capre și iezi cîte 30 parale de cap ; fiecare locuitor care are boi să ducă la Craiova (peste 60 km) o povară de 400 ocale, pentru care i se va socoti că a lucrat 3 zile cu doi boi ; fiecare clăcaș care are 2 boi, să are un pogon primăvara și altul toamna, iar cei cu 4 boi o suprafață dublă socotindu-se că se lucrează cîte 3 zile cu 2 boi de un pogon ; din sădi-rile date pe rod, se va lua dijmă o vadră din cinci la rachiu ; fiecare familie să dea la conac cîte 2 pui de găină pe an, fiecare clăcaș să iasă la seceratul grîului, săpatul și copilitul porumbului „cu cîți va avea buni de muncă în casă“ socotindu-se în zilele de clacă ; cei care au cai și iepe să facă o zi de treier la arie și în sfîrșit se prevedea că nu se va începe

⁷⁵ *Ibidem*, fond Pretura plășii Bălcești, dos. -1/1858, f. 5.

⁷⁶ *Ibidem*, fond Prefectura județului Vilcea, dos. 62/1858, f. 100—101.

culesul porumbilor clăcașilor, pînă ce nu se va culege și băga în pătul porumbul arendașului.⁷⁷

Nu dispunem pentru comparație de valoarea dijmei în bani la încheierea acestor contracte, dar știm la cît era evaluată în 1864 (între timp firește prețurile au mai crescut) cînd în județul Vilcea un clăcaș cu 4 boi presta muncă și produse în valoare de 121 lei, cei cu doi boi în valoare de 101 lei, iar cei cu mîinile în valoare de 91 lei.⁷⁸ Dar în 1859 pentru un singur pogon prisos de cositură se plătea 31 lei și 10 parale, iar pentru o vită mare în izlaz 3 lei și 15 parale, plus alte obligații. Deci doar atît reprezenta între o treime și o pătrime din dijma legiuită.

Aplicarea prevederilor Legiurii agrare de la 1851 a dat naștere la numeroase abuzuri ale proprietarilor și arendașilor dornici să obțină venituri cît mai mari și să extindă suprafața de teren, pe care o exploatau în regie proprie din care obțineau venituri mai ridicate. Numeroase împilări se aduceau clăcașilor chiar la încheierea învoielilor după cum rezultă din textul contractelor prezentate mai sus, dar și din alte documente. Astfel în 1852 clăcașilor de pe moșiile Orlești, Buleta, Bunești și altele nici măcar nu li s-au citit la semnare contractele de învoială, ceea ce a adus nemulțumiri ale acestora.⁷⁹ În multe cazuri clăcașilor li se impuneau sarcini mai mari decît cele stabilite prin contractele de învoială, sau le micșorau loturile cuvenite, iar clăcașii primeau sarcini suplimentare. În 1857 pe moșia Foleștii de Sus arendașul a diminuat suprafața pogoanelor legiuite, a cules cu slugile sale livezile și ogoarele acestora și a interzis scoaterea vitelor pe izlaz, iar în fața locuitorilor nemulțumiți de acest procedeu a adus dorobanții Subcîrmuirii pentru a-i liniști.⁸⁰ Înșelați la socoteala zilelor de clacă erau numeroși locuitorii. Astfel în 1852 se plîng împotriva epistatului moșiei Greci locuitorii înșelați și tot atunci cei de pe moșia Muereasca a Episcopiei Rîmnic, împotriva protopopului Ilie ce era arendaș.⁸¹ Gama abuzurilor săvîrșite de proprietari este mult mai vastă, mergînd pînă la amestecul în administrația satelor, în care conform cu noua legiuire aveau un reprezentant. Cu toate că nu asigurau suprafețele de pămînt necesare clăcașilor pentru porumbul ce trebuia aceștia să-l depună în magazia de rezervă a satului, în special în zona de sub munte,⁸² dispuneau adesea chiar de acesta în chip abuziv. Astfel în 1857, arendașul moșiei Zăvideni Ghiță Oromolu a ridicat porumbul din magazia de rezervă și l-a folosit la îngrășatul porcilor.⁸³ Tot în același an arendașul moșiei Benești, a lui Gr. Otetelișanu refuză să elibereze localul de școală pe care îl transformase în magazie, iar

⁷⁷ *Ibidem*, fond Pretura plășii Bălcești, dos. 3/1859, f. 3—4.

⁷⁸ D. C. Sturdza-Scheeanu, *Acte și legiuri*, vol. II, p. 880.

⁷⁹ Arh. St. Rm. Vilcea, fond Prefectura județului Vilcea, dos. 25/1852, f. 398; 405; 513.

⁸⁰ *Ibidem*, dos. 32/1857 passim.

⁸¹ *Ibidem*, dos. 8/1852—1853, f. 321 și 432.

⁸² *Ibidem*, dos. 40/1857, f. 159—213, se găsesc plîngerii ale locuitorilor din satele Vaideeni, Stoenesti, Costești, Pietrării de Sus, Pietrării de Jos, Alunu, Racovița, Rîmești, Păușești-Otășău, Cernelele, Șerbănești, Bogdănești și altele care solicită din cauza lipsei de pămînt să fie scutiți de această obligație și să li se elibereze cantitățile depuse anterior, că nu au cu ce se hrăni.

⁸³ *Ibidem*, dos. 77/1857, f. 103.

curtea acestuia în cocină pentru rîmători, împiedicînd redeschiderea școlii.⁸⁴ Există chiar încercări de a se pretinde de la învățătorii satelor și de la preoți prestarea clăcii.

Dar cele mai numeroase posibilități de arbitrariu il oferă proprietarilor și arendașilor prevederile noii legiuiri legate de procurarea lemnului pentru foc și construcții și strămutarea clăcașilor. Pentru primul caz situația din județul Vilcea ce dispunea de păduri întinse din care clăcașii erau obișnuiți cu ideea de a tăia materialul lemnos necesar, interdicția introdusă a devenit o grea povară. Lemnele se vindeau clăcașilor în condiții oneroase, iar dacă după obiceiul pămîntului tăiau aceste lemne fără aprobare, plăteau despăgubiri mult mai mari. Anual sînt constituite în această perioadă dosare în arhiva Cîrmuirii județului Vilcea, destul de voluminoase care se referă numai la delictele săvîrșite de clăcași în pădurile particulare sau mănăstirești (acestea din urmă au și paznici) și la despăgubirile ce se iau de la țărani. Chiar dacă clăcașul primea din pădurea proprietarului lemne pentru construcție, acestea nu-i aparțineau. Astfel la 23 februarie 1860 la strămutarea clăcașului Stan Avram de pe moșia Cîrlogani a lui I. Mărgăritescu (la cererea proprietarului) i se pretinde acestuia casa cu două încăperi, un pătul, 800 parmaci de vie, o coșare și un pătuliag evaluate la prețul de 231 lei și zece parale, dar el nu primește ca despăgubire decît 115 lei și 25 parale, restul fiind „prețul lemnului care sînt ale proprietarului”.⁸⁵

Paragrafele 2 și 12 din articolul 144 ale Legiurii prevăd strămutarea clăcașilor de pe o moșie pe alta la cererea proprietarului sau a acestuia. S-a oferit astfel un instrument legal proprietarilor și arendașilor de a mări suprafața de teren ce o exploatau în regie proprie și de a scăpa de țărani al căror spirit era mai radical și opuneau rezistență în fața abuzurilor. Primul din motivele menționate este rar pomenit în documentele de epocă, cu toate că aceasta, este cauza reală a multor cereri de strămutare făcute de către arendași. De exemplu în 1860 arendașul moșiei Făureștii de Jos izgonește pe clăcașul Florea Gh. Costandin pe motiv că „fac mai mult pogoanele ce i le dă decît claca ce o plătește”.⁸⁶

Strămutările clăcașilor datorită „relelor purtări” sînt cele mai numeroase, ele fiind și un mijloc de intimidare al celorlalți clăcași. Încă în 1852 egumenul mănăstirii Govora cere strămutarea a 14 clăcași pe motiv că „sînt intriganți și nesupuși în toată vremea la datoriile către proprietar”.⁸⁷ În 1854 arendașul moșiei Fometești, ce aparținea mănăstirii Hurezu cere strămutarea a nu mai puțin de 40 clăcași, admisă de către Cîrmuirea județului Vilcea pe motivul că „aceștia în anul 1848 [erau] aprinși de spiritul revoluționar” iar la acea dată „aduc împiedicare la măsurile polițienești ce trebuie a da pentru străjuire, pagubi proprietății, cu călcarea vitelor pă holde și chiar mijloc de furtișaguri”.⁸⁸ Numărul cererilor de strămutare era mai mare la sfîrșitul perioadei de cinci ani

⁸⁴ *Ibidem*, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 2/1857, f. 33

⁸⁵ *Ibidem*, dos. 13/1860, f. 93.

⁸⁶ *Ibidem*, dos. 13/1860, f. 178.

⁸⁷ Ileana Petrescu, *art. cit.*, p. 166.

⁸⁸ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 89/1854 f. 7.

iar în acestea ponderea de peste 90 la sută o dețineau strămutările făcute la cererea proprietarilor.

Între locuitorii care se bucurau în fața proprietarilor de un renume deosebit de prost din cauza rezistenței care o opuneau sărvîșirii unor abuzuri, se număra în această perioadă și clăcașul fruntaș Stamate Budurăscu. Acesta este strămutat la cerea egumenului mănăstirii Hurezu în 1854 de pe moșia Foleștii de Jos pe motiv că este instigator, dar reușește în urma a nenumărate reclamații să obțină despăgubiri pentru gospodărie și sădiri, în valoare de 5 676 lei și 30 parale.⁸⁹ Neavînd să-i acorde o despăgubire atît de mare, mănăstirea îl menține clăcaș dar în 1857, cere din nou strămutarea acestuia pentru aceleași motive.⁹⁰ Ne-am oprit asupra acestui personaj datorită faptului că el este — după părerea noastră — exponentul cel mai radical al țărănimii vilcene în această perioadă. El este ales la 10 septembrie 1857 de către delegații clăcașilor din plaiul Horezu, alături de Pătru Diaconu din Milostea ca alegător direct al deputaților clăcașilor din județ în Divanul ad-hoc.⁹¹ Iar la 15 septembrie este ales deputat al clăcașilor din județul Vilcea.⁹² În lucrările divanului ad-hoc din Țara Românească îl găsim prezent în numeroase documente. El semnează alături de Mircea Mălăieru și alți treisprezece deputați clăcași, jalba deputaților țărani redactată de Constantin Tănase la 7 decembrie 1857, prin care se arăta „aceștii onorabile adunări amara suferință și statornica hotărîre a noastră în tristele împrejurări de astăzi ale scumpei și nenorocitei noastre patrii a tuturor“. Enumerînd legiuirile nedrepte, deputații clăcași își rezervă dreptul ca în viitoarea Adunare Națională să prezinte punctul lor de vedere „să dăm pe față toate greutățile la care legile acum în ființă ne-au împilat“ și protestează dinainte dacă nu vor avea și ei reprezentanți în aceasta.⁹³

Firește că după încheierea lucrărilor Divanului ad-hoc, Stamate Budurăscu s-a întors și mai radical, cu el vom avea ocazia să ne întîlnim și în 1864.

Strămutările de pe moși făcute la cererea proprietarilor, se înmulțesc începînd cu anul 1863 și devin masive din 1864 datorită faptului că proprietarii intenționau să fie găsiți cu cît mai puțini țărani pe moșie cînd se va aplica reforma agrară. Nae Boicescu proprietarul moșiei Zătrenii de Jos cerea strămutarea unui clăcaș în 1863 pe motiv că „are mulți și reforma vine“.⁹⁴ În 1864 de la 1 ianuarie pînă în august sînt depuse la Prefectura județului 39 cereri de strămutare ale clăcașilor sub diferite pretexte⁹⁵ din care spicuiem cîteva.

La 4 ianuarie proprietarul moșiei Birsești cere strămutarea a șase clăcași „nesupuși la plata datoriilor reciproce și [pentru că] insufiă ne-

⁸⁹ *Ibidem*, f. 2.

⁹⁰ *Ibidem*, dos. 94/1857, f. 53—61.

⁹¹ *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. I, București, Editura Academiei, 961, doc. nr. 636, p. 519.

⁹² *Ibidem*, doc. 718, p. 578.

⁹³ *Ibidem*, doc. 813, p. 658—659.

⁹⁴ N. Adăniloae, *Dan Berindei, Reforma agrară din 1864*, București, Editura Academiei, 1967, p. 71—72.

⁹⁵ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 45/1864, f. 4—186.

orînduială în comună”.⁹⁶ Elenca Dobriceanu cere strămutarea unui clăcaș „pentru motivul că nu are a-i elibera pogoanele legiuite și că este nesupus la datorii”;⁹⁷ lipsa de pământ o invocă la 26 februarie și proprietarul Matei Popescu din Copăceni.⁹⁸ Luță Albăstroiu de pe moșia Dobriceni (comuna Laloșu) este strămutat pentru că „aduce neliniște între ceilalți chiriași și nesupunere”;⁹⁹ în aprilie același proprietar al moșiei Birsești, alungă 7 țărani care au fost slugi la el, refuză să le mearde pogoanele legiuite (în schimbul serviciului aceștia erau scutiți de clacă) și le vinde casele.¹⁰⁰ Petre Munteanu, proprietar din Olănești, cere strămutarea a trei clăcași pe motiv că „de mai mulți ani nu voiesc în niciun mod, a-și îndeplini îndatoririle reciproce, ba încă probează cu nesupunerea lor devenită că vom desființa zilele legiuite de muncă”;¹⁰¹ același proprietar din Zătrenii de Jos cere strămutarea unor clăcași sub motiv că sînt răzvrătitori, dar Subprefectura plășii Oltețului de Jos acestora că sînt oameni cumsecade, proprietarul necunoscîndu-i măcar, deoarece avea moșia primită de zestre, iar în iulie alungă pe clăcașul Ion Mojilescu în toiul muncilor agricole, ba îl și ține închis șapte zile;¹⁰² în iulie frații Iancovescu alungă zece clăcași de pe moșia Cireșu și nici măcar nu i-au despăgubit.¹⁰³ Mai mult, sub pretextul că împutîninîdu-se numărul de clăcași vor avea pământ mai mult, proprietarii determină pe o parte din clăcași, să ceară strămutarea altora, cum este cazul moșiei Pojogi.¹⁰⁴ Numai promulgarea legii rurale a pus capăt acestor abuzuri, după cum rezultă dintr-o rezoluție a Prefecturii județului Vilcea la 23 august 1864.¹⁰⁵

Față de exploatarea la care erau supuși și abuzurile pe care le sufereau din partea proprietarilor și arendașilor, clăcașii vilceni au reacționat de nenumărate ori, plîngîndu-se, opunînd rezistență sau chiar folosind forța în unele cazuri. Nu ne vom mai referi la plîngeri, care abundă în fondurile arhivistice, ci la celelalte forme de ridicare ale țărănimii, ce constituiesc în esență aspecte ale luptei de clasă în această perioadă. Cea mai frecventă formă de luptă o constituie refuzul clăcașilor de a-și îndeplini obligațiile față de proprietate. Trebuie să remarcăm — fără a mai exemplifica — doar faptul că din toată perioada, anul 1862 este cel în care se înregistrează cele mai multe împotriviri, probabil și datorită influenței mișcării conduse de Mircea Mălăieru.¹⁰⁶ Alteori țărani acționează direct asupra bunurilor proprietarilor și arendașilor, ba chiar și asupra persoanei acestora. În 1854 locuitorii din Turcești și-au împărțit între ei produsele din hambarele proprietarului — în a căror stăpî-

⁹⁶ *Ibidem*, f. 4.

⁹⁷ *Ibidem*, f. 12.

⁹⁸ *Ibidem*, f. 55.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 68.

¹⁰⁰ *Ibidem*, f. 97.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 104.

¹⁰² *Ibidem*, f. 106 și 172.

¹⁰³ *Ibidem*, f. 197.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 176—177.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 217.

¹⁰⁶ *Ibidem*, dos. 71/1862 cu 352 file referitoare numai la astfel de aspecte.

nire au intrat cu forța — motivînd că sînt rezultatele muncii lor.¹⁰⁷ În 1858 este înregistrată revolta clăcașilor de pe moșia Frîncești, aparținînd Mănăstirii Dintr-un lemn, împotriva arendașului care este maltratat, iar liniștea nu se stabilește decît cu ajutorul dorobanților.¹⁰⁸ În vara și toamna anului 1859 sînt incendiate în județ produse ce aparțineau proprietarilor și arendașilor din satele Măldărești, Mihești, Lăpușata, Berbești și altele.¹⁰⁹ În 1862 se înregistrează — printre alte acțiuni ale clăcașilor — și asasinarea arendașului moșiei Budești (plasa Oltețul de Jos) care îi împlinea și îi nedreptăța.¹¹⁰

Desigur, multe acțiuni ale țăranilor nu pot fi ușor depistate, întrucît se găsesc menționate în noianul de referiri la „bătăi și zurbaricuri“ care au cele mai diverse cauze. În orice caz trebuie să tragem concluzia că țăranimea vilceană deși mai puțin ca cea din alte județe, a luptat împotriva exploataților, nesuportînd jugul greu al clăcășiei. Principala cauză a acestor lupte de clasă a fost lipsa de pămînt.

¹⁰⁷ *Ibidem*, dos. 22/1854, f. 328.

¹⁰⁸ *Ibidem*, dos. 45/1858, f. 132.

¹⁰⁹ *Ibidem*, dos. 42/1859, f. 732—795.

¹¹⁰ *Ibidem*, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 1/1862, f. 15—16.

CITEVA DOCUMENTE TURCEȘTI PRIVITOARE MAI ALES LA GENERALUL MAGHERU

de Aurel Decei și Monica Maria Gâteiu

Într-o colecție particulară se păstrează un mănunchi de 16 documente turcești care nu au fost cercetate pînă acum.

Dintre acestea, un număr de 8 documente răsfrîng anumite momente din istoria noastră în secolul trecut, în legătură cu Imperiul otoman. Celelalte nu privesc trecutul nostru.¹

După cum se poate constata imediat, majoritatea lor și anume cele mai importante, oglindesc activitățile românilor emigrați în urma revoluției din 1848/49 în Imperiul otoman, în care un rol deosebit a jucat generalul Magheru. Activitatea acestuia, atît înainte de 9 iunie 1848 cît și mai ales referitoare la încercarea de rezistență armată, preconizată de Nicolae Bălcescu, în Tabăra militară de panduri și voluntari din Cîmpul lui Traian este destul de cunoscută pentru a mai fi evocată aici.

Ne vom referi direct la actele pe care avem astăzi posibilitatea să le dăm la lumina tiparului.

Cinci din cele 8 sînt documente scrise de generalul Gheorghe Magheru,² de nepotul său căpitanul Ioan Magheru,³ sau se referă la aceste două personalități cunoscute și reliefate din istoria noastră în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Aceste 5 documente se înscriu așadar pentru „Fondul Magheru“, care deocamdată este răspîndit în diferite

¹ Aceste trei documente sînt: o Legitimăție de trecere pentru americanul „Valter Kemne“; două acte privind procesul lui Dimo și Hasan din Priștina (Iugoslavia) cu niște ciobani; o fișie ruptă dintr-un act, în care se menționează „impozitul de băuturi“.

² Scrisoarea lui Magheru se află în două exemplare identice ca text. E de remarcat că Magheru a scris-o desigur în românește, nu în franțuzește cum se spune în intitulare, căci „Maghero ne connaît pas de français“, spune Ștefan C. Goleșcu, la

arhive și biblioteci din țară * sau încă nici nu este indentificat întreg materialul documentar privindu-l pe unul din corifeii evenimentelor acelor vremi.

Celelalte 5 sînt anume : două „legitimații de trecere“ (**mürûr têtze-resi**), adică „laissez-passer“, pentru supusul otoman, inginerul Hermann Po, locuitor în București, care în anul 1849 călătorea prin Europa spre Istanbul, pentru motive neindicate în document ; alta, pentru Ion Ghica, de la Istanbul, care vizita orașul Brusa,⁴ prima capitală a Imperiului otoman, în mai-iunie 1849 ; precum și aprobarea vizitării Seraiului, cel vechi desigur, din Istanbul, pentru unii membri ai Legației României, în anul 1879.

Documentele care interesează istoria noastră le-am transcris cu literele „turcești“ actuale (nu litere arabe, folosite în documentele respective) — adică literele latinești, avînd unele semne particulare proprii foneticii turcești — și le-am tradus fidel și integral în românește, publicîndu-le astfel aici.

Lăsăm să urmeze aceste documente în ordinea lor cronologică.

30 martie 1854, la Constantinopol ; v. G. Fotino, *Boierii Golești*, vol. IV, București, p. 96.

Vezi și Al. Balintescu, *Arhiva generalului Gheorghe Magheru*. Catalog de documente. 1582—1880 (București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1968, p. 113 dec. nr. 526 — 1854 oct. 18/6) : „Ömer [Pașa] comunică generalului [Gheorghe Magheru] că scrisoarea prin care acesta a cerut pentru fiul și nepotul său permisiunea de a reveni în țară, i-a fost remisă de însărcinatul cu afaceri al Franței la București. Rațiuni politice îl obligă să refere Ministerului Afacerilor Străine asupra scrisorii respective ; o va face însă în așa fel încît să satisfacă sentimentele palerme ale acestuia. Ömer [Pașa] consideră o neînțelegere sau reavoință știrea după care el ar fi dat un ordin nefavorabil reîntoarcerii generalului [Gheorghe Magheru] și familiei sale în țară. Să i se comunice sursa de unde a pornit această știre“ (Al. Balintescu, *op. cit.*, p. 113, nr. 526, Ömer Pașa către generalul Gheorghe Magheru, orig. francez în Arh. St. fil. Craiova, *Fond Magheru*, XLII/2).

⁸ Petiția lui Ioan Magheru se află, de asemenea, în trei exemplare identice ; numai întitularea diferă, fără a se arăta cui este adresată. Era ardesată desigur tot lui Ömer pașa.

* Documente din fondul Magheru, centralizat și deținut cîndva de dr. Alice Magheru a fost dispersat prin vânzări succesive către diferite instituții ; astfel cîteva mii de documente au fost achiziționate de Arhivele Statului, filiala Craiova, alte mii de către Biblioteca Centrală de Stat și, în fine, iarăși cîteva mii de către Muzeul memorial „Nicolae Bălcescu“ din județul Vîlcea. Multe documente din acest fond se mai află la Biblioteca Academiei Române, la Muzeul de istorie al R.S.R. și, poate, în alte locuri.

⁴ V. ceea ce scrie Ion Ghica despre această vizită la Brusa, în anul 1849, la Ion Ghica, *Amintiri din pribegie după 1848*, comentate de Olimpiu Boitoș, în „Clasicii Români Comentați“, Craiova, 1940, vol. I, p. 28/29.

1.

1849 martie 21. **Belgrad.** Pașaportul lui Hermant Po din București.

Număr 17	S-a dat această legitimație de trecere supusului Imperiului otoman, locuitor în București, inginerului numit Hermant fiul lui Po, care se duce prin Belgrad prin țările Europei la Înaltul Prag, pentru ca în timpul călătoriei, din partea funcționarilor de poliție și a altora, să nu i se facă nici o piedică trecerii sale. iar în caz de nevoie să fie ajutat și protejat. Belgradul și împrejurimile sint curate.
Semnamente :	La 21 martie 1849.
ani : 24	Pe baza pașaportului ce i s-a dat în Țara Românească.
talia : mijlocie	(Pe dos :)
barbă : rade	1. Nr. 17. (Nemțește :) Numitul Hermant Po, din București, merge prin Europa la Constantinopol. Belgrad 11/23 martie 1849. Mirimiranul otoman și guvernator al Cetății Belgrad, Hasan pașa, manu propria. (Sigiliul oval, cu litere arabe și sirbești :) Muhafizul cetății Belgrad 1848.
mustață : mică	2. Nr. 4145 (Sirbește :) Văzut la intrarea în Zemun la 30 martie 1849, la Belgrad. De către d-l controlor lt.-colonel Rista Gheorghevici Pentru secretar : A. M. Gheorghevici.
ochi : albaștri	3. Nr. 31. (Nemțește :) Vizat la călătoria spre Zemlin. Consulatul austriac cezaro-crăiesc, Belgrad la 11 aprilie 1849. L. S. Heinrich Betnag.
Semne speciale :	
—	
Face 40 guruși	
Numărul registrului —	

2.

1849 mai 13. **Constantinopol.** Pașaportul lui I. Ghica pentru călătoria la Brusa.

Număr 115	S-a dat această legitimație de trecere supusului Imperiului otoman, locuitor în Istinye, ca să plece și să vină. lui Mösyö Ghica, care acum pleacă dus și întors de la Sublima Poartă la Brusa, pentru ca în timpul călătoriei, din partea funcționarilor de poliție și a altora, să nu i se facă nici o piedică trecerii sale, iar în caz de nevoie să fie ajutat și protejat.
Semnamente :	La 13 mai 1849.
ani —	(Sigiliu rotund :) Din partea Ministerului Străinilor Istanbul 1849.
talia —	(Pe dos :)
barba —	1. Se va întoarce iarăși la Sublima Poartă. La 12 iunie 1849. (Sigiliu :) Hâșim.
mustața —	2. La control, normal. 5 iunie 1849. (Sigiliu :) Gemlik Feride.
ochi —	3. A plecat de la Brusa la Sublima Poartă. 2 mai 1849. (Sigiliu :) Din partea comisarului Ministerului din Brusa.
Semne speciale :	4. Din mila Celui Preaînalt, Brusa și satele ei nu au boli molipsitoare. La 2 mai anul 1849. (Sigiliu :) Șeful defterului sangeacului Brusa
—	
Numărul registrului 6	

3.

1854 februarie 18. Constantinopol. Pașaportul generalului Gheorghe Magheru eliberat în vederea unei călătorii la București.

Număr — S-a dat această legitimație de trecere supusului Imperiului otoman, locuitor în București, generalului numit Gheorghe Magheru, care pleacă acum de la Sublima Poartă la București, pentru ca în timpul călătoriei, din partea funcționarilor de poliție și a altora, să nu se facă nici o piedică trecerii sale, iar în caz de nevoie să fie ajutat și protejat.

Semnalmente :
ani 56
tală —
barbă —
mustață —
ochi : albaştri
Semne speciale :

La 18 februarie anul 1854

(Sigiliu rotund :) De la Biroul pașapoartelor 1854. Bucureau des Passeports Constantinople.

S-a dat legitimația din ordinul Înaltei Porți.

(Alt sigiliu pe dos :) De la măritul Minister al Finanțelor.

4.

1854 februarie 22. Viena. Scrisoarea lui Ismail Dede, de la Consulatul din Viena, trimisă lui Danil bey prin care îl recomandă pe generalul, Gheorghe Magheru.

Generosule, cucernice, de nobil caracter, fiu spiritual al meu în două lumi, domnule, excelență Danil bey !

În ce măsură există în mine fidelitatea și credința legate cu toată sinceritatea, ca din adâncurile mării, de înalta dumnezeavoastră persoană, precum și perfectă iubire față de șeful spiritual, o mărturisesc frumoaselor lumini ale domniei voastre, căci iată că cu trei luni înainte de această scrisoare a noastră ne-au dus pe noi de la Belgrad la Viena cei care au câștigat. Însă din dragoste față de Allah, Șahul lumii întru justiția sa a făcut totul ca să se manifesteze justiția sa, slavă lui Allah !, pentru exoperarea întoarcerii noastre. A făcut-o ca să-mi umple inima, fericiindu-mă ca pe un îndrăgostit, reînviat. Ci robii voștri în continuare, întru biruința lui Dumnezeu, prin intercesiunea Domnului, fiind voia lui Allah ajung ca șefii ordinului călugăresc, unul să vadă Iranul, altul este strămutat la greci, iar altul ajunge în Franca. Ne rugăm Domnului pentru a atinge cunoașterea perfectă.

Apoi, cum ne aflăm în prezent la Viena, acum din partea partizanului subtanului generalul Gheorghe Magheru, care este craiovean, s-a scris și s-a trimis o scrisoare amicală în vederea unei călătorii de întoarcere, manifestând cuvenitele forme de corectitudine. Pentru dragostea și mila Celui Preaînalt, la sosirea sa, vă roagă șefia mea spirituală ca de la Domnul să dați dovadă de grațiozitate de caracter primindu-l bine și cuvințios. O. Allah !

La 22 februarie 1854.

Robul

Ismâ'il Dede ⁵

Belgrădeanul consultant
din Viena.

⁵ Acest Ismail Dede era, după cum rezultă din textul scrisorii, șehul — egumen — starețul unui mănăstiri (Tekke) turcești din Belgrad, ajuns prizonier al austriecilor la Viena, unde s-a cunoscut cu generalul Magheru, în favorul căruia adresează această scrisoare.

(Aduasuri ulterioare, pe margini, de aceeași mină :)

Și casei tale pure înalț rugăciuni speciale, și să binevoiți să comunicați că mi-s dragi cei din ascultarea voastră! O, Allah!

Fratelui nostru, șeihului Alî Baba, și lui Ma'suk efendi, să binevoiți să le comunicați că mi-s dragi, domnule!

Și înalț rugăciuni deosebite generosului Aziz bey, virtuosului Molla bey.

Și sărut mîna puternicului Raif efendi, să i-o spuneți! Mi s-a deschis inima, sint zilele călătoriei! O, Allah!

Vrednicului Mahmud Baba, domnului nostru multă dragoste! Fiului său de asemenea, lui Nâfi efendi, dragoste, spuneți-i-o, domnule!

5.

1854 martie 18. Scrisoarea-petiție trimisă de Gheorghe Magheru lui Omer Pașa,⁶ comandantul suprem al armatei otomane din Rumelia, în legătură cu activitatea sa și dorința ca fiul și nepotul său să fie alături de comandantul turc la intrarea acestuia în Principatele Române.

Traducerea scrisorii petiție în limba franceză scrisă și înaintată de către Gheorghe Magheru excelenței sale, măritului, îndurătorului Omer pașa, comandantul suprem al armatei imperiale din Rumelia, la data de 18 februarie 1854.

Mărite, îndurătorule domn al meu, excelență!

Mulțumirea pe care un om ca mine o prezintă înălțimii voastre, dacă ar fi comparată și cumpănită cu mulțumirea pe care am prezentat-o cu o perfectă fericire pentru faptul că prin favoarea Majestății Sale, a măritului, puternicului Pađsah, Domnul nostru, poporul Țării Românești și al Moldovei, care-și duce existența în umbra lui, a fost mintuit de jugul supunerii care-l amenința și-l înspăimînta creindu-i suferințe și-l făcea să fie expus cutremurării în fața brațului forței atotstăpînitoare, atunci este clar că această mulțumire se va pierde ca o picătură de apă în Oceanul Pacific.

Armata imperială distinsă prin victorie ce se află sub conducerea voastră preainaltă a respins și a împins cu viteză și grandoare dincolo de fluviul Dunărea și afară din Principatele Române oștirea dușmană cufundată în rușine și expusă josiției, care înainte cu un an de zile își imagina că poate disprețui lumea preschimbînd-o.

Creatorul preinalt și preamărit, primind urările unui om care și-a dedicat ființa sa fidelității și curățeniei, să dea domniei voastre viață lungă și favoare și bunăvoință! Și domnia voastră să continuați să slobозиți țările și să biruiți, învingîndu-l pe dușmanul nostru comun pînă la capăt, și să reușiți să înfingeți măritele drapele pe țarmuri fluviului Nistru, care este un zid zdravăn al Țărilor Orientale în fața uzurpatorului nordic și hotarul adevărat al Principatelor Române, și să încheiați și orînduiți o pace care să fie motiv de creștere a cinstirii Imperiului otoman, în numele preamărit al Domnului nostru adăpost al gloriei, și astfel cauza aceasta sfîntă pe care statele aliate consideră că e necesar să fie tradusă în faptă ca o datorie obligatorie a lor, va putea fi înfăptuită într-un timp previzibil.

Totuși, pînă ce va putea fi atins acest rezultat binefăcător, o altă dorință pe care o înfățișăm în această scrisoare a noastră adresată înălțimii voastre, este ca persoanele care pînă în clipa aceasta au rezistat cu rectitudine și sagacitate într-o situație asupra căreia decizia era mereu aminată, în speranța că din partea înalt-virtuoasă a administrației provizorii a Imperiului otoman în țările noastre se va

⁶ Omer (în turcește, nu Omer) pașa (născut Mihail Latas, fiind croat de origine, islamizat) a trăit între 1806 și 1871. General turc. După revoluția din 1848 ocupă Principatele Române, împreună cu rușii. La București a cunoscut o săsoaică din Transilvania, n. Simonis, cu care s-a căsătorit. În anul 1853 începe războiul împotriva rușilor ca comandant suprem și-i înfrînge la Oltenița și eliberează Siliștra. Comandă apoi trupele turcești în Crimeea, apoi în Bosnia.

Cu privire la celelalte personaje turcești v. Fotino, *op. cit.*, *passim*.

produce vreo intervenție, tot așa ca și ofițerii inferiori și superiori ai armatei țării noastre care pînă acum au făcut serviciu la una din părțile străine, să nu ajungă să fie frămîntați de gîndurile rele cu privire la integritatea deciziei eterne a statului otoman. Mie-cu neputință să nu formulez cererea să acordați atenție cu deosebire faptului că acele persoane care au ajuns să fie instrumente ale părții străine au pus mina pe armă nu dintr-o pornire lăuntrică, ci numai din pricina supunerii lor față de Imperiul otoman și pentru ca să-și salveze patria lor și pe supușii suveranului alegîndu-se dintre ei aceia care sînt gata să-și sacrifice viața. Domnia voastră, dacă voinște, poate să-i considere pe oamenii aceștia ca fiind ne la locul lor.

Vreau să cer iertare domniei voastre pentru faptul că v-am reținut cu cazul acestor servitori ceva mai mult decît îngăduie marea și importanta sarcină de care dispuneți. Rugămîntea aceasta a mea îi este impusă servitorului vostru de datorია mea de-a vă arăta faptele.

Prin acordul cu data de 14 iunie comandamentul armatei Principatelor Române mi-a fost atribuit mie. În vederea argumentării numărului soldaților care să lupte împotriva dușmanului comun sub conducerea domniei voastre, acest servitor al vostru a găsit de cuviință să trimită un raport ca să primească în acest scop învoierea Majestății Sale. Unul din compatrioții mei modificînd și schimbînd decizia emanată de la locul imperial receptacol al onoarei, mi-a comunicat că s-a poruncit și indicat ca în această funcție a mea să nu mă însoțească fiu meu Gheorghe. De aceea am hotărît să viu singur la milostivele picioare ale grandoarei. Orișicît ar fi un motiv de intristare și de mîhnire separarea de fiul său a unui tată care niciodată nu ar fi făcut ceva defăimător și rușinos într-un asemenea caz, cu speranța că voi putea să explic cauzele care vor izbuti să-l ferească pe fiul meu de calomniile și birfelile pe care un om pervers i le-a zvrilit în cîrcă, și ca să arăt domniei voastre că m-am despărțit de fiul meu, dînd urmare înaltei porunci. Eu afirm cu mîndrie că ideile și acțiunile fiului meu sînt concordante cu ideile și acțiunile mele, că este tot așa de fidel ca și mine supunerii față de suveran, că își iubește patria, că a dat dovadă că are dorința să lupte împotriva dușmanului comun, și că prin curajul său și cunoștințele sale militare nu va rămînea în urma celorlalți.

Însă, inima mea e intristată că din pricina tratatului pomenit mai înainte situația creată întîmplător a împiedicat realizarea tuturor speranțelor mele, și că nu am putut demonstra pînă acum cu arma în mînă și în prezența domniei voastre, în vremea cînd era vorba de lupta împotriva dușmanului patriei, fidelitatea și supunerea muntenilor și moldovenilor față de Imperiul otoman ca și curajul și străduința lor. La acest regret și mîhnire s-au adăus și mîhnirea că vedeam că fiul meu stătea neputincios și fără forță expus bolii dorului de patrie care-i măcina eianul, fiind el lipsit de ațîția ani de zile de aerul locului unde s-a născut. Acest servitor al vostru, deoarece nu mă pot refugia în altă parte decît la domnia voastră, ca să găsesc mîngiere la o putere efectivă împotriva atîtor mîhniri și viclenii, și ca să văd îndreptată și întărită starea sufletească a fiului meu, invocînd puritatea și mîntuirea asupra cinstei și onoarei mele, imi iau îndrăzneala să vă rog să îndreptați situația.

Dacă într-o zi, prin măsurile politice sau în urma acțiunilor și intrigilor unui partid dăunător norocului și planurilor Imperiului otoman, va fi interzisă intrarea fiului meu în țara sa, și dacă patrioții din Țara Românească și Moldova vor fi expuși alungării și exilului prin propunerea făcută de Rusia Imperiului otoman, și fidelitatea lor față de Imperiul otoman ca și scriba față de protectoratul Rusiei vor fi considerate drept crime, și dacă vor voi să-l înscrie pe fiul meu, tocmai fiindcă este fiul meu, în condica celor alungați și exilați, atunci sluga voastră este convînsă definitiv că înaintea domniei voastre sînt lucruri evidente următoarele: Rusia, ca să-și poată duce la îndeplinire intențiile de a cuceri și domina țările, și detrimentul Imperiului otoman și împotriva intereselor celorlalți, continuîndu-și politica și agresiunea puse în aplicare în Principatele Române începînd cu anul 1848 de la Christos, cu ajutorul persoanelor care voiesc acest lucru, acum violează și anulează drepturile Principatelor Române și ocirmuește aci cu ajutorul legilor sale proprii, desconsiderînd fidelitatea față de supunerea înaintea suveranului a patrioților din Țara Românească, care constituie de fapt idealul condu-

cătorilor și al întregului popor ce s-a adunat la chemarea lor în văzul lumii întregi. Prin tratamentul aplicat Principatelor Române echivalente cu țările Rusiei, aceasta pregătește posibilitatea ruinării Imperiului otoman. Domnia voastră cunoaște însă bine faptul că aici și poporul a declarat ura și scriba față de protectoratul Rusiei, și în consecință persoanele care voesc să ducă mai departe o astfel de politică sînt considerate ca fiind prietenii și instrumentele Rusiei.

Imperiul otoman, cunoscînd că în urma convenției încheiate în anul 1849 de la Christos la Balta Liman, expulzarea și alungarea celor din Țara Românească sînt contrare justiției, înțelegînd apoi și mai bine, după ce refugiații și expulzații și exilații în majoritatea lor au ajuns să trăiască în Țările Imperiale cele bine păzite pe cheltuiala lor, că intenția Rusiei era ca, după încheierea menționatei convenții, în văzul Imperiului otoman și al statelor occidentale, să scoată față afară din țară populația Principatelor Române în anul de la Christos 1848, a simțit în sfîrșit că s-a ajuns la punctul necesității de a declara război Rusiei și de a sfișia tratatele anterioare care erau dăunătoare atît Imperiului otoman, cît și Principatelor Române, și firește și convenției încheiată la Balta Liman. Pe lângă asta, este acum un fapt cunoscut că Imperiul otoman a admis să fie servit în război și în expedițiile împotriva dușmanului comun de către exilații aceștia care cunoșteau destul de bine treburile războiului.

Dacă fidelitatea mea față de Padișahul meu și față de patria mea este considerată o crimă, domnia voastră știe prea bine că nici în patria mea și nici în întreagă Europa nu există o lege care să condamne un om pentru crima ce a comis-o împotriva fiului său. Pe de altă parte, la intrarea în Principatele Române a armatei șahale, în luna aprilie trecut, după cuprinsul proclamației publicate din partea înaltei suveranități, cei care fuseseră instrumente ale Rusiei și au slujit politicii opuse intereselor Imperiului otoman, ca și străinii greci și slavi ațîțați de Rusia și care cîștigaseră dreptul de cetățenie înlăuntrul țării spre nenorocirea muntenilor și moldovenilor, și aceia care se manifestaseră pe orice cale întru ridicarea grecilor împotriva Imperiului otoman, precum și aceia care au dat fonduri pentru acoperirea cheltuielilor batalioanelor alcătuite din greci și slavi spre a lupta împotriva armatei șahale în rîndurile soldaților Rusiei, murind chiar unii dintre ei, au fost cu toții iertați prin amnistierea crimelor. În sfîrșit, domnia voastră știe prea bine că pe lângă faptul că le-au fost iertate prin amnistie toate delictele acelora care au servit Rusiei împotriva propriei lor țări și împotriva statului șahal, ei au fost lăsați și pe mai departe în funcțiile în care au fost numiți de către ruși.

În concluzie, mărite doamne, excelență, abstracție făcînd de cele arătate despre speranța că vor putea fi spulberate gîndurile rele ale celor ce voiesc să se opună intrării în țara lor a muntenilor și moldovenilor care sînt fideli Padișahului lor și patriei lor, acest servitor al vostru, întemeindu-mă pe bunăvoința și solicitudinea manifestate pînă în clipa aceasta, îndrăznesc să formulez rugămîntea să binevoiți să dați ordin ca fiul meu să intre în țara sa și să vină alături de mărirea voastră. Și pînă cînd va fi în stare să dea dovada supunerii și singurității sale, voi considera ca o poruncă superioară de absolută fericire dacă veți dispune să fie numit într-o slujbă în care va sluji conform însărcinării înaltului domniei voastre credit.

Formulez de asemenea rugămîntea și pentru căpitanul de artilerie Ioan Măgheru, nepotul meu, care în prezent se află la Rusciuc și în urma declarației de război a venit pe malul Dunării la Calafat și prin treburile ce le-a făcut a dat dovada fidelității familiei noastre față de Padișahul Domnul nostru și față de patria noastră.

Dacă din întîmplare, prin voința sorții și a destinului, împotriva speranței mele, serviciile militare ale fiului și nepotului meu vor fi considerate ca fiind într-o măsură inferioară în raport cu serviciile altora pentru nevoile țării, atunci

nu-mi rămâne altceva decât să formulez rugămintea, cu perfectă modestie și umilință, ca să binevoiți să-i ajutați să se așeze într-un loc retras fără zgomot, unde menționații să se ocupe de treburile familiei noastre, pe moșia noastră ce se află în Oltenia, adică în părțile Craiovei, și să se îngrijească de refacerea stării lor sufletești.

La 18 martie 1854.

Servitorul,

Gheorghe Magheru.

6.

1855 octombrie 13. Petiția căpitanului Ion Magheru, nepotul generalului Magheru, arătând autorităților turcești meritele sale din timpul războiului ruso-turc din 1853.

Petiția umilului vostru servitor este următoarea :

Luindu-mi îndrăzneala din grija imperială manifestată de către Majestatea sa glorioasă, puternicul, mărețul Padișah adăpost mondial, Domnul nostru, pînă în clipa aceasta față de supușii săi credincioși vă rog să binevoiți să examinați cu atenție faptele și situația arătate în scrisoarea aceasta a servitorului vostru, pe care v-o înaintez.

În urma declarării de război, în anul de la Christos 1853 trecut, din partea înalt-onoratului Imperiu otoman înaltului Imperiu al Rusiei, muntenii și moldovenii care erau credincioși Imperiului otoman — veșnicească-i-se hotărârile ! — și erau opuși Rusiei, au ajuns să-și părăsească patria, și cei care au trebuit să se exileze din patria lor s-au adunat la Sublima Poartă cu speranța că vor putea servi în armata imperială, care se afla la fluviul Dunărea, dînd astfel dovada că luptă pentru libertatea patriei lor prin supunerea și fidelitatea manifestate față de Majestatea sa Padișahul, Domnul nostru.

Acest rob al vostru, prezentîndu-mă în fața excelenței sale, măritului fost mare-vizir Reșid pașa, care în acea vreme era ministru al afacerilor externe, excelența sa a spus acestui rob al vostru că are nevoie de unchiul meu patern, generalul Magheru, servitorul vostru, care se afla la Viena, și că i se va încredința funcția de serviciu ce i se cuvine, aceea de general, conform gradului ce-l are în țara sa, ca să adune sub drapelul patriei sale soldați în număr suficient și ca să pregătească și soldați noi, în care scop a fost invitat din partea Imperiului otoman, și că va veni în curînd la Sublima Poartă.

Însă după o trecere de cîteva zile, ministrul plenipotențiar al Imperiului otoman de la Viena, informînd și despre intrigile miniștrilor statului austriac împotriva servitorului vostru, numitul general Magheru, o dată cu consimțămîntul său a mai sugerat ziua cînd va fi necesar ca și acest rob al vostru să plece. Pe temeiul acestora, din cauză că măritul fost mare-vizir excelența sa Mehmed Ali pașa, care pe atunci era comandant suprem, a binevoit să confirme că din considerente găsite convenabile vom contribui și noi în mod apreciabil la spărarea Imperiului otoman, și astfel am fost atașat armatei imperiale ce se afla în părțile Șumlei. La sosirea mea acolo înaltul comandant, excelența sa măritul Ömer pașa m-a primit cu bunăvoință. Dat fiind că el ar fi dorit să-l vadă pe unchiul meu patern, pe mine m-a trimis nu numai cu rangul meu de căpitan de artilerie, ci pe lângă armata diviziei ce se afla la Calafat, avînd funcția de a servi după puterile mele armata imperială. Această funcție era sprijinită și de faptul că eu eram din Țara Românească, precum și pe acela că eram proprietar în Oltenia, avînd astfel poziția și cunoștințele necesare a locurilor acelora pentru armata padișahală, precum și pe respectul poporului față de numele familiei noastre și față de robul vostru. În urma acestora, am intrat în Calafat înainte ca să se declanșeze acțiunile și combinațiile ostile pricinuite de această situație personală.

Acolo, în afară de serviciile militare îndeplinite în cursul bătăliei de cimp, am facilitat transportul munițiilor armatei imperiale și stabilirea mijloacelor de comunicație cu satele care erau foarte îndepărtate, și am iscodit situația armatei Rusiei, aceste iscodiri prilejuind prăpădirea citorva dintre soldații Țării Românești ce se aflau sub comanda mea. Apoi, antrenînd populația din satele dinprejurul Calafatului care era în serviciul rușilor, am reușit s-o fac să renunțe la aceste servicii, iar pe soldații ce se aflau la graniță să părăsească serviciul de sentinele înaintate și obișnuite pentru dușman, și i-am adus la armata imperială.

În felul acesta, avînd posibilitatea de a începe iar instrucția conform datelor furnizate de unchiul meu patern, robul vostru, excelențele lor mai sus menționate Mehmed Ali pașa și înaltul comandant Omer pașa și-au dat aprobarea și au binevoit să dispună să o înfăptuiesc eu. Ahmed pașa, comandantul armatei de la Calafat, la ordinele căruia mă aflam a rămas foarte satisfăcut de acest servitor al său. Iar după ce menționatul Ahmed pașa a plecat de la armata de la Calafat și a venit ca inspector al armatei valiul din Vidin, măritul Sami pașa, acest servitor al vostru a fost trimis la tîrgul numit Cerneți care se află pe malul stîng al Dunării, adică pe pămîntul Țării Românești. Acolo am întilnit un detașament de cazaci, și dînd o luptă violentă, după ce am pierdut aproape toți soldații și proviziile, am reușit să-i resping și să-i alung de pe pozițiile ocupate. Și după ce a trecut puțin timp, l-am informat prin propriii săi agenți pe mai sus numitul Sami pașa, care întrunea informațiile și forța reală, că există un detașament de cazaci la locul numit Balta Verde, ca să-i aștepte pe bulgari și că sint pe cale de a trece în Țara Sirbească cu un număr de 60 de corăbii. În consecință, acest servitor al vostru am fost însărcinat să mă duc imediat împreună cu soldații ce se aflau sub comanda mea în locurile acelea, și ducîndu-mă, așa după cum reușisem și în însărcinările mele anterioare, tot așa și de astă dată i-am alungat pe amintiții cazaci din locurile ocupate, am prins 14 corăbii de-ale lor, laolaltă cu oamenii din ele și am împiedicat să se realizeze intențiile rele ale dușmanului.

Atunci cînd mai sus numitul Sami pașa a fost însărcinat cu inspectarea Olteniei, cum eu aveam dorința să alung și să îndepărtez și restul armatei Rusiei și să instaurez în mijlocul populației buna orînduială, dat fiind că aveam încredere că voi putea duce la bun sfîrșit această dorință, pe lîngă faptul că dețineam comandamentul soldaților grăniceri, ca răsplată a serviciilor mele credincioase, dat fiind că am demisionat din funcția de colonel cu care fusesem însărcinat de ruși, mi s-a atribuit și comandamentul regimentului cunoscut sub expresia de dorobanți al Olteniei, care se refugiase la armata imperială, și în felul acesta am pornit cu elan să stau la ordinele mai sus numitului Sami pașa.

Dar s-a întîmplat că pe cînd lucrurile stăteau astfel, în timp ce armata imperială ce se afla la Ruscium se pregătea ca să alunge și să îndepărteze cu totul pe ruși din Principatele Române pînă la apa Nistrului, iar o altă armată imperială ce se afla în Oltenia se pregătea să ridice în picioare pe locuitorii din Țara Românească și din Moldova, spre a înainta apoi unite, a fost încheiat la 14 iunie a anului trecut de la Christos cunoscutul tratat între Imperiul otoman și Imperiul austriac și în conformitate cu numitul tratat se recomanda Imperiului austriac să trimită soldați în Țara Românească. Din pricina aceasta Rusia și-a salvat onoarea armatei sale.

În consecință, armata Rusiei, care era înfrîntă și zdrobită la Siliștra și Giurgiu și dîncolo de fluviul Olt, fiind risipită și împrăștiată, ar fi putut totuși să împiedice ridicarea în picioare a locuitorilor Țării Românești și Moldovei. În luna august acest servitor a fost trimis la Ruscium. Acolo i s-a dat unchiului meu patern, generalul Magheru, din partea Marelui Vizir și a ministrului de externe o nouă funcție, ceea ce însemna că, împreună cu fiul lui, Gheorghe [G.] Magheru, căpitan de cavalerie trimis de Sublima Poartă în Țara Românească, salvînd pe cit era de puțință bunele intenții după ce au fost anulate vechile tratate existente între Imperiul otoman și Imperiul rusesc, eu eram însărcinat cu potolirea discuțiilor și nemulțumirilor provocate din cauza mai sus amintitului tratat, care atinge dimpreună foloasele Principatelor Române și interesele Imperiului otoman.

Populația Principatelor Române a arătat și declarat această nemulțumire dintr-o petiție ce a prezentat-o la picioarele-izvor de justiție șahișahale, la data

de 4 iulie a anului trecut de la Christos 1854. S-a hotărît ca de aci înainte să i se dea explicații și asigurări că menționatul tratat este temporar și că în curînd va fi fără valoare și că prevederile și privilegiile sale prin voința imperială vor fi caduce, iar la suprimarea sa va fi și mai bine.

Mărite Domn al meu, Excelență, este prin urmare cunoscut că am îndeplinit în felul acesta acest serviciu delicat, sprijinit fiind pe bunăvoința perfect generoasă și pe protecția și credința mai sus amintitului Sami pașa. Acum, după ce acest rob al vostru a suspendat predarea cursurilor de știința războiului pe care le începusem, și fără a mai vorbi de cei 4000 de galbeni maghiari pe care atît acest servitor al vostru, cît și fiul unchiului meu patern Gheorghe Magheru, sluga voastră, i-am cheltuit timp de doi ani pentru a putea trăi într-o formă convenabilă cu onoarea și considerația familiei noastre rămînem numai sclavii fideli ai Imperiului otoman, parvenind și reușind să ne îndeplinim datoria noastră obligatorie față de Domnul nostru Padișahul nostru. Satisfacția noastră o aducem jertfă din suflet pentru generosul Domn al nostru și pentru Imperiul otoman. La înaltele persoane ale postului de comandant suprem sînt cunoscute datoriile noastre obligatorii care au fost îndeplinite, pentru care au binevoit a ne distinge și elogia și recompensa dîndu-ne și „medalia mîndriei“, căci aceia care sînt onorați cu recompense pentru fidelitatea lor față de Imperiul otoman sînt „prin aceasta consolidați“.

Luîndu-mi îndrăzneala, îndrăznesc acum să fac rugămîntea și să cer ca să fie examinate cum se cuvine serviciile pe care atît acest servitor al vostru, cît și vărul meu, sluga voastră, le-am adus, și făcînd rugămîntea aceasta umilă a mea ca să binevoiți a manifesta față de acestea simțul justiției firești, să dați dispozițiile universal milostive asupra cererii noastre, căci totdeauna porunca și ordinul, bunăvoința și bunătatea îmbelșugată este a Excelenței „de la care emană porunca și bunăvoința“.

La 13 octombrie 1855.

Sluga Ioan Magheru, căpitan de artilerie și comandantul soldaților grănicer ai Țării Românești.

7.

1879 martie 11. Constantinopol. Adresa Legației României trimisă Departamentului Siguranței Vănilor prin care solicită o autorizație de liberă trecere pentru lucrurile maiorului Romulus Magheru.

LEGĂȚIA STATULUI ROMÂNIA,

Numărul —

Către Departamentul Siguranței Vănilor.

Aducînd la cunoștința înaltului for al Siguranței persoana numită maioru Magheru, ofițer de Stat Major, care se află în suita ministrului plenipotențiar al României, că merge acum la Brusa și se întoarce, vă rugăm să asigurați emiterea și înmînarea unei legitimații președințiale necesare adresată celor în drept, pentru ca lucrurile care se găsesc la mai sus numitul să poată trece fără control.

La 11 martie anul 1879 și la 29 martie anul 1295.

1879 octombrie 16. Constantinopol. Adresa Ministerului de Externe al Imperiului otoman trimisă Conservatorului Tezaurului Imperial prin care comunică aprobarea dată unor funcționari de la Legația României de a vizita Palatul Imperial și tezaurul de la Topkapu.

SUBLIMA POARTĂ.

Înaltul Minister de Externe.

Către Conservatorul Tezaurului Imperial.

Excelență, mărite domn !

Patru persoane dintre funcționarij României exprimându-și dorința de a vedea și vizita palatul imperial și tezaurul de la Topkapu, li s-a acordat permisiunea amicală pentru ca să poată să vadă și să viziteze, după forma și prescripțiile obișnuite, locurile care sînt vizibile din palatul imperial și din tezaurul amintit.

La 16 octombrie 1879.

DOCUMENTE VILCENE PRIVIND ACȚIUNEA GENERALULUI GHEORGHE MAGHERU DIN 1866 ÎN CALITATE DE COMANDANT AL VOLUNTARILOR DIN ROMÂNIA

de **Sergiu Purece**

Anul 1866 constituie un moment de răscruce în istoria celor două principate de curind unificate. O dată cu firmanul de organizare administrativă a Moldovei și Țării Românești emis de Poarta otomană la 20 noiembrie/2 decembrie 1861 ce permitea unirea deplină politică și administrativă, nota restrictivă ce îl însoțea (sugerată de Austria habsburgică) limita această cucerire a diplomației românești prin faptul că articolele firmanului vor rămâne în vigoare atâta timp cât va domni Alexandru Ican Cuza. O dată cu abdicarea sa, la 11/23 februarie 1866, unirea era compromisă cu atât mai mult cu cât pe tronul vacant este adus Carol de Hohenzollern, prinț străin care ar fi putut aduce prejudicii suzeranității otomane, date fiind relațiile sale dinastice cu o seamă de țări apusene și mai ales cu cea prusiană. Situația reclamând o poziție din partea celor șapte puteri garante de la Conferința de la Paris care între 18 februarie și 1 aprilie iau în discuție problema situației Principatelor Unite.¹ Imperiul otoman nedorind a-i fi știrbit prestigiul concentrează trupe la sudul Dunării, în timp ce puternice unități navale se îndreaptă către Ruscine² vizând o debarcare la Giurgiu și o acțiune militară cu direcția București. În fața pericolului invaziei, în Principate se iau măsuri organizându-se garda civică în majoritatea orașelor țării, liberalii radicali militând pentru „Armarea tuturor românilor în miliții și garde naționale”.³ Deși adept al lui Bismark, ale cărui vederi politice excludeau participarea maselor populare la orice fel de act politic reformator, Carol I este nevoit sub presiunea elementelor burgheze să legalizeze prin-

¹ Maria Totu, *O inițiativă papală din anul 1866*, în „Magazinul istoric”, VI, nr. 4 (61), aprilie 1972, p. 44.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

tr-un decret la 28 mai 1866 formarea Corpurilor de voluntari români. Acestea se reuneau într-o armată de 10 000 de oameni, cărora Ministerul de Război le asigura îmbrăcămintea, hrana, armamentul și muniția (doc. 1). Se deschid birouri de înrolare în toate județele țării. Dar dacă în orașele mari de provincie și în capitală numărul voluntarilor înscriși creștea vertiginos, la sate și în micile orașe provinciale locuitorii păstrau o suspicioasă expectativă. Cauzele acestei situații erau legate uneori de dezinteresul manifestat de autoritățile locale, de faptul că în acea perioadă a anului locuitorii satului se aflau în plină activitate agricolă și în plus de toate acestea domnitorul Carol nu era decît un străin în timp ce A. I. Cuza fusese acela ce devenise legendar prin reformele radicale aduse întregii vieți sociale, economice și politice a Principatelor Unite. Aceasta se pare că este cauza pentru care pînă la 22 iunie din județul Vilcea nu se înrolează decît 20 de voluntari (doc. 12, 14). Dacă pînă la finele acțiunii contingentul adunat de acest județ la efortul general al poporului pentru salvagardarea unității naționale, depășește 700 de voluntari, acestea realizare se datorează în cea mai mare parte veteranului pașoptist Gheorghe Magheru, numit la 10 iunie 1866 comandant al Corpului român de voluntari. Comandan-tul taberei de voluntari de la Troian organizată pentru apărarea cuceririlor revoluției de la 1848 în Țara Românească, rămăsese pe meleagurile Vilcii asemeni unui personaj legendar. Scrisorile și telegramele sale adresate Prefecturii județului Vilcea (doc. 17, 18), care fac apel la sentimentele deplin patriotice ale locuitorilor acestei părți a Olteniei sînt încheiate cu un apel înflăcărat adresat „confraților vilceni“ (doc. 19). Rememorînd campaniile în care sub comanda se luptaseră voluntarii vilceni cheamă locuitorii județului în rîndul corpului voluntarilor români pentru apărarea căminelor și a „României una și nedespărțită“ (doc. 19). Acest apel citit la Rîmnicu Vilcea la 30 iunie 1866 și răspîndit apoi în satele județului, are rolul de a declanșa un elan patriotic nemaiîntîlnit. Președintele C. I. Vladimirescu al moșiilor Ioneștii Mincului și Căzăneștii acordă scutirea de dări celor care se vor înrola pentru anul 1866 și pe o lungă perioadă cît vor servi sub drapel, sînt adunați bani pe liste de descripție, înscriindu-se ca voluntari în primele zile ale lunii iulie peste 700 de persoane ajungîndu-se la 826 la 2 august și la 836 la 9 august. O parte din acești voluntari fuseseră trimiși la București încă înainte de 15 iulie, fiind aici repartizați în diverse tabere de instruire. Comitetul armat nu a avut loc, fără discuție, la aceasta contribuind și demonstrația de unitate de acțiune a poporului nostru, materializată în crearea Corpului român de voluntari. Acțiunile de mobilizare a armatei și înarmarea poporului, conjugate cu o serie de contacte diplomatice ce și schimbările survenite în Europa centrală și de apus prin ridicarea Prusiei în detrimentul Austriei, fac ca la 12/23 octombrie 1866. Poarta să renunțe la „nota restrictivă“ să emită firmanul de investitură pentru Carol I să recunoască perpetuitatea unirii celor două țări române. Dezideratul: „România una și nedespărțită“ ce adunase pe cei 10 000 de voluntari și sub comanda bătrînului general Magheru fusese împlinit. Locuitorii județului Vilcea încă odată contribuind activ la depășirea unui moment crucial în lupta poporului nostru pentru unitate națională și independență politică.

1.

1867 iunie 7. Telegrama Ministerului de Interne adresată Prefecturii judeului Vâlcea prin care aduce la cunoștință decretul regal de înființare a Corpului omân de voluntari.

Telegramă circulară

TAȚIA R[ÎMNICU] VÎLCE[A]
nr. 5152.

D[omni]lor prefecti de districte,

Vă înaintez copia după decretul Mări[e]i sale precum și după instrucțiunile date pentru aplicare[a] lui. Comunicați-le și ofițerilor de dorobanți și puneți to[a]ltă si-nța în executarea lor.

p. Ministru,
Angelescu

C o p i e

Avînd în vedere decretul nostru din 28 mai pentru organizare[a] corpurilor de voluntari, avînd în vedere ofertele patriotice ce s-a[u] făcut pe fiecare zi de către cetățeni pentru întreținerea voluntarilor.

Asupra raportului ministrului nostru secretar de stat la Ministerul de Război nr. no.

Am decretat și decretăm :

Art. 1 se formează un corp de voluntari în număr de zece mii 10 000 sub direcția Administrației militare și sub autoritate[a] directă a Ministerului de Război.

Art. 2 guvernul acordă fiecărui voluntar hrana de campanie regulamentară : brăcămintе, arme și muniții. Doi galbeni pe lună ca soldă plătită înainte.

Art. 3 voluntarul e dator să servească cît va ave[a] trebuință guvernul de însul. Să aibă vîrsta minimă 17 ani și maximum 35. Să fie supus legilor militare în timpul serviciului său.

Art. 4 pentru comanda voluntarilor ofițerii aflați în neactivitate se vor chema în activitate de serviciu, asemenea comanda se va pute[a] da și perso[a]nelor vechi ce inspiră încrederea guvernului. Legea și regulamentele înaintate vor fi aplicabile la acest oficiu.

Art. 5 și cel din urmă ministru nostru de război este însărcinat cu executarea ordinului de față.

Dat București

La 7 iunie 1866
(semnat) Carol

Ministru Război
General I. Ghica

Ministru, secretar de stat la Ministeru[l] de Război, avînd în vedere decretul în 7 iunie prin care se hotărăște înființare[a] unui corp de zece mii voluntari Ho-rărăște: 1. În fiecare district se deschide biroul de înrolare[a] voluntarilor.

2. Aceste birouri sînt sub direcția unei comisii compusă de prefectul districtului și primarul orașului și comandirul de dorobanți.

3. Se lasă la dispoziția acestei comisii [pentru] a lua to[a]te măsurile cele mai merite în districte pentru înrolare[a] voluntarilor.

4. Comandirul de dorobanți este însărcinat a trimite în București la Ministeru] de Război îndată ce se adună un număr cel puțin de 20 voluntari.

5. Voluntarilor li se va trimite indetulare în bani, socotindu-le câte două poști și câte 2 lei pe fiecare zi.

Ministru Război,
General I. Ghica.

[Rezoluție :]

Nr. 06191

Primit iunie 8.

A să comunica în copie [domnului] comandat al dorobanților invitându-să ca miine la 9 corent să vie la Prefectură ca împreună cu domnul primar al orașului (care se va invita asemenea) să chibzuim împreună măsurile ce urmează a le lua în această privință.

G. Golescu

● Arh. St. Vilcea. fond **Prefectura județului Vilcea**. Dosar 127/1866, f. 1 și 6

2.

1866 iunie 8. Adresă a Prefecturii județului Vilcea înaintată comandantului dorobanților prin care se remit două copii după decretul regal de înființare a Corpului român de voluntari, aducându-se totodată la cunoștință invitația de a se prezenta la prefectură pe data de 9 iunie spre a participa la elaborarea măsurilor necesare aplicării practice a decretului.

● *Ibidem*, f. 2.

3.

1866 iunie 8. Adresă a Prefecturii județului Vilcea înaintată Primăriei orașului Râmnic prin care se aduce la cunoștință : conținutul decretului regal de înființare a Corpului român de voluntari și faptul că la 9 iunie primarul orașului este invitat în localul prefecturii spre a participa la elaborarea măsurilor necesare aplicării acestui decret.

● *Ibidem*, f. 3.

4.

1866 iunie 9. Proces verbal încheiat la întrunirea din 9 iunie 1866 din localul Prefecturii județului Vilcea la care au participat prefectul județului, primarul orașului Râmnic și locțiitorul comandantului dorobanților, care consemnează măsurile hotărâte pentru punerea în aplicare a decretului regal privind înființarea Corpului român de voluntari.

Proces-verbal,

Intrunindu-ne astăzi 9 iunie 1866, subsemnații[i] prefect al districtului — primarul urbei Râmnicu și sublocotenentul Giura Budișteanu, locțiitorul comandantului dorobanților, în camera prefecturii și dînd citire înalțului decret al Mări[e]i

sale domnitorului, și instrucțiunii d[omnului] ministru de război — primite în copie la prefectură, pe lângă telegrama d[omnului] ministru de război nr. 5152 — am deliberat cele următo[are] :

1. Să se trimită în copie decretul și instrucțiunea vorbite mai sus, d[umnea]lor subprefecți respectivi, primăriei acestui oraș și poliției — ca să le dea cea mai întinsă publicitate, spre cunoștința tuturor, de apelul ce se face de guvern, pentru înrolarea voluntarilor, într-un corp de zece mii cu condițiile și beneficiul hotărit.

Al 2-lea aici în orașul de rezidență se va deschide [de] d[omnul] primar o listă de subscriere în biroul primăriei, și după apelul ce se face, d[umnea]lor orașeni[i], se vor înscrie întrinsa toți cei ce vor avea dorință de a se înrola în corpul de voluntari și o dată înscriși pe listă — cunoscîndu-se de înrolați, d[omnul] primar, îi trimite cu listă nominală în regulă, d[omnului] comandant al dorobanților spre a se conforma și d[omnia]lui, art. 4, din instrucțiunea ministerială, și pe care împreună cu decretul domnesc, le are primite și d[omnia]sa, de la d[omnul] ministru de război.

Al 3-lea, asemenea liste de subscriere se vor deschide și în județ la fiecare Subprefectură s,ub direcția unei comisiuni compusă d[omnii] supprefect local și primarul comunei în care se află rezidența fiecărei plăși — urmînd și d[umnea]lor, cu subscrierea și înaintarea celor înscriși voluntari din fiecare plasă la d[omnul] comandant al dorobanților, conform art. 2, de mai sus.

Al 4-lea, atît d[omnul] primar local — cît și comisiunile din fiecare plasă, după terminarea înscrierilor de voluntari vor îngriji ca să trimită prefecturii cite o listă de numele și pronumele voluntarilor și cu deslușire așa precum s-au înaintat d[omnului] comandant al dorobanților — adică rînduri — rînduri.

Prefectul district[ului] Vilcea,

G. Golescu

Primarul urbei Rîmnic

ss. indescifrabil

p. Comandantul dorobanților,

Sublocotenent G. Budișteanu.

● Ibidem, f. 7.

5.

1866 iunie 10. Ordin al Prefecturii județului Vilcea expediat subprefecturilor de plăși și plaiuri din județ prin care se comunică măsurile hotărîte pentru punerea în aplicare a decretului regal privind înființarea Corpului român de voluntari.

Nr. 5186

Urgent.

Subprefecților,

Vi se înaintează pe lângă acesta, alăturatele aici două copii, însă una după înaltul decret al Mări[e]i sale, domnitorului nostru, Carol I, de la 7 ale curente și cea de-a 2-a după instrucțiunea d[omnului] ministru de război pentru aplicarea înaltului decret și care s-au primit la prefectură în asemenea copii pe lângă telegrama d[omnului] ministru de război nr. 5152. Și în urmarea jurnalului încheiat în ședința de astăzi 9 curent de comisiunea districtului compusă de subscrisul — d[omnul] primar al urbei Rîmnic și d[omnul] sublocotenent Giura — locțiitorul comandantului dorobanților, grăbesc a vă invita d[omnu]le subprefect ca pe de o parte să le dați de îndată cea mai întinsă publicitate în cuprinsul ace[le]i des-

părțiri, spre știința tuturor de apelu[!] ce se face de guvern pentru înrolarea voluntarilor într-un corp de zece mii cu condițiile și beneficiul hotărât. Iar pe de alta, fiindcă după chibzuirea făcută de comisiune pentru înscrierea și înrolarea voluntarilor din acest județ urmează a se institui câte o comisiune la fiecare plășă, compusă d[în] d[omnii] subprefecți respectivi și primari[i] comune[lor] în care se află rezidența plăși[i], dv. împreună cu d[omnul] primar al comunei în care vă aflați cu rezidența, să deschideți o listă de subscriere și după apelu[!] ce veți face către toți cei ce vor avea dorință de a se înrola în Corpul voluntarilor înscriindu-se în acea listă, să-i trimiteți imediat aici la d[omnul] comandant al probanților împreună cu listă de numele lor, spre a se conforma cu dinșii, art. 4 din instrucțiunea ministerială, iar după terminarea acestor înscrieri, să îngrădiți a trimite prefecturii, o listă de numele și domiciliul tuturor voluntarilor deslușindu-se prin-trinșea modul cum i-ați înaintat d[omnul] comandant, adică — rînduri — rînduri — sau pe toți deodată.

1866 iunie 10.

Nr. 146.

● *Ibidem*, f. 4.

6.

1866 iunie 10. Ordin al Prefecturii județului Vilcea adresat Primăriei orașului Rîmnic prin care se aduc la cunoștință măsurile hotărîte pentru punerea în aplicare a decretului regal, privind înființarea Corpului român de voluntari.

Nr. 6187.

D[omnului] primar al urbei Rîmnicu de cu deslușirea ce urmează,

Și urmarea jurnalului încheiat în ședința ținută astăzi la prefectură, de subscrisul, cu dv. și d[omnul] sublocotenent Giura, locțiitorul comandantului probanților, vă invit d[omnule] primar să binevoiți ca pe de o parte să le dați de îndată cea mai întinsă publicitate în tot orașul spre știința tuturor, de apelu[!] ce se face de guvern, pentru înrolarea voluntarilor, cu condițiunile și beneficiul hotărât, iar pe de alta să deschideți o listă de subscriere în biroul primăriei și după apelu[!] ce veți face către toți cei ce vor avea dorință de a se înrola înscriindu-se în acea listă, îi veți înainta cu asemenea listă d[omnul] comandant al probanților spre a se conforma cu dinșii[i], art. 4, din instrucțiunea ministerială, după terminarea însă a acestor înscrieri, veți binevoi să înaintați și prefecturii o listă de numele tuturor voluntarilor înscriși, și cu deslușire[a] de modul cum i-ați înaintat d[omnul] comandant — adică rînduri — rînduri — sau o dată pe toți.

● *Ibidem*, f. 4 v.

7.

1866 iunie 10. Ordin al Prefecturii județului Vilcea adresat polițaiului orașului Rîmnic prin care se aduc la cunoștință măsurile hotărîte pentru punerea în aplicare a decretului regal, privind înființarea Corpului român de voluntari .

Nr. 5186.

Urgent.

D[omnului] polițai al orașului,

Vi se înaintează pe lingă aceasta alăturatele două copii, însă una după înaltul decret al Mări[ei] sale domnitorul nostru, Carol I, și cea de-a doua după instrucțiunea d[omnului] ministru de război pentru aplicarea înaltului decret și

care s-au primit la prefectură, în asemenea copii pe lângă telegrama d[omnului] ministru de război nr. 5152, și în urmarea jurnalului încheiat de comisiunea districtuală în ședința ținută astăzi la prefectură, vă inviț d[omnu]le polițai, ca să le dați de îndată cea mai întinsă publicitate prin darabani în cuprinsul orașului spre știrița tuturor de apelu[l] ce se face de guvern, pentru înrolarea voluntarilor, într-un corp de zece mij cu condițiunile și beneficiul hotărît, făcându-le cunoscut la toți cei ce vor voi a se înrola între voluntari, ca să meargă la primăria acestui oraș, spre a se înscrie în lista ce este deschisă acolo de d[omnul] primar local.

1866 iunie 10.

Nr. 6188.

● **Ibidem**, f. 5.

8.

1866 iunie 10. Apelul adresat de Primăria orașului Râmnicu Vilcea, locuitorilor orașului, prin care îi cheamă a se înrola în Corpul voluntarilor români.

Primăria Urbei Râmnicu Vilcea

În urma publicării dată de către Măria sa, Domnul Carol I-iu și alăturatul ordin al d[omnului] ministru de război.

Subscrisul fiind convins că toți cetățenii de aici apreciind interesul și trebuința ce are patria de brațele fiilor săi în niște momente, când urmează să probăm lumii că sintem o nație vie și că știm să apărăm drepturile ce ni s-au conservat de străbunii noștri. Nu-mi rămîne cea mai mică îndoială, că se vor grăbi fiecare a corespunde la apelul guvernului de a se înrola ca voluntari în armata română.

O listă se află deschisă la biroul primării[i] în care se vor înscri toți aceia ce vor avea dorința a se înrola ca voluntari.

Prin urmare subscrisul face și apelul său la patriotismul junimii de la vârsta de 17 pînă la 35 de ani.

Alerțați cetățeni cu toți cînd patria vă cheamă și veniți a vă înscrie pentru apărarea ei!

Aveți o soldă de doi galbeni pe lună plătiți înainte de guvern, veți primi osebit hrană, îmbrăcăminte, arme și muniție, jarași de la guvern, rămînînd ca noi să vă însoțim în astă campanie cu binecuvîntările noastre și cu urarea de a vă întoarce sănătoși.

iunie 10, 1866.

● **Ibidem**, fond **Primăria orașului Rm. Vilcea**, dosar 379/1866, f. 5.

9.

1866 iunie 11. Ordine trimise de Prefectura județului Vilcea subprefecților le plăși și plai din județ primarului orașului Râmnic și comandantului dorobanților prin care li se cere a grăbi strîngerea voluntarilor pentru Corpul român de voluntari.

● **Ibidem**, fond **Prefectura județului Vilcea**, dos. 127/1866, f. 10.

1866 iunie 18. Ordine adresate de Prefectura județului Vilcea, subprefecților de plăși și plaiuri, precum și comandantului dorobanților prin care li se aduce la cunoștință că generalul G. Magheru a fost numit comandantul Corpului român de voluntari.

● Ibidem, f. 12.

11.

1866 iunie 18. Proces verbal al ședinței comisiei județene de recrutare pentru Corpul voluntarilor români prin care se consemnează măsuri suplimentare pentru a se ajunge la rezultate satisfăcătoare în această acțiune.

1866 iunie 18.

Deși prin ord[inul] nr. 6243 emis în consecința încheierii[i] din 9 iunie curent s-au pus îndatorire d[omni]lor subprefecți respectivi a institui de [i]ndată birourile de [i]nrolare[a] voluntarilor și a începe apoi înscriere[a] și pornire[a] lor.

Avind însă în vedere că din județ nu s-au primit încă nic[i] un voluntar.

Considerind că poate nevenire[a] lor va fi că cei ce vor fi [i]nscrisi[și] — își pretind a li se da mai [nitii] solda ce li se acordă prin art. 2 din decretul Mării. [e] sale, domnitorului din 7 curent exemplu avem pe cei înscriși[i] aici că îndată s-a pretins plata înainte.

Avind asemenea[a] în vedere telegrama primită în c[h]estiune de la d[omnul] general Mag[h]eru și prin urmare apreciind urgența cu care se cer acești voluntari, chibzuindu-mi ca spre evitare a orice circumstanțe presupuse. D[omnul] ofițer G[i]jura, locțiitor de comandant al dorobanților care face parte în comisiune să lase numaidecât în județ și prin înțelegere cu subprefecții[i] respectivi să libereze fiecărui voluntar înscris — solda înainte pe o lună — dacă o vor cere ca astfel să nu fie vreo pi[e]dică în demersul în[s]crieri[i] și înaintări[i] lor.

Se va da de urgență speciale ordine d[omni]lor subprefecți cu întocmai copii după cifrata telegramă a d[omnului] Mag[h]eru ca în vederea și prin înțelegere[a] cu d[omnul] ofițer G[i]jura, cel ce peste două zile este a veni [la] fața locului, să desfășoare tot zelu și atitudine[a] în înscriere[a] voluntarilor și înaintare[a] lor tratat precum li s-au explicat prin precedentul ord[in] nr. 6186, reprodus și prin cel cu nr. 6243.

Iar d[omnul] general Mag[h]eru i se va răspunde că pînă acum de la acest județ și numai de aici, din oraș după apelul făcut s-au înscris și înaintat pentru București prin d[omnul] comandant al dorobanților 26 voluntari și că pentru cei ce se vor mai înscrie atit d[e] aici din oraș cîm și din județ pentru care i se va detalia dispozițiile luate, vor fi de asemenea[a] imediat porniți.

Prefect,
G. Golescu.

Primar,
ss. indescifrabil.

Comandant,
G. Budișteanu.

● Ibidem, f. 27—28.

12.

1866 iunie 18. Telegramă adresată de Prefectura județului Vilcea, generalului G. Magheru, prin care i se aduce la cunoștință că pînă la data de 18 iunie din orașul Rîmnic s-au înscris 26 de tineri în Corpul român de voluntari.

Nr. 5474.

D[omnului] general Mag[h]eru,

Răspund telegramei dv. voluntari înaintați pînă astăzi din acest oraș 26 pentru cei ce se vor fi înscris și în județ și se vor mai înscrie imediat, se vor înainta și voi comunica după ce d[omnul] comandant se va întoarce din județ unde are a merge după chibzuire[a] comisiei, fiind necesitate[a] a le da și banii.

19 iunie 1866.

Nr. 6471.

● **Ibidem, f. 14.**

13.

1866 iunie 20. Raport al Subprefecturii plășii Ocolul prin care se aduce la cunoștința Prefecturii județului Vilcea că pe cuprinsul plășii cu toată propaganda făcută nu s-a înscris nimeni în corpul de voluntari.

PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE

20 iunie 1866.

Subprefectura plășii Ocolului

Biroul Administrativ.

Nr. 4866.

Domnule prefect,

Dispozițiunile ordinului domniei vo[astre] nr. 6186, și a actelor suplimentate de dînsul, pu[n]îndu-le atît verbal cit și oficial în vedere primarilor de comune rurale și urbane din plasa aceasta, cu obligațiune[a] de a face îndemnurile cvenite oricărui individ în genere, pentru a se înscrie voluntari de bună vo[i]e în listele ce-am deschis cu condițiunile și beneficiul hotărit de guvern.

Am primit din partea raporturi, că după to[ate] silințele ce au întrebuițat. nu s-au putut găsi niciunul de a se înscrie în menționatele liste ca voluntari.

Pentru care nu lipsesc a vă supune despre aceasta la cunoștință spre cele cvenite.

Îndeplinitor de subprefect,
ss. indescifrabil.

Domnului prefect de Vilcea.

[Rezoluție :]

Răspund cu observația că aceasta nu se poate termina numai cu asemenea simple raporturi de corespondență, ci să pună însuși d[omnul] subprefect mai multă activitate și zel la apelul ce se face și avînd în vedere ordinele cu nr. [loc alb] și [loc alb] să se conformeze ca urmare întocmai.

G. Golescu.

● **Ibidem, f. 19.**

14.

1866 iunie 22. Raport al Subprefecturii plășii Oltețului de Jos prin care se face cunoscut Prefecturii județului Vilcea că depunându-se toată silința, nu s-au înscris în corpurile voluntarilor români decât 2 locuitori din comuna Băbeni.

PRINCIP[ATELE] UNITE R[OMÂNE]

Subprefectul Oltețului de Jos

Nr. 3291.

1866 iunie 22.

Domnule prefect.

Nu numai că am dat întinsă publicitate în tot cuprinsul acestei plăși prin domni[i] primari respectivi decretului Mări[te]i sale domnitorului, nr. 942 de la 10 curent și instrucțiunii d[omnului] ministru de război ce mi s-a comuincat cu ordinul dv. nr. 6186, relative la înscrierea voluntarilor, dar m-am transportat domnule prefect, chiar însum[i] din comună în comună, am făcut apel la locuitori și la junimea română, le-am explicat că ace[a]sta este în interesu[l] lor, și după toate aceste silințe întrebuițate, numai Ilie Ghiță și Ilie Barbu din comuna Băbeni au primit voios să se înroleze în Corpul voluntarilor, și aceștia pretind a li se număra aici — înainte pentru cîte o lună — solda de cîte doi [galbeni], fără care nu pot porni unde sint ceruți. Am respectul d[omnu]le prefect a face cunoscut aceasta domniei voastre spre știință.

Subprefect,
N. I. Copăceanu.

D[omnului] prefect al d[istrictului] Vilcea Birou I.

● *Ibidem*, f. 25.

15.

1866 iunie 22. Telegrama adresată de ministrul de interne Prefecturii județului Vilcea prin care se cere a se trece urgent la aplicarea măsurilor privind înrolarea voluntarilor pentru Corpul român de voluntari.

STAȚIA R[Ă]MNICU] VÎLCII

Telegramă

Nr. 13006.

La to[a]te prefecturile,

În conformitate[a] mijlocirii primită sub nr. 5254 de la Ministerul de Război, vă invit ca avînd în vedere ordonanța publicată în Monitorul nr. 116 și ordinul de vi s-a dat de Ministerul de Război, să procedați grabnic la operațiile cerute pentru adunarea voluntarilor.

Ministru,
L. Catargiu.

[Rezoluție :]

Primit iunie 11.

Se vor da asemenea ordine domnilor subprefecți și domnilor primari ca avînd în vedere ordinele No. [loc alb] să se conformeze ca urmare întocmai procedînd grabnic la operațiile cerute pentru adunarea voluntarilor, asemenea repetire se va face și [de] d[omnul] comandant al dorobanților.

G. Golescu.

● *Ibidem*, f. 9.

1866 iunie 28. Telegramă a Ministerului de Interne adresată Prefecturii județului Vilcea prin care face cunoscut că generalul G. Magheru a fost numit comandant al Corpului român de voluntari.

STAȚIA R[ÎMNICU] VÎLCII

Telegramă

Nr. 13487.

La to[al]te prefecturile.

Prin ordonanța domne[a]scă sub nr. 972, publicată prin Monitorul nr. 127, d[omnul] general Magheru, fiind numit comandant al voluntarilor din România, dv. veți împlini cu exactitate mijlocirile ce d[omnia] sa vă va adresa în privința formării voluntarilor.

Ministru,
L. Catargiu

[Rezoluție :]

Se vor da asemenea ordine domnilor subprefecți și d[omnului] comandant al dorobanților.

G. Golescu.

● **Ibidem**, f. 11.

1866 iunie 29. Telegramă a generalului Gheorghe Magheru adresată Prefecturii județului Vilcea prin care cere maximum de zel pentru recrutarea voluntarilor remarcând condițiile politice care au determinat creerea corpului de voluntari.

STAȚIA R[ÎMNICU] VÎLCE[A]

Telegramă circulară

D[omnu]luș prefect de Vilce[a],

Domnul ministru de interne v-a comunicat prin telegramă ordonanța Mării] sale, domnitorului pentru numire[a] subsemnatului de comandant al voluntarilor din România. Socot și eu de datorie d[omnu]le prefect a veni să vă rog ca să desfășurați în această privință, tot zelu, patriotismu[l], inteligența și activitate[a] ce vă caracterizează.

Momentele sînt supreme, d[omnu]le prefect, este timpul să probăm [i]namicilor noștri că sub Măria sa Carol I, guvernul, la păsurile patriei găsește răsunset în inimile tuturor românilor.

Domniei voastre, mai ales, este dată misiune[a] nobilă, și frumo[a]să, căci cine altul, în districtul ce administrați, po[al]te fi ascultat, mai bine decît dv? Să unim dar puterile no[al]stre, d[omnu]le prefect, să grăbim întrunire[a] voluntarilor.

Am convin[gerea], d[omnu]le prefect, că dv. precum și domnii care sînt chemați a compune comitetul, veți ști, susține și mări entuziasmul ce s-a deșteptat în to[al]te unghiurile țării; la voce[a] iubitulu[ui] nostru domnitor, și ca fără întîrziere, districtul ce administrați va da numărul trebuitor de la patrie, vă rog totodată, d[omnu] prefect, să binevoiți a mă înștiința prin telegram despre numărul volun-

tarilor ce ati pornit pina acum, despre citi s-au mai in scris pina in momentul de fata, despre numarul aproximativ al celor ce se mai pot inscrie. Avind aceste notițe, vom pute[a] cuno[aste] citi voluntari ar mai trebui spre completare.

Primiți, vă rog, d[omnule] prefect, incredințare[a] pre[a] osebitei mele considerațiuni.

General Magheru,

Nr. 1.

[Rezoluție :]

Să se comunice în copie domnilor subprefecți.

● Ibidem, f. 13.

18.

1866 iunie 30. Scrisoarea generalului Gh. Magheru adresată Prefecturii județului Vilcea prin care înaintează din parte-i spre a fi adus la cunoștință locuitorilor județului un apel general către toți românii și un altul către vilcenii cerind totodată toată stăruința pentru recrutarea voluntarilor.

Domnule prefect,

În urmare[a] proclamațiunii[i] ce-am adresat fraților români la 12 ale curentei, a apelului ce-am avut ono[are] a adresa dom[niei] vo[ostre] la 17 și în urma ordinelor desc[r]ise ce am avut ono[are] a vă prezenta cu nr. 14127 al d[omnului], președinte al Consiliului și ministru de interne și nr. 6058 al d[omnului] ministru de război.

Astăzi venind în brava Oltenie am adresat în parte apelul[i] ce am ono[are] a însoți de ac[e]asta către concetățeni[i] districtului Vilce[a] de sub administrația dv. Vă invit, domnule prefect ca să binevoiți a-l comunica tuturor concetățenilor prin dom[nii] subprefecți respectivi. Vă reclam concursul dom[nule] prefect, și sper în sentimentele dom[niei] vo[astre] de patriotism că vă veți grăbi a-l da aderînd prin d[omnii] primari înscriere[a] voluntarilor, ce vor arăta dorința să vină sub drapel și comunicîndu-mi imediat pînă] la 15 iulie lista de suma celor înscriși.

Primiți vă rog, domnule prefect, incredințarea osebitei mele considerațiuni.

Comandantul voluntarilor,

General Magheru.

1866 iunie 30.

Nr. 9.

Rîmnicu Vilce[a]

Domniei sale d[omnului] prefect al distr[ictului] Vilce[a].

[Rezoluție :]

Proclamația aici anexată se va comunica în copie: d[omnului] polițar d[omnului] primar al orașului și domnilor subprefecți, a o pune de asemenea în vederea primarilor din comunele rurale și să-i dea cea mai întinsă publicitate și deschizîndu-se de îndată liste la fiecare primărie să dea tot concursul a se activa înscrierea voluntarilor, și pînă la 12 curent să-mi raporteze neîntîrziat numărul celor înscriși în fiecare comună, spre a putea comunica și înainta aceste științe d[omnului] general la termenul ce mi se cere.

G. Golescu.

● Ibidem, f. 29.

1866 iunie 30. Apelul adresat de generalul Gheorghe Magheru cetățenilor din județul Vilcea.

A p e l
adresat cetățenilor din Districtul Vilcea.

Frați concetățeni !

În fața gravei situațiuni actuale în care se află Europa reclamînd imperios ca to[ar]te națiunile care dau semne de viață să se prepare pentru orice eventualitate.

Noi români[i] credincioși vechilor no[ar]stre tradițiuni încetăm [o]are d[eu]ne să împlini ace[ar]stă datorie de viață națională ? Nu !

Din momentul cînd a sunat ora supremă ne-[a]m pus la veghere patrio-țicul guvern al Măriei sale domnitorul Carol I-iu cuno[ar]șteți confracților că pe lângă mobilizarea bravei noastre armate au luat dispoziții d[eu]ne a se constitui un corp de voluntari la a cărui comandă generală am avut ono[ar]re a fi chemat de încrederea Măriei sale domnitorului.

Ace[ar]stă sacră misiune pre cît de frumo[ar]să pre atît de grea am primit-o, chemat de datoria ce-mi[i] dicta conștiința către muma no[ar]stră patrie tare fiind în convi[n]gerile mele că voi găsi în patriotismul concetățenilor mei tot concursul spre a o îndeplini cu succes și am pășit în îndeplinirea ei precum ați văzut din apelul ce am adresat către frați[i] români în genere.

Astăzi pu[n]d piciorul pe pămîntul bravei Oltenii vin a face în parte apel fiilor ei în numele patriei; ca să vie sub stîndardul cel sacru al apărării[i] mă simt mișcat de bucurie și îmi[i] bate inima văzîndu-mă în mijlocul confracților vilceni a căror prezență pe lângă aducerea aminte a faptelor lor eroice petrecute la anii 821—828 și 829 [i]m[i] renaște și scumpele suveniruri ale marelui epoci de regenerarea națiunii[i] no[ar]stre din anul 1848 cînd tot în ace[ar]stă calitate am fost convi[n] pe acel timp în castrile Traiane cu corpul voluntarilor și armia neregulată ce comandam.

Vă îmbrățișez iubiți confracți vilceni vă adresez felicitățiunile mele cele mai cordiale și sînt plin de speranță conținînd pe caracteru[l] vostru civic, că împrejurările de față cînd muma patrie are trebuință de bratele no[ar]stre și cînd Carol I-iu, prea iubitul nostru domnitor ne cheamă în numele ei veți corespunde la apel și vă veți întrece cu entuziasm a mări cadrele bravului corp al voluntarilor care are frumo[ar]sa și sacra misiune d[eu]ne a apăra căminele ce ni le-au lăsat glorioși[i] noștrii străbuni apărîndu-le de ordi[i]le barbare cu prețul singelui lor.

Alerțați dar a vă înscrie în listele ce sînt deschise la primăriile comunelor în acest scop rămî[n]înd apoi la vetrele vo[ar]stre în ocupare[a] munci[i] cîmpului așteptînd gata pînă cînd înaltul guvern simțînd trebuință va chema pe toți sub drapel.

Dumnezeu fie cu noi.

Trăiască România una și nedespărțită.

Trăiască Măria Sa, Domnitorul Carol I-iu.

Comandantul voluntarilor din România,
General Magheru.

Anul 1866 iunie 30.

nr. 8.

Timnicu Vilce[a]

1866, iunie. Proclamația generalului Gheorghe Magheru către români.

Fraților!

Domnitorul nostru, prin înaltul decret din 10 iunie nr. 972, m-a chemat a comanda voluntarij români.

Am primit cu lacrimi de recunoștință și de fericire ace[a]stă sacră și mare misiune.

Frații mei! Cînd este vorba — cum v-a spus-o ministrul de război — de a apăra căminele, familia, religia, care dintre noi va putea sta cu brațele încrucișate?

Alergați dar sub drapelul român ridicat de iubitul nostru Domnul Carol I-ii Alergați — ca să fim gata a ne apăra țara, soțiile, copiii, proprietatea! căci care din noi — astăzi — pe lingă moșia cea mare nu avem a apăra și moșia cea mică. Și Dumnezeu va fi cu noi căci Dumnezeu învață pe om a se lupta pentru aceste lucruri sfinte: patria, familia, lege[a].

Umbrele lui Mircea, Ștefan și Mihai ne privesc! Carol I-ii, ne îmbărbăte[a]ză! Bătrînii noștri părinți a[le]i căror brațe slabe nu mai pot purta arma, fe-meile și copiii[i] aște[a]ptă de la noi mîntuirea țării cînd va bate ora încercării. Fie ca dorul lor de țară să aprindă sufletele no[a]stre, să încingă inimile no[a]stre să învîrtozeze brațele no[a]stre...

Străbunii noștri au înfruntat dușmanii și au învins în răstimp[i]i cei mai cumpliți: apoi, noi strănepoții lor. să nu putem o[a]re minui armele cu care e-au învins?

Ne vom păstra dar țara și o vom lăsa frumo[a]să, mare și române[a]să ur-mașilor, precum ne-au lăsat-o și strămoși[i] noștri no[u]ă.

Cît pentru mine, fraților, eu îmi voi da viața voios și mîndru pentru ace[a]stă faptă mare[a]ță.

Trăiască Romnia una și nedespărțită!

Trăiască Carol I-ii, care ne arată calea datoriei și a mării naționale!

Trăiască brava armată română!

Trăiască voluntarii români, vrednici fii ai României!

Generalul Gheorghe Magheru.

● *Ibidem*, f. 18. Foaie volantă tipărită.

21.

1866 iulie 2. Telegrama generalului Gheorghe Magheru adresată prefecturilor de județe prin care transmite completări la ordinele cu privire la recrutarea voluntarilor.

STAȚIA R[IMNICU] VÎLCII

Telegramă

Nr. 2.

La toți prefect[i]i,

Oricîți s-au înscris între voluntari și care fac parte din rezervele celor 5 ar-din urmă aceia rămîn înscriși fără a mai fi ceruți la regiment. De asemenea: cîți d[în] ace[a]stă categorie se vor mai înscrie, vor rămîne la voluntari după cum sper că va încuviința și d[omn]ul ministru făcîndu-se lista însă cu notițe despre arma în care au servit și despre anul în care s-a[u] liberat din serviciu.

Ciți voluntari ar avea] cai buni, aceia, afară d[e] hrana lor în campanie regimentară, îmbrăcăminte, arme și munițiune precum și doi galbeni pe lună ca soldă plătită înainte, vor avea] și furajul ca la armată. Doresc dar a ști prin depeșă, ca la ce număr s-ar putea sui voluntarii de ace[a]stă categorie.

Primiți, d[omnu]le prefect, încredințarea osebite; mele considerații.

Generalul Magheru.

[Rezoluție :]

Să se comunice în copie domnilor subprefecți, d[omnul] primar al urb[e]i Râmnicu și d[omnul] comandant al dorobanților a se conforma ca urmare întocmai și a se comunica rezultatul.

G. Golescu.

- **Ibidem**, f. 21.

22.

1866 iulie 4. Scrisoarea arendașului moșiilor din comuna Ionești Mincului și Căzânești prin care face cunoscut Prefecturii județului Vilcea că scutește de orice dări către proprietate pe acei ce se vor înscrie în Corpul voluntarilor români.

D[omnu]le prefect,

Vă rog [să] binevoiți a face de a se pune în cunoștința locuitorilor din comunele Ionești[i] Mincului și Căzânești în care am și subsemnatul proprietăți, că oricîți dintre locuitorii ce au locuri de hrană, pe părțile mele, și vor voi a se înrola în nobila misiune de voluntari, vor fi scutiți de orice dări către mine, atît în acest an cît și în cît timp vom servi ca voluntari.

Ace[a]sta o fac domnule prefect pe lingă sfinta datorie ce tot românul cată [a] avea către patria sa și guvern.

Primiți vă rog, domnule prefect cu ace[a]stă ocazie stima și devotamentu[l]i ce vă conserv.

C. I. Vladimirescu.

D[omnului] prefect al district[ului] Vilcea.

- **Ibidem**, f. 32.

23.

1866 iulie 8. Listă înaintată de Primăria comunei Gușoeni, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzînd locuitorii înrolați în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 79.

24.

1866 iulie 8. Listă înaintată de Primăria comunei Crețeni, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzînd 13 locuitori între 19 și 25 ani, neînșurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 77.

25.

1866 iulie 8. Listă înaintată de Primăria comunei Fumureni Subprefecturii plășii Oltului, cuprinzând un număr de 7 locuitori între 19 și 25 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 64.

26.

1866 iulie 9. Listă înaintată de Primăria comunei Voicești, Subprefecturii plășii Oltului cuprinzând 7 locuitori între 19 și 21 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Iidem*, f. 68.

27.

1866 iulie 9. Listă înaintată de Primăria comunei Voicești, Subprefecturii plășii Oltului cuprinzând 7 locuitori între 19 și 21 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 57.

28.

1866 iulie 9. Listă înaintată de Primăria comunei Rîmești, Subprefecturii plășii Oltului cuprinzând un număr de 7 locuitori între 17 și 20 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 66.

29.

1866 iulie 9. Listă înaintată de Primăria comunei Sușanii de Sus, Subprefecturii plășii Oltului, cuprinzând un număr de 6 locuitori între 25 și 23 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 70.

30.

1866 iulie 9. Listă înaintată de Primăria comunei Ușurei, Subprefecturii plășii Oltului, cuprinzând un număr de 7 locuitori, între 22 și 25 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 72.

31.

1866 iulie 9. Listă înaintată de Primăria comunei Izvoru, Subprefecturii plășii Oltului, cuprinzând un număr de 3 locuitori între 21 și 23 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 83.

32.

1866 iulie 10. Listă înaintată de Primăria comunei Prundeni, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând un număr de 8 locuitori între 19 și 23 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 51.

33.

1866 iulie 10. Listă înaintată de Primăria comunei Ștefănești, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând 13 locuitori între 20 și 25 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 59.

34.

1866 iulie 10. Listă înaintată de Primăria comunei Mădulari, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând 13 locuitori între 18 și 22 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 74.

35.

1866 iulie 11. Tabel înaintat de Subprefectura Plășii Otăsău Prefecturii județului Vilcea cuprinzând numele și prenumele, comuna și domiciliul, vârsta și profesia, locuitorilor înscriși în Corpul voluntarilor români din această plasă. Tabelul cuprinde o sută optzeci și nouă voluntari între 17 și 33 ani, din care 82 plugari, 6 fierari și 1 cojocar.

- *Ibidem*, f. 36—39.

36.

1866 iulie 11. Raport al Subprefecturii plășii Oltețul de Jos înaintat Prefecturii județului Vilcea, prin care se comunică numărul locuitorilor înscriși în Corpul voluntarilor români.

PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE
Subprefectura Oltețului de Jos
Nr. 3617.

1866 iulie 11.

Domnule prefect !

Proclamația domnului general Magheru anexată în copie pe lângă ordinul domni[ei] voastre nr. 6857 afișându-se în toate comunele aceste despărțiri au răspuns la entuziasma toți locuitorii, înrolându-se până acum între voluntari [numărul] însemnat pe contra pagină după cum mă anunță domni[i] primari prin referatele ce am primit, adăugînd d[umnea]lor că voluntari[i] cer că mai întîi să li se numere leafa pe o lună înainte și apoi vor pleca unde [sînt] întrebuițați și guvernul îi va tere.

Subprefect,
N. I. Copăceanu.

Nr. 6246.

D[omnului] prefect [al] d[istrictului] Vilcea Birou[ul] Ad[ministrativ].

- *Ibidem*, f. 43.

37.

1866 iulie 12. Tabel înaintat de Subprefectura Plaiului Horezu, Prefectura județului Vilcea cuprinzând numele și prenumele, vârsta și comuna de domiciliu a locuitorilor înscrși în Corpul voluntarilor români. Tabelul cuprinde optzeci de voluntari între 17 și 34 ani din toate comunele acestui plai.

- *Ibidem*, f. 40—42.

38.

1866 iulie 12. Listă înaintată de Primăria comunei Zlătărei, Subprefectura plășii Oltul, cuprinzând un număr de 10 locuitori între 20 și 25 ani, neînșurați, înscrși în Corpul voluntarilor români.

- *Ibidem*, f. 55.

39.

1866 iulie 14. Raport al Subprefecturii plășii Oltețul de Sus, înaintat Prefecturii județului Vilcea, prin care face cunoscut că din toate comunele plășii s-au înrolat în Corpul voluntarilor români un număr de 174 locuitori.

- *Ibidem*, f. 89.

40.

1866 iulie 14. Raportul Subprefecturii Plășii Oltul înaintat Prefecturii județului Vilcea prin care se comunică numărul locuitorilor înscrși în Corpul voluntarilor români, alăturându-se și tabelul centralizator pe comune.

PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE
Subprefectura Plășii Oltului
Nr. 4393.

1866 iulie 14

Domnule prefect,

Proclamația domnului general Magheru primită cu ordinul domni[e] voastre nr. 6857, publicînd-o d[omni]ilor primari ai comunelor din această despărțire, am primit cu raporturi din parte-le do[uj]ăzeci și patru liste, în care s-au înscris voluntarii, ce au arătat dorința a se înrola însumîndu-se în toată despărțirea două sute do[uj]ăzeci și șase voluntari.

Am onoarea a înainta cu respect atît o listă sumară pe fiecare comună cum și în original listele ce am primit de la primării.

Subprefect,
D. Simulescu.

Nr. 6246.

Domnului prefect [al] distr[ictului] Vilcea.

- *Ibidem*, f. 45—46.

41.

1866 iulie 17. Raport al Subprefecturii plaiului Cozia, înaintat Prefecturii județului Vilcea, prin care se face cunoscut că din cuprinsul acestui plai s-au înscris în Corpul voluntarilor români un număr de 44 locuitori.

- *Ibidem*, f. 92.

1866 iulie 20. Adresă a comandantului Escadronului de dorobanți din județul Vilcea, înaintată Prefecturii județului Vilcea, prin care cere întocmirea ștatelor de plată a soldei și de distribuire a hranei voluntarilor din județ, care este necesar a fi certificate de Comisia de înrolare.

PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE

Escadronul de Dorobanți

Districtul Vilcea

1866 iulie 20.

Nr. 201.

Domnule prefect,

Intendența militară circumscripția Craiova, prin ordinul nr. 1683, cerîndu-mi-se trimite[rea] ștaturi[lor] de voluntari primiți și înaintați din acest district care să fie certificate de comisia orînduită cu înscrierea lor că într-adevăr numărul voluntarilor cuprinși într-însul s-au primit și s-au înaintat dîndu-li-se bani[și] conveniți drept hrană și soldă arătați în dreptul [lor].

În conformitate dar a menționatului ordin formîndu-se zisele ștaturi [binevoii] cu onoare dv. odată cu acesta, rugîndu-vă să binevoiți a le face certificarea cuprinsă și înscrisă să mi le înapoiati spre a le înainta după cerere.

Primiți vă rog, domnule prefect, încredințarea osebitei mele considerații.

Sublocotenent G. Budișteanu.

Domniei sale

Domnului prefect al districtului Vilcea.

● Ibidem, f. 94.

1866 iulie 21. Proces verbal încheiat la ședința Comisiei pentru înrolarea voluntarilor din județul Vilcea prin care se consemnează aprobarea legalizării ștatelor întocmite de comandantul dorobanților pentru hrană și solda voluntarilor.

Proces verbal

Subsemnații membri ai comisiei compusă în acest district Vilcea, după art. 2 din instrucțiunea d[omnului] ministru de război primită pe lingă telegrama d[omnului] ministru de război nr. 5152, pentru înscrierea voluntarilor, într-unii-ne astăzi 21, iulie, în camera prefecturii și luînd în privire cererea făcută de d[omnului] comandant al dorobanților județului, prin nota nr. 201, către prefectură, te a se legaliza ștatul trimis pe lingă această notă în număr îndoit, care conține într-însul 35, voluntari, și cărora d[omnului] comandant atestează, că le-au răspuns a fiecare cite lei 63, solda pe cite o lună înainte și cite lei zece iarăși de fiecare hrană pentru cinci zile, iar peste tot însumează, lei două mii cinci sute cincizeci și cinci, și avînd în vedere că acest n[umăr] de voluntari sînt înscriși numai d[e] aici din orașul Rîmnic și înaintați de d[omnului] primar local cu adrese[le] nr. 670 și 721, și două liste, înaintîndu-i și d-lui asemenea la capitala București, potrivit obligațiunei ce i le pune prin menționata instrucțiune, și astfel constatîndu-se de către d[omnului] comandant s.a [e]liberat expusa sumă de bani, acelor voluntari, e liberăm a se legaliza ștatul, format de d[umnealui], și a i se înapoia de prefectură, ca să le poată înainta, Intendenței militare din Craiova, precum este obligat.

Prefectul districtului,

G. Golescu.

p. Primarul urbei Rîmnic,

C. Avramescu.

p. Comandantul Dorobanților,

Sublocotenent G. Budișteanu.

● Ibidem, f. 96.

1866 iulie 25. Raport al Primăriei oraşului Rîmnicu Vilcea, prin care face cunoscută Prefecturii judeţului Vilcea situaţia voluntarilor înrolaţi şi a înrolărilor pînă la 25 ale lunii.

PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE,
Primăria Urbei
Rîmnicu Vilcea]
Nr. 901.

1866 iulie 23.

Domnule prefect !

Am onoarea a răspunde la adresa domniei voastre nr. 7384, că după proclamaţia trimisă pe lingă nota nr. 6858, şi care a fost de îndată afişată şi publicată în toată întinderea oraşului, nu s-a mai înscris nici un individ între voluntari, iar cei înscrişi după listele deja desc[r]ise în urmarea adresei domniei voastre nr. 6187 de la 9 iunie trecut sînt în număr de 43, din care 35 s-au şi înaintat la destinaţia lor conform articolului 4, din instrucţia domnului ministru de război anexată în copie de citata domniei voastre notei nr. 6187, iar restul au rămas ne-trimişi din diferite cazuri ivite în urma înscrieri[i] lor.

p. Primar,
ss. indescifrabil.
Secretar,
ss. indescifrabil.

Onorul
Domnului prefect al judeţului Vilcea.

● Ibidem, f. 99.

1866 iulie 29. Telegrama generalului G. Magheru adresată Prefecturii judeţului Vilcea prin care cere pentru data de 5 august raportul final privind înrolarea voluntarilor în judeţul Vilcea.

STAŢIA R[ÎMNICU] VILCEA]

Telegramă

D[omnu]lui prefect [al judeţului] Vilcea]

Răspunsul cerut d[umita]le prin depeşa nr. 23 ca răspunzător la depeşa d[umita]le nr. 7383 mi-l vei da prin depeşă la Bucureşti pînă la 5 august, ziua hotărîită, a-j raporta[a]la ministerului sînt sigur că numărul înscrişilor voluntari va fi satisfăcător pentru toţi.

Comandantul voluntarilor,
General Magheru.

Nr. 28.

● Ibidem, f. 109.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Amărăşti, Subprefecturii plăşii Oltul, cuprinzînd un număr de 10 locuitori între 18 şi 25 ani, neînscruiţi, înrolaţi în Corpul voluntarilor români.

● Ibidem, f. 87.

47.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Aurești Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând un număr de cinci locuitori între 22 și 25 ani, neînsurați, înscrși în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 49.

48.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Călina, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând un număr de 7 locuitori între 20 și 23 ani neînsurați, înscrși în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 52.

49.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria orașului Drăgășani Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând 31 locuitori, între 19 și 30 ani, dintre care 5 însurați și 26 neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 53.

50.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Lungești, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând 7 locuitori între 20 și 25 ani, neînsurați, înscrși în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 3.

51.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Mitrofani, Subprefecturii plășii județului Vilcea, cuprinzând 3 locuitori între 21 și 31 ani (2 neînsurați și 1 însurat), înrolați în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 81.

52.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Nemoi, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând 10 locuitori între 18 și 22 ani, neînsurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 85.

53.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Orlești Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând un număr de 13 locuitori între 19 și 23 ani, toți neînsurați, care au cerut a se înscrie în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 48.

54.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Stănești, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând 7 locuitori între 21 și 24 ani neînșurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 61.

55.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Sutești, Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând 13 locuitori între 19 și 27 ani, neînșurați, înrolați în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 75.

56.

1866 iulie. Listă înaintată de Primăria comunei Zăvideni Subprefecturii plășii Oltul, cuprinzând un număr de 8 locuitori între 19 și 24 ani, neînșurați, înșcriși în Corpul voluntarilor români.

- **Ibidem**, f. 50.

57.

1866 august 2. Telegrama adresată de generalul G. Magheru Prefecturii județului Vilcea prin care cere a i se comunica situația înrolărilor pînă la 25 iulie.

STAȚIA R[IMNICU] VILCE[A]

Telegramă

Nr. 23.

D[omnu]lui prefect [al județului] Vilce[a]

Afară de 826, suma voluntarilor ce conține depeșa dv. nr. 7383, înrolați din nou în acel district în urma apelului făcut din parte-mi tuturor fraților cetățeni vilceni cu ocazia vizitării ce v-am făcut, fiind necesitate a ști deocamdată și suma ce s-ar mai înrola pînă la 25 curent; sînteți, cu ono[al]re rugat a-mi depeșa în acea zi la Craiova.

Comandantu[l] voluntarilor,
General Magheru.

- **Ibidem**, f. 98.

58.

1866 august 5. Telegrama adresată de Prefectura județului Vilcea generalului Gheorghe Magheru prin care îi comunică că s-au mai înșcrit încă 10 voluntari dintre locuitorii județului.

Nr. 6767.

D[omnului] general Magheru,
comandantul voluntarilor.

București

Răspund telegramei 28, pînă astăzi s-a[u] mai înșcrit zece voluntari.
Prefect Vilcea,

1866 august 5.
Nr. 7912.

- **Ibidem**, f. 106.

1866 august 9. Telegramă adresată de generalul Gheorghe Magheru Prefecturii județului Vilcea prin care cere a i se înainta la București un tablou general cu voluntarii înscrși dintre locuitorii județului.

STAȚIA R[IMNICU] VILCE[A]

9 august 1866.

Telegramă

D[omnu]lui prefect Vilce[a]

R[imnicu] Vilce[a].

Pentru voluntarii înrolați în acel district, cu ocazia trecerii mele pe acolo în trecutul iulie, și despre a[li] căror număr mențione[a]ză depeșa dv. nr. 7383, fiind necesitate a depune onor Minister[ului] depeșa dv. nr. 7383, fiind necesitate a depune onor Minister[ului] de război spre știință, un tablou cuprinzător de numele, pronumele, locuința, comuna și plasa fiecăruia; cu ono[al]re sinteți rugat, d[omnu]le prefect, ca după acele tablouri ce are prefectura de la subprefecții de plăși și trimiteți subscrișul aici în București, cu cea dintii poștă, un asemenea tablou.

General Magheru,

Nr. 32.

● Ibidem, f. 110.

60.

1866. Listă cuprinzând locuitorii județului Vilcea înscrși în Corpul voluntarilor români.

Comuna Alunu

Tudor Preda Mărăcine
Constantin Ion Dateu
Radu Ion Cojanu
Dumitrache Țirei

Comuna Amărăști

Sandu sin Marin Reducel
Matei Badea Popa Mărin
Vasile Radu Popescu
Stancu Radu Călugărița
Marin Badea
Ilie Stan Cujugăriu
Costandin Badea Cîrstea
Mărin Matei Popa Marin
Iordache Badea Tătulețu
Preda Dumitru Marin

Comuna Aurești

Ioan Costea Tinia
Ioan Rîmă
Micea Sandu
Barbu Teleșanu
Țdrea D. Lăcătușu

Comuna Băbeni

Sandu Trăistaru
Stefan Novăceanu
Radu Ion Stroe
Vasile Oprea Turbatu
Filimon Ion Șchiopu
Gheorghe Dumitru Birleanu
Irimiea Nechirdeanu
Nicolae Savu Stoieanu
Dumitru Tărășilă
Constantin Preotu Ion
Dumitru Șimion Zaharia
Paraschiv Stan
Stancu Ion Bușe

Comuna Băbeni (pl. Oltet)

Ilie Ghiță Stroe
Ilie Barbu
Maria Stan
Niculae Sandu
Costandin Zamfir
Ilie Nică Rîșcă

Comuna Băești

Călin Marica
Ion Nițu Bălan
Costandin Pătru
Marin Ilinca
Nicolae Nica
Ion Ioniță Gheorghe

Comuna Bătășani

Nicolae Ion Olteanu
Marin C. Chilom
Ion Costandin Cioată
Preda Niță Irimescu
Costandin Ion Deaconu
Dumitru Ciucă
Dincă Ion Țărcan

Comuna Berbești

Luță Șerban Țirei
Marin Ion Boga
Radu lui Marin

Comuna Birsești

Dincă Costandin Ionescu
Enache Stan Dopu

Comuna Bogdănești

Ion Niță Bălășel

Comuna Broșteni

Bălan Pirvu
Ion Corăscu
Ion Aslan
Ion Pogăceanu
Barbu Bărăcan
Costandin Geocolescu
Costandin Gheorghe Găteje
Păun Dincă Grecu
Ion Luță Armășescu
Ion Gheorghe Geamănu
Ion Ion Usturoi
Costandin Ion Scriacu
Dumitru C. Țiganu
Șerban Ion Mîrloagă
Mihalache Ion Voican
Dumitru Luță Maioru
Sandu Desrobîtu
Marin Mihai Burlan
Nicolae Marin Criveț
Costandin Vasile Șerpe

Comuna Bujoreni

Ștefan sin Grigore
Mihalache Mihăescu

Comuna Cacova

Dumitru Lazăr Covrescu
Costandin N. Albulete

Ioan Gheorghe Pițigoi
Niță Ion Hera
Ion Dinu Șorega
Comuna Călina

Costandin Mărin Rogojinaru
Mihai Anghel Ciorăscu
Costandin Marin Dirleci
Păun Marin Diaconu
Dumitru Radu Copilu
Stancu Stan Răduță Burtică
Mărin Gheorghe Manea

Comuna Cățetu

Costandin Dumitrașcu
Ion Bogeanu

Comuna Căzănești

Nicolae Cîrstea

Comuna Cermeghești

Pană Ion Boloșteanu
Dumitru Ion Vărzariu
Dumitru Dinu Ciucă
Pavel Stancu Popescu
Zamfir Ion Diță
Cîrstea Nicolae Giuran
Preda Mihai Mănă Ilie
Pătru Gheorghe Cîmpeanu
Negoită Alasproaici
Dumitru M. Gavrilescu

Comuna Ciorteci

Ion sin Stan Caragea
Gheorghe sin Barbu Cotolea
Costandin Ion Băescu
Radu Arsenie Lotreanu
Gheorghe Ion Lăban

Comuna Ciumagi

Pătru Andrei Barbu
Barbu Costandin Cazanu
Mihai Lincă
Matei Ion Drăguțu
Pătru Mihai Matei
Sandu Gheorghe Bordea
Ion Nicolae Drigar

Comuna Cirlogani

Dinu Bica
Stan Marin

Comuna Coeni

Mihai Paraschiv
Ioniță Gheorghe Ciucă
Costandin Radu Ciucă
Preda Amza Dima
Toma Ion Fluerar

Comuna Coltești

Mihăilă zet Ion Croitoru
Zamfir Boboc
Dumitru Stan Giura
Ilie Stana Birăruță
Gheorghe Udriște Giura
Florea Mucete
Mandu Codrea
Ion Radu Ciobanu
Gheorghe Ilie Dobrescu
Mihai Ioniță Buduroi
Ion Vlăduțu Cirstei
Luță Ghiță Bucică

Comuna Copăceni

Păun Uța luț Anghel
Tudosie Ghiță Croitoru
Preda Stanca Cimpoeuru
Ion Dincă Gîrloiu
Șerban Ion Bude
Șerban Florea Popescu

Comuna Costești

Toma Toma Țapu
Ioan Nicolae Crăcănea
Ioan Mihaj Moacă
Ioan Din Zidoveanu
Gheorghe Ioan Ispas
Gheorghe Ion Dugă
Pătru Dincă Castravete
Ion Pătru Parantuc
Florea Păun Puică
Ioan Nicolae Popescu
Ion Matei Barosu
Iordan Ilie Pașoiu
Manole Rideu
Gheorghe N. Chipurici
Gheorghe Niță Capră

Comuna Crăpăturile

Dumitru Stan Fumureanu
Catrin Iordache Cimpoeuru
Dumitru Marin Solomon
Iordache Rada Văduva
Zamfir Ilie Vornicu
Dumitru Firu
Dincă Marin Dulgheru

Comuna Crețeni

Radu Costandin Spelbu
Marin al Stancului
Marin Ștefan Dobrițan
Mihai Petre Virlan
Ioan al Radi
Marin Matei Mălăscu
Stanca Barbu Butoescu
Ioan Sandu Dumitru
Ilie Mihai Degeratu

Ion Luță Coltui
Pirvu Ioan Răducu
Ilie Pătru Subașu

Comuna Dăești

Stan Radu Negrescu
Costandin Gheorghe Bunu
Ion Vasile Ciocîrlie
Ion Trășculete
Nițu Molea

Comuna Dejiu

Sandu Stan Leucă
Nițu oIana Șomandroica
Ion Preda Dumitrana
Gheorghe Rada Văduva

Comuna Dosu

Marin Ionescu
Ilie al Doici

Comuna Dozești

Stancu Cirstea
Radu Marin Oacă
Paraschiș Preda Paloe
Vasile Ion Pătulea
Zamfir Stancu Gloată
Ilie Ion Stănislav
Marin Nițu Tolea
Dumitru Șerban Dăncău

Comuna Drăganu

Ion Tiță Văduva
Preda Ancuța Văduva
Antonie Barbu Zidaru

Comuna urbană Drăgășani

Raicu Mărculescu
Tudorache Vasile
Radu Croitoru
Dobrin Țiganu
Niță Stoian
Pirvu Radu Spîrleanu
Tudor Golea
Ioniță Costandin Timplaru
Ion Șerban
Ion Giğorie
Dumitru Ion Cergaru
Ioniță Dumitru Ciocan
Florea Dumitru
Ioniță Gheorghe Marinovici
Ion Nicolae Stanca
Ilie Nică
Ion Stanu Guinea
Șerban Sandu Buză
Nae Gheorghe Nedeia
Petrache Nicolae
Radu Gheorghe Diaconu
Stoica Tabacu
Marin Dincă Soare
Dumitru Mișcoci

Costandin Ungureanu
Ilie Ion Dascălu
Ilie Pătru Garoafă
Ion Corentea Sutescu
Andrei Dima
Niță Nicolae Sutescu
Nedelcu Năstasie Spîrleanu

Comuna Făurești

Gheorghe Stan Buhulea
Mihai R. Hoțu
Florea B. Samfir
Lițsandru Anghel
Ion Ilie Sușlete
Marin Floricescu
Radu Necșoiu
Costandin Dumitru
Florea Mitran
Smarandache Ion
Dumitru Croitoru
Radu M. Muțoiu
Ion Lițsandru

Comuna Fișcălia

Costandin Preda Diță
Toma Stanciu Stăneci
Marin Ilie Pocarpa
Tudor Radu Goșea
Nicolae Tinca
Scarlat Marin

Comuna Foleștii de Jos

Ion Dumitru Ciucă
Ion Turbatu

Comuna Foleștii de Sus

Gheorghe Pătru Răducu
Stanciu D. Morar

Comuna Fometești

Ion Ion Olaru
Barbu N. Diaconu

Comuna Fumureni

Stancu Mărin Vilvoi
Mihai Lazăr
Ion Mărin Săinescu
Trincă Mihalcea Băcăroi
Costandin Ion Tănăsie
Mândiță Mărin Nicolae
Stoica Mărin Cimpoeru

Comuna Găgeni

Dumitru Gheorghe Măduși
Costandin Stan Leucă
Marin Preda Budulescu
Costandin Pătru Nitran
Ion Matei Bădulescu
Ilie Ion Govoreanu

Comuna Ghioroiu

Ion Gheorghe Crețan

Comuna Giulești

Ilie Mihai Boboceă
Ion Costandin Dascălu
Marin Andrei
Nicolae Pătru Slamna
Vasile Smarandache
Gheorghe Staicu

Comuna Glăvițe

Ion Stan Catană
Marin Popa Radu
Ion Florea Bălașa
Ion Marin Purdă
Ion Radu Fotescă
Nicuță Costandin Găgeanu
Păun Trușcă
Radu Anghel Găgeanu
Stamate Șarpe
Stan Nicolae Găgeanu
Dumitru Ștefan Duicu
Tudor Costandin Băcănanu
Miu Pachescu
Badea Marin Teleșpan
Ion Mihai Doru
Ilie Costandin Vilău
Nicolae Pătrașcu
Dumitru Gete
Petre Lăzăroi
Ilie Stama Gheorghe

Comuna Grădiștea

Iordache Pungaru
Pătru Costandin Bercu
Radu Costandin Ebîncă
Ion Radu Muraru
Marin Gheorghe Băluță

Comuna Greci

Ion Ion Ghică
Ion Filip Manasia

Comuna Gușoeni

Ion Preda Dumitrescu
Ion Radu Văduva
Vladu Dobre Popescu
Florea Oprea Criveanu
Preda Grigore Diaconu
Dumitru Mărin Turnăvoiu
Matei Stan Broboană
Mihai Matei Cuculici
Matei Radu Cuculici
Tudor Gheorghe Mărunțelu

Comuna Horezu

Nicolae Murgulete
Ion al lui Răduțescu
Toma Badea
Gheorghe Ștefănescu
Toma D. Figura

Comuna Inățești

Marin N. Băgăluțu

Comuna Ioneștii Govori

Ghiță Răgălia
Marin Cotea
Ion Cîrstea
Dumitru Spătaru
Dumitru Tuțulescu
Nicolae Scundeanu
Ion Marin Dețescu

Comuna Ioneștii Mincului

Radu Călina Văduva
Costache Lică Cornăcelu
Neață Matei Rugu
Alicsandru Vasile Neferu
Dumitru Radu Rădoi
Ion Toma Munteanu
Gică Toma Pirva
Ion Dumitru Manolescu
Bondrea Tudor Trașcă
Barbu sin Radu

Comuna Izvoru

Ion Stoica Beznea
Stoica Radu Duican
Ion Dușu Teleşpan

Comuna Lăloșu

Barbu Lazăr Golea
Dincă Șerbănică
Costache Preda
Radu P. Munteanu
Barbu M. Golea
Marin Știrbescu
Dumitru Sandu
Dumitru Stan Vizantu
Tudor Golici
Barbu M. Bătăiosu

Comuna Lăpușata

Stancu Marin Bișu
Costandin Purdă
Ion Ion Rambela
Dumitru Staiacu Jugănaru
Ilie Pătru Gheranu
Ion Toma Trîmbu
Toma Dumitru Lăutaru
Marin Lisandru
Costandin Ion Ergeși
Dumitru Ștefan Gober
Ilie Gheorghe Tudora
Niculae Gheorghe Tănăsoiu
Stancu Radu Voican
Păun Marin Turoeu
Nicolae Ion Turoeu
Nicolae Ion Mijota
Pătru Marin Oprea Mijota
Dragomir Mitrache

Comuna Lungești

Radu Dobrița Văduva
Șerban Statie
Marin Preda Harpă
Florea Vlăduț
Ilie Stanciu Popescu
Mihai Borțanu
Marin Neagoe

Comuna Mateești

Pătru Manafu
Costandin Ion Presură
Ilie Ion Bălășoiu

Comuna Măciuca

Gheorghe Bădoi Ciocănaru
Dumitru G. Ciocănaru
Ion Ion Muraru
Ion Ion Văleanu
Dumitru Ștefan Deaconu
Sandu Barbu
Ștefan Alexandru
Ilie Scărlătescu
Ion Ion Mișcoci
Florea Filip
Tache Ion Chiriță
Ilie Matei Ghiară
Ion Ion Mișcoci
Florea Ion
Ilie Sinca
Chiriță Costache
Radu Ilie
Radu Ion Hera
Marin M. Papa

Comuna Mădulari (pl. Horezu)

Preda Costandin Olescu
Stanciu Ilie Chercia
Gheorghe Pătru Socoteanu
Stan Preda Brosboiu
Ion Cirstea Răduță
Costandin Ghiță Funaru
Manea I. Fugaru
Toma Ion Radu
Gheorghe Gh. Trușcă

Comuna Mădulari (pl. Oltu)

Ion Radu Burtea
Ion Stan Dumitru
Ilie Ion Sirbu
Ion Fira
Marin Opențu
Stancu Păun Ioana
Dumitru Stan Siniși
Ion Costandin Diaconu
Dincă Staicu
Marin Marin Burtă
Gheorghe Ion Cebuc
Preda Păuna Ursă
Dumitru Tudor Marica

Comuna Măldărești (pl. Horezu)

Toma Mormonea
Mihai N. Mucălău
Ion Ghiță Mormonea
Ion Dumitru Paraschiva
Dumitru Dincă Monea

Comuna Măldărești (pl. Otăsău)

Ion Ion Popa
Ioniță Băncescu
Radu Preda Vladu
Dumitru Avrănescu
Ion Nicolae Staicu
Tănăsie Gheorghe

Comuna Mănăstireni

Costache Matei Bucătaru
Matei sin Dumitru

Comuna Mărgineni

Ion Chirea
Marin Trușcă Dinu
Ion și Ion zet Răduțoiu
Dumitru Costandin
Costandin Dumitru
Dumitru R. Lungu
Mihai D. Tudoru
Dumitru Stanciu
Ilie Dinu Badea
Ion Matei Nicola

Diță Mărghidan
Gheorghe Vasile Popa

Comuna Milostea

Ioniță Staicu
Costandin Dăbulete

Comuna Mitrofani

Radu Pătru Căprărescu
Stan Ghiță Mătușescu
Radu Stoica

Comuna Modoea

Ion Sanda Păunica
Ion Dima Bumbeiu
Vasile Petrica Văduva
Dumitru Matei Filip

Comuna Muereasca

Radu Dulcă

Comuna Nemoiu

Avram Ioniță Onica
Stan Marin Văduva Stăncioaica
Ion Dina Văduva
Preda Nicolae Caravia
Niță Marin Coadă
Radu Florea Drăghici
Stan Gheorghe Mielă
Ion Radu Croitoru
Dumitru Nănasie Opasteanu
Lazăr Ion Aldea

Comuna Nenciulești

Marin Barbu Mihai
Ion Costandin Sturzu

Comuna Nisipi

Marin Ilie Cocorelu
Nicolae Iordache
Ion Radu Ghiorghisor
Paraschiv Gheorghe Girniceanu

Comuna Obislavu

Niță Marin Voichescu
Stan Anghel Prufu
Dumitrașcu Niță
Păun Ion Tudor
Alexandru Sandu Niță

Comuna urbană Ocnele Mari

Dimitrie Bălăiță
Marin Vintilă

Comuna Olănești

Ioan Costandin Dincă
Costandin Costandin Olănescu
Grigore Barbu Cazacu
Gheorghe Dincă Tîrcă
Ioan Dincă Mișescu
Dumitru Mihai Brănescu

Comuna Orlești

Preda Avram
Andrei sin Andrei Anescu
Stancu Matei Gorjan
Costandin Stan Dobrița
Ilie Ion Stancu
Nae Gheorghe Băzaoan
Călin Florea Duică
Nicolae Stan Greere
Vasile Gheorghe Răducu
Mihalcea Radu Dobrinescu
Ion Gheorghe Lisandru
Ilie Andrei Dicu
Marin Tuță Sia

Comuna Oteșani

Costandin Tudor Angheloju
Ion Din Casap
Matej R. Butaru
Niță Gh. Dîrdanu
Matei Tudor Cioman

Comuna Părăușani

Marin Costandin Mitrana
Ion Dincă Bălan
Stanciu Zamfir

Comuna Păușești Otăsău

Gheorghe Ion Bercea
Stan Rădulescu
Cosma Tuță Buză
Ghiță Enache
Ioan Mierloiu
Gheorghe Ilie Duică
Nicolae Ioan Bozică
Tudor Luminea

Comuna Pietrari de Jos

Ion Gheorghe Comănescu
Marin Barbu Bîrsan
Ion N. Căprăruși
Nicolae Vasile Măjoi
Costandin Gheorghe Chilîbari
Costandin Grigore Drugan
Costandin Pițigoi

Comuna Pietroasa

Păun Cocoși
Matej Stancu Iagăru

Barbu Ilie Iagăru
Stan Ion Spînu
Florea Ion Costea
Zamfir Preda
Florea Avram Spînu
Dumitru Oproiu
Păun Trușcă Cujbă
Nicolae Mitroi Călugărițoiu
Dumitru B. Chilom
Alexandru Ștefan Meicescu
Matei Florica Văduva
Marin Șerban Briceag
Ion Zamfir Muraru
Stan Marin Briceag
Marin Dumitru Spînu

Comuna Piriieni de Jos

Ion Marin Vlădulescu
Ion Ancuța Văduva
Ion Preda Păducelu
Badea Ion Ghimiși

Comuna Piriieni de Mijloc

Radu Crăciunoiu
Costandin Marin Tegan
Dumitrache Ilie
Ion Matei Trandafir

Comuna Piriieni de Sus

Niță Stana
Costandin Floarea
Marin Floarea

Comuna Pleșoiu

Ghiță sin Gheorghe
Zamfir Costandin Istratie
Ion Radu Matei

Comuna Pojogi

Preda Florea Pișu
Gheorghe Gh. Ioniță
Ilie Ion Curtu
Ilie Gh. Diaconescu
Gheorghe Matei Bugiu
Florea Modoeanu

Comuna Popești

Costandin Grigore Brumaru
Ion Păunea Călineoa
Marin Pătru Guștere
Dumitru Necu
Ilie Ion Mărețu
Badea Matej Șerbănescu
Costandin Popa Ionu

Comuna Prundeni

Dumitru N. Samescu
Gheorghe Dumitru Văduva
Stan Bălașa Văduva
Marin Costandin Săinescu
Ion Radu Din Lascu
Matei Drăghici Grasu
Drghici Florea Simion

Comuna Racovița

Gheorghe Sinca Văduva
Ion Țiamotă
Ion Ion Popa

Comuna Recea

Toma Cjucă
Florea Ghiță Giurcă
Ion Ilie Iacovu

Comuna Rîmeșți (pl. Horezu)

Nicolae N. Pleșuveanu
Gheorghe Diplă
Stan Dumitru Hurială
Trăilă Filip
Gheorghe Ion Corbu

Comuna Rîmești (pl. Oltul)

Păun Ion Dumitrana
Stan Sandu Mihai
Ion Mărin Dragomir
Dumitru Dumitru Ioana
Nica Ioan Gheorghe
Costandin Dumitru Nițu
Ion Marin Dicu

Comuna urbană Rîmnicu [Vilcea]

Ion Botezatu
Dumitru Modoranu
Gheorghe Rusu
Anghel Gheorghe Tobașaru
Ioan Țapu
Năstase Fleoc
Marin Iliescu
Marin Zamfir Greere
Nicolae Gh. Filip
Niță Arapu
Anastase Naumu
Costandin Nicolaescu
Gheorghe Ion Apostol
Nae Popescu
Marin Radu Ene
Ghiță Matei Brutaru
Vasile Gortincă
Nicolae sin Gheorghe Suflă
Ioniță Mihaj Lăcătușu

Andrei Dumitru Lăcătușu
Vasile Crețu
Ion sin Gheorghe Trăistaru

Locuitori din afara județului șezători în Rîmnic

Miloși Petrovici — Serbia
Costache Grigore — Pitești
Dumitrache Păuna — Slatina

Comuna Roești

Florea Dincă Răpăsoiu
Stancu Ion Băețescu
Ion Marin Cărăbăsoiu
Ion Costandin Rădoi
Ion Dumitru Boghie
Ion Radu Bușe
Nicolae Stan Șelariu
Costandin Din Simion
Radu Mihalcea
Cîrstea Preda Zamura
Barbu Păun Bărbulete
Radu Preda Casapu
Dumitru Pătru Dandi

Comuna Romanești

Dumitru Floarea Panțuroaia
Matei Gheorghe Pirvu
Ivan Florea
Ion Ion Grosu
Ion Preda Văduva

Comuna Romani

Costandin Nicolae Zidărescu
Dumitru Pulici
Ion Stanciu Baldovin
Iancu Stan Rudaru

Comuna Roșille

Dumitru Marica Văduva
Nicolae Ion Chircuși
Barbu Ion Popa Radu
Marin Dinu Gogea
Gheorghe Calotă
Gheorghe Dozescu
Nică Radu Stancului
Marin Vasile Nicolae
Costandin Ion Andreiană
Vasile Virtolomei

Comuna Rusănești

Licsandru Tudora
Marin Ștefan
Gheorghe Radu
Licsandru Ioana

Marin Florea
Ioan Mihai
Florea Dumitru
Dumitru Stan
Costandin Matei
Stancu Ancuța

Comuna Săscioara

Costandin Matei Cojan
Stan Barbu Trăistaru
Catrin Barbu Prunescu

Comuna Scundu

Radu Pirvu Budică
D. Dumitra Văduva
D. Matei Dincă
Radu D. Toma
D. Marin Pădurețu
D. Vasile Iordache
Marin Andrei Țopirlanu
Radu Matei Ciobanu
Ilie al lui Costandin Olaru

Comuna Sinești

Dumitru Dinci
Florea Popa Stanciu
Dincă Marița
Marin Preda Cebuc
Ion Pătru Florea
Marin Marin Nedeloiu
Radu Matei Ilie Ganca
David Stan Popa Stanciu
Ion Dincă Dogaru
Mihai Blidearu
Ion Ion Telian
Nicolae Florica
Dinu Dinu Văduva
Costandin Gheorghe Cocoși
Matei Manea Epure

Comuna Slătioara

Toma Tuță Talpea
Costandin Anghel Partenie
Dumitru N. Radu

Comuna Slăvești

Nicolae Hirșova
Stancu Helcioiu
Gheorghe Ciufu
Gheorghe Ion Spiridon
Matei Stancu Purcaru
Dumitrache Matei Cucu
Toma Ion Mutu

Comuna Stănești (pl. Oltu)

Pătru Păun
Florea Radu Cercelari
Gheorghe Zisu
Ghiță Nicu Voicescu
Costandin Preda
Marin Tudor
Preda Dumitru

Comuna Stănești (pl. Otăsău)

Ghiță Pătru Gavrilescu
Simion Radu Amza
Dumitru Stancu Dimoiu
Ilie Preda Nicolae
Radu Bălașa Văduva
Florea Băcanu
Pirvu I. Sinescu
Marin Gheorghe Turburea
Marin Prunoiu
Ion Pirvu Meglea
Gligore Ioan

Comuna Stroești

Mihai Ciolpanu
Lazăr Ioana Văduva
Ion Gheorghe Tirîși

Comuna Sutești

Marin Stan Drăghici
Ilie Mărin Mătușescu
Tudor Mihai Pară
Ilie Florea Mazilu
Ioniță al Dumitri
Liță Mihai Nichiforescu
Matei Radu Berendet
Neață Bică
Ilie Mitruț Vasile
Nicolae Ștefan Dumbrava
Gheorghe Lazăr
Nicolae Horica Țonca
Dumitru Jvîgău

Comuna Șerbănești (pl. Cozia)

Costandin Ion Vasile
Stancu Ioan Grigoriță
Matei Gheorghe Stingă

Comuna Șerbănești (pl. Oltețul)

Radu Mărin Dănete
Sandu Udrea Ivan
Lazăr Ion Gheorghe
Barbu Ilie Cătănescu
Simion Ștefan Barbu
Sandu B. Bugiuiescu
Marin Ion Vasile
Matei sin Matei Cîmpeanu
Dumitru Barbu Stanciu

Comuna Șirineasa

Costache Sărarju
Radu Coman
Gheorghe Radu Burete
Ion Pleșa
Marin Chirițescu
Ion Truță
Marin Anghel
Marin Dincă Pîrvu
Dumitru Ciungu
Ion Anica
Gheorghe Șocheru
Pătru Ban Florea
Pătru Enache
Radu Badea Căpitanu
Stan Căpitanu
Barbu Tănăsie
Pătru Matei Oteșanu
Dumitru Gugea
Ion Despea
Andrei Luba

Comuna Ștefănești

Dumitru Dragomir Bucă
Ion Gheorghe Dobilan
Stancu Sandu Lața
Mitodie Moga
Marin Ion Codin
Marin Niculaie Ciocîltea
Tudor Moleanu
Pîrvu Ion Nușoiu
Mihalcea Costandin Finu
Stanciu Mihăiță Popa
Mihai Trană
Marin Vasile Ciocan
Ion Stan Dumitrică

Comuna Șușani de Jos

Badea Amza Ion
Radu Dumitru Meșină
Matei Miha; Breazu
Mărin Gheorghe Stănculescu
Dumitru Mihai Olaru
Stancu Stan Călina
Andrei Dumitru
Dumitru Radu Frunză

Comuna Șușani de Sus

Ivan Radu Scorțari
Ion Marin Vătășescu
Stancu Dumitru Ciocan
Ion și Ion Lemnaru
Ion Radu Verza

Comuna Tereuța

Radu Udrea
Ion Nițulescu
Pătru Liță

Păun Băluță
Ion Ghiță
Costandin Zamfira

Comuna Tetoiu

Barbu Ion Desrobitu
Ion Florea Mandoc
Dumitru Avram
Hrîstea Filote Ciopona
Florea Dumitru Olariu
Costandin D. Panduru
Nicolae Răducanu

Comuna Tomșani

Costandin Mesca
Toma Gheorghe Badea
Badea Dumitra Văduva

Comuna Turcești

Andrei Mircea
Dumitru Filipoiu
Pătru Popa Ioniță

Comuna Ulmetu

Gheorghe Toma Milosteanu
Ilie Nicolae Șoșoi
Costandin Stan Anghel
Grigorie Ion Bivolariu

Comuna Urși

Costandin Ionescu
Ion Manolea
Pătru Costandin Vizitiu
Ion Nicolae Vieru
Ilie Stanciu Filip

Comuna Ușurei

Badea Dumitru Popa
Ion Bălan Serban
Dragomir Nedelcu
Sandu Ioan Neacșu
Ilie Marin Udrea
Sandu Marin Paidel
Mihai Dragomir Preda

Comuna Vaideeni

Pătru Bușteanu
Ion Pițigo
Nicolae D. Poradici

Comuna Vasilați

Nicolae Zamfir Cazacu
Ilie Ilinca Văduva

Comuna Văleni

Marin Roșca
Marin Nicolae Pîrvu
Marin Stancu Șuiu
Radu Vlăduț Dragu

Comuna Virleni

Ion Costandin Ienescu
Costandin Gh. Bumbu
Ilie Preda Cătiță
Marin Ion Mierlea
Ilie Popa Neicu
Marin Stan Burcuși
Costandin Barbu Cincă
Costandin Ion Bodoc
Radu Stancu Ciuma
Cirstea Sanfir Chirițoiu

Comuna Vlădești

Moise al Marii Văduvi

Comuna Voicești

Vlăduț Ciucă Păuna
Ilie Pătru Vladului
Pîrvu Ion sin Rada
Matei Dumitru Pițoi
Ghiță Ioniță Păuna
Marin Stan Cușnel
Tudor Miron Luntrașu

Comuna Zăvideni

Vlaicu Marin Coșerea
Gheorghe Radu Dumitrana
Ion Nicoară
Radu Gheorghe Dafinea
Stan Gheorghe Proteasa
Pătru Ion Dînoiu
Iordache Dincă
Ion Tudosie Bobescu

Comuna Zăvoeni

Radu Nică
Ioniță Vladu
Preda Ion Măceate
Preda Marin Popa Ilie
Ioniță Ghiță Orbu

Comuna Zgubea

Ghiță Tița Văduva
Ion Lică ăl Micu

Comuna Zlătărei

Ion Tudor Radu
Marin Ion Bînțol
Ion Dumitrașcu Stoica
Costandin Nițu Costandin
Radu Pătru Ciobanu
Duță Duică
Ion Ion Ududoi
Sandu Nicolae Cercel
Păun Ion Fluerau
Ion Tițu Barbu

● **Ibidem**, f. 36—42, 45—46, 48—53, 55, 57, 59 61, 63—64, 66, 68, 70, 72, 74—75, 77, 79, 81, 83, 85, 87, 89, 92, 106.

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVITOARE LA SCARLAT VIRNAV (1813—1867)

de N. Isar

Documentele pe care le publicăm mai jos întregesc datele cunoscute privind activitatea unuia dintre luptătorii de seamă pentru progres social și național din epoca de la 1848, Scarlat Virnav, a cărui figură a fost puțin și fragmentar cercetată în istoriografia noastră.¹

Unele precizări privind originea lui Scarlat Virnav și anii de studii din tinerețe le aflăm din atestatul cu data de 2 august 1825, întărit de domnitorul Ioniță Sandu Sturza la 15 august, dat celor doi frați, Constantin și Scarlat Virnav, la cererea mamei lor.² La această dată, fiind tatăl lor, Vasile Virnav, nu mai trăia, cei doi frați, Constantin — viitorul protomedic al Moldovei — și Scarlat, se aflau deja, de câțiva ani, la studii „la școala cea împărătească din Cernăuți“, ajutați fiind de rudele stabilite aici. Văduva lui Vasile Virnav, Maria, era fiica stolnicului Constantin Gheuca. Cei doi frați, se menționează în atestatul semnat de mitropolitul Veniamin Costachi și boierii Divanului, erau „veri de aceeași viță cu dumnealui marele comis Iordachi Varnav, ei să afle șezătoru la Cernăuți și cu dumnealui Ștefan Virnav, ei să afle în orașul Viennei“. ³

¹ Vezi, în ordinea apariției, mai ales N. Iorga, *O loaic de popularizare igienică și economică la 1844—5. Rolul fraților Virnav în Renașterea românească*, în „Revista istorică“, (V), 1919 nr. 8—10, p. 170—187 (pentru Scarlat, mai ales p. 175—180); V. Pocitan, *Solronie Virnav*, București, 1931, 32 p. (extras din „Biserica Ortodoxă Română“, februarie-aprilie 1931); E. I. Păunel, *O contribuțiune la istoria „Bibliotecii Tării“*, *Frații Virnav*, în „Junimea literară“, XXI, 1932, p. 133—137; A. G. Stino, *Biblioteca românească din Paris fundată în 1846 de Scarlat Virnav*, în „Analele Moldovei“, vol. II, fasc. 1—2, ianuarie-iunie 1942; N. Grigoraș, *Din istoria pinacotecii din Iași*, în „Studii și cercetări științifice“, Istorie, XII, 1961, fasc. 2, p. 245—250; Barbu Theodorescu, *„Biblioteca română din Paris“*, în „Călăuza bibliotecarului“, 1964, nr. 7, p. 423—426 (continuare la nr. 9, p. 526—527); A. Plămădeală, *Monahul Solronie Virnav. Cu prilejul împlinirii unui veac de la moarte (1813—1868)*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, XLIV (1968), nr. 7—8, iulie-august, p. 409—421.

² Arh. St. Buc., *Achiziții noi*, pac. CCLXXXIX, doc. nr. 1 (original).

³ *Ibidem*.

Actul confirmînd c a cei doi fraţi fac parte „din familiile ceale nobile ale p amîntului Moldovii“ urma s a serveasc a celor doi tineri „spre a putea spori întru  nv aţaturile ceale mai des av rşit,  i prin aceasta a ciştiga podoaba faptelor,  i obiceiurilor celor bune“.⁴

Esenţială pentru formaţia culturală  i spirituală a lui Scarlat Virnav a fost trecerea sa la studii la Paris, cel mai probabil în anul 1834,⁵ iar nu în 1836, cum s-a spus.⁶ îl găsim înscris în anul 1837 în cataloagele şcolii de drept,⁷ urmînd  i la Sorbona, cum se presupune, cursuri de literatură  i filozofie.

 n anii premergători revoluţiei de la 1848, Scarlat Virnav s-a afirmat ca unul dintre principalii organizatori ai tineretului progresist aflat la Paris. Fondator al Bibliotecii Române din Paris, el a fost în acelaşi timp unul dintre conducătorii de seamă ai Societăţii studenţilor români de la Paris. Aşa cum observa, în noiembrie 1847, Dumitru Brătianu, unul dintre fruntaşii revoluţionarilor munteni, Scarlat Virnav era în cadrul Societăţii „casierul ei..., secretarul ei, presidentul ei, patronul ei, bibliotecarul ei, sluga ei, prietenul ei, sufletul ei“.⁸

Societatea studenţilor români de la Paris, prin caracterul ei de centru revoluţionar român, a jucat — la jumătatea veacului trecut — un rol important în procesul de renaştere socială  i cultural-naţională a poporului român.⁹ Constituind cadrul potrivit pentru str ngerea legăturilor dintre revoluţionarii români din toate cele trei provincii rom neşti, aflaţi la Paris, ea a avut un rol important în pregătirea  i declanşarea revoluţiei de la 1848 din ţările române.

 nfiinţarea Societăţii — la sfirşitul anului 1845 — merită a fi reţinută ca un succes important al forţelor revoluţionare din ţările române în lupta pentru eliberarea socială  i naţională. Funcţia de casier al Societăţii, deţinută din 1846 de Scarlat Virnav, i-a revenit  nicial lui C. A. Rosetti. Cu privire la data înfiinţării Societăţii studenţilor români de la Paris, autorii celor mai recente lucrări,¹⁰ ca  i autorii lucrărilor mai vechi, fac trimitere la cunoscutele însemnări zilnice, **Note intime**.

⁴ *Ibidem*.

⁵ La 20 iunie 1850, pe c nd se afla reîntors în patrie, în memoriul adresat Ministerului Instrucţiunii Publice din Moldova, el se referă la „acei şasesprezece ani c m-am aflat în străinătate, gonit fiind de ne ndemn rile ce era  i sînt încă  i astăzi la noi în ţară...“ (cf. N. Grigoraş, *op. cit.*, loc. cit., p. 248).

⁶ Prof. V. Maciu, lu nd în consideraţie numai ştirea dată la 1848 de Alecu Kogălniceanu, anume că Scarlat Virnav „e de 12 ani la Paris“ (v. *Revoluţia din Paris de la 1848 descrisă de un Român*,  n „Floarea darurilor“, II, 1907, p. 487), trage concluzia că patriotul moldovean „se trouvait   Paris depuis 1836“ (v. studiul *Un centre révolutionnaire roumain dans les années 1845—1846: La Société des étudiants roumains de Paris*, în volumul „Mouvements nationaux et sociaux roumains au XIXe siècle“, Bucureşti, 1971, p. 45).

⁷ P. Eliade, *Din arhivele şcolii de drept din Paris*,  n „Viaţa nouă“, I, 1906 p. 372, unde aflăm  i data naşterii sale: 14 octombrie 1813. Pentru presupunerea la care ne referim, vezi V. Pocitan, *Solfronie Virnav*, p. 7  i, după el, A. Plămădeală *op. cit.*, loc. cit., p. 410.

⁸ *Anul 1848  n Principatele Române*, t. I, Bucureşti, 1902, p. 62.

⁹ Despre Societate, în afară de V. Maciu, *op. cit.*, vezi C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea naţională. 1834—1849*, Bucureşti, 1967, mai ales p. 78—94 (cap. „Societatea studenţilor români de la Paris“).

¹⁰ Vezi, de pildă, V. Maciu, *op. cit.*, p. 48; C. Bodea, *op. cit.*, p. 78.

aparținând lui C. A. Rosetti pentru ziua de 18/30 noiembrie 1845, când a avut loc ședința pregătitoare de înființare a Societății, C. A. Rosetti notează: „Am fost astăseară la întâia adunare de Români, ce hotărîrăm a face în Paris, în toate Duminicile. Am șezut pînă la 9 și apoi, avînd și treabă, am fugit. Cîtă vreme am fost cu dînsii fură în unire, căci cîntau și vălsuiau”.¹¹ A doua notă care ne interesează, privind adunarea pentru întemeierea propriu-zisă a Societății, este următoarea: „Am lucrat și seara fu adunare la mine, așezarăm societatea și mă aleseră casier; este o belea, însă eu am simțit bucurie, și o voi simți totdeauna, de cite ori Românii mă vor alege, la ori ce va fi, fie cît de mic”.¹²

Necunoscute pînă astăzi, rezoluția adunării din 18/30 noiembrie 1845 și actul din 2/14 decembrie 1845, privind înființarea Societății,¹³ vin să confirme cele două informații date de C. A. Rosetti și să umple golurile lăsate de ele. Documentul din 18/30 noiembrie 1845 completează însemnarea lui C. A. Rosetti pentru aceeași zi din ale sale **Note intime**, în sensul atestării unei hotărîri de principiu privind întemeierea și scopul întemeierii Societății, luată la această adunare pregătitoare, la care Rosetti, precum mărturisește, n-a participat pînă la sfîrșit, „avînd și treabă” în acea zi.

La adunarea din 18/30 noiembrie 1845 — „întîia adunare de români” de la Paris, cum o numește C. A. Rosetti¹⁴ — s-a hotărît alcătuirea unui fond prin contribuții luate pe măsura posibilităților fiecărui dintre contribuabili, în scopul de a se aduce la Paris „tineri pe cari mijloacele nu-i iartă a se depărta din țara noastră și cari vor da dovezi de vor putea cu ispravă desăvirși cursul învățăturilor la care se vor apleca”.¹⁵ După ce aveau să se strîngă destui bani — se spunea în încheierea rezoluției acestei adunări — urma să se aducă tineri „din toate provinciile române într-un număr de o potrivă și analog cu mijloacele dobîndite”.¹⁶ Două săptămîni mai tîrziu, la 2/14 decembrie, a avut loc adunarea pentru constituirea propriu-zisă a Societății. Actul de înființare a Societății întocmit în această zi înserează cele cinci articole care „vor sluji drept baza Societății”.¹⁷ Articolul IV, cel mai important, indica procedura de recrutare a tinerilor studioși; celelalte articole prevedeau: depunerea lunară a sumei subscrise, alegerea pe un an de zile a unui casier, susținerea trimestrială a unei dări de seamă asupra situației casei, alegerea lui C. A. Rosetti în funcția de casier.

Acest al doilea document, din 2/14 decembrie 1845, atestînd în mod cert — de la această dată — existența Societății, avea să șadă la baza Statutelor care, după îndelungate și aprinse discuții — în care n-au

¹¹ C. A. Rosetti, *Note intime*, vol. I, 1844—1846, București, 1902, p. 41—42.

¹² *Ibidem*, p. 47.

¹³ Vezi și N. Isar, *Societatea studenților români de la Paris*, în „România literară”, 1970, nr. 2, p. 13, unde se publică aceste documente, însă, datorită caracterului publicației, fără a se face trimiterile necesare. Însemnătatea acestor documente și necesitatea de a fi introduse în circuitul științific impun, credem, republicarea lor în anexele acestei lucrări, de această dată cu trimiterile de rigoare.

¹⁴ C. A. Rosetti, *Note intime*, p. 41.

¹⁵ Anexa nr. 1.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Anexa nr. 2.

lipsit „intrigi și mari infamii“, cum se exprimă C. A. Rosetti¹⁸ — se pun la punct și se tipăresc în mai 1846.¹⁹

Intemeierea Bibliotecii române din Paris în decembrie același an²⁰ — prin eforturile și sacrificiile materiale făcute de Scarlat Vîrnav — a constituit un alt moment important menit să stimuleze activitatea Societății studenților români. De acum reședința stabilă a acesteia va fi în localul Bibliotecii din Place de Sorbonne, nr. 3.

Un rol important în cadrul conducerii Societății l-a jucat — datorită influenței sale — Nicolae Bălcescu, venit la Paris în iulie 1846.²¹

Mărturisind un scop cultural, Statutele publicate în primăvara anului 1846 urmau să permită așezarea Societății studenților români într-un cadru de existență legală. Aprobarea legală de funcționare a Societății, pe care revoluționarii români de la Paris o cer autorităților franceze — în acest sens făcînd apel și la patronul Societății, poetul Lamartine²² — era menită să încurajeze activitatea politică desfășurată de revoluționarii români de la Paris, în strînsă legătură cu cei rămași în țară.

Cele cîteva documente pe care le publicăm, în care aflăm și numele lui Scarlat Vîrnav, cuprinse între datele 26 iunie 1847 și 28 iulie 1847, alcătuiesc o parte din corespondența purtată de autoritățile franceze cu privire la cererea de autorizare a funcționării Societății. Fără a avea o valoare deosebită, aceste documente — a căror publicare o credem necesară dată fiind însemnătatea majoră a temei în care se circumscriu — aduc unele detalii necunoscute, prețioase în ce privește atitudinea adoptată de autoritățile franceze față de cererea de autorizare a Societății studenților români.

La 26 iunie 1847 prefectul poliției din Paris, făcînd observația că Societatea studenților români, „al cărei casier este un oarecare domn Vîrnav, locuind în Piața Sorbonna nr. 3“, ar putea să intereseze într-o anumită măsură politica orientală franceză, solicită instrucțiuni lui Guizot, ministrul francez al afacerilor externe.²³ La 5 iulie 1847 ministrul răspunde prefectului că, în principiu, nu are nici o obiecție pentru ca Societatea să fie autorizată, însă cu condiția expresă „că ea nu va avea decît un scop pur literar și că se va conforma întru totul legilor Regatului“. ²⁴ La 9 iulie, prefectul îi trimite ministrului de externe, o

¹⁸ C. A. Rosetti, *op. cit.*, p. 119.

¹⁹ Vezi Apelul, Statutele și Regulamentul Societății în colecția *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, București, 1902, p. 16—23. Se poate ușor observa deosebirea dintre cuprinsul actului din 2/14 decembrie 1845 și Statutele publicate (p. 19—20).

²⁰ Momentul este marcat prin publicarea de către fondator a broșurii intitulată *Biblioteca Roméne din Paris fundate în anul 1846*. Vezi cuprinsul ei în *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 23—27.

²¹ Semnificativă în această privință este cuvîntarea ținută de el la 1 ianuarie 1847. Vezi Nicolae Bălcescu, *Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului patriei noastre* (ed. de Cornelia Bodea), Bălcești pe Topolog [Muzeul Memorial „Nicolae Bălcescu“] (ed. I) 1970; 43 p.; (ed. II-a), 1971, [— 47] p.

²² Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I, București, 1933, p. 128—132; cf. și C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională*, p. 91.

²³ Anexa nr. 3.

²⁴ Anexa nr. 4.

dată cu scrisoarea,²⁵ copia solicitată după Statutele Societății.²⁶ La 28 iulie 1847, acesta, la rindul său, avînd „sub ochi“ Statutele Societății, scrie reprezentantului Franței la București, Doré de Nion, consultîndu-l asupra chestiunii.²⁷ Observînd că nu a găsit nimic suspect în Statute și că din punct de vedere legal nu vede nici o obiecție pentru acordarea autorizației cerute, el notează: „Noi nu am putea să vedem decît cu plăcere, în interesul influenței noastre morale și în acela al viitorului Principatelor, ca un număr mare de tineri valahi și moldoveni să vină să-și facă educația în Franța și să ducă înapoi în țările lor ideile și exemplele civilizației noastre“.²⁸

Singura rezervă pe care însă ministrul francez al afacerilor externe și-a manifestat-o de la început era legată de teama ca atitudinea guvernelor țărilor cărora le aparțineau membrii Societății să nu fie potrivnică autorizației și să dea prilej — în cazul acordării ei — la „reclamații mai mult sau mai puțin întemeiate“.²⁹

La 16 septembrie 1847, în urma unei întrevederi cu Gh. Bibescu, Nion comunica ministrului părerea domnitorului privitoare la Societatea studenților români.³⁰ Organizarea și Statutele Societății erau de mult cunoscute lui Bibescu. Interzisese, de altfel, fiilor săi aflați la Paris, să facă parte din această Societate, convins că „întăritați de spiritul de propagandă, rătăciți poate prin instigații perfide, pasiunile individuale nu vor întîrzia să transforme o societate de studii într-un club politic“.³¹ În ce privește părerea lui Mihail Sturza, domnul Moldovei, arată Doré de Nion, „ea este foarte ușor de presupus din ansamblul conduitei sale și al legăturilor sale... Toate obiecțiunile ridicate de către domnul Țării Românești sînt, evident, aceleași și pentru Principatul rucin“.³²

Nu cunoaștem efectul pe care informațiile lui Doré de Nion și părerea sa le-au avut asupra Ministerului de Externe francez.³³ Foarte probabil că chestiunea autorizării Societății a rămas în toamna anului 1847 în suspensie, „argumentările“ domnitorilor Gh. Bibescu sau M. Sturza — care ascundeau teama lor de revoluție — fiind de natură să facă prudent guvernul francez.

²⁵ Anexa nr. 5.

²⁶ Arh. St. Buc., *Microfilme — Franța, Min. Af. Ext., Arh. Diplom., rapoarte consulare, Turcia — București*, vol. IV, f. 201—204. Această copie este traducerea în limba franceză a textului pe care-l cunoaștem (*Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 19—23).

²⁷ Anexa nr. 6.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Documente Hurmuzaki*, vol. XVIII, *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare franceze*, București, 1916, p. 30—32.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ După părerea noastră, cuprinsul raportului lui D. de Nion nu permite concluzia pe care o trage C. Bodea atunci cînd scrie: „De aceea convingerea sa era că guvernul francez, călăuzindu-se după aprobarea cerută“ (v. *Lupta românilor pentru unitatea națională*, p. 91). Punctul de vedere din care trebuie judecată în mod definitiv cererea studenților români, scrie consulul francez, trebuie să fie „d'éviter tout ce qui peut susciter un conflit sérieux entr'elles (Principate — n.n.) et la Cour protectrice...“ (*Hurmuzaki*, XVIII, p. 31).

În lunile care au premers izbucnirii revoluției din februarie 1848 de la Paris, activitatea revoluționarilor români s-a intensificat. În adunările Societății, care continuă să se desfășoare în sediul Bibliotecii române din Place de Sorbonne nr. 3, lecturile din Petru Maior sau alți autori români sînt urmate de „conferenție în limba română“ în timp ce Biblioteca propriu-zisă rămîne deschisă în tot cursul zilei pentru „tot românul și filoromânul“. ³⁴ Legăturile cu revoluționarii din patrie sînt în această perioadă neîntrerupte. La 23 noiembrie 1847, st. n., ³⁵ Scarlat Virnav cerea lui Ioan Ghica, președintele Societății, să-i trimită degrabă o mult așteptată listă de subscripitori, făcută în țară și anunțată prin secretarul Societății, C. A. Rosetti; voia, de asemenea, să știe dacă I. Ghica a dat din banii adunați de la subscripatorii din țară suma necesară lui Zane în vederea venirii la Paris, pentru a putea să informeze asupra acestui caz Societatea „la ședința anuală, care o să se facă fără smin-teală la 3 ianuarie viitoriu“, și în vederea căreia urma să-i trimită „jurnalul dătătoriu — de — samă de lucrările Societății“. ³⁶ În aceste împrejurări, la 27 noiembrie 1847, în ajunul revoluției, ia ființă — des-prinsă din sînul Societății studenților români — o nouă asociație, „In-socierea lazariană“, care, luînd ca simbol figura lui Gheorghe Lazăr, își propunea să fie — precum s-a demonstrat — „un nou plan de reali-zare pe cale culturală a unirii politice“. ³⁷

Pe lingă întemeierea Bibliotecii Române din Paris cu banii săi — problemă asupra căreia urmează să revenim în legătură cu testamentul său — lui Scarlat Virnav i se poate atribui meritul de a fi sprijinit, tot în anul 1846, o altă acțiune de interes național, anume întemeierea, sub conducerea lui Ion Ionescu de la Brad, a unei ferme model și a unei școli de agricultură în Moldova. Așa cum se vede din actul de asociație din 25 iunie 1846, Scarlat Virnav punea la dispoziția lui Ion Ionescu de la Brad sumele de bani necesare pentru „exploatăția unei moșii“ și pen-tru formarea „muzeului de instrumente agricole a fermei model“. ³⁸

Ațiș Scarlat Virnav, cit și Ion Ionescu de la Brad, priveau întreprin-derea lor drept avînd o „importantă misiune națională“. Semnificativă este în acest sens scrisoarea pe care Scarlat Virnav o expediază din Pa-ris lui Gheorghe Bariț la 2/14 iulie 1846, ³⁹ la puțin timp după înche-ierea actului de asociație.

Inițiativa înființării unei ferme model în Moldova — explică Vir-nav în această scrisoare — „nu este născută din vreun duin de speculație

³⁴ Vezi invitația din 23 oct./4 nov. 1847 adresată de Sc. Virnav lui Al. Kogălniceanu, la C. Bodea, *Lupta pentru unitatea națională a românilor*, Anexe, p. 309.

³⁵ Biblioteca Academiei Române, Coresp. inv., nr. 84190.

³⁶ Vezi *Date de seamă de lucrările Comitetului Societății studenților români din Paris pe anii 1845—1846 și 1847*, în *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 73—78.

³⁷ C. Bodea, *Lupta pentru unitatea națională a românilor*, p. 91—94.

³⁸ Vezi la Arh. St. Buc. originalul acestui act din 25 iunie 1846, identic cu cel publicat — dar purtînd data de 2 iunie — în *Opere de I. Ionescu de la Brad*, vol. II, București, 1963, p. 69—70.

³⁹ Vezi și revista săptămînală „Cronica“, Iași, V, 1970, nr. 25, 20 iunie, p. II unde am publicat acest document. Enunțînd unele idei valoroase, această scrisoare constituie o piesă importantă pentru cunoașterea lui Scarlat Virnav, motiv pentru care socotim necesară republicarea ei în anexe.

sau egoism“, ci ea urmărește „a perfecționa agricultura în țările românești“ (adică în toate țările românești — n.n.)⁴⁰ și a ușura soarta locuitorilor acestor provincii. Cum țelul unei asemenea întreprinderi era „binele țării“, Scarlat Vîrnav cere confratelui transilvănean, Gh. Bariț, să dea „o mină de ajutor la o asemenea întreprindere“ și să publice în gazeta sa apelurile adresate tuturor românilor pentru sprijinirea inițiativei.⁴¹

Găsim explicat în cuprinsul acestei scrisori titlul de „Birnic“, pe care patriotul moldovean îl adăogase numelui său de familie : Scarlat Vîrnav **Birnic**. Declarându-se „împotrivor reformelor sîngerate și războinice“ — să avem în vedere faptul că această scrisoare urma să fie publicată ! — el se vrea a fi unul din numeroșii birnici, care, „cu banul adunat prin sudoarea muncii“, contribuie la alcătuirea „comorii naționale“.⁴² Înfăptuirea reformei birului — idee scumpă multor revoluționari de la 1848 —, urmărind desființarea inegalității fiscale și a privilegiilor feudale, însemna, în esență, desființarea orînduirii feudale.

Seria daniilor lui Scarlat Vîrnav în vederea întemeierii unor importante instituții social-culturale a continuat și după 1848.⁴³ Revenit în țară, în urma cererii sale din 20 iunie 1850,⁴⁴ el pune bazele Pinacotecii naționale din Iași.⁴⁵

Contribuția lui Scarlat Vîrnav la mișcarea progresistă a vremii este evidentă și după intrarea sa în viața monahală. Ca monah — cînd își ia numele de Sofronie — el a sprijinit pe Dionisie Romano în eforturile de organizare a Seminarului, de scurtă durată (1855—56), de la m-rea Neamțului și a desfășurat, în general, o activitate intensă de reformare, în sens cultural, a vieții monahale, în spiritul unei vechi tradiții. Acestei perioade din viața sa îi aparține și inițiativa de întemeiere a spitalului în orașul Birlad.⁴⁶

⁴⁰ Anexa nr. 7.

⁴¹ Semnificativă pentru nădejtile pe care conducătorii Societății de la Paris le puneau asupra colaborării lui G. Bariț este și scrisoarea din 17/29 august 1846, semnată de C. A. Rosetti și Scarlat Vîrnav în numele Comitetului, adresată lui Bariț, cu rugămintea de a publica în „Gazeta Transilvaniei“ apelul și Regulamentul Societății vezi C. Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională*, anexe, p. 288—289).

⁴² Anexa nr. 7.

⁴³ După ce participă la revoluția din Paris, revine în țară cu francezul Thions, care fusese numit consul la Iași. După reprimarea mișcării de la Iași, îl găsim în Iacovina, iar apoi la Paris, unde participă la adunările revoluționarilor emigrați. El a sprijinit hotărîrea care s-a luat într-o adunare ca unii dintre emigrați să rămână în țară cu banii din fondurile Societății studenților români; pentru a înlătura poziția acelor care respingeau această soluție, socotind sacre fondurile Societății — în același timp ale Bibliotecii — el își asumă obligația de a returna banii cheltuiți într-o asemenea acțiune. Pentru aceste date vezi mai ales „Floarea darurilor“, I, 1937, p. 486—487; Augustin Z. N. Pop, *Catalogul corespondenței lui Mihail Kogălniceanu*, București, 1959, nr. 180, p. 56; I. Ghica, *Documente literare inedite*, ediție îngrijită de D. Păcuraru, București, 1959, p. 38; Barbu Theodorescu, „*Biblioteca roșie din Paris*“, în „Căluza bibliotecarului“, 1964, nr. 7, p. 425.

⁴⁴ N. Grigoraș, *op. cit.*, loc. cit., p. 248—249.

⁴⁵ Pentru aceasta mai vezi N. S. Anastasiu, *Pinacoteca din Iași și colecția Sofronie Vîrnav*, în „Arhiva“, Iași, XVI, noiembrie 1905, nr. 11.

⁴⁶ Acest aspect la V. Pocitan, *Sofronie Vîrnav*, p. 28—31.

Remarcabilă pentru reliefaarea poziției înaintate a lui Scarlat Virnav în anii luptei pentru Unire este corespondența sa cu Vasile Mălinescu, publicată de N. Iorga.⁴⁷

Date deosebit de prețioase pentru definirea personalității patriotului moldovean ne oferă testamentul său din 12/24 februarie 1857, însoțit de un act dezvoltător, sub formă de danie.⁴⁸

Așa cum observăm din cuprinsul testamentului, Virnav lasă, cum spune el, „Patriei române“, adică Bibliotecii române din Paris, toată averea sa „mișcătoare și nemișcătoare“, în condițiile prevăzute de lege, adică prin respectarea drepturilor minime ale moștenitorilor.⁴⁹ Actul de danie care însoțește textul testamentului face precizările necesare: moșiile sale, Hilișău — locul de origine al familiei — și Livenii, din ținutul Dorohoiului, sînt dăruite Bisericii⁵¹ și Bibliotecii române din Paris, două instituții inseparabile. Veniturile celor două moșii urmau să aparțină în mod inalienabil acestor instituții din Paris, cu condiția respectării unor anumite obligații: susținerea școlii publice din satul natal — Hilișău; susținerea fondului de premii anuale de 300 lei pentru doi elevi din Dorohoi; asigurarea pentru nepoți, drept moștenire, a unei sume doar de 100 lei, aceștia fiind „destul înavuțiți prin averea părinților lor“. Totodată — se precizează în textul actului de danie — stăpînirea celor două moșii de către Biserica și Biblioteca română din Paris nu va afecta cu nimic o serie de alte danii făcute școlilor din Dorohoi, Tirgu-Frumos, Nicorești, Botoșani sau altor instituții.

În privința executării actului de danie către Biserica și Biblioteca română din Paris, textul precizează că intrarea acestora în stăpînirea deplină a celor două moșii va avea loc peste nouă ani. Altfel — se menționează —, chiar din momentul elaborării și înmînării actului de danie cele două instituții, formal, se puteau socoti „adevărate proprietare“, în care scop unul din cele două exemplare ale actului de danie urma să fie trimis imediat la Paris, iar cel de al doilea să rămîna în posesia executorului, Vasile Mălinescu, care urma să-l depună la Arhivele Statului în momentul perfectării daniei.

Motivul amînării intrării în drepturi depline a Bibliotecii române din Paris interesează în mod deosebit „fiindcă, cu fundarea Bibliotecii române din Paris am contractat o[a]recare datorii — spune Scarlat Virnav — pe care din împregiurări nu le-am putut încă lichida to[a]te, apoi in-

⁴⁷ Vezi *Studii și documente*, vol. XVIII, p. II, București, 1910, p. 3—11.

⁴⁸ Vezi și „Biserica Ortodoxă Română“, 1969, nr. 9—10, p. 1062—1065 unde publicînd textul acestei danii, nu aveam în vedere modificarea ei ulterioară; publicînd acum textul acestei modificări (vezi anexa nr. 11), găsim absolut necesară republicarea totodată a textului inițial.

⁴⁹ Anexa nr. 8.

⁵⁰ Anexa nr. 9.

⁵¹ Pentru discuția privind presupusa contribuție a lui Scarlat Virnav la întemeierea Capelei Române din Paris, vezi, mai ales, A. Plămădeală, *op. cit.*, p. 413. V. Pocitan, *Scarlat Virnav*, p. 9; idem *Iniințarea Capelei române din Paris*, București, 1913, p. 20—23. Despre înființarea Capelei, vezi și lucrarea aceluiași, *Biserica ortodoxă română din Paris*, București, 1941. Vezi, de asemenea, la Arh. St. Buc., *Min. Cultelor și Instrucțiunii Publice*, Moldova Dos. 1937/1855, cuprinzînd „acte privind socotetile Capelei române“.

trarea în stăpînire a numitelor sante lăsașe va începe de astăzi în nouă ani, în care timp, după deosebita punere la cale ce am făcut au a se plăti to[a]te acele datorii⁵².

Sarcina lichidării vechilor datorii contractate de Scarlat Vîrnav și-o asuma executorul testamentului, vechiul său prieten Vasile Mălinescu. Contractul încheiat la aceeași dată a întocmirii testamentului, 12/24 februarie 1857, între cei doi patrioți moldoveni, confirmă datele cuprinse în testament. Mălinescu lua în arendă cele două moșii, Hilișău și Liveni, pe durata celor nouă ani prevăzuți în danie, la capătul cărora Biblioteca din Paris urma să intre în stăpînire efectivă, asumîndu-și în schimb obligația de „a lichida și a desface toate datoriile ce dumnealui Scarlat Vasile Vîrnav le are contractate, cu fundarea bibliotecii române din Paris, dupre sineturile sale la dumnealui doctorul Costachi Vîrnav, potrivit răfuelei urmate între dumnealui Scarlat Vîrnav și dumnealui Panaiote Criste⁵³. Mălinescu își lua obligația de asemenea, de a îndeplini prevederile din actul de danie, privitoare la școlile din Dorohoi și Hilișău.

Modul cum Scarlat Vîrnav înțelegea să-și lichideze averea a stîrnit, precum era de așteptat, protestul creditorilor săi care, în anii următori, aveau să-l necăjească pe fostul casier al Societății studenților români de la Paris cu tot felul de amenințări și procese. La urmările actului său de danie se referă el, după părerea noastră, în scrisoarea din 9 septembrie 1857, adresată lui Vasile Mălinescu, cînd îi scrie: „Deci rogate lucrează prin consul sau cum vei ști mai bine, însă foarte în grabă, căci iarăși mă năvălesc canalii ca îngerii cei nemilostivi și-mi triumite un rezultat, o dată cu hotărîrea, de se poate, a terminului la sfat, ca să vin fără sminteală la Iași, căci te încredințez că este cea mai neapărată nevoie, spre a evita toate scandalurile ce s-ar putea naște în urmă...”⁵⁴ Am constatat, adaugă el în continuare, referindu-se la această situație, „că chiar autoritățile locale mi-au pricinuit tot soiul de întetiri, ca să mă arunce însuși în criminalități, dar i-au fost în zadar prin nemărginita răbdare ce am avut⁵⁵. Este interesant de remarcat faptul că N. Iorga, care a cunoscut această scrisoare, a publicat doar prima parte, cea cuprinzînd relatarea entuziastă despre progresul mișcării pentru Unire în nordul Moldovei.⁵⁶ Necunoscînd testamentul lui Scarlat Vîrnav — și implicit obiectul necazurilor de care se plîngea Vîrnav —, marele istoric a lăsat nepublicată această parte a scrisorii, așa după cum în alte scrisori, din aceeași serie, publicate integral, nu a sesizat sensul referințelor care se făceau la danie.

Temîndu-se că dania făcută Bibliotecii Române din Paris ar putea fi anulată, Scarlat Vîrnav încearcă să-i dea o mai mare valoare publică prin contrasemnarea ei de o serie de fruntași ai vremii, inclusiv din Țara Românească; totodată el încearcă să atragă atenția consulului

⁵² Anexa nr. 9.

⁵³ Anexa nr. 10.

⁵⁴ Biblioteca Academiei Române, Coresp. inv. nr. 33642.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Studii și documente*, vol. XVIII, p. II, p. 8.

francez asupra daniei și să-l facă să se intereseze de ea. Într-o scrisoare din 31 decembrie 1857, adresată lui Mălinescu, publicată de asemenea de Iorga, Scarlat Virnav notează : „Doresc ca și Gr. Cuz[a], Chinezu și Brătianu sau Adrianu Munteanu să iscălească în Danie. Înțelege-te fără de cea mai mică zăbavă cu D. Plac[e] despre deplina sighiranție a Daniei : căria acte două ți le aduce înfătoșetorul.⁵⁷

La această dată însă dania la care se referă Scarlat Virnav nu mai are același cuprins indicat de actul din 12/24 februarie, deoarece acestuia la 1 decembrie 1857 Scarlat Virnav îi aduce o completare. Textul acestei completări la dania inițială, care reprezintă de fapt o modificare a ei, arată în mod evident reacția pe care hotărîrea lui Scarlat Virnav de a înzestra Biblioteca română din Paris cu cele două moșii ale sale Hilișău și Liveni, a stîrnit-o asupra creditorilor săi — între care fratele său, Constantin. „Dania de față, au fostu adevărata me voință și dorință“, arată el, referindu-se la actul inițial ; însă „spre a pune odată capăt tuturor băntuirilor și feluritelor procese care s-ar putea isca, e buna tocmală am vîndut de veci ambele mele moșii Cilișeni și Liveni și desfăcînd toate datoriile cu care erau însărcinate au rămas a mi se mîna da în termen de șapte ani șase mii galbeni (6 000 [galbeni]) fără dobîndă cari sumă este asigurată în folosul numitelor moșii“. ⁵⁸ Această sumă urma să fie donată Capelei și Bibliotecii române din Paris, executorii urmînd a fi pe lîngă colonelul Eugeniu Alcaz, posesorul sumei de 6 000 galbeni, Vasile Mălinescu și Neculai Chinezu.

Prin această preschimbare în bani a daniei inițiale, contractul cu Vasile Mălinescu era desfăcut, așa cum rezultă din înscrisul dat de Vasile Mălinescu la 7 octombrie 1858 ; acesta se îndatora însă să achite doctorului Constantin Virnav „soma ce se va hotărî de cătră D-lor arbitri că ar mai avea să primească de la d-lui Scarlat Vasile Virnav din socotelile ce au împreună“. ⁵⁹

Vasile Mălinescu nu a reușit, se pare, să-și îndeplinească obligația după moartea sa, doctorul Constantin Virnav încercînd să scoată acești bani apelînd la justiție. ⁶⁰ În orice caz, diferendul dintre cei doi frați, în chestiunea împrumutului, nu a luat sfîrșit o dată cu vînzarea celor două moșii și modificarea daniei. La 12 mai 1859 Constantin Virnav deschidea acțiune împotriva fratelui său la Tribunalul districtului Dorohoi. ⁶¹ Doi ani mai tîrziu, așa cum arată jurnalul încheiat la 14 iunie 1861 constatînd că reclamantul Constantin Virnav nu a dat urmare somației de a prezenta în termenul stabilit „legale dovezi“ în sprijinul reclama-

⁵⁷ *Ibidem*, p. 9. Vezi și originalul la Biblioteca Academiei Române, Coresp. inv. nr. 33641. Într-o altă scrisoare, fără dată, de asemenea Virnav îl întreabă pe Mălinescu : „Îndeplinit-ai formalitățile daniei, și au iscălit și Brătianu, Golești sau Rosetti, poetul ?“ (cf. *Studii și documente*, XVIII, p. II, p. 10).

⁵⁸ Anexa nr. 11. Vezi și alte două copii la Arh. St. Buc., *Minist. Culturii și Instr. Publice*, dos. 1085/1868, f. 42, consemnînd însă ca dată a originalului, 24 februarie 1859, și f. 26, fără dată, împreună cu o copie după textul daniei.

⁵⁹ Arh. St. Buc., *Achiziții noi*, pach. CCLXXXIX, doc. 6.

⁶⁰ *Ibidem*, pach. CCLXXXIX, doc. 11.

⁶¹ *Ibidem*, doc. nr. 7.

ției sale, Tribunalul ajungea la concluzia că „în asemenea împrejurări citata reclamație nu se poate considera, decît ca stîrnită fără temei“. ⁶² Reclamantul avea însă drept de apel. În orice caz, la 18 decembrie 1865 litigiul nu era închis. ⁶³

Nici cu moartea lui Scarlat Vîrnav — la 26 decembrie 1867, ⁶⁴ iar nu la 30 ianuarie 1868, cum s-a scris — litigiul născut ca urmare a dispozițiilor testamentare și a împrumuturilor sale nu a încetat ci, dimpotrivă, a intrat într-o nouă fază. Doctorul Constantin Vîrnav, folosind și calitatea lui de moștenitor, se judecă ani de-a rîndul cu statul pentru banii și bunurile rămase de la fratele său, reușind în cele din urmă, în 1872, să cîștige chiar și suma rezervată ca danie Bibliotecii române din Paris. ⁶⁵ Problema daniei în bani către Biblioteca din Paris se redeschide în 1880, cînd statul — între timp doctorul murise — intențează acțiune, pentru această danie, moștenitorilor lui Constantin Vîrnav. ⁶⁶

Fără îndoială, acest litigiu într-o problemă de bani și moștenire, care durează aproape un sfert de veac, litigiu în care sînt implicați cei doi frați, Scarlat și Constantin Vîrnav, amîndoi oameni cu merite deosebite în mișcarea pentru progres social și național din epoca pașoptistă, ar putea să constituie, date fiind numeroasele documente care îl oglindesc, ⁶⁷ obiectul unei cercetări aparte. Ceea ce ne interesează însă, în primul rînd, după părerea noastră, sînt acele știri care privesc acțiunea de întemeiere a Bibliotecii române din Paris, care ne arată ce au însemnat pentru Scarlat Vîrnav banii investiți în Bibliotecă.

Donațiile lui Scarlat Vîrnav ne oferă pilda unui patriotism al faptelor, ele fiind expresia ideii de sacrificiu pentru patrie, enunțată atît de pregnant de patriotul moldovean, ⁶⁸ omul pe care domnitorul Al. I. Cuza îl numea, nu întîmplător, „amicul meu din fragedă tinereță“. ⁶⁹

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, nr. 9.

⁶⁴ Arh. St. Buc., fondul *Felurite Pricini*, dos. 667/1868, f. 3; *Minist. Cultelor și Instr. Publice*, dos. 1085/1868, f. 84. La 30 decembrie 1867 se întocmea deja un „Inventar de toată averea mobilă rămasă de la decedatul monah Sofronie Vîrnav, ce s-a găsit în camera unde locuia din curtea bisericii Sf. Dumitru, metohu Episcopiei Buzău...“ (*Ibidem*, f. 13, 16). A. Plămădeală, *op. cit.*, *loc. cit.*, p. 421, ca și V. Pocitan, *Sofronie Vîrnav*, p. 29, indică greșit, prin urmare, ca dată a morții lui Scarlat Vîrnav ziua de 30 ianuarie 1868.

⁶⁵ Vezi sentința Tribunalului de Neamț din 22 februarie 1872, care pune pe Constantin Vîrnav în posesia tuturor bunurilor rămase de la fratele său. Cf. Arh. St. Buc., fondul *Felurite Pricini*, dos. 667/1868, f. 226—227, 237—238; f. 340—341. La 26 februarie 1874 Curtea de Apel din Iași respinge recursul Statului în contra lui Constantin Vîrnav (*Ibidem*, f. 339, 372).

⁶⁶ Cf. Arh. St. Buc., *Minist. Cultelor și Instr. Publice*, dos. 1085/1868, f. 84, 99, unde se face și o scurtă istorie a litigiului.

⁶⁷ Vezi la Arh. St. Buc., cele două voluminoase dosare, fondul *Felurite Pricini*, dos. 667/1868, 560 file; fondul *Minist. Cultelor și Instr. Publice*, dos. 1085/1868, 100 file.

⁶⁸ După el, „jertfirea e condiția esențială a desvoltării morale“ (vezi *Dare de seamă...*, în *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 79).

⁶⁹ Cf. Arh. St. Buc., *Achiziții Noi*, pach. CCLXXXIX, doc. nr. 73, scrisoare din 27 august 1865 adresată de Cuza episcopului de Buzău, Dionisie Romano.

1.

1845 noiembrie 30. Paris. Hotărîrea adunării românilor din capitala Franței privind constituirea unui fond bănesc pentru susținerea la studii a studenților lipsiți de mijloace materiale.

Paris 1845, 30 noiembrie.

Nu se poate în toată vremea a se ține în Paris tineri pe cari; mijloacele nu-i iartă a se depărta din țara noastră și cari vor da dovezi de vor putea cu ispravă desăvârși cursul învățăturilor la care se vor aplica; noi Români[i] cari ne aflăm aici hotărîm a contribui pe toată luna c[ele]a ce mijloacele ne vor erta pe fiecare spre a se pune temeiul la un început atât de folositor neamului nostru. Bani se vor număra în priimirea unui casier carele se va alege de majoritatea contribuitorilor. După ce se vor însuma destui bani ca să poată opera această a noastră dorință se vor aduce tineri din toate provinciile Române într-un număr deopotrivă și analog cu mijloacele dobândite.

Urmează iscăliturile întocmai după original,

C. A. Rosetti

● Arh. St. Buc., **Achiziții Noi**, pach. MMDCCLXXXII doc. 1 a. Copie întocmită de C. A. Rosetti după original.

2.

1845 decembrie 14. Paris. Actul de înființare a Societății studenților români din Franța. Aceasta era menită să recruteze și să susțină la studii studenții lipsiți de mijloace materiale.

1845, Decembrie 14.

Noi Români[i] din Paris adunîndu-ne astă seară hotărîm cele mai jos însemnate în articole ce vor sluji drept baza societății[i] ce formăm pentru aducerea tinerilor Români în Paris.

Articolul I: Fiecare va da pe toată luna regulat suma scrisă pe cită vreme va putea.

Articolul II: Se va alege un casier pe un an de zile.

Articolul III: Casierul pe fiecare trei luni va da socoteala de toată starea activă a casii, în mijlocul unei adunări ce se va strînge pentru aceasta.

Articolul IV: Fiecare este liber a propune adunării[i] pe tînărul cel mai bun ce se va cunoaște; adunarea va numi îndată cîteva mădulare din sinul ei cari vor avea însărcinarea speșială a cerceta cu scumpetate, atît viața trecută și prezentă a tînărului[i] cît și talentu[i] său; vor espune apoi în scris foarte dovedite bazele pe care ei îl priimesc de bun sau nu. Aceste baze se vor cerceta de noi toți și apoi se va face alegerea sau refuzarea sa.

Articolul V: Aceste toate se hotărîră de noi toți și aleșerăm de casier pe domnul C. A. Rosetti.

Urmează iscăliturile în n[umăr] de 19 întocmai după original.

C. A. Rosetti

● Arh. St. Buc., **Achiziții Noi**, pach. MMDCCLXXXII, doc. 1 b. Copie întocmită de C. A. Rosetti după original.

3.

1847 iunie 26. Paris. Adresa prefectului poliției capitalei, G. Deussire, adresată ministrului afacerilor externe al Franței, Guizot, privind constituirea Societății studenților români pusă sub patronajul lui de Lamartine. Sînt cerute instrucțiuni avînd în vedere interesele politicii externe a Franței în chestiunea orientală.

CABINET DU PRÉFET DE POLICE

Paris, le 26 Juin 1847

Monsieur le Ministre,

Un certain nombre de Moldo-Valaques résidant à Paris, parmi lesquels figurent les Princes I. Ghika, Mavrocordato, Cantacuzène, etc., ont formé le projet de fonder une association sous le titre de „Société des Etudiants Roumans“, dans le but d'appeler à Paris des jeunes gens de Provinces Roumanes auxquels on fournirait les moyens de perfectionner leurs études dans les sciences et les lettres et d'acquérir ainsi des connaissances dont ils puissent faire plus tard profiter la Mère Patrie.

Cette Société dont le cassier est un Sr Varnav, demeurant Place Sorbonne 3, et le secrétaire un Sr Rosetti, rue de l'Ouest 54 bis, s'est mis, par un article exprès de ses statuts, sous le patronage spécial de M. de Lamartine.

Une pareille association pouvant intéresser à certains égards notre politique internationale, je viens vous prier, Monsieur le Ministre, de vouloir bien me transmettre votre avis et vos instructions à cet égard.

Veuillez, Monsieur le Ministre, agréer l'hommage de mon respect,

Le Pair de France, Préfet de Police

G. Deussire

M[onsieur] le Ministre des Affaires Etrangères

● Arh. St. Buc., **Microfilme Franța, Ministerul Afacerilor Externe. Franța, Arhiva Diplomatică, Rapoarte consulare, Turcia** — București vol. IV, f. 197.

4.

1847 iulie 5. Paris. Adresa Ministerului de Externe al Franței trimisă Prefecturii Poliției Parisului în care se arată că nu sînt obiecțiuni privind autorizarea funcționării Societății studenților români, cu condiția ca aceasta să aibă un scop literar și să se conformeze legilor regatului.

5 Juillet 1847.

M[onsieur] Préfet de Police

Mr. le Préfet, J'ai reçu la lettre que vous m'avez fait l'honneur de me rendre le 26 Juin et dans laquelle vous m'informez du projet qu'un certain nombre de moldo-valaques résidant à Paris ont formé (le projet) de fonder une association sous le titre de „Société des Etudiants roumans“, dans le but d'appeler à Paris leurs jeunes compatriotes pour leur fournir les moyens de perfectionner leurs études.

Je n'ai point d'objection, en principe, à ce que cette association soit autorisée, à la condition expresse qu'elle n'aura qu'un but purement littéraire et qu'en tout, elle se conformera aux lois du Royaume. Il va d'ailleurs sans dire que si, même en se conformant dans accomplissement de cette double condition, elle employait, pour se procurer des élèves et pour en attirer à Paris, des moyens qui fussent contraires aux lois des Principautés du Danube et aux droits légitimes de leurs gouvernemens, nous ne prendrions la garantie des conséquences que pourraient avoir [sur] les relations [les] réclamations fondées de ces mêmes gouvernemens.

J'en écrirai, au surplus, à l'agent consul [général] du Roi à Bucharest, mais au préalable, je crois devois vous prier de me donner communication des Statuts de l'association.

● Arh. St. Buc., **Microfilme Franța**, ibidem, f. 199, copie.

5.

1847 iulie 9. Paris. Adresa Prefecturii Poliției Parisului prin care trimite Ministerului Afacerilor Externe al Franței o copie după Statutele Societății studenților români.

CABINET DU PRÉFET DE POLICE

Paris, le 9 Juillet 1847.

Monsieur le Ministre,

J'ai l'honneur de vous adresser ci-joint, conformément à la demande que vous m'en avez faite le 5 du courant, Direction Politique, copie des Statuts de l'association projetée par un certain nombre de Moldo-Valaques résidant à Paris sous le titre de „Société des Etudiants Roumans“.

Veuillez, Monsieur le Ministre, agréer l'hommage de mon respect.

Pair de France, Préfet de Police,

G. Deussire

- Arh. St. Buc. **Microfilme Franța**, ibidem, f. 200.

6.

1847 iulie 28. Paris. Ministrul Afacerilor Externe al Franței comunică reprezentantului său diplomatic la București, de Nion, o serie de informații în legătură cu statutele Societății studenților români, dorind să știe dacă acțiunea în sine — bine văzută în Franța în interesul politicii sale orientale — nu ar determina reacții potrivnice din partea guvernelor țărilor cărora le aparțin acești tineri.

Mr. de Nion,
28 Juillet 1847.

Mr. J'ai eu l'honneur de vous informer de la décision qui admet le fils aîné du P[rin]ce Bibesco à subir les examens du concours pour entrer à l'Ecole militaire de St. Cyr. Il me restait à vous faire connaître le mode à suivre pour l'exécution de cette mesure. Vous retrouverez l'indication dans la copie ci-jointe d'une lettre de Mr. le M[inis]tre de la Guerre, que je vous prie de communiquer au P[rin]ce Bibesco.

Un certain nombre de moldo-valaques résidant à Paris ont formé le projet d'une association qui prendrait le titre de „Société des Etudiants roumans“ et serait placée sous le patronage de Mr. de Lamartine ou de toute autre personne éminente. Le but des fondateurs est de faire venir à Paris des jeunes gens de tous les pays roumans pour y compléter leurs études et le leur en assurer les moyens à l'aide des souscriptions versées dans la caisse de l'association.

J'ai sous les yeux les statuts de cette Société et je n'y trouve rien qui puisse donner lieu à objection, ni, par conséquent empêcher de lui accorder, au point de vue légal, l'autorisation d'exister et de se réunir qu'elle demande à Mr. le Préfet de Police. Nous ne pourrions même voir qu'avec plaisir, dans l'intérêt de notre influence morale et dans celui de l'avenir des Principautés, grand nombre de jeunes valaques et moldaves venir faire leur éducation en France et rapporter dans leurs pays les idées et les exemples de notre civilisation.

Mais il se pourrait que la mission que l'association s'est proposée rencontrât des difficultés et de l'opposition de la part des gouvernemens roumans que, par exemple, les moyens qu'elle emploierait pour appeler à Paris ses jeunes compatriotes donnassent occasion à ces gouvernemens de nous adresser des réclamations plus ou moins fondées. C'est sur ce côté de la question que je crois devoir attirer, avant tout, votre attention et vous inviter à me faire part de votre avis.

- Arh. St. Buc., **Microfilme Franța**, f. 211, copie.

1846 iulie 2/14. Paris. Scrisoarea lui Scarlat Virnav adresată lui George Bariț prin care îl roagă să publice în „Gazeta” sa din Brașov apelul pentru înființarea unei Ferme-model în Moldova întreprindere la care a asociat și pe agronomul Ion Ionescu de la Brad.

Paris, 2/14 Iuli 1846.

Domnule Bariț !

Datoria ce mă cunosc că am de a sluji Patria mea, m-au îndemnat a pune în lucrare întemeierea unei Ferme-modele, de a căreia țel te veji putea lămuri mai pe larg prin hârțiile alăturate.

Datoria de a sluji țara românească este cu atât mai mare pentru mine, cu cât nevoile din țară sint mai număroasă, și eu mai slab de a le împlini ; însă-m voi lua spre pildă maxsima ce zice că „Plus les devoirs sont étendus, plus il faut faire d'efforts pour les remplir”. De aceasta și eu sint îndeplin hotărit să jărtfesc tot ce am, numai ca să ajung a izbuti îndeplinirea Fermei-modele ; mai ales pentru că până astăzi țările noastre au fost cu totul lipsite de școală agricolă.

Spre a duce la un sfârșit bun această socotință, m-am asociat cu domnu[[I. Ionescu carele au făcut prin Europa studii foarte însămnate și mai virtos asupra agriculturii.

Această întreprindere nu este născută din vreun duh de speculație sau egoism, ci numai spre a îmbunătăți ș-a perfecționa agricultura în țările românești (nădăjduiesc că o voi putea dovedi), prin urmare a ușura cât de mult mizeria lăcuitorilor acelor țări, carii deși să află inconjurați de pămînturi atît de roditoare, dar să găsec în lipsa cea mai nepovestită,... mai cu seamă din pricină că nu știu lucra pămîntul.

Așadar **binele țării** [sublinierea lui Scarlat Virnav] fiind deviza mea, este singurul titlu carele să-m fi putut da îndrăzneală de a cere de la d[umnea]ta mină de ajutor la o asămîne întreprindere. Pentru care te rog domnul meu să binevoești a publica în Foaea Gazetei d[umi]tale, aceste doă apăluri ce alăturez cu scrisoarea în plic.

Nu mă pot opri de a nu declara d[umi]tale, că doresc prea mult ca titlul meu de **Birnic** [sublinierea lui Scarlat Virnav] să fie numaidecît ajutată în publicație pe lingă numele meu, ca unul ce sint hotărit a fi birnic și prin faptă.

Cu cît sint mai împotrivor reformelor singerate și războinice, cu atît mai mult voi favoriza reforme pacinice, între care mai virtos aceasta a birului.

Căci dacă pe la noi să face atîta răsipă cu banul public, este numai pentru că acei ce-l împrăștie, nu simț durerea cu care să adună ; și numai acel ce depune zecueala averei sale în comoara națională, numai acel ce o umple cu banul adunat prin sudoarea muncei sale, într-un cuvînt, numai birnicul singur, poate să pătrundă de adevărul acesta că, birul ce rădică cîrmuirea de pe Nație, trebuie să fie ca aburei trași de soare de pe pămîntul pe carele să întorc în rouă bine-roditoare.

Răzămîndu-mă, domnul meu, în patriotîzmul d[umi]tale prin carele ne-ai dovedit într-atîtea rînduri că ești vrednic de numele român, sint bine încredințat că vei favoriza această rugămînte a mea. Deci primește mai d[în]ainte, dinpreună cu în veci a mea recunoștință și solanela făgăduință din parte-mi, că voi fi totdeauna gata a te sluji la asămîne ocazii cu, cel puțin, aceeași rivnă cu care d[umnea]ta însuși ne dai pildă că să cuvine să ne îmbrățoșăm, pentru care mă cunosc norocit a mă numi.

Al d[umi]tale
prieten ca un
frate

Sc. V. Várnav

Rue de Valois — Palais Royal, No. 2.

● Biblioteca Academiei Române, Coresp. inv. 33 537.

1857 februarie 12/24. Hilișeu. Testamentul lui Scarlat Vîrnav prin care lasă toată averea sa Bibliotecii române din Paris.

TESTAMENT

Viața, averea, onorul,
Patriei, prosternă Românul.

Toată averea mea mișcătoare și nemișcătoare o las Bibliotecii române din Paris: însă potrivit legilor; adecă dându-să clironomului meu numai **minima** * parte hotărîtă de legi.

Astăzi, Una mie opt sute cincizeci și șapte, de la Crist, 24/12 Februarie.

Skarlat Vasilie Vîrnav Birnik.
Hilișeu.

● Arh. St. Buc., **Achiziții noi**, pach. CCLXXXIX, doc. 37 (Exemplar similar, *ibidem*, doc. 39).

1857 februarie 12/24. Hilișeu. Actul de danie care însoțește și explică testamentul lui Scarlat Vîrnav prin care lasă întreaga sa avere bisericii și bibliotecii române din Paris. Executor testamentar este numit Vasile Mălinescu.

D A N I E

Viața, averea, onorul;
Patriei, prosternă Românul.

Subînsemnatul Skarlat Vasilie Vîrnav, convins că **Religia** și **Instrucția**, sunt singurele baze ale propășirii și ale fericirii Societății omenеști, și crezînd că o faptă plăcută și lui Dumnezeu și oamenilor de a înlesni și a agiutora tot felul de așezăminte menite spre întărirea adevăratei credințe și sporirea luminelor, am hotărît a da și de buna voia mea ofrez **Toată averea mea Patriei române** * adecă, moșile mele Cilișău și Livenii de la ținutul Dorohoiului, cu toate sadurile și acaretele aflătoare pe dînsele, le dăruesc **Bisericii** și **Bibliotecii române din Paris**. Pe temelul acesta dar Direguitorul sau Epitropia acestor sante lăcașe, care după timp s-ar afla instituate acolo la Paris, cu îngrijerea și privegiera asupra numitelor de sus așezăminte, vor avea dreptul a trage și a dispune de toate veniturile citatelor două moșii, ca de o dreaptă proprietate ofrată în folosul Capelei și Bibliotecii române, fără ca nime altul să se poață amesteca sau să ceară vre o dare-de-seamă despre acele venituri. Iară fondosul va fi în veci nealienabil, și deapurarea va rămînea nedizlipit de arătatele mai sus așezăminte, fără ca nime și sub nici un fel de cuvînt să-l poață înstrăina verj când.

Din veniturile numitelor moșii se vor da :

I. 300 adecă **Trei sute lei** pe fiecare an la șco[a]lla publică din Dorohoi, ca premiu la doi elevi ce vor fi dat dovezi de cea mai **bună purtare și învățătură**, potrivit actului meu de fundație aceluji premiu.

Știut să fie că și : a. Casa mea din Dorohoi în care am așezat acea șco[a]llă, cu locul ei, este asemenea dănuită de mine pe vecie pentru a fi șco[a]llă publică. b. Locul meu din Tîrgu-Frumos este iarăși dănuit șco[a]llej publice din același Tîrg. c. Viea mea din Nicorești, șco[a]llej publice din Nicorești. d. Locul meu de Cernăuți, cel de lîngă noua Catedrală, dănuesc Bibliotecii naționale din Bucovina. e. Locul hanului nostru din Botoșani dănuesc Bisericii no[a]jstre din același oraș și șco[a]llej ei.

* Sublinierile aparțin textului.

II. Se va subținea o școală primară publică în satul meu Cilișău.

III. Nepoților mei li se vor da, adunându-se în legiuita vrăstă 100 adevărați **una sută lei**, drept clironomie din partea mea: fiindcă ei sunt îndestul de înavuțiți prin averea părinților lor; tot-odată, au și ei îndeplinul drit a se folosi de avantajele procurate de acele sante lăcașe, întocmai ca toți Fieii de Român.

Dania de față fiind a mea nestrămutată voință, Biserica și Biblioteca română din Paris, chiar de astăzi se pot socoti ca adevărate proprietare a pomenitelor mele moșii Cilișău și Livenii; dar fiind că, cu fundarea Bibliotecii din Paris am contractat o[al]recare datorii pe care din împrejurări nu le-am putut încă licvida to[al]te, apoi intrarea în stăpînire a numitelor sante lăcașe va începe de astăzi în **nouă ani**, în care timp, după deosebita punere la cale ce am făcut au a se plăti to[al]te acele datorii. Iară cît pentru egzacta îndeplinire ale acestor de mai sus, dumnealu[] domnu[] maior Vasile Mălinescu este rugat a fi egzecutor daniei de față. Drept care făcîndu-se două întocmai esemplare, unul se va trimite chiar de acum la Capela și Biblioteca română din Paris, iar celălalt se va păstra de d. B. * Mălinescu pînă la împlinirea de nouă ani cînd atunce după trecirea în stăpînire a acestor moșii cătră numitele sacre lăcașe, **Biblioteca și Biserica română**, esemplariul păstrat de dumnealu[] se va depune la arhiva statului.

Și spre credință și tărie am scris și subscris cu însuși mîna mea, rugînd și pe onorabilele perso[al]ne care au fost de față a adeveri prin a lor iscălitură.

Astăzi: 12/24 Fevruarie. Anul Unirei. Una mie opt sute cincizeci și șapte de la Crist.

Sk. V. Várnav Birnik.

Aceasta fiind libera și nestrămutata voință a dumisale dănuitorului, mărturisim prin a no[al]stre iscălituri, și adevărim că o asemenea santă ofrandă cătră Patriea Română, a fost scrisă cu însuși mîna sa, și în to[al]tă întregimea mîntîii nesilit de nimene.

12/24 Fevruarie 1857.

C. Salust Mihăilescu Ikonom.

Prezvitier sat Cilișău.

Metodie Andronic

Teodor Șeptilici

Teodor Caraga Dascâl

Grigorie Chitsoiu birnik

● Arh. St. Buc., **Achiziții noi**, pach. CCLXXXIX, doc. 38. De observat în ambele documente, acolo unde era cazul, am transcris astfel următoarele litere sau grup de litere: a = ă, â; K = c; ts = ț; e = ă.

* Inițiala de la Basil, adică Vasile.

10.

1857 februarie 12. Dorohoi. Contractul de arendă intervenit între maiorul Vasile Mălinescu și Scarlat Várnav privind moșiile Hilișeul și Livezi din ținutul Dorohoiului.

C O N T R A C T

Prin care sub însemnatul maiorul Vasile Mălinescu am luat în arăndă de la domnul Scarlat Vasile Várnav moșiile domniei sale Hilișeul și Livenii de la ținutul Dorohoi; pe termen de nouă ani de zile începători de la 23 august viitorul anul 1857 și pînă la 23 august anul una mie opt sute șase zeci și șase în următoarele condiții:

1-ii. Eu voui avea dreptul a mă folosi de toate veniturile arătatei mai sus moșii, fără nici o restricție, în cursul tuturor anilor posesiei nesupărat de nimene, căutîndu-le însumi sau trecîndu-le cătră altă față.

2-lea. De asemenea voui avea dreptul de a vinde și a specula în totul sau în parte în cursul arătaților anși pădurea aflătoare pe moșia Hilișău, lăsînd pentru viitorii a se rădica iarăși pădure câtă voui socoti de cuviință.

3-lea. Partea ce se cuvine domniei sale Scarlat Vasile Várnav, clironomie din sineturi și alte lucruri aflătoare la judecătoria de Iași și care sînt de împărțit cu fratele domniei sale, domnul dr. aga Costachi Várnav, va fi în folosul meu; precum și orice alți bani ar mai avea de luat domnul Scarlat Várnav de la orice față și or unde s-ar afla.

4-lea. În contra tuturor pomenitelor mai sus foloase mă îndatoresc a lichida și a desface toate datorile ce domnul Scarlat Vasile Várnav le are contractate, cu fundarea Bibliotecii române din Paris, după sineturile sale la domnul Panaiote Criste precum și la fratele domniei sale, domnul dr. Costachi Várnav, potrivit răfueii urmate între domnul Scarlat Várnav și domnul Panaiote Criste.

5-lea. Mă îndatorescu a plăți pe fiecare an câte 300 lei, adică trei sute lei, la școala publică din Dorohoi, premiea instituată de domnul Scarlat Várnav.

6-lea. Indată ce mă voui îndămăna de a putea dura o casă de școală în satul Hiliscul voui avea a ținea un profesor, care să învețe pe copiii] sătenilor scrierea, citirea și cele patru speții din aritmetică.

7-lea. De asemenea voui avea a ținea cheltueala bisericii și a șerbitorilor ei.

8-lea. Fiindcă atât produsele cât și toată cealaltă avere șezătoare a domniei sale Scarlat Várnav, aflătoare pe moșiile Hilișeul și Livenii, rămîne în folosul meu de astăzi înainte de când urmează și intrarea mea în stăpînire, de aceea nici s-au făcut vre o catagrafie, și nici la împlinirea anilor nu voui avea a da nimăruj vre o seamă; iar pentru acareturile și îmbunătățirile ce voui face pe moșie proprietatea va fi datoare a-mi răspunde pe jumătate din cheltuielile făcute.

9-lea. Totodată pe lingă însărcinările luate asupra-mi prin actul de față, eu voui fi îndatorat de a reprezenta pe domnul Várnav în toate procesele și în orice pricină și daravere atingătoare de averea domniei sale; de a mă înfățișa în persoană sau prin vechil la orice instanție, de a-i reclama și a-i apăra dreptățile, de a iscăli mulțămire sau nemulțămire în hotăririle judecătorești, de a închiea și a săvârși invoele în orice pricină se află acum deschise, sau s-ar deschide de acum înainte atît în privirea averei mișcătoare cît și nemișcătoare; într-un cuvînt, eu voui fi deplin împuternicitor a-l reprezenta în totul și în toate ca cum ar fi dumnealui Scarlat Várnav însuș în persoană.

Făcîndu-se două întocmai acte le-am adevărit cu însuși iscăliturile noastre.

V. Mălinescu.

Dorohoiu, 12 februarie 1857.

o Arh. St. Buc., **Achiziții noi**, pach. CCLXXXXIX, doc. 5.

11.

1857 decembrie 1. Act prin care Scarlat Várnav preschimbă dania făcută bisericii și bibliotecii române din Paris în sensul că în locul celor două moșii, Hilișeul și Livezi, pe care le-a vîndut și și-a achitat datorile față de creditorii săi, lasă suma rămasă în urma acestei operații, adică 6000 de galbeni. Executorii sînt numiți colonelul Eugen Alcazi, maiorul Vasile Mălinescu și Nicolai Chinezu.

Dania de față au fostu adivarata me voință și dorință, văzînd însă cum că năvălirile unuia dintre megieșiți, proprietar asupra dănuitorilor de mine moșii Cilișeni și Livenii, nici în urma danuirii nu încetează, ci precum încă de la reposesmei părinți atît prin insovalnicii, cît și prin Dumnezeu știi ce fel de giudecăți, au rișluit din arătatile mai sus moșăi; Apoi spre a pune o dată capăt tuturor băntuirilor și feluritorilor procese care s-ar putea isca, cu buna tocmală am vîndut de veci ambile mele moșii Cilișeni și Livenii și desfăcînd toate datorile cu care erau însărcinate au rămas a mi se mai da în termen de șapte ani șase mij galbeni 6000 [galbeni], fără dobîndă, cari sumă este asigurată în fondosul numitelor moșăi. Și

dar arătata somă de 6 000 [galbeni] rămasă drept a Capelii și Bibliotecii Române din Paris, ea se va depune cu siguranță de fondos la dobânda care se va întrebuința în chipul următoriu, adică ; o a patra parte din venitul anual va fi în folosul Capelii ; a doua parte în folosul Bibliotecii ; a triia parte va fi pentru aducerea de tineri spre învățatură la Paris ; iar a patra parte se va capitalisa. Capitalul însă va fi în veci inalienabil.

Ecsecutorii acestei a mele voință vor fi dd. colonel Eugen Alcazi, maiorul Vasile Malinescu și Neculai Chineziu.

Iscălit S[carlat] V[asile] Varnav B[irnic]

Anul una mii opt sute cincizeci și șapte Dechembri întii.

Romania

Trib[unalul] de Tutova

Copia aceasta fiind întocmai se adevirește,

Preș[edinte],

ss. indescifrabil

Nr. 1549/1868, Ianuarie 31

● Arh. St. Buc., **Felurite pricini**, dos. 667/1868, f. 42, copie, împreună cu o copie după textul daniei (f. 19, 42).

NOTE PRIVIND GARDA NAȚIONALĂ DIN JUDEȚUL VILCEA ÎN TIMPUL REVOLUȚIEI DE LA 1848

de Veronica Tamaș

Ideal al burgheziei de la 1848, Garda Națională, a constituit acel zid înarmat al maselor populare împotriva privilegiilor feudale pentru instaurarea și consolidarea revoluției.

Proclamația citită la 9 iunie 1848 la Islaz, devine cartea de temelie a revoluției. În acest program revoluționar se prevedea și organizarea Gărzii Naționale.

Apărută ca o necesitate stringentă în marile confruntări ce au avut loc la București, în cel de-al patrulea Decret al Guvernului provizoriu din 14 iunie se arată: „Fiindcă nația română prin revoluția de la 11 iunie a manifestat dorința de a avea o gvardie națională și guvernul vremelnicesc găsiind că o astfel de instituție este de neapărată trebuință, de a se întocmi numai îndată decretă formarea acestei gvardii în toată țara ca a cărei organizare se însărcinează Ministerul din Lăuntru“.¹

Un rol de seamă în popularizarea Gărzii Naționale l-a avut presa. Ziare ca Reforma² și Prucul Român³ au publicat articole înflăcărate prin care chemau toți oamenii „cinstiți și înțelegători din toate stările“ pentru apărarea cuceririlor revoluționare.

Un moment important este acela de numire la 18 iunie prin decret a lui Gh. Magheru în funcție de „căpitan general al tuturor forțelor neregulate de dorobanți și panduri din România și inspector al tuturor gvardelor naționale“.⁴ În provincie acțiunea de organizare a gărzilor a avut loc în urma circularii trimise din București la 14 iunie 1848.

¹ *Anul 1848 în Principatele Române, Acte și documente*, tom. I., București, 1902, p. 313.

² *Idem*, p. 568.

³ *Idem*, t. II., București, 1903, p. 36—37.

⁴ *Idem*, t. I., p. 651.

Administratorul județului Gh. Geanoglu, în adresa din 18 iunie către Magistratul orașului Rîmnic, arată : „**Avînd în vedere că paza liniștii publice este cea mai principală din datoriile comunale a unui popor ce-și are suveranitatea sa., deși nu sînt date pînă acum porunci care să reguleze chipul cu care trebuie a se întocmi garda națională**”⁵ invită pe „**orășenii proprietari de case ca să concure la formarea unui corp din Garda Națională**”.⁶ Se facilita astfel organizarea unei însemnate „unități de gardiști”⁷ în capitala județului.

Decretul nr. 60 din 21 iunie privind „întocmirea Gvardei Naționale”⁸ a fost înaintat Magistratului orașului Rîmnicu-Vilcea ca „**să-l publice în tot cuprinsul orașului, să-l pue în lucrare întocmai și pentru cîți se vor înscrie se va alcătui catalog**”.⁹ În rezoluția pusă de T. Clinovescu, președintele Magistratului, se arată că „se vor pofți domnii orășeni a veni să se înscrie la catalog”.¹⁰

Printre îndatoriri erau : de a asigura prin patrulare liniștea și ordinea în oraș, de a nu părăsi postul pînă nu va veni înlocuitorul, păstrarea disciplinei, interzicerea folosirii armelor în afara slujbei și organizarea unui serviciu de informare prin ștafetă.

Gărzile naționale județene erau organizate ca și cele ale capitalei în legiuni compuse din batalioane cu un efectiv teoretic de 1 000 persoane, zece companii avînd fiecare 100 gardiști, constituiau un batalion.¹¹

Conducător al Gărzii Naționale în Vilcea a fost numit, cu gradul de căpitan, Grigore Davidescu, locuitor din acest oraș.¹² Gardiștii din Rîmnicu Vilcea erau constituiți în trei companii : galbenă, albastră și roșie ; comandanții, fiind aleși dintre gardiștii fiecărei culori.

Se trece imediat la catalogarea locuitorilor orașului „**atît proprietari cit și chiriași, pămînteni și străini aflați**”.¹³ În această perioadă s-au înscris 409 persoane.¹⁴ Se invita de către Costache Cerchez „**pe toți cetățenii orășeni**” la 26 iunie să se adune la administrație, la 4 ceasuri evropenești de dimineață și va binevoi și onorabilul Magistrat a asista spre a se întocmi cu desăvîrșire Garda Națională. Tot într-o vreme

⁵ Maria Totu, *Contribuții la studiul unei instituții Garda Națională și orășenească în județul Mehedinți*, în „Drobeta” Drobeta-Turnu Severin, 1976, p. 169.

⁶ Corneliu Tamaș, *Anul 1848 în județul Vilcea*, Catalog de documente, în „Studia et acta musei Nicolae Bălcescu”, II—III, 1970/1971, p. 593.

⁷ Maria Totu, *Garda Civică în România*, 1976, p. 28.

⁸ Corneliu Tamaș, *art. cit.*, p. 594.

⁹ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Primăria Rm. Vilcea*, dos. 107/1848, f. 45—50.

¹⁰ *Idem*.

¹¹ C. Căzănișteanu, col. M. Cucu, E. Popescu, *Aspecte militare ale revoluției din 1848 în Țara Românească*, București, 1968, p. 60—61.

¹² Corneliu Tamaș, *1848 în Vilcea*, în „Orizont”, nr. 1397, 3 mai 1973. După înfrîngerea revoluției, Grigore Davidescu este arestat și închis la mănăstirea Văcărești pentru ideile sale revoluționare.

¹³ Arh. St. Vilcea, fond *Prefectura jud. Vilcea*, dos. 34/1848, f. 3.

¹⁴ *Idem*, f. 4—11. (145 de nume pentru vopseaua galbenă, 238 pentru vopseaua albastră și 26 de nume pentru vopseaua roșie). Vezi toate documentele care au stat la baza acestei comunicări publicate în : Corneliu Tamaș, Petre Bardașu, Sergiu Pu-rece, Horia Nestorescu-Bălcești, *Revoluția de la 1848 în județul Vilcea — Studii și documente*, Bălcești pe Topolog 1978, *passim*.

se vor arăta domnii cetățeni de oricare dintr-înși nu va veni atunci, va pierde în urmă dreptul a orice pretenție or mai vrea să facă”.¹⁵ Garda din Rîmnic, și-a adus din plin contribuția la împiedicarea egumenului mănăstirii Hurez, Hrisant Hurezeanu, de a pleca în străinătate cu bunurile mănăstirii.

În ziua de 17 iunie, egumenul este arestat la podul de peste riul Olănești de către Garda Națională orașenească. Hrisant scrie „m-a întâmpinat din marginea orașului, o mulțime, auz aci mii de glasuri strigînd că nu sînt slobod și cu spanganeturile puștilor amenințînd asupra-mi și lovind cail, din puțin a fost a mă primejdui și a răsturna trăsura fiind podu strînt și neputînd a întoarce trăsura. Administratorul județului C. Cerchez aprobă să fie dus la Episcopie și nu la temniță. „Cu această hotărîre, scrie în continuare, ducîndu-mă la prea Sfinția sa înconjurat de puști și în strigarea a felurimi de vorbe. Aici orașenii s-au așezat la ușe și la scară la ferestri și împrejurul casei, păzînd toată noaptea”.¹⁶

Ziua de 20 iunie în Rîmnic, ziua serbării sfințirii stindardelor libertății naționale după noua Constituție¹⁷ a fost sărbătorită cu mare fast. „Dimineață la ceremonia organizată în cinstea victoriei revoluției au participat autoritățile revoluționare locale, comisarii de propagandă, revoluționari, garda națională și armata. La Tedeum s-au citit proclamațiile revoluționare.

La 29 iulie gardiștii au cinstit noua ordine revoluționară „într-o cîmpie înconjurată cu arbori ce este la marginea orașului” pe locul unde mai tirziu s-a amenajat parcul Zăvoi. Aici s-au adunat „toți cetățenii din Rm. Vilcea”.¹⁸ La ceremonie au fost de față autoritățile locale în frunte cu administratorul județului.

Garda Națională ca simbol al libertăților cucerite care trebuiau apărute, a fost prezentă la această demonstrație în frunte cu comandantul ei Grigore Davidescu. Cetățenii orașului care făceau parte din gardă au venit la miting cu cele cinci steaguri tricolore pe care se afla înscrisă deviza „Dreptate-Frăție”.

Din Garda Națională a Rîmnicului a făcut parte și o trupă de austrieci, din locuitorii stabiliți în oraș și înrolați voluntar,¹⁹ ceea ce dovedește că populația originară din Transilvania, care locuia în oraș, se pregătea să acorde ajutorul său revoluției.

La tribuna împodobită cu ramuri verzi după ce s-a citit „cele 21 de puncturi din Constituție”, Dumitru Zăgănescu, comisarul extraordinar pentru propagandă în județul Vilcea, a ținut un însuflețitor discurs, de peste o oră, în care a arătat „cele mai vii expresii asupra drepturilor naționale”. Mii de aclamații s-au auzit la sfîrșitul cuvîntării. Mulțimea striga într-un glas „Să trăiască poporul român!, Să trăiască Constituția și Guvernul Provizoriu!”.

¹⁵ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 34/1848, f. 3—3 v.

¹⁶ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Primăria Rm. Vilcea*, dos. 112/1848, f. 86—87.

¹⁷ Corneliu Tamaș, *Anul 1848*, p. 596.

¹⁸ Corneliu Tamaș, *Depunerea jurămîntului pe Constituție la Rîmnic*, în „Orient”, nr. 1401, 8 mai 1973.

¹⁹ Apostol Stan, *Gărzile naționale în revoluția de la 1848*, în „Studii”, t. 18, nr. 4/1965, p. 887.

Într-un entuziasm de nedescris, întreaga adunare a depus jurământul pentru Constituție. Ca o consfințire a dorinței orașenilor din Rîmnic, pentru luptă, pentru apărarea revoluției, Garda Națională, după depunerea jurământului, a tras „salve de arme detunătoare“.

Toți manifestații au trecut prin arcul de triumf împodobit cu flori. Documentele arată că „într-acest pompas se afla și Anton Pann, profesor de muzică împreună cu câțiva cîntăreți din aceeași profesie care au alcătuit o muzică vocală cu niște versuri prea frumoase puse pe ton naționale, plin de armonie și triumfal cu care a ajuns entuziasmul de patrie în inimile tuturor cetățenilor“.²⁰

Mitingul s-a încheiat cu o grandioasă defilare prin oraș „cu muzica vocală“, cîntînd, manifestații ovaționau și strigau „Să trăiască poporul român, Constituția și Guvernul“.

Preluînd paza orașului gardiștii au străbătut înarmați ziua și noaptea toate străzile și ulițele Rîmnicului.

În urma măsurilor luate de către Costache Cerchez, „se pune în orînduială regulată străjuirea orașului“.²¹ În acest scop, președintele Magistratului orașului cere „să se aștearnă un catastih împreună cu Gligore Davidescu, așezîndu-se pe fiecare seară cite trei căprării și într-o căprărie unsprezece cetățeni după analoghia acestui oraș“.²² Menținerea liniștei și ordinii interne a fost una din cele mai importante laturi ale activității Gărzii Naționale, asigurînd condiții pentru desfășurarea revoluției, întronînd în același timp un climat de încredere.

Prevalîndu-se de articolul 10 din regulament care stipula că „Sloboed este fiecare gardist cînd nu va putea veni să-și facă rîndul său să trimită pã altul în locul său însă tot din cei înscriși în Gvardia Națională“,²³ mulți bogați căutau să se sustragă. Unul din comandantii străjuirii de noapte și anume Iordache Protopopescu, a înaintat lui Grigore Davidescu în calitate de comandant al Gărzii Naționale, un raport prin care arată că în seara zilei de 24 august au lipsit cinci persoane și anume : Luca Pleșoianu, Ioniță Vilsănescu, Iosif tîmplarul, Fridrih spițerul și Niță Radovici, iar Manole Goleșcu a trimis un sacagiu în loc. Nemulțumiți gardienii au declarat „că nu vor mai veni ci își vor da și ei slujile“, dacă nu vor veni toți la această îndatorire. Se propune ca toți mahalagii din uliță să aibă un comandant și nu unul la trei-patru ulițe.

La 25 august căpitanul Gărzii Naționale, Grigore Davidescu se plînge Magistratului că „nu se urmează străjuirea exactă după catastihul întocmit din pricină că unii din domnii orașeni nu voesc a merge, alții își trimit om în locul lor cu plată“,²⁴ însă „căprării orînduiți pã zece fețe orașenești, cîrmuitori de asemenea oameni neavînd încredere într-inșii cerînd a merge înșile. Sfatul Magistratului format din : T. Clinovescu. Tache Hristescu și A. Boicescu, aduce aceste stări de lucru la cunoștința ad-

²⁰ Este cunoscut faptul că în anul 1837 Anton Pann a compus o melodie pentru poezia lui Grigore Alecsandrescu „Din sînul maicii mele“, melodie care, după unele opinii stă la baza marșului „Deșteaptă-te române“.

²¹ Arh. St. Rm. Vîlcea, fond *Primăria Rm. Vîlcea*, dos. 107/1848, f. 67.

²² *Idem*.

²³ *Anul 1848*, t. III, p. 13—14.

²⁴ Arh. St. Rm. Vîlcea, fond *Primăria Rm. Vîlcea*, dos. 107/1848, f. 114.

ministrației județului.²⁵ Grigore Davidescu cere să fie trecuți în lista gardiștilor și Ștefan Davidescu, Teodor Clinovescu, Alecu Hristescu, Manole Hristescu și Iancu Pleșoianu „scăpați din vedere“²⁶ propunând să se hotărască **„un ștraf pentru cei ce nu vor voi a lua parte la străjuirea în rîndul său“**.²⁷ În urma nenumăratelor intervenții Administrația a luat măsura **„ca toți ciți se vor arăta împotriviți de a ieși la străjuirea orașului, de acum înainte se supune spre osîndă la ștraf de cîte 10 lei“**.²⁸ Magistratul orașului face cunoscut comandantului Gărzii din Rîmnic hotărîrea Administrației județene, cerînd ca să o pună în aplicare,²⁹ de a plăti amenda de 10 lei în folosul cutiei magistratului și **„să se publice prin monitor ca un om nefolositor patriei“**.³⁰

Victoria revoluției are un deosebit răsunset în rîndul muncitorilor de la Salinele din Ocnele Mari.³¹ Cămărașul oanei, arată într-un raport la 22 iunie că **„după proclamarea Constituției țării, muncitorii acestei ocne au începută a arăta îndărătnicii și nesupuneri la datoriile slujbilor, încît astăzi veniră vătăfii dimpreună cu jurații avînd nesupunerea măgiașilor și dosirea lor de la urnirea lucrătorilor ocnei după sistema ocupului“**. Cerînd a se lua măsuri împotriva acestora, promițînd că **„se va sili, se va lupta cu nesubordinația lor“**.³²

În Garda Națională s-au înscris lucrătorii Salinelor de la Ocna³³ după ce s-a luat cunoștință de decret.³⁴ În tot județul constituirea gărzilor naționale s-a format în condițiile unei îndîrjite lupte de clasă. Era necesară înlăturarea din administrație a unor elemente reacționare care aveau o poziție ostilă față de Garda Națională și de succesele revoluției. În satele județului se organizează, e drept ceva mai lent și cu mai mari greutăți decît în cele două orașe, gărzi naționale.

Un rol de seamă la victoria revoluției l-au avut comisarii de propagandă. Sarcina lor era de a veghea la statornicirea noilor cînduieii în județ, la respectarea legalității revoluționare. Împreună cu organele administrației locale ei trebuiau să contribuie la curățirea aparatului de stat de elementele reacționare și să asigure alegerea în Adunarea Constituantă a unor candidați legați de popor, atașați revoluției.

Comisarii de propagandă au căutat să demonstreze țăranilor pentru a contracta propaganda ostilă boierească, că garda **„nu este o instituție boierească ci numai o mai bună pază a liniștii tuturor în locul străjii ce era pînă aci, că sulțile nu li s-au dat ca să se războiască cu nimenea, ci numai ca să păzească mai bine liniștea atît de trebuincioasă acum împotriva tîlharilor ce ar încerca să bintuie țara“**, de aceea este necesar să se **„întocmească o gvarde mai numeroasă, bine înțeleasă și bine întocmită“**.³⁵

²⁵ *Idem*, dos. 107/1848, f. 102.

²⁶ *Idem*, dos. 107/1848, f. 107.

²⁷ *Idem*.

²⁸ *Idem*, f. 111.

²⁹ *Idem*, f. 112.

³⁰ Arh. St. Craiova, fond *Magheru*, XIV bis/8, f. 8.

³¹ P. Bardașu, *Ocnele Mari, oraș al revoluției*, în „Orizont“, nr. 1404, 11 mai 1973.

³² *Anul 1848*, t. II.

³³ Căzănișteanu C, Cucu, E. Popescu, *op. cit.*, p. 73.

³⁴ Arh. St. Rm. Vlcea, fond *Primăria oraș Ocnele Mari*, dos. 76/1884, f. 2.

³⁵ *Anul 1848*, t. III., p. 107.

Începînd de la 27 iunie în județul Vilcea au îndeplinit funcția de comisar de propagandă : D. Zăgănescu, V. Ștefănescu, Teodor Zăgănescu, C. Cuțarida și de la 19 iulie : I. Procopie, G. Riureanu și G. Roman.³⁶

Apelînd la țărănime și bazîndu-se pe dorința de dreptate și libertate, la 10 iulie 1848 se cerea „publicarea fără zăbavă în tot cuprinsul plășii „Oltețul de Jos a decretului pentru înființarea Gărzii Naționale.³⁷ Comisarilor de propagandă au căutat să-i convingă pe țărani de necesitatea organizării instituției la sate, ca pavază a revoluției și cuceririlor sale.³⁸ În instrucțiunile trimise subadministratorilor din județ se cerea ca aleșii satelor ca revoluționari trebuie să explice ce este Garda Națională și rolul ei în apărarea revoluției „**Pină ce nu va avea un om pușcă nu va fi siguri că miine nu vor veni vrășmașii... să-l robească iarăși**“.³⁹ Țărănimea vilceană lega de victoria revoluției rezolvarea idealurilor sale. Satele Zătrenii de Sus și Laloșu⁴⁰ trebuiau să trimită la Subadministrație „**în soroc de două zile, cel mult alcătuiind listă de deslușirea de numele, prenumele și vîrsta celor ce să vor înscrie de gvardiști și arătare și de armele ce vor avea**“.⁴¹ Dacă gărzile naționale din orașe dispuneau de oarecare număr de puști, cele de la sate erau aproape lipsite de arme de foc.

Ca propaganda revoluționară să pătrundă în cele mai depărtate sate s-a luat măsura ca proclamațiile revoluționare după ce se vor citi în localitățile mai mari „**apoi tot acelea să se citească și la satele cele mici**“.⁴²

Pentru înăbușirea oricărei încercări contrarevoluționare s-a cerut tuturor satelor, printr-un ordin din 10 august, ca „**nimeni nu este slobod a purta arme de nu va fi în Garda Națională și aceștia numai în vremea slujbi, iar nu în toată vremea**“.⁴³

La sfîrșitul lunii august autoritățile revoluționare județene cereau subadministrațiilor să trimită lista de numele sătenilor și al armamentului celor care fac parte din Garda Națională, această acțiune fiind considerată „dintre cele dintîi îndatoriri“.⁴⁴

Combătînd opoziția antigardistă, reacționară, care lansase zvonul că guvernul ar încerca să folosească noua instituție „**mai ales pentru a se sluji de dînsa în vreme de război cu nații străine**“.⁴⁵ Barbu Bălcescu, referindu-se bineînțeles la rolul gărzii în menținerea ordinii interne revo-

³⁶ Corneliu Tamaș, 1848 în Vilcea, în „Orizont“, 3 mai 1973.

³⁷ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Subocîrmuirea plășii Oltețul de Jos*, dos. 2/1848, f. 11.

³⁸ M. Totu, *Contribuții*, p. 170.

³⁹ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Subocîrmuirea plășii Oltețul de Jos*, dos. 2/1848, f. 126—127.

⁴⁰ Corneliu Tamaș, *Laloșu în timpul revoluției de la 1848*, în *Laloșu zile de monografie*, Rm. Vilcea, 1977, p. 20—21.

⁴¹ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Subocîrmuirea plășii Oltețul de Jos*, dos. 2/1848, f. 296.

⁴² *Idem*, f. 293.

⁴³ *Idem*, f. 124.

⁴⁴ *Idem*, f. 296.

⁴⁵ *Anul 1848*, t. I., p. 654.

luționare, insistă și asupra necesității ca Garda Națională locală să-și poată asuma răspunderea apărării cu succes a orașului în cazul unei invazii străine.⁴⁶

Garda Națională din județul Vilcea a avut un caracter deosebit și datorită faptului că lângă capitala județului la Troian generalul Gh. Magheru și-a fixat tabăra revoluționară.⁴⁷ Intrarea trupelor contrarevoluționare străine face ca o parte din gardiști să meargă în tabără.⁴⁸

În tabăra de la Islaz, arată K. Marx — poporul de țărani încuraja revoluția, la București o salvează, în tabăra de la Troian numai el nu-și perde nădejdea.⁴⁹

Încetarea activității Guvernului revoluționar, nu însemnează încetarea acțiunilor revoluționare deoarece „**duhul revoluției**“ nu dispăre odată cu înăbușirea ei.

Cu ajutorul baionetelor puterilor invadatoare se revine la vechea ordine de împilări feudale, printre primele măsuri a fost aceea de dezarmare a satelor.⁵⁰

Ion Heliade Rădulescu arată că „**Dacă pe timpul revoluției țara n-a devenit teatrul unui război civil, meritul principal revine generalului Gh Magheru care cu ajutorul gărzilor naționale și al celorlalte formațiuni de apărare a putut să înăbușe toate încercările contrarevoluționare ale elementelor conservatoare**“.

Garda Națională ca instrument al revoluției trebuia să reprezinte forța de șoc a burgheziei române împotriva tuturor încercărilor ostile interne și extedne, o adevărată școală patriotică revoluționară.

⁴⁶ M. Totu, *Garda*, p. 22.

⁴⁷ Veronica Tamaș, *Documente privind revoluția de la 1848*, în „Orizont“, nr. 534, 21 iulie 1970.

⁴⁸ M. Totu, *Contribuții*, p. 171.

⁴⁹ K. Marx, *Însemnări despre români*, București, 1964, p. 157.

⁵⁰ Corneliu Tamaș, *Măsuri pentru dezarmarea populației vilcene și a soldaților participanți în tabăra lui Magheru*, în „Revista Arhivelor“, București, 1973, vol. II. p. 324.

UNELE ASPECTE ALE MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE DIN 1848 ÎN ZONA DRĂGĂȘANI ȘI PE VALEA OLTULUI

de Ion Constantin Vasile

Comunicarea de față urmărește să prezinte unele aspecte locale în legătură cu mișcarea revoluționară de la 1848 în zona orașului Drăgășani în lumina și problematica unor documente și tradiții inedite. Revoluția de la 1848, din punctul de vedere al adâncirii ei în timp și spațiu, după cum o caracterizează cărturarul și istoricul Bălcescu, n-a fost un fenomen „efemer“, izolat, trecător, ci o puternică afirmare firească a luptei de veacuri a întregii națiuni române pentru libertate și independență. Ea s-a manifestat în diferitele ei forme pe tot cuprinsul țării și în conexiune și cu alte țări în care s-a aprins scînteia revoluționară. Spre aceiași orizont se îndreaptă și manifestările locale care constituie o tumultuoasă aderență a maselor, în primul rînd ale burgheziei, la înaltele principii de progres al societății și de formare a ideologiei revoluționare.

La circulația ideilor și pătrunderea lor în cele mai îndepărtate colțuri ale țării au contribuit de bună seamă mai mulți factori. Desigur că învățămîntul modern, desprins din formele feudale închistate de clasă, este unul din acești factori de suprastructură, un mijloc de răspîndire a ideilor progresiste, mergînd în pas cu dezvoltarea societății. Au apărut cărți și diferite tipărituri de știință, de propagandă, de învățămînt. S-a înmulțit numărul știutorilor de carte, formîndu-se gustul pentru citit și pentru scris — vechi preocupări ale societății omenеști, care de astădată nu se circumscriu în limitele unor cercuri restrînse de interese, ci cuprind în mare măsură și direct și lumea satelor, învățători, preoți, amployați din micile dregătorii locale, pe o scară mult mai largă, ca urmare a generalizării oarecum și înființării după anul 1838 a școlilor sătești. Școli de învățămînt erau și mai înainte de această dată, cel mai adesea de familie, eclesiastice sau particulare. O astfel de școală întîlnim la Drăgășani — pentru a lua un exemplu local — școala dascălului Ioan Gheorghiadis, care funcționa prin anii 1831—1833 ca școală particulară „pe seama cîtorva obraze de neguțatori“, la care se învăța scri-

sul și cititul „pe limba românească“ și „pe limba greacă“. ¹ Este sigur că anumite forme de învățământ pentru negustorii și meseriașii locali, pentru fii de mici boieri și alte categorii de locuitori existau în aceste părți mai de mult; găsim, spre exemplu, că încă pînă a se pune în aplicare Regulamentul organic în Țara Românească, se strîngeau aici bani pentru școala de învățământ a copiilor tîrgoveților din Tîrgul Drăgășani. ² În felul acesta s-a mărit orizontul cultural printre orașeni și țărani care pot astfel beneficia de cunoașterea ideilor înaintate ale societății. Cartea în general a cultivat cunoașterea istoriei, inițierea în industrie, în ramurile comerțului și îndeosebi în formarea unei agriculturi sistematice, pregătind temeinicia anului 1848, alături cu publicistica și presa atît premergătoare cit și în timpul desfășurării revoluției. Presa a jucat un rol important pentru formarea și întreținerea spiritului politic revoluționar. Se preconiza ca organele de presă românești, cum și 1—2 franceze, să fie difuzate anume în orașele din Țara Românească. ³

Încă din primele zile ale guvernului provizoriu, la 14 iunie 1848, Nicolae Bălcescu, acest suflet neobosit — și poate neînțeles îndeajuns, al revoluției, a luat asupra sa conducerea gazetei „Învățătorul satului“, instituindu-l ca organ politic de propagandă pentru ridicarea conștiinței revoluționare a țăranilor și clăcașilor. ⁴ Gazeta „Învățătorul satului“ fusese scoasă în anul 1842 de către Petrache Poenaru, ca sfătuitor direct al muncitorului agricol. ⁵

Iar în noua direcție de orientare a presei, aceasta capătă o mare putere de circulație și de îndrumare. Un astfel de aspect de răspîndire al presei centrale progresiste, revoluționare, ni-l invederează o seamă de documente la care ne referim în continuare, aflate la Arhivele Statului din Rîmnicu Vilcea.

Costul publicațiilor era înscris la cheltuielile administrative ale tîrgurilor, orașelor și satelor, după cum rezultă din evidențele anume întocmite pentru fiecare în parte pentru gospodărirea fondurilor bănești, un fel de bugete din zilele noastre, denumite „Socoteala cutiilor“ sau „Cutiile milelor“ cuprinzătoare de venituri și cheltuieli.

În „Socoteala cutiilor“ Tîrgului Drăgășani și a satelor Momotești, Birsanu, Gârdești și Zlătărei care compun orașul Drăgășani actual, — pe atunci obștii teritoriale separate —, întocmite pe **trimestrul iulie 1848**, deci în plină revoluție, se prevedea la cheltuieli suma de lei 3, parale, 15 plată la „gazetele satești“ sau „plata foilor învățătorului“. ⁶ Era o sumă fixă, indiferent de numărul contribuabililor din cuprinsul așezărilor, revenind la 13 lei și 20 de parale pe an deci, sumă ce reprezintă abonamentul la gazetele guvernamentale.

¹ Ion Const. Vasile, *Prima școală din orașul Drăgășani*, în „Orizont“, (Rm. Vilcea), 352, 14 dec. 1969; Idem, *Învățământul școlar la Drăgășani*, în *De la Rusidava la Drăgășani*, lucrare colectivă, în mss.

² *Ibidem*.

³ *Anul 1848 în Principatele române*, II, București, 1912, p. 619.

⁴ *Istoria României*, IV, ed. Academiei R.S.R., București, 1964, p. 88, 701.

⁵ *Ibidem*, III, p. 1080; IV, p. 692, 701.

⁶ Arh. St. Rm. Vilcea, *Ocirmuire*, dos. nr. 9/1848.

Care erau aceste gazete? În primul rând „Învățătorul satului“, despre care am amintit, transformată de Nicolae Bălcescu „într-o tribună de luptă pentru ridicarea nivelului cultural și politic al clăcașilor“, împreună cu **Buletinul oficial**, oficiosul administrativ, cu suplimentul lui „Foaia satului“, și **Monitorul român**, oficiosul politic al guvernului, cuprinzând ordine, instrucțiuni și dispozițiuni obligatorii care nu puteau lipsi organelor locale ale puterii de stat, acestea primindu-le pe calea oficială arătată, suportând contravaloarea lor din cheltuielile de administrație. Mai erau și alte publicații — **Pruncul român**, **Amicul comerțianilor**, **Cantor de avis și comers**, **Poporul suveran**, **Reforma**, **România**, etc., care se adresau unor cercuri mai restrinse în cadrul cărora se difuzau. Rolul publicației „Învățătorul satului“ a fost cel mai important, și, imediat ce reacțiunea a reușit să înlăture forțele revoluționare, a făcut să-i înceteze apariția,⁷ fiind considerată desigur primejdioasă, odată cu urmărirea revoluționarilor. Ea va reapare sub conducerea din nou a lui Petrache Poenaru, cel care o înființase în anul 1842, devenind, de astădată, începînd cu luna noiembrie 1848 un oficios guvernamental, cu titlu vechi de „Foaie satească“,⁸ beneficiind în continuare de regimul abonamentului oficial.

Documentele timpului ne dau la iveală circulația oficială sau semi-oficială a altor publicații. Ziarul „Vestitorul românesc“, scos de publicistul Zaharia Carcalechi avea în județul Vilcea un număr de 44 de abonați.⁹ Abonamentul era 42 lei anual, iar Carcalechi intervenea pentru încasarea abonamentelor la Departamentul Trebilor din Lăuntru, cu o listă a abonaților restanțieri pe anul 1848. Lista cu intervenția lui se înainta Cîrmuirii județului la 12 februarie 1848. Cu toate stăruințele, deabia în luna noiembrie subcîrmuitorul plășii Oltului — în urma poruncii cîrmuirii de județ, raporta acesteia că numai o parte din abonați — Matache Urșanu de la Spîrleni (sat în comuna Gușoeni astăzi), Vasilache Hristescu, negustor din Tîrgul Drăgășani și Tudor Bădescu, proprietar din Lungești au răspuns, „**primind acea gazetă a Vestitorului românesc**“, iar „d[omnul] pitar Barbu Caragic“ au răspuns încă „în trecutul iulie“. Cîrmuitorul de județ pune următoarea rezoluție: „Bani[și] adunați de la toți abonații să vor trimite d[omnului] redactor, iar subcîrmuitorului respunzîndu-i-se de primire, se va adeoga a-i împlini și de la ceilalți în soroc de 3 zile...“, după care, cu raportul nr. 2931 „din dechemvre 22“ subcîrmuirea de plasă înaintează restul banilor pentru abonamente încasați de la abonați. În sudul județului se primea „Vestitorul românesc“ la Drăgășani, Momotești — erau 2 abonați, între care subcîrmuitorul plășii Oltului de după revoluție, pitarul Barbu Caragic, proprietar, la Voicești, Lungești, Sușani de sus, Spîrleni, Orlești,¹⁰ gazeta avînd un larg sprijin al oficialității. De fapt ea nu a avut rol combativ nici în timpul revoluției.

Un alt document, aflat la Arhivele Statului de la Rm. Vilcea, ne pune pe urmele „Gazetei Transilvaniei“ a cărei pătrundere dincoace de

⁷ *Istoria României*, IV, p. 692, 228, 701, 703.

⁸ *Ibidem*, p. 230. În 1852 își încetează definitiv apariția, III, p. 1080.

⁹ Arh. St. Rm. Vilcea, *Ocîrmuire*, dos. nr. 9/1848, f. 4—5.

¹⁰ *Ibidem*.

de munți este interzisă printr-o poruncă din 23 octombrie 1848 a Secretariatului de Stat al Țării Românești: „Să se publice în tot cuprinsul aceluia județ (Vilcea, n.n.) această măsură cu adăogirea că cei carele să va dovedi că a primit în secret această gazetă sau alte necenzurate să va pedepsi strașnic“.¹¹ Porunca se referă, numind „Gazeta Brașovului“, după numele orașului de apariție a „Gazetei Transilvaniei“ și „Foaiei pentru minte, inimă și literatură“ de sub conducerea lui George Barițiu, puse la index de contrarevoluție pentru caracterul revoluționar deschis în timpul mișcării din țările românești. Măsura respresivă a fost luată pentru a împiedica răspîndirea ei, avînd cititori dincoace de munți și în părțile noastre.

Ne oprim la un alt aspect local, care, raportat la timpul dezvăluit de documente, este deosebit. Este vorba de existența unei biblioteci în anii 48. la Drăgășani, — biblioteka lui Iosif Condemnie,¹⁶ cetățean francez, stabilit în acea vreme la Drăgășani. Venit în Principate după 1830, se ocupa cu exploatarea de păduri și exportul lemnului de stejar pentru doage¹⁷ în Franța și Belgia, iar după 1842—1843 își fixează reședința la Drăgășani, unde cultiva și învăța pe localnici cultura viței de vie,¹⁸ și făcea comerț cu vinurile. Aci a înființat o societate anonimă pentru fabricarea vinului, cu numele de **Companie de inologie**.¹⁹ Condemine avea de ajutor un francez, pe Aldemar Labouret, care era și acționar al companiei și va lua în căsătorie pe una din fiicele lui,²⁰ stabilindu-se, la rîndul său în Drăgășani, la Momotești, unde-l va primi bine, în „casa ruinată pe dinafară“ dar cu „un oarecare confort franțuzesc în interior“ pe Alexandru Odobescu, la 21 iulie 1866, în treacă prin Drăgășani, împreună cu pictorul Trenk pentru studierea vestigiilor istorice.²¹ Om cu inițiativă, lui Condemine i se datorește înființarea la Drăgășani și a unui cantor de poștă la 1 ianuarie 1850.^{21*}

¹¹ *Ibidem*, dos. 6/1848, f. 7.

¹⁶ Cf. Ion Constantin Vasile, *Iosif Condemine*, în „File vilcene“, (Bălcești pe Topolog), 1972, p. 183.

¹⁷ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, III, București, 1922, p. 174, și 213, v. și id., *Istoria comerțului românesc*, București, 1925, p. 196.

¹⁸ Cf. M. Theodorescu-Carada, *Infiltrația franceză în Oltenia*, în „Arhivele Olteniei“ (Craiova), IV, 21—22, sept.-dec., 1925, p. 486; N. Iorga, *Istoria comerțului românesc...*, *loc. cit.*; I. Cojocar, *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800—1850*, II, ed. Științifică, București, 1958, p. 959.

¹⁹ I. Cojocar, *op. cit.*, p. 958—961; între acționarii „Companiei de inologie“, societate anonimă „pre acții“, erau Barbu Dimitrie Știrbei, domnitorul Țării Românești, boieri — Ioan Filipescu, Ioan Otetelișanu, Constantin Suțu, Bengescu și alții, pe „lîngă alți mulți francezi“ și oameni de afaceri (Arh. St. Rm. Vilcea, *Prefectură*, dos. nr. 973/1852). Vezi și „Journal de Bucarest“, I, 1849, — prospect în extract pentru înființarea societății (după *Bibliografia analitică a periodicelor românești*, vol. I (1790—1850), partea III-a, ed. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 906, nr. 18234).

²⁰ Condemine a avut din prima căsătorie două fete, pe Léonide și Zéliska, și din a doua cu o româncă, Samfira, pe Nicolae (n. 24 dec. 1851), care a studiat medicina, fiind primul medic oltean învestit de Facultatea de medicină București, fost elev al lui Davila, promovat doctor la 27 nov. 1875; a funcționat la Drăgășani, Rm. Vilcea, apoi la Craiova și în fine la Pitești.

²¹ Al. Odobescu, *Opere*, II, ed. Acad. R.S.R., București, 1967, p. 398; Aldemar, menționat de M. Theodorescu Carada, *op. cit.*, este acest Labouret, ginerele lui Condemine.

^{21*} Arh. St. Rm. Vilcea, *Prefectură*, dos. 5/1850, p. 43, 44, 144, 153, 186.

Murind Condemine, la 20 martie/1 aprilie 1852, în „**Catagrafia rămasurilor...**“ pe urma lui întocmită de subcîrmuirea locală,²² — se interesa în legătură cu moartea lui și consulatul general francez de la București²³ și cel belgian²⁴ — se inventariază „un dulap bibliotecă“ plin cu cărți, cu precizarea că sunt bunuri „personale“, nu ale companiei, cunvenite „femeilor“, Samfira soție — a doua căsătorie — și Leonide și Zéliska, fiice, din prima lui căsătorie. În catagrafie cărțile sînt trecute sumar, birocratic, cele străine în transcriere fonetică, totalizînd aproape 200 de volume, cu conținut variat, filozofie, istorie, literatură, știință, manuale, etc. Transcriem din catagrafie : „**12 cărți în li[m]ba fra[n]țozească, 1 [I]storia unifersală și [I] atlas, 8 bucăți Omeru, 2 idem Discursul lui ghenear Foa,**²⁵ **12 idem istoria Franții, 4 idem și un atlas la Istoriia Parizului, 1 idem latinească, 2 idem Volnei**²⁶ **și Diupiu,**²⁷ **21 idem [cu] istoriia rusă, 2 idem Istoria sfîntă și gramatica italiană, 70 (?) idem, idem Volter [= Voltaire], 1 Garda națională (subl. n.), 3 voiaju Anaharsis [= Anabasis]**²⁸ **cu un atlas, 3 idem doă dicsionere și o geografie, 8 idem cu alte osăbite cărți, 28 bucăți crăți în felurimi...**“²⁹ Precum se vede Condemine era om cu o cultură destul de ridicată și cu multiple cunoștințe practice.

Ceea ce ne atrage atenția este faptul că în biblioteca lui Condemine se găsea un volum cu titlul **Garda națională**, care nu poate fi decît cartea sau decretul privitor la înființarea acestei instituții de către guvernul revoluționar pașoptist din 14 iunie, ceea ce îl arată că nu era străin de situația politică de la noi, deși era străin și avînd alte preocupări. Venit dintr-un occident mereu în flăcări cu tradiții revoluționare, de care poate se depărtase voit, luînd ocupații în legătură cu pregătirea sa, dar avînd o experiență indiscutabilă, peste 30 de ani de muncă — cum spune el într-un memoriu profesional,³⁰ el nu poate fi decît un sfătuitor, un imbolditor al ideilor înaintate, fără a participa direct la mișcarea revoluționară. La Drăgășani s-a organizat garda națională — tirgul era împărțit în „vopsele“ galben și verde, fiecare cu organizație proprie, dar Condemine fiind trecut de vîrstă nu putea să mai aibă un rol activ în vreuna din acestea, dar cartea arată o preocupare în această direcție. Iar biblioteca lui rămîne ca un fapt de cultură din trecutul orașului de astăzi.

Cum au privit clăcașii din partea locului revoluția ? Ne referim la unele tradiții, amintiri și documente necunoscute. Un bătrîn din satul Nemoi (comuna Amărăști) povestea cu ani în urmă că tatăl său la 1848,

²² *Ibidem*, dos. 973/1852.

²³ *Ibidem*.

²⁴ I. Cojocaru, *op. cit.*, nota la doc. 753, p. 960.

²⁵ Maximilien-Sebastien Foy, (1775—1825), general rănit la Waterloo, foarte popular are un monument în Pêre-Lachaise, autor al unor scrieri politice, discursuri, apreciate în acel timp.

²⁶ Volney Constantin (1757—1820), poet romantic, autorul *Ruinelor (Ruines)*.

²⁷ Dupuis Charles Francoise (1742—1809) convenționalul, autor al *L'Origines de tous les cultes*.

²⁸ *Anabasis* a lui Xenofon.

²⁹ Vezi nota 22.

³⁰ Cf. I. Cojocaru, *op. cit.*, p. 958.

a fost delegat din partea obștei clăcașilor din sat să meargă la Islaz, plecînd în grup cu alți săteni, în veșminte sărbătorești și cîntau pe drum cîntece cu Tudor olteanul. Acolo l-au ascultat cum le-a grăit popularul Popa Șapcă.

Întorși acasă săteni povesteau celorlalți ca despre o sărbătoare, ca despre ceva care nu s-a mai văzut. Pentru ei a fost o **sărbătoare** de neuitat!

Același bătrîn din Nemoi, pe numele lui Marin Popescu, un buchisitor din cărți vechi și din hrisoave, știa de la bătrînii satelor că de pe valea Pescenii au fost mulți țărani care mergeau cu voieșie cu arme cu cremene și iatagane în oastea lui Magheru de la Troian lîngă Rîmnic, și de acolo se întorceau acasă amăriți, fugind și ascunzîndu-se prin păduri să nu fie prinși sau plecau aiurea.³¹

Sînt fapte trăite și păstrate în tradiția satelor.

O altă tradiție pe care o întăresc și actele ce se păstrează am întîlnit în comuna Glăvile. În acest sat a fost în partea de sud a satului o pădure numită „Pădurea Turculeștilor“. Pămîntul de aci cu pădure cu tot, cam la 200 de stînjini la lat —, povestea bătrînul Luca Duțu Predoi care a trăit 103 ani, a fost înainte vreme al unei boieroaice, Cocoana Bica Berendoaica, care l-a vindut unui arendaș din satul vecin Mitrofanii. Arendașul a venit odată în pădure să culegă mierea de albine care se găsea în niște stejari scorburoși și atunci mai mulți clăcași din Glăvile i-au ieșit înainte cu furci și cu securi, întrebîndu-l de ce s-a băgat peste moșia pe care ei toată viața au muncit-o neam de neam. Arendașul după aceea le-ar fi lăsat lor pămîntul. Între clăcași era și unul Radu Turcu, de la care s-a numit și pădurea a „Turculeștilor“. Pe Radu Turcu îl apucase și bătrînul de 103 ani. Aceasta este tradiția. Un zapis de la 1846 din decembrie — aflaș în colecție personală, se referă la vînzarea moșiei din hotarul satului Glăvile de către Bica Berendoaica din satul Berendeu Nou, plasa Șerbănești, județul Olt, pe care ea o avea moștenire de la părinți, lui jupîn Hristea Anastasiu. La 1 noiembrie 1848, clăcașii din satul Glăvile răscumpărau pămîntul de la cumpărător, stabilindu-și prin acte între ei cum să-l stăpînească, între ei fiind și clăcașul Radu Turcu.

Acest Radu Turcu — ne spun actele — a fost **pandur** în batalionul de voluntari olteni de sub comanda polcovnicului Ioan Solomon care a luat parte la războiul ruso-turc din 1828—1829.³²

În război Radu Turcu a fost rănit „de glonț la picior“ — un consătean cu el, tot pandur, rămăsese olog, „lovit de o giulea în amîndouă picerile“³³ —, și în sat, pe Radu Turcu îl întîlnim între fruntașii și oamenii de vază, este „jurat împăcuiitor“. „ales“, „dipotat“.³⁴ De el este legat topicul amintit „Pădurea Turculeștilor cum și un altul „Fîntîna Turculeștilor“ care există și în prezent în marginea șoselei.

³¹ Însemnări ale autorului în mss.

³² Ion Constantin Vasile, *Panduri vilceni*. în „File vilcene“ (Bălcești pe Topolog), 1972, p. 117.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

Acțiunea clăcașilor de aici face parte din lupta împotriva proprietarilor și arendașilor — luptă ce în alte părți a avut forme mult mai aprinse. Răscumpărarea pământului trecut în mâinile clăcașilor a fost urmarea atitudinii dirze a acestora, — nu un act de mărinimie. Și aceste manifestări locale sînt rezultante ale programului revoluționar al anului 1848. Bălcescu scria în „Mersul revoluției în istoria românilor : „Revoluția de la 1848 se cuprinde pe de-a întregul în acest articol al 13-lea (privind emanciparea clăcașilor, n.n.) ; celelalte puncte, doar mai dezvoltate, sînt reproducerea programului de la 1821“, legînd astfel mișcarea revoluționară din 1848 de începuturile de rededeșteptare și luptă pentru libertate pornită de Tudor Vladimirescu cu 27 de ani înainte.

În incheiere, ne referim la o serie de documente mai puțin cunoscute, exemplificatoare în ce privește istoria locală a anului 1848. Valea Oltului cunoaște o seamă de momente deosebite din perioada de după înăbușirea revoluției. Armatele intervenționiste străine și-au avut unul din drumurile lor prin aceste părți. La sfîrșitul lui septembrie 1848 un puternic detașament turc ajunsese la Rm. Vilcea,³⁵ în timp ce alte efective turcești se găseau la Drăgășani în primele zile ale lui octombrie, îndreptîndu-se spre Craiova.³⁶ La 7 decembrie subcîrmuitorul plășii Oltului, pitarul Barbu Caragic, raporta Cîrmuirii de județ despre starea rea a podului de peste apa Peșceana de la Drăgășani, primind urgent — 8 decembrie — răspuns „să pue pe dată în lucrare facerea acestui pod, cu îndatorirea însă de a ține eczactă socoteala de toate zilele cîte se vor întrebuița la dregerea lui...“, spre a se face cunoscut Departamentului. Ciorna răspunsului poruncă a Cîrmuirii, păstrată la Arhivele Statului din Rm. Vilcea, menționează în finalul închis în paranteze următoarele : „...a se vedea silită a pune în lucrare dregerea [podului].. în întîmpinarea în trecerea-i a dlui general leitenant Gaspard“³⁸ [probabil Hasfort].

Tot pe valea Oltului s-a îndreptat și generalul rus Alecsandr Nicoliaevici Lüders, care intrase în septembrie în Țara Românească „pentru o mai bună priveghere în partea munților unde cu îndeminare s-ar putea ascunde cugetători de rele“,³⁹ instalîndu-se în diferite localități din țară ; la Rm. Vilcea fiind în 1849, și așteptînd momentul de a interveni în Ardeal. Aici, la Rm. Vilcea, constată generalul Lüders, că din cele 378 de case, 41 erau ocupate de armata otomană,⁴⁰ și că înaintea lui fusese în vizită în oraș comandantul armatelor turcești, Omer-pașa.⁴¹

³⁵ Arh. St. Rm. Vilcea, Fond *Tribunalul județean*, dos. 1833.

³⁶ Cf. Ileana Petrescu, *Anul revoluționar 1848 în Oltenia*, Scrisul Românesc, Craiova, 1973, p. 93.

³⁸ Arh. St. Rm. Vilcea, *Prefectură*, 18/1848, f. 45, 46.

³⁹ Cit. de Ileana Petrescu, *op. cit.*, p. 94.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Cf. „Arhivele Olteniei“ X, 56—58, p. 329.

În vara 1849 a fost închis la Rm. Vilcea, din dispoziția armatelor ruse, transilvăneanul Simion Bărnuțiu, refugiat după înfrângerea revoluției de dincolo de munți.⁴² Mai menționăm un document din 20 mai 1850, care pomenește despre rechizițiile făcute la sate de armatele în trecere.⁴³ Aleșii satului Glăvile aveau poruncă să întocmească liste de „podvoada tuturor lăcuiitorilor... în trebuința amîndourora oștiri împărătești” — liste care sînt centralizate după aceea pe întregul județ.

Această vale a Oltului a fost frămîntată de cînd începe istoria, și mărșăluirea armatelor străine de acum care au lăsat urme după cum învederează documentele este încă o verigă a acelor frămîntări.

⁴² Cf. „Magazin istoric”, ian. 1977, p. 31.

⁴³ *Colecție personală.*

SATELE COMUNEI BĂLCEȘTI DE OLTEȚ ÎN REVOLUȚIA DE LA 1848.

Problema agrară

de **Constantin M. Panait**

Începutul secolului XIX în Principatele române corespunde unei perioade de adânci transformări economice și sociale. Pe plan intern, pe fondul unui evident progres economic se înregistrează o intensificare a exploatarii maselor de producători de bunuri materiale a țăranilor în special.

Pe plan extern se continuă acțiunea celor două imperii „creștine“, rus și habsburgic, împotriva statului otoman, acțiune la care se înregistrează o participare tot mai numeroasă a țăranilor panduri olteni.

Evoluția societății românești în aceste decenii tinde să intre în criză în preajma anului 1848. Dorinței generale a țăranimii de a se elibera din starea de robie și a se împrăprietări i se opune boierimea, uneori în mod brutal. Încercările unor vizionari de a preîntîmpina un cataclism social în țările române, susținînd eliberarea și împrăprietărirea țăranimii, li se va opune majoritatea boierimii române.

În preajma anului 1848 societatea românească se găsea într-un impas din care nu se mai putea ieși cu jumătăți de măsură ca la 1756 și 1759. Imposibilitatea depășirii acestui impas cu metodele vechi, reacțiunea unei boierimi obtuză pînă la absurd, va determina izbucnirea revoluției de la 1848 în țările române.

Nicolae Bălcescu aprecia în mod magistral că „Revoluția din 1848 se cuprinde pe de-a'tregul în acest articol al 13-lea...“

Articolul 13 din Proclamația de la Izlaz, devenită prin jurămint Constituție, prevedea : „emancipația clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire“.

Alexandru Golescu-Arăpîlă aprecia că în rindul reformelor politice și sociale ridicate de revoluția de la 1848, aceea a desființării robiei „era chiar cea dintîi și le rezuma pe toate“. În raport de rezolvarea favorabilă a ei vedea el ca asigurat viitorul politic al țării ; pentru că ea se bucura de sprijinul poporului.

Istoricul Xenopol aprecia că „tot rostul revoluției din 1848 în Muntenia se concentra în chestia țăărănească“.

Împotriva acestei evidențe însă, încă din primele zile ale existenței sale Guvernul provizoriu își va dovedi slăbiciunea, tergiversînd aplicarea programului agrar al revoluției. Astfel, în 16 iunie 1848 guvernul revoluționar va da o proclamație către țărani promițîndu-le pămînt, dar peste trei luni, între timp urmînd să se aleagă Constituanta ce avea să sancționeze legea împrumietării. Această soluție reflectă atitudinea de frondă a liberalilor moderați față de art. 13 al proclamației, urmărindu-se amînarea aplicării lui.

Proclamația din 16 iunie cerea țăranilor ca pînă la sancționarea și aplicarea legii să-și respecte obligațiile către arendași, deci acele zile de clacă despre care deputatul sătean al județului Vîlcea în Comisia proprietății, Badea Albulescu din satul Pîrieni, plasa Oltețu de Jos, va spune în a 7-a ședință : „Noi de a munci siliți, de a da erbărit și dijmă îndoită, de aceea sîntem speriați noi“.¹

În aceeași zi, adresîndu-se proprietarilor de moșii, guvernul le solicită clemența în înțelegerea imperativelor momentului, acum cînd „patria recunoscătoare către frații noștri săteni, a hotărît principiul și a consfințit prin jurămint să scape pe fratele sătean de robia clăcii, a iobăgiei și a dijmei...“² În continuare proclamația asigură proprietarii de moșii că sătenii își vor respecta obligațiile de clacă, pînă ce Constituanta va hotărî în problema împrumietării, apreciîndu-se că „nu e drept, nici nu este iertat“ ca sătenii să nu-și respecte aceste obligații.

Cum vor răspunde proprietarii de moșii la proclamația guvernului ? Ne-o dovedește acțiunea contrarevoluționară din 19 iunie.

Cum au răspuns masele populare ? Salvînd Guvernul provizoriu cu prețul singelui și al vieții.

Și totuși guvernul revoluționar va continua să persiste în atitudinea sa de indulgență față de proprietari.

În pofida acestei realități țărănimea nu renunță la aspirația sa seculară continuînd acțiunea revoluționară. Starea de efervescență revoluționară cuprinsese și satele plăși Oltețul de Jos. În această situație Subadministrația plășii intervine prin adresa nr. 4427/1 VII 1848 adresată aleșilor satelor să ia măsuri pentru asigurarea liniștei locuitorilor, cerîndu-le „...să întăriți și strejuirea de zioa și noaptea a fi neclintiți cu paznici[i] trebuincioși pentru a nu găsi prilej acei rău nărăviți ca să-și întrebuițeze răul lor cuget“.³

În fața acțiunilor revoluționare ale țărănimii, acțiuni ce tindeau să se generalizeze la nivelul întregii țări, guvernul va decreta la 9/21 iulie convocarea Comisiei proprietății. Lucrările acestei comisii urmăreau în final, să definitiveze „proiectul proprietății“ ce urma să fie supus spre aprobare Adunării Constituante.

Prin acest procedeu „legal“ guvernul urmărea să evite un eventual conflict cu boierimea, cîștigînd în interior liniștea necesară recunoașterii de către Poartă a noi stări de ordine din Țara Românească.

¹ 1848. *Problema agrară discutată de țărani și proprietari. Documente.* București, Editura de stat, 1948, p. 118.

² *Ibidem*, p. 22.

³ Arh. St. Rm. Vîlcea, fond *Subocîrmuirea plășii Oltețul de Jos*, dos. 1/1847—1848, f. 157.

Comisia urma să reunească, în număr egal, reprezentanții celor două clase ; fiecare județ fiind reprezentat de un deputat clăcaș și un deputat proprietar.

În vederea primirii de instrucțiuni pentru aplicarea hotărârilor guvernului, Subadministrația plășii Oltețul de Jos prin adresele 4726—4729 cere aleșilor satelor să desemneze pe unul din ei care însoțit de preotul satului să se deplaseze la Rîmnic „pentru primirea exemplarelor și a altor povățuiri“.

Aleșii satului Bălcești, Gligorie Onoiu și Nicolae Stan vor desemna să meargă la județ pe Tudor Simion.

Satul Gorunești va fi reprezentat de alesul Mărin Teșa.

Satul Vasilați urma să-și desemneze reprezentantul dintre cei trei aleși : Ion Marinoiu Preda Săndoiu și Stan Tuderoiu.

Satul Benești este reprezentat de popa Ioan Fierăscu și alesu Mătei Preda Albu.

Satul Cirlogani urma să-și desemneze alesul dintre cei trei aleși : Dinu Bărcan, Dinu Călugăru, Marcu Căprescu.

Satul Otetelișu prin adresa 102/16 VII face cunoscut Subadministrației că „s-au și trimis preotu Popa Dumitrașcu și Nicolae Tonea alesu“.⁴

Reveniți în satele lor aleșii vor trebui să rezolve problema desemnării reprezentantului satului care să participe la adunarea de desemnare a deputatului sătean al județului în Comisia proprietății.

Subadministrația plășii Oltețul de Jos conformându-se decretului guvernului din 9/21 VII 1848 se va adresa tuturor proprietarilor din plasă cerându-le să fie prezenți la Rm. Vilcea în 24 iulie „fiindcă la 25 este soroc a să deschide seanța alegerii deputaților“.⁵ Adresele nr. 4833 și 4834 erau trimise locuitorilor Grigore și Nicolae Otetelișanu proprietarii moșiei Benești și lui Șerban Băbeanu „și ceilalți proprietari ot Gorunești“.

Administrația județului Vilcea prin adresa 3761 se adresează Subadministrației plășii Oltețul de Jos cu reședința în satul Bălcești cerind grabnica rezolvare a decretului 215 al guvernului.

Subadministrația plășii, adresându-se aleșilor satelor le cerea a se sili „de a să alege din locuitorii din acel sat câte un sătean dintre cei mai vrednici de încredere cu cunoștință despre ale proprietății și care să aibă și calitatea de ași exprima bine și cu tot înțelesul ideile sale“.⁶ Deputatul sătean ales urma să se prezinte la „Domnul Administrator al județului“ la data de 22 iulie. Termenul, cunoscând posibilitățile de deplasare între sudul județului și orașul de reședință Rm. Vilcea, cca 100 km, era extrem de scurt. Ordinul Subadministrației este dat în 19 iulie, urmînd ca în trei zile, pînă la 22 iulie, să se țină și adunarea și să sosească și la Vilcea deputatul sătean. De reținut faptul că deputatul proprietarilor urma să se prezinte în 24 iulie, deci în preziua alegerilor.

Cu toate aceste greutateți sătenii își vor desemna reprezentanții care vor sosi la timp în capitala județului.

⁴ *Ibidem*, dos. 2/1848, f. 44, 45, 46, 55, 56, 57.

⁵ *Ibidem*, dos. 2/1848, f. 24.

⁶ *Ibidem*, dos. 2/1848, f. 23.

Satul Bălcești va fi reprezentat de Ion sin Barbălungă.

Satul Gorunești va fi reprezentat de Dinu Suliță.

Satul Otetelișu va fi reprezentat de Obretin Băluțoiu „om cu calitățile bune și cu înțeles bun”.⁷

Satul Benești va fi reprezentat de Nicu sin Preda Gociu.

Satul Vasilați va fi reprezentat de Marin Curăraru „fruntașiu” și „deprins la acel fel le vorbă”.⁸

În ziua de duminică 25 iulie, pe o „vreme bună”,⁹ într-o atmosferă solemnă deputații săteni din județul Vilcea își vor desemna reprezentantul în Comisia proprietății. Acesta va fi Badea Albulescu din Piriieni. om cu inimă dirză pe care suferințele nu l-au îngenunchiat.

Încheierea lucrărilor Adunării de desemnare a deputatului sătean în Comisia proprietății va fi marcată printr-o explozie de entuziasm a sutelor de săteni prezenți la Rm. Vilcea în acest moment istoric pentru ei. Alături de ei, împărtășindu-le entuziasmul se vor afla lucrătorii orașului, entuziaști susținători ai revoluției.

Entuziasmul poporului muncitor nu va fi împărtășit de reacțiune a cărei prezență în județul Vilcea va fi pregnantă. Astfel proprietarii de moșii vilceni vor refuza să se conformeze decretului 215 al guvernului revoluționar, nedesemnându-și reprezentantul în Comisia proprietății. Această acțiune de sabotare a guvernului va rămâne nepedepsită de autoritățile momentului dar va purta blamul posterității.

La 9 august 1848, în cadru festiv, își va începe lucrările Comisia proprietății. De-a lungul celor nouă ședințe ale Comisiei se va purta o permanentă dispută între reprezentanții celor două clase sociale. Guvernul, dominat de moderați, are suficiente motive să se teamă de pericolul izbucnirii unor incidente între țărani și proprietarii de moșii optuți oricărei idei de progres.

În vederea menținerii ordinii interne — spre a evita pericolul intervenției străine — dar și de teama maselor populare — exista pericolul preluării de către masele în continuă radicalizare a unor sarcini ale revoluției — Locotenența domnească va interveni decretînd suspendarea lucrărilor Comisiei proprietății.

În pofida acestei realități țărănimea nu va abandona cauza revoluției. În mijlocul maselor de țărani se aflau comisarii de propagandă. Comisar de Vilcea va fi C. Cutcutache. Acesta, în raportul adresat Ministerului Trebilor din Lăuntru în 6 august 1848 face bilanțul deplasării prin satele plășii Oltețul de Jos. Cu acest prilej el va menționa atașamentul sătenilor la cauza revoluției, și „prin strigăte de mulțumire se adresau să trăiască Guvernul și voitorii de bine ai patriei că ne-au scăpat de jugul robiei”. În toate satele se va întocmi „o gvardie națională mai regulată”... ridicînd în fiecare sat cîte un steag național și sfințindu-l.¹⁰

⁷ *Ibidem*, dos. 2/1848, f. 93.

⁸ *Ibidem*, dos. 2/1848, f. 92.

⁹ *Ibidem*, fond *Pretura plășii Blăcești*, dos. 14/1847—1849, f. 155, 157, 159; „Starea vremii pe zile în vremea revoluției”.

¹⁰ *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente...* Buc., 1902, Tomul III, 1848, VII 28—1848 VIII 30 nr. 1332/1848. 08. 06.

Speranța țărănimii va fi susținută și de acțiunea Subadministrației de întocmire a tabelelor cu proprietarii și clăcașii din fiecare sat. Realizarea actului împroprietăririi apărea condiționată doar de timp, mai apropiat sau mai îndepărtat, în raport de formalitățile ce trebuiau îndeplinite. În satele ce compun actuala comună Bălcești, conform tabelelor întocmite de Subadministrația plășii, se aflau la acea dată 253 de familii de clăcași repartizate la 24 de familii de proprietari, boieri și moșneni. Dintre aceștia numai doi, Grigore și Iancu Otetelișanu stăpîneau 162 familii de clăcași.¹¹ Satul Benești era în întregime sat de clăcași iar satul Otetelișu avea numai 18 familii de moșneni. Aceste 253 de familii de clăcași își legaseră toate speranțele lor de lucrările Comisiei proprietății, unde alesul lor și al județului, Badea Albulescu, va avea o prezență activă. Argumentele lui în susținerea legitimității cererilor clăcașilor sînt cutremurătoare. Astfel în intervenția sa din ședința a 3-a (12 VIII) referindu-se la condiția socială a țaranului clăcaș spunea : „cînd mă ia D-le, cu dorobanțul de dimineață, și mă duc cu oamenii dumnealui [ai proprietarului — n.r.] ca să-i duc la pătul bucatele strînse, am lucrat toată săptămîna cu carul cu boi, cărînd porumb la pătul și dumnealui nu mi-a ținut în seamă decît o zi de clacă, nu este aceasta robie ?“.¹² În continuare, referindu-se la natura mării proprietăți va istorisi cum a fost deposedat tatăl său de pămînt de către boier care „i-a luat boii și vinul și la bătut de moarte“. Astăzi boierul are „case mari pe moșia tătînemeu“, iar „eu șez cu hrisovul moșii în casă și el stăpînește moșia mea“.

Iar atunci cînd se va pune problema suprafetei și a calității pămîntului pe care urmau să se împroprietărească clăcașii, deputatul de Vilcea Badea Albulescu, în fața tergiversărilor deputaților proprietari, va interveni spunînd : „Noi nu cerem numai cîmp, ci să ni se dea de-avalma, vale rîpi, pe unde va veni linia. De va fi pămîntul neroditor, noi îl vom îmbunătăți, după cum am îmbunătățit toate pămînturile acestei țări“.¹³

Desființarea Comisiei proprietății va impieta asupra desfășurării revoluției române. Îndepărtarea țărănimii de revoluție ar fi echivalat cu autodizolvarea ei. Numeroși fruntași revoluționari români vor intui acest pericol intervenind în favoarea clăcașilor. Astfel Gheorghe Magheru din Cîmpul lui Traian, din mijlocul oștirii de țărani-panduri va cere Ministerului din Lăuntru „să decreteze emanciparea completă a clăcașilor... acum de îndată“.¹⁴

Sub presiunea pericolului intervenției străine Locotenența domnească va recurge la proclamații favorabile articolului 13 din Constituție. Spera ca astfel să mențină țărănimea ca un scut în fața pericolului extern.

Intervenția străină va pune capăt revoluției române. Triumful reacțiunii interne și externe va echivala cu reintroducerea orînduirii feudale.

¹¹ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Subocîrmuirea plășii Oltețul de Jos*, dos. 2/1848, f. 279, verso 280, 281 verso 282.

¹² 1848. *Problema agrară...* f. 50—51.

¹³ *Ibidem*, p. 136.

¹⁴ *Anul 1848 în Principatele Române...* Tomul IV, Buc. 1903, p. 214.

Împotriva acestei stări de lucruri se va ridica țărănimea care nu se va supune decît sub presiunea armatelor străine. Astfel, țăraniii satelor ce formează comuna Bălcești vor refuza îndeplinirea servitutiilor feudale către boieri. Față de acest refuz boierul Otetelișanu se adresează Subadministrației cerîndu-i „să binevoiască a face poftire dumnealor Ioan și Ghiță i Dincă... ca împreună cu aleșii satelor Văsălați i Diculești să vie în fața locurilor unde se află stricăciunile a ispăși alegînd pagubile ce ni s-au pricinuit și să pricinuește“. ¹⁵ Memoriul său reprezintă o frescă locală a contradicțiilor sociale ce frămîntau țara românească. Reținem cîteva „argumente“ din acest memoriu : „...zătîcnirea ce ne-au făcut la pogoanele de porumb nevrînd a sări ca să le prășim și să le copăim cînd trebuința cerea...“ ; „morile au stat toată vara din pricină că n-au vrut să sară a drege zăgazarile strecurîndu-se toată apa printr-însele...“ „viile... lasă că nu le-au lucrat după tocmeală dar pã cea de la Oteteliș, ce este cu apropiere de sate mi-au cules-o hoțește“... finețele n-au voit a mi le cosi și a le grămădi la vreme...“. De asemenea ,locuitorii „au slobozit țarina umblînd vitele fără să le strejuiască...“ refuzînd tot odată de a culege „pometurile de prune“.

Rezistența țărănimii față de tendința de reintroducere a practicilor feudale totalitare este determinată în bună măsură și de procesul de emancipare prin care trecea țărănimea, proces lent dar evident. O dovadă în acest sens o reprezintă memoriul locuitorilor satului Benești înaintat Administrației județului Vilcea prin care se opun abuzului arendașului, abuz încurajat chiar de autorități. În fața acestei situații țărănimea nu cedează, revenind cu un nou memoriu, al treilea, bazat pe argumente juridice. În stadiul actual al cercetărilor noastre nu cunoaștem cine a cîștigat în final. Cunoaștem doar rezoluția Administrației Județului Vilcea care va recurge la acelaș subadministrator, dovedit de țărani ca necinstit. Acesta urma să cerceteze „jalba și după temeiurile pravilnice... să facă cuviincoasa îndestulare“. ¹⁶

Împotriva țărănimii determină intervenția Departamentului din Lăuntru care prin porunca 1040 din 11 octombrie 1848 cere aleșilor satelor să depună „stăruire pentru aducerea în desăvîrșită supunere a sătenilor la legiuitele lor datorii“.

Pe plan local înregistrăm ordinul Subadministrației adresat aleșilor satelor prin care cere să se ia măsuri pentru îndeplinirea din partea clăcașilor a îndatoririlor proprietărești și lămurirea tuturor neînțelegerilor dintre aceștia și proprietari.

La refuzul locuitorilor satelor Oteteliș și Bălcești „rumîni și rudari“ de a-și executa obligațiile de clacă, Subadministrația cere „să executeze negreșit... locuitorii ca să să scoale întru facerea datoriiilor proprietărești“ iar „pe cei împotriva... îi va trimite la Subadministrație... a să urma cu dînșii cele hotărîte de domnu administrator“. ¹⁷

Amenințările Subadministrației nu sperie pe țăraniii clăcași. Dovadă este plîngerea adresată de N. Diculescu subocîrmuirii plășii Oltețul

¹⁵ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Pretura plășii Bălcești*, dos. 1/1845, f. 295.

¹⁶ *Ibidem*, dos. 1/1845, f. 299—300.

¹⁷ *Ibidem*, dos. 1/1845, f. 291.

de Jos prin care cere ajutor a putea scoate clăcașii la lucru. Acesta, îngrijitor al moșiilor Otetelișu, Pietroasa și Budești, întimpinând refuzul clăcașilor „deși aleșii satului Otetelișu s-au silit în tot felul a-i supune“ cere de la „Cinstita suptcîrmuire“ a-i „slobozi un într-adins ajutor cu care să poci supune pă clăcași“. ¹⁸

Restaurarea vechii ordini în plasa Oltețul de Jos este reprezentată prin persoana subcîrmuitorului G. Rimniceanu. Sosirea acestuia în satele plășii este urmată de adresa nr. 8129 prin care comunică „Cinstitei Cîrmuiri“ a județului Vilcea „stăvilirea răzvrătitoarelor uneltiri“ în cadrul acestor sate ai căror locuitori „se află în liniștită petrecere, depărtați cu totul de rele întreprinderi“. ¹⁹

În ce măsură corespunde realității această informație ne putem edifica din rapoartele oficiale ale aceluiași subcîrmuitor. Astfel prin raportul din 16 februarie 1849, cu nr. 1351, face cunoscută imposibilitatea de a „aduce la îndeplinire orice porunci și cereri ale Cinstitei Cîrmuiri ba încă orice mică punere la cale a suptcîrmuitorului căci clăcașii încă nedomiriți din eczaltația evenimentelor trecute... fac feluri de neorîndu-iel... precum cea de la satul Gorunești din 28 ale trecutului noembrie.“ Față de încercările subcîrmuitorului de a impune ordinea, locuitorii „să împotrivesc cu zorbălicuri la trimișii slujbași, arătînd nerespect, vorbind cu netrebnice cuvinte și chiar ceartă întrebunțînd cu suptcîrmuitoru... și nici pînă acum nu le-au eșit din minte duhul de răscoală...“

În concluzie. subcîrmuitorul „alt neavînd a face“ solicită Cinstita Cîrmuire „a înlesni pă suptcîrmuitor cu un ajutor înarmat de 4—5 oameni ori din armia otomană sau rusească“ pentru „ca să poată suptcîrmuitorul. prin ajutorul dinșilor a îndeplini îndatoririle ce neconținut i se pun“. ²⁰

Reacțiunea internă susținută de cea externă va căuta pe toate căile să frineze procesul evolutiv al societății românești. Astfel trebuie înțeleasă acțiunea guvernului de „îndepărtare din slujbă a candidaților de la sate și învățătorilor și închiderii școlilor de la orașe... și a celor sătești... pentru faptul că cei mai mulți dintre dascălii lor participaseră din toată inima la revoluție“. ²¹

Acest succes al reacțiunii va fi de scurtă durată. Progresul societății românești nu va putea fi oprit, el continuînd în deceniile următoare prin realizări remarcabile.

¹⁸ *Ibidem*, dos. 1/1845, f. 325.

¹⁹ Arh. St. Rm. Vilcea, fond *Prefectura județului Vilcea*, dos. 46/1848, f. 7.

²⁰ *Ibidem*, dos. 25/1849, f. 157.

²¹ Ileana Petrescu „*Documente privind revoluția de la 1848 în Oltenia, Craiova*, Ed. Acad., 1969, pag. LXVI.

NICOLAE BĂLCESCU ȘI FOLCLORUL

de Costea Marinoiu

În scurta-i viață, dar plină de semnificații, pentru desfășurarea evenimentelor de la 1848 Nicolae Bălcescu avea să găsească timpul și răgazul ca să se aplece cu emoție și recunoștință asupra creației populare românești. Este perioada în care marii cărturari ai patriei, înflăcărați susținători ai nobilelor idealuri ale epocii lor ne vor dărui emoționante pagini, aducând un elogiu vibrant folclorului, culegind, cu atenție și cu recunoștință nestematele poporului nostru. Dintre aceștia menționăm doar câțiva: V. Alecsandri, A. Russo, C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu.

Este perioada în care, în Europa, există tot mai multe preocupări pentru valorificarea creației populare, pentru reliefarea valorii sale artistice și tematice. Activitatea lui Herder, Grimm, Michelet, ca să amintim doar câțiva dintre cărturarii de seamă ai timpului este cunoscută având ecou puternic și în opera scriitorilor români.

Dragostea pentru folclor a marelui revoluționar de la 1848 N. Bălcescu, s-a zămislit încă din copilărie, când pe Topolog, la conacul Bălceștilor avea să fie încântat de frumusețea cîntecului, să asculte cu emoție povestiri despre eroii de seamă ai poporului: Mihai Viteazul și Tudor Vladimirescu. „Parcă-l văd și acum — istorisea Costache Bălcescu despre Tudor care a trecut prin aceste locuri pentru a inspecta gestiunea sameșului de Dolj — că ne spunea «Mă băeți să aveți pururea înaintea voastră pe Mihai Viteazul și faptele sale»¹. Aceste fapte vor avea o adevărată înriurire în opera sa de mai târziu, vor constitui argumente de seamă în prezentarea istoriei noastre. Folclorul constituia pentru Bălcescu un important „izvor istoric”: „Poeziile populare sînt un mare izvor istoric. Într-însele aflăm nu numai fapte generale, dar ele intră și în viața privată, ne zăgrăvesc obiceiurile și ne arată ideile și sentimentele veacului”². Pentru aceste motive autorul socotește că „Istoria noas-

¹ Horia Nestorescu-Bălcești, *Destinul unei familii*, „Magazin istoric”, 1967, nr. 3, p. 53.

² N. Bălcescu, *Cuvînt preliminar despre izvoarele istoriei românilor în Scrieri alese*, E.S.P.L.A 1955, p. 33.

tră, ca a tuturor națiilor“ cuprinde „cinci feluri de documente“, situind pe prim plan „poeziile și tradițiile populare“. În continuare sînt enumerate celelalte mărturii care toate la un loc ajută la alcătuirea unei adevărate istorii a poporului.

Tot pentru valorificarea folclorului Nicolae Bălcescu trece în „Prospectul“ pe care-l alcătuiește cu prilejul tipării Magazinului istoric pentru Dacia și probleme legate de prezentarea unor „descripții geografice și etnografice“. Cunoscînd valoarea folclorului, rolul social și politic pe care îl are în înarmarea maselor populare pentru eliberarea națională și socială Nicolae Bălcescu adresează în 1845 un cald apel tuturor celor care sînt în contact direct cu această comoară nemuritoare a poporului nostru pentru culegerea și valorificarea lui : „O adunare, dar, a poeziilor și poveștilor ce se află în gura poporului român este de trebuință. Noi cerem spre aceasta ajutorul tuturor celor ce lăcuind pe la țară pot mai cu lesnire a le culege și a ni le împărtăși“. ³

În viața poporului nostru folclorul a jucat un rol important dîndu-i personalitate distinctă, menținîndu-i originalitatea și ființa umană. Mult timp obiceiurile pămîntului, aceste legi nescrise care au stat pavyază de neclintit în lupta națională au contribuit la cimentarea dreptului juridic românesc : „Românii de la întemeierea ambelor principate n-au avut legi scrise. Obiceiul pămîntului le-a ținut multă vreme loc și de construcție politică și de condică civilă și criminală“. ⁴

Vorbînd despre originea comună a tuturor românilor Nicolae Bălcescu subliniază unele trăsături distincte ce-i apropie și anume : „limba“, „poziția geografică“, „trecutul lor“, „obiceiurile“ tradiționale, etc. Acestea sînt și motivele ce-l determină pe marele Bălcescu să exclame : „Toți istoricii veacului de mijloc se miră de puterea cu care românii își păstrează obiceiurile romane și simțămintele lor naționale“. ⁵

Acordîndu-i folclorului o asemenea valoare nu întîmplător vom constata că în zbuiciumata sa viață, călător fiind pe meleagurile încîntătoare ale Transilvaniei, sau în „țara de piatră a Apusenilor“ marele istoric, în clipele de răgaz va sorbi cu nesaț din izvorul fermecat al cîntecului popular. Scrisorile pe care le primea din țară pe cînd se afla la Palermo conțineau cuvinte emoționante : „Vino, dragă, să-ți cînt cîntece frumoase populare, care le-am luat în vară la deal“. ⁶

În octombrie 1848, după înfringerea mișcării revoluționare din Țara Românească, în speranța de a ține torța aprinsă în inima Munților Apuseni, îmbrăcat în haine de moț colindă sate și orașe „cu carele pline de butii și donițe“ pentru a le vinde. Drumul îi este anevoios și această încercare de a pune în mișcare masele este desconspirată. Cei care îl însoțesc sînt „perchiziționați“ și arestați. Dar aici, în minunata vatră strămoșească, avea să fie încîntat de glasurile fermecătoare ale fluierelor, buciurilor și ale cîntecelor : „Seara, după ce toată ziua străjuia potecile,

³ *Ibidem* p. 33.

⁴ N. Bălcescu, *Cuvînt preliminaru despre izvoarele istoriei românilor*, în *Scrieri alese*, Ed. Minerva, 1973, p. 12.

⁵ N. Bălcescu, *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*, în *Scrieri alese*, Ed. Minerva, 1974, p. 275.

⁶ *Vezi* Alex. Bistrițeanu, *N. Bălcescu, în Teorie și inspirație folclorică la predecesorii lui V. Alecsandri*, Ed. Minerva, 1977, p. 286.

se hărțuia și se lupta cu dușmanul îi vedeai adunați, trîmbe, trîmbe, pe lângă focuri, care povestind întâmplările zilei și acele trecute, care dănuind în pregiurul flăcărilor, care zicînd din fluier, buciume și cimpoi...⁶. Insistînd în prezentarea acestei atmosfere mai departe autorul menționează că în acele zile atît de frămîntate și cîntecele erau altele, purtau în ele suflul revoluționar : Cîntecele lor nu erau ca mai înainte cîntece de dor și de plăcere, ci cîntări pline de patriotism și de sentiment național⁷. Peste întregul ținut al Apusenilor strălucește marea figură a eroului popular Avram Iancu. Asemuindu-l cu un erou legendar N. Bălcescu îl numea pe drept cuvînt : „Craiu munților“ și „Regele codrilor“.

În corespondența sa cu Vasile Alecsandri întîlnim adesea prețioase referiri cu privire la creația populară, subliniind mai ales contribuția adusă de marele poet la culegerea și publicarea în volum a folclorului românesc, angajîndu-se în același timp că va face totul pentru strîngerea acestui minunat tezaur „Sînt nerăbdător a vedea poeziile tale și cîntecele populare eșite la lumină. Întorcîndu-mă în țară voi căuta, în primblarea mea prin țară a aduna cîntecele Valahiei și a ți le împărtăși, ca să faci o colecție completă“⁸.

Opera sa : „România sub Mihai Voievod Viteazul“ capătă valoare și constituie un prețios document pentru istoria culturii românești, nu numai pentru faptul că reușește să ne prezinte un corpus important de mărturii ci pentru că acestea sînt îmbrăcate în haina fermecătoare a povestirii, că prin ele străbate suflul nou al anului 1848, că aici sînt prezentate prețioase mărturii folclorice. Figura marelui bărbat, care a fost Mihai Viteazul, l-a preocupat foarte mult. Pe lângă documentația de arhivă și bibliotecă autorul apelează la prietenul său V. Alecsandri, rugîndu-l să-i trimită o baladă pentru a putea astfel să-i creioneze mai bine chipul și faptele. Cu respect însă marele său prieten îi răspunde în scrisoarea din aprilie 1852 : „Acea a lui Mihai Viteazul nu am putut-o încă afla, deși mulți mi-au făgăduit că mi-ar căuta-o ; de aceea nu ți-am trimis-o precum m-am îndatorat către tine, dar fii sigur că cum oi găsi-o, oi îndrepta-o și ți-o expedia-o ori unde te-i afla...“⁹.

Totuși, dacă străbatem cu atenție paginile minunatei istorii a lui Mihai Viteazul, constatăm cu satisfacție că în nenumărate cazuri, în redarea faptelor N. Bălcescu apelează la creația populară, prezentîndu-se interesante legende, povestiri și cîntece. Apelîndu-se la elementele folclorice ne sînt creionate chipurile eroilor din timpul lui Mihai Viteazul : Baba Novac, Stroe Buzescu, Radu Calofirescu, Maria Putoiana care au intrat în legendă. Pentru edificarea noastră prezentăm una din asemenea scene : „Atunci întîmplîndu-să ca tătarii să vie să robească moșiile, casa și pe mama bătrînă a lui Radu din Calomfirești, el aleargă la domn cerînd ajutor pe Buzuști și pe Căplești. Domnul refuzîndu-i ajutor, atunci el, însoțit de dreapta sa slugă Nedea și cu cîțiva oameni, se aruncă asupra tătarilor. În bătaie Nedea striga stăpînului său :

⁷ N. Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, în *Scrieri alese*, Ed. Minerva, 1974, pp. 125—126.

⁸ N. Bălcescu, *Scrieri alese*, Ed. Minerva, 1974, p. 298.

⁹ V. Alecsandri, *Cele mai frumoase scrisori*, Ed. Minerva, 1972, p. 68.

Taie, că nu e pe boierie,
ci e pe vitejie
Taie marginile
și-oi tăia mijloacele !

Tătarii fură învinși și Calofirescu își mîntui muma-sa¹⁰.

Intrarea cu alai în Alba Iulia a celui care avea să realizeze pentru un moment unitatea națională a tuturor provinciilor românești este evocată, prezentîndu-se elemente folclorice : „O ceată de zece lăutari urma îndată după Domn, cîntînd cîntece naționale“.¹¹

În manuscrisele lui N. Bălcescu întîlnim și unele culegeri de folclor. Ne reține atenția în mod deosebit conținutul unui cîntec popular și un număr însemnat de proverbe :

„Cînd eram copilaș mic,
Țineam drumul la colnic
Fără băț, fără nimic,
Numai cu palmele goale,
La briu cu patru pistoale,
De luceau la sfîntul soare !
Iar de cînd mă făcui mare
Luai pușca la cătare
Teșii la drumul cel mare
Să prinz hoțul de ciocoi
Și să-l judec cum eu voi :
«Ia ascultă, măi ciocoi.
Pînă cînd o să jupoi
Și pe țară și pe noi ?»
Unde văd drumul cotit
Și de frunză năpădit
Și mi-auz pușca pocnind,
Ciocoi de pe cal căzînd.
Mă fac broască pe pămînt
Și casc gura să-l îmbuc
Ca p-un puișor de cuc.¹²

Dintre cele 86 proverbe, zicători și maxime selecționate de G. Zane și Elena Zane în notele ce însoțesc ediția operelor lui N. Bălcescu din 1974 menționăm doar citeva :

- „Cînd n-ai mița-n casă
Joc șoarecii pe masă“
- „Cînd războiul înceată
Mulți voinici s-arată“

¹⁰ N. Bălcescu, *Româniș supt Mihai Voievod Viteazul*, în *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., 1955, p. 180.

¹¹ Al. Bistrișeanu, *op. cit.*, p. 299.

¹² N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, 1964, p. 484.

- „Cine împarte
Și face parte“
- „Ca vodă
Prin lobodă“
- „Geaba vii, geaba te duci
Nu mai rupi niște papuci“
- „Are o gură
Cît o șură“
- „Rădăcina mică prăvale caru mare“
- „Apa trece, pietrele rămîn“
- „Paza bună păzește primejdia rea“
- „Scoate cărbunele cu mîna altuia“
- „Om drept ca funia în sac“
- „Mi-i drag ca sarea-n ochi“
- „Gura lumii numai pămîntul o astupă“
- „Cu o floritică, cu o rîndunică, nu se face primăvară“
- „Lupul nu se sperie de pielea oaei“
- „Dulce la limbă — amară la inimă“
- „Toamna se numără bobocii“
- „Rîma mică prinde peștele mare“
- „Vrabia mălai visează“. ¹³

Interesul pentru folclor al marelui scriitor N. Bălcescu este justificat prin faptul că a văzut prin acestea un prețios izvor pentru înțelegerea mai bine a evenimentelor pe care le-a evocat cu atîta căldură. De asemenea, a înțeles că istoria nu-i o înșiruire de date, prezentarea unor personalități, ci trebuie să fie mult mai complexă, să cuprindă prețioase materiale documentare, idei deosebite, întreaga structură socială a timpului, într-un cuvînt să aibe o anumită „culoare“ și „adevăr local“ : „Dar ca o istorie să poată aduce aceste foloase nu trebuie să fie numai ca un șir de oarecare întîmplări politice sau militare uscate, fără nici o culoare, fără nici un adevăr local ; nu trebuie să se ocupe numai de oameni, de oarecare persoane privilegiate, dar să ne arate poporul român instituțiile, ideile, simțămintele și obiceiurile lui în deosebite veacuri“. ¹⁴

Deși N. Bălcescu nu are lucrări speciale cu privire la creația populară, dar concepția sa despre folclor, referirile pe care le întîlnim în întreaga sa operă sînt mărturii elocvente ale preocupărilor multiple constituind documente prețioase pentru istoria folcloristicii românești.

¹³ N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.S.R., 1974, pp. 279—284.

¹⁴ *Ibidem*, p. 95.

PERMANENȚA LUI BĂLCESCU LA PITEȘTI

de Ion Cruceană

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, ca urmare a prevederilor Regulamentului Organic, care dispunea să se organizeze „școală publică în fiecare oraș“, piteștenii, prin magistratul orașului, închiriază la 23 aprilie 1832 un imobil — proprietatea Anichii Enghel — situat în Pasajul școalelor colț cu Ulița boierească — strada „1 Mai“ de astăzi. Casa era puțin încăpătoare, așezată în centrul „mahalalei boierești“ — exact pe locul unde acum se află Liceul de muzică și arte plastice — dar nu dispunea de mobilierul necesar. Inimosul și patriotul dascăl care a fost Nicolae Simonide, mută școala în localul hanului Episcopiei, care se afla atunci chiar pe locul unde este acum piața „V. I. Lenin“ și Palatul administrativ.

Cu tactul lui pedagogic deosebit, cu prestanța de care se bucura printre „orașani“ mai ales boieri și cu flacăra vie a românismului, născută în singele lui de ardelean odată cu venirea pe lume, Simonide atrage la școala pe care o conducea zeci de elevi — băieți și fete — mărind numărul acestora, în anul al II-lea, pînă la 170 de cursanți, între care și mulți fii de boieri de la școala grecească. Sabina Cantacuzino, în lucrarea ei „Din viața familiei Ion C. Brătianu“¹ povestește că „mai tîrziu, plecînd Dumitru la Paris, Maximilia la mănăstire și Anica mărîtîndu-se, Ion, rămas singur acasă, fu trimis la școala română deschisă de Simonide (la Pitești — n.n.), elevul lui Lazăr. Aici simțămintele lui grecofile se schimbă repede în dușmănie și peste 40 de ani, cu mare veselie și satisfacție ne povestea tata rîzînd, față de Nicolae Simonide, cum dînsul și tovarășii lui de școală, între care frații Bălcescu, înflăcărați de vorbele patriotice ale profesorului român, spărseseră ferestrele (de la școala) dascălului grec din oraș“. Conflictul, care a luat o întorsătură neașteptată, cu greu a putut fi potolit de Dincă Brătianu, bunicul povestitoarei, prefect al județului Argeș și tatăl viitorului om de stat I. C. Brătianu.

¹ Sabina Cantacuzino, *Din viața familiei lui Ion C. Brătianu (1821—1891)*, ediția a II-a, Universul, București, 1934, p. 12.

Întimplarea pare să fi avut loc spre sfârșitul deceniului trei al secolului trecut, căci în 1832 îl găsim pe Nicolae Bălcescu elev al colegiului Sf. Sava din București. Este mai mult ca sigur că — atrași de faima dascălului Simonide și avînd și un loc de popas închiriat în Pitești — cei doi frați Bălcești, Nicu și Barbu, au trecut temporar pe la școala acestuia.

În lista străzilor și numărul clădirilor din orașul Pitești, existente la efectuarea recensămîntului general al populației și nomenclatura străzilor din 1912—1913,² realizat sub conducerea Ministerului agriculturii și domeniilor ca urmare a dispozițiunilor legii promulgată cu înaltul decret nr. 536 din 7 februarie 1912, se află trecută și strada „Nicolae Bălcescu” Ca delimitare, ea începea din strada „Șerban Vodă” — azi „Victoriei” — era vecina de la sud a teatrului „Al. Davila” și se termina în strada „Egalității”, acum „Horia, Cloșca și Crișan”. Este necesară această precizare topografică intrucît la întîlnirea cu strada „Egalității”, în unghiul drept pe care-l formează cu aceasta, strada „Nicolae Bălcescu” se termină — pe dreapta — cu o casă — mai bine zis un rest din cecece fusese pe vremuri o lungă casă — atribuită de tradiție **familiei Bălcescu**. Inițial imobilul era compus din două corpuri de case, stil țărănesc de cîmpie, cu prispă la nivelul solului și sală cu stîlpi de lemn traforați. Partea dinspre bulevardul „Republicii” — fost „Ferdinand” — a fost demolată în 1940 de profesorul Nicolae Gh. Dumitrescu, cel care o cumpărase de la fostul proprietar Gligorie Racoviceanu³ și care, pe locul ei, și-a construit o casă în stilul vilelor românești din zona Curtea de Argeș — Cîmpulung Muscel. Celălalt corp de casă — partea dinspre fosta stradă „Egalității” — azi „Horia, Cloșca și Crișan” — a rămas nedemolat. Este compus din trei camere, o sală la mijloc și o sală deschisă în față, înregistrat în strada „Horia, Cloșca și Crișan” la nr. 3 și este locuit de actuali proprietari — familia Mușat — care l-au cumpărat de la moștenitorii lui N. Gh. Dumitrescu.⁴ Casa este joasă, acoperită cu tablă de fier și umbrită de un nuc secular. Construită din paintă și cărămidă subțire, așa cum se obișnuia la începutul secolului trecut, are o lungime de 11 m și o lățime de 7,35 m, cu o suprafață totală de 82,55 mp și este compusă din două dormitoare și o bucătărie despărțite, la mijloc, de un antreu cu uși de circulație între camere și în părți. În față este o sală deschisă, largă de 1,35 m și lungă de 8,90 m, închisă jos cu un parmalic de scîndură geluită, din care pornesc patru stîlpi din lemn de stejar, încrustați, care susțin cornișa. Este partea de casă rămasă nedemolată în 1940 și pe care mai figurează și astăzi o foarte veche tăbliță ce indică strada „Nicolae Bălcescu”. Împreună cu partea demolată, formau în timpul revoluției de la 1848 un loc ferit, retras, pierdut în mijlocul unor pîlcuri de pădure și livezi de pomi fructiferi care se întindeau din Ulița Mare („Șerban Vodă”) pînă sub coasta dealului ce duce spre Trivale.

² Arh. St. Argeș, fond *Primăria Pitești*, dos. nr. 31/1912—1913.

³ Actul de vînzare-cumpărare autentificat de tribunalul Argeș sub nr. 199/1909 și transcris sub nr. 836/1909.

⁴ Actul de vînzare-cumpărare autentificat de tribunalul Argeș sub nr. 239 din 25 IX 1951 și transcris sub nr. 634/25 IX 1950.

După cum ne este bine cunoscut, din cele mai vechi timpuri, Piteștiul a fost și este un important nod rutier, prin el trecînd, obligatoriu, drumurile comerciale mari, care legau Peninsula Balcanică de Țara Românească și — de aici — prin Ardeal, cu Austria, Germania și tot occidentul.

Era normal ca luptătorii revoluționari, începînd chiar cu Tudor Vladimirescu și, mai ales, pașoptiștii, să aibă legături cu populația acestui oraș, ori cu reprezentanți ai boierimii democratice de prin partea locului.

Casa despre care vorbim mai sus, cu siguranță nu a aparținut Bălceștilor — aceștia au avut-o, poate, drept locuință închiriată temporar — mai ales că situația lor materială după moartea, în 1825, a pitarului B a r b u (Bărbuceanu) tatăl lui Nicolae Bălcescu, s-a înrăutățit mult. Ea a fost proprietatea Ecaterinei Brătianu, soția lui Gligore Racoviceanu,⁵ vară primară a lui Ion C. Brătianu, revoluționarul și prietenul lui Nicolae Bălcescu. În odăile acestei case s-au ținut ședințe, s-au luat măsuri și au odihnit unii din revoluționari. Poporul a știut dar nu a divulgat. După înăbușirea revoluției, piteștenii și-au adus aminte de această casă și au transmis, din generație în generație, ca într-un pomelnic, urmașilor, știrea că imobilul acesta a fost „al Bălceștilor“, a dat numele lui Nicolae Bălcescu străzii din fața ei — stradă al cărei nume s-a perpetuat și există în nomenclatorul străzilor municipiului Pitești și la data actuală — și, poate nu întîmplător, au botezat și strada ce cade perpendicular pe prima cu numele simbolic „Egalității“, rupt din deviza triptică a pașoptiștilor : „Libertate ! Egalitate ! Fraternitate !“. Omagiu — post-mortem — recunoștință vie a piteștenilor adusă memoriei celui care a fost și este Nicolae Bălcescu.

Octogenarul avocat pensionar, Grigore Racoviceanu (București str. Tunarilor 6), urmaș al pomenitului Gligorie Racoviceanu, știe de la acesta din urmă — care i-a fost bunici și a trăit între anii 1833—1910 — că imobilul despre care am vorbit mai sus a servit în timpul pregătirii revoluției de la 1848 și ca loc conspirativ și ca punct de întîlnire al revoluționarilor : frații Bălcescu, care coborau de pe Topolog-Argeș ; Brătienii, care veneau de la Florica ; Goleștii, care treceau Argeșul prin vad venind de la conacul lor din Golești ; Nicolae A. Kretzulescu, care venea de la Leordeni ; pictorul Ion D. Negulici și cu alți patrioți cimpulungeni, ce coborau pe Rîul Trigului ; Constantin N. Popescu — zis Popa Dincă — din Mușăteștii-Argeșului, omul de încredere — la început — al lui Ioan Heliade Rădulescu și frații Ștefan și Demostene Turnavitu, împreună cu Hristopolu — numit la 17 iunie 1848 polițai al orașului Pitești de populația acestuia. Toți se adunau aici, în aceste case din care o parte au fost demolate în 1940 și în locul cărora N. Gh. Dumitrescu — noul proprietar — a ridicat imobilul ce se vede și acum în bulevardul „Republicii“ nr. 52, vizavi de teatrul de stat „Al. Davila“. Aici a fost și „locul secret“, unde la 6 iunie 1848, Costache Bălcescu, pornit din București spre Argeș cu cîteva sute de „Proclamații“, a lăsat la loc ascuns

⁵ Racovicenii aveau case, moșie și cula care le poartă numele și se păstrează pînă azi în comuna Racovița, la 10 km est de Pitești, iar casa din oraș, pe care nu o locuiau decît ocazional, au înțeles s-o pună la dispoziția revoluționarilor de la 1848.

20 de bucăți pe care le-a ridicat Toma Popescu, fratele lui Popa Dincă și bun prieten cu marele revoluționar, pentru a le împărți în marea masă a poporului revoluționar.

Dar prezența lui Nicolae Bălcescu se perpetuează azi cu mai multă pregnanță decît atunci. Liceul nr. 1 și spitalul județean, ba chiar și o librărie din oraș, îi poartă numele. Artera principală de circulație, care leagă orașul Pitești de drumul ce duce spre valea Topologului, la conacul Bălceștilor, îi poartă deasemenea numele : „Bulevardul Nicolae Bălcescu“.

Însă realizarea cea mai impunătoare, mai maiestooasă, adevărată operă de artă, este statuia monumentală care, de la 5 iulie 1969, împodobește centrul municipiului Pitești — situată în parcul secției de artă a muzeului județean (lîngă clădirea fostei primării a orașului) nu departe de locul amintitei case. Operă a sculptorului argeșean Constantin Baraschi, ea înfățișează pe „marele om politic, istoric și gînditor democrat-revoluționar român“⁶ în „mers avîntat, cu piciorul drept înainte și cu mîna stîngă ținînd strîns la piept un sul de hîrtie, desigur „Proclamațiunea“. Mîna dreaptă este lăsată în jos, nervos, cu degetele resfirate în semn de chemare și îndemn la luptă. De pe soclul de piatră masivă Bălcescu privește dîrz, cu capul sus și gura întredeschisă, gata să pronunțe cu hotărîre testamentul politic al revoluționarilor pașoptiști de la a cărui literă nu s-a abătut o iotă. Statuia lui Nicolae Bălcescu din Pitești este o lucrare de mari proporții și de mult rafinament.⁷

Amintirea marelui istoric și revoluționar român Nicolae Bălcescu este vie în memoria piteștenilor și pămîntul de la conacul Bălceștilor de pe Topolog pînă la conacul Goleștilor sau Florica Brătienilor încă mai mustește de urmele pașilor marilor bărbați de la mijlocul veacului trecut care au scris cu litere de sînge și aur primele pagini ale istoriei României moderne.

⁶ *Dicționar enciclopedic român*, vol. I A—C, Ed. Politică, București, 1962, pag. 322.

⁷ Ion Cruceană, *Figuri și evocări din cultura argeșeană*, vol. I, Pitești, 1975, pag. 25, Manuscris.

REPERTORIUL DOCUMENTELOR

- 1845 noiembrie 30. Paris.** Hotărîrea adunării românilor din capitala Franței privind constituirea unui fond bănesc pentru susținerea la studii a studenților lipsiți de mijloace materiale 248
- 1845 decembrie 14. Paris.** Actul de înființare a Societății studenților români din Franța. Aceasta era menită să recruteze și să susțină la studii studenții lipsiți de mijloace materiale 248
- 1846 iulie 2/14. Paris.** Scrisoarea lui Scarlat Virnav adresată lui George Bariț prin care îl roagă să publice în „Gazeta“ sa din Brașov apelul pentru înființarea unei Ferme-model în Moldova, întreprindere în care a asociat și pe agronomul Ion Ionescu de la Brad 251
- 1847 iunie 20. Paris.** Adresa prefectului poliției capitalei, G. Deussire, adresată ministrului afacerilor externe al Franței, Guizot, privind constituirea Societății studenților români pusă sub patronajul lui de Lamartine. Sînt cerute instrucțiuni avînd în vedere interesele politicii externe a Franței în chestiunea orientală 249
- 1847 iulie 5. Paris.** Adresa Ministerului de Externe al Franței trimisă Prefecturii Poliției Parisului în care se arată că nu sînt obiecțiuni privind autorizarea funcționării Societății studenților români, cu condiția ca aceasta să aibă un scop literar și să se conformeze legilor regatului 249
- 1847 iulie 9. Paris.** Adresa Prefecturii Poliției Parisului prin care trimite Ministerului Afacerilor Externe al Franței o copie după Statutele Societății studenților români 250
- 1847 iulie 28. Paris.** Ministerul Afacerilor Externe al Franței comunică reprezentantului său diplomatic la București, de Nion, o serie de informații în legătură cu statutele Societății Studenților români, dorind să știe dacă acțiunea în sine — bine văzută în Franța în interesul politicii sale orientale — nu ar determina reacții potrivnice din partea guvernelor țarilor cărora le aparțin acești tineri 250
- 1849 martie 21. Belgrad.** Pașaportul lui Herman Po din București 193

- 1849 mai 13. Constantinopol. Pașaportul lui Ion Ghica pentru călătoria la Brusa 193
- 1853 ianuarie 2. Paris. Scrisoarea lui Vasile Alecsandri adresată, din însărcinarea Mariei Cantacuzino, directorului hotelului „Alla Trinacria“ din Palermo, Salvatore Ragusa, în chestiunea lucrurilor rămase în păstrarea sa în urma decesului lui Nicolae Bălcescu 130
- 1854 februarie 18. Constantinopol. Pașaportul generalului Gheorghe Magheru eliberat în vederea unei călătorii la București 194
- 1854 februarie 22. Viena. Scrisoarea lui Ismail Dede, de la Consulatul din Viena, trimisă lui Danil bey prin care îl recomandă pe generalul Gheorghe Magheru 194
- 1854 martie 18. Scrisoarea-petiție trimisă de Gheorghe Magheru lui Omer Pașa, comandantul suprem al armatei otomane din Rumelia, în legătură cu activitatea sa și dorința ca fiul și nepotul său să fie alături de comandantul turc la intrarea acestuia în Principatele Române 195
- 1855 octombrie 13. Petiția căpitanului Ion Magheru, nepotul generalului Magheru, arătând autorităților turcești meritele sale din timpul războiului ruso-turc din 1853 198
- 1857 februarie 12/24. Hilișeu. Testamentul lui Scarlat Vîrnav prin care lasă toată averea sa Bibliotecii române din Paris 252
- 1857 februarie 12/24. Hilișeu. Actul de danie care însoțește și explică testamentul lui Scarlat Vîrnav prin care lasă întreaga sa avere bisericii și bibliotecii române din Paris. Executor testamentar este numit Vasile Mălinescu 252
- 1857 februarie 12. Dorohoi. Contract de arendă intervenit între maiorul Vasile Mălinescu și Scarlat Vîrnav pentru moșiile Hilișeu și Livezi din ținutul Dorohoiului 253
- 1857 decembrie 1. Act prin care Scarlat Vîrnav preschimbă dania făcută bisericii și bibliotecii române din Paris în sensul că în locul celor două moșii, Hilișeu și Livezi, pe care le-a vîndut și și-a achitat datoriile față de creditorii săi, lasă suma rămasă în urma acestei operații, adică 6 000 de galbeni. Executori testamentari sînt numiți colonelul Eugen Alcaz, maiorul Vasile Mălinescu și Niculai Chinezu 254
- 1866 iunie 7. București. Telegrama Ministerului de Interne adresată Prefecturii județului Vilcea prin care aduce la cunoștință decretul regal de înființare a Corpului român de voluntari 205
- 1866 iunie 9. Rm. Vilcea. Proces-verbal încheiat la întrunirea din 9 iunie 1866 din localul Prefecturii județului Vilcea la care au participat, prefectul județului, primarul orașului Rîmnic și locțiitorul comandantului dorobanților, care consemnează măsurile hotărîte pentru punerea în aplicare a decretului regal privind înființarea Corpului român de voluntari 206

- 1866 iunie 10. Rm. Vilcea.** Ordin al Prefecturii județului Vilcea expediat subprefecților de plăși și plaiuri din județ prin care se comunică măsurile hotărâte pentru punerea în aplicare a decretului regal privind înființarea Corpului român de voluntari 207
- 1866 iunie 10. Rm. Vilcea.** Ordin al Prefecturii județului Vilcea adresat Primăriei orașului Rîmnic prin care se aduc la cunoștință măsurile hotărâte pentru punerea în aplicare a decretului regal privind înființarea Corpului român de voluntari 208
- 1866 iunie 10. Rm. Vilcea.** Ordin al Prefecturii județului Vilcea adresat polițaiului orașului Rîmnic prin care se aduc la cunoștință măsurile hotărâte pentru punerea în aplicare a decretului regal privind înființarea Corpului român de voluntari 208
- 1866 iunie 10. Rm. Vilcea.** Apelul adresat de Primăria orașului Rîmnicu Vilcea, locuitorilor orașului, prin care îi cheamă a se înrola în Corpul voluntarilor români 209
- 1866 iunie 18. Rm. Vilcea.** Proces-verbal al ședinței comisiei județene de recrutare pentru Corpul voluntarilor români prin care se consensmnează măsuri suplimentare pentru a se ajunge la rezultate satisfăcătoare în această acțiune 210
- 1866 iunie 18. Rm. Vilcea.** Telegramă adresată de prefectura județului generalului G. Magheru prin care i se aduce la cunoștință că pînă la data de 18 iunie din orașul Rîmnic s-au înscris 26 de tineri în Corpul român de voluntari 211
- 1866 iunie 20.** Raport al Subprefecturii plășii Ocolul prin care se aduce la cunoștința Prefecturii județului Vilcea că pe cuprinsul plășii cu toată propaganda făcută nu s-a înscris nimeni în corpul de voluntari 211
- 1866 iunie 22.** Raport al Subprefecturii plășii Oltețul de Jos prin care se face cunoscut Prefecturii județului Vilcea că depunîndu-se toată silința, nu s-au înscris în corpul voluntarilor români decît 2 locuitori din comuna Băbeni 212
- 1866 iunie 22. București.** Telegrama adresată de ministrul de interne Prefecturii județului Vilcea prin care se cere a se trece urgent la aplicarea măsurilor privind înrolarea voluntarilor pentru Corpul român de voluntari 212
- 1866 iunie 28. București.** Telegramă a Ministerului de Interne adresată Prefecturii județului Vilcea care face cunoscut că generalul Gheorghe Magheru a fost numit comandant al Corpului român de voluntari 213
- 1866 iunie 29.** Telegramă a generalului Gheorghe Magheru adresată Prefecturii județului Vilcea prin care cere maximum de zel pentru recrutarea voluntarilor remarcînd condițiile politice care au determinat crearea corpului de voluntari 213
- 1866 iunie 30. Rm. Vilcea.** Scrisoarea generalului Gh. Magheru adresată Prefecturii județului Vilcea prin care înaintează din parte-i

- spre a fi adus la cunoștința locuitorilor județului un apel general către toți românii și un altul către vilceni, cerind totodată stăruința pentru recrutarea voluntarilor 214
- 1866 iunie 30. Rm. Vilcea.** Apelul adresat de generalul Gheorghe Magheru cetățenilor din județul Vilcea 215
- 1866 iunie.** Proclamația generalului Gheorghe Magheru către români 216
- 1866 iulie 2.** Telegrama generalului Gheorghe Magheru adresată prefecturilor de județe prin care transmite completări la ordinele cu privire la recrutarea voluntarilor 216
- 1866 iulie 4.** Scrisoarea arendașului moșiilor din comunele Ionești Mincului și Căzănești prin care face cunoscut Prefecturii județului Vilcea că scutește de orice dări către proprietate pe acei ce se vor înscrie în Corpul voluntarilor români 216
- 1866 iulie 11.** Raport al Subprefecturii plășii Oltețul de Jos înaintat Prefecturii județului Vilcea prin care se comunică numărul locuitorilor înscriși în Corpul voluntarilor români 219
- 1866 iulie 14.** Raportul Subprefecturii plășii Oltul înaintat Prefecturii județului Vilcea prin care se comunică numărul locuitorilor români, alăturându-se și tabelul centralizator pe comune 220
- 1866 iulie 20. Rm. Vilcea.** Adresă a comandantului Escadronului de dorobanți din județul Vilcea, înaintată Prefecturii județului Vilcea, prin care se cere întocmirea ștatelor de plată a soldei și de distribuire a hranei voluntarilor din județ care este necesar a fi certificate de Comisia de înrolare 221
- 1866 iulie 21. Rm. Vilcea.** Proces-verbal încheiat la ședința Comisiei pentru înrolarea voluntarilor din județul Vilcea prin care se consemnează aprobarea legalizării ștatelor întocmite de comandantul dorobanților pentru hrană și solda voluntarilor 221
- 1866 iulie 25. Rm. Vilcea.** Raport al Primăriei orașului Rîmnicu Vilcea prin care face cunoscut Prefecturii județului Vilcea situația voluntarilor înrolați și a înrolărilor pînă la 25 ale lunii 222
- 1866 iulie 29.** Telegrama generalului Gh. Magheru adresată Prefecturii județului Vilcea prin care cere pentru data de 5 august raportul final privind înrolarea voluntarilor în județul Vilcea 222
- 1866 august 2.** Telegrama adresată de generalul Gh. Magheru Prefecturii județului Vilcea prin care cere a i se comunica situația înrolărilor pînă la 25 iulie 224
- 1866 august 5. Rm. Vilcea.** Telegrama adresată de Prefectura județului Vilcea generalului Gheorghe Magheru prin care îi comunică că s-au mai înscris încă 10 voluntari dintre locuitorii județului 224
- 1866 august 9.** Telegrama adresată de generalul Gheorghe Magheru Prefecturii județului Vilcea prin care cere a i se înainta la Bu-

curești un tablou general cu voluntarii înscriși dintre locuitorii județului	225
1866. Listă cuprinzînd locuitorii județului Vîlcea înscriși în Corpul voluntarilor români	225
1879 martie 11. Constantinopol. Adresa Legației României trimisă Departamentului Siguranței Vămilei prin care solicită o autorizație de liberă trecere pentru lucrurile maiorului Romulus Magheru	200
1879 octombrie 16. Constantinopol. Adresa Ministerului de Externe al Imperiului otoman trimisă Conservatorului Tezaurului Imperial prin care comunică aprobarea dată unor funcționari de la Legația României de a vizita Palatul Imperial și tezaurul de la Topkapu	201
F.a. Scrisoarea Mariei Cantacuzino trimisă lui Vasile Alecsandri prin care îi relatează amănunte privind șederea sa, cu Nicolae Bălcescu, la Hyères în 1851	128

Linotipist : CONSTANTIN BERBECE
Zetăar : NICOLETA IVAȘCU
Mașinist : SANDU SURUPĂȚEANU
Tehnoredactor : DIETER SCHNUR

Dat la cules : 4 iulie 1979
Apărut : noiembrie 1979. C-da : 7540/1979.
Tiraj : 1970 + 30 ex.
Hirtie scris I. Format 710/1000/16
Coli editoriale 25 . Coli tipar 19.

Tiparul : Tipografia Rm. Vilcea

MUZEUL MEMORIAL „NICOLAE BĂLCESCU“
SOCIETATEA „PRIETENII MUZEULUI BĂLCESCU“

Studia et acta musei „Nicolae Bălcescu“

I. 1969. 424 p. 31 lei.

II—III. 1970—1971. 50 lei.

IV. 1972. 20 lei.

V—VI. 1973—1974. 26 lei.

Nicolae Bălcescu, **Privire asupra stării de față, asupra trecutului și viitorului Patriei noastre.**

· Ediția I. 1970. 46 p. 4 lei.

Ediția a II-a. 1971. 48 p. 4 lei.

Cornelia Bodea, Paul Cernovodeanu și Horia Nestorescu-Bălcești, **Vatra Bălceștilor.** 1971. 248 p. 12 lei.

Studii vilcene, I. 1971. 224 p. 10 lei.

File vilcene, I. 1972. 208 p. 20 lei.

Arcade — 125. 1972. 8 p. 1 leu.

C. Tamaș, P. Bardașu, S. Purece și H. Nestorescu-Bălcești, **Rășcoala țărănească din 1907 în județul Vilcea.** 1974. 446 p. 30 lei.

C. Dima-Drăgan, **Bălcescu și alți deținuți politici la Mărgineni.**

Ediția I. 1974. 80 p. 6 lei.

Ediția a II-a. 1975. 80 p. 6 lei.

Bălcescu în memoria poetică vilceană. Antologie de Horia Nestorescu-Bălcești. 1976. 32 p. 5 lei.

C. Tamaș, P. Bardașu, S. Purece și H. Nestorescu-Bălcești, **Contribuția județului Vilcea la susținerea Războiului de Independență (1877—1878).** 1978. 676 p. 45 lei.

C. Tamaș, P. Bardașu, S. Purece și H. Nestorescu-Bălcești, **Revoluția de la 1848 în județul Vilcea.** 1978. 416 p. 30 lei.

D. Moțoc, **Dialog nocturn despre o piesă nescrisă.** Ipoteză dramatică în trei acte. 1978. 96 p. 7 lei.

Ioan B. Șahinian, **Bălcescu în filatelie.** Catalog-album. 1979. 64 p. 10 lei.

Acest magazin istoric dedicat lui Bălcescu, nu are nici redacție, cu comitet și colegiu trecut pe una din paginile de deschidere, nici botezul publicistic de buletin, anuar, culegere de studii, revistă de studii etc. De asemenea, nu ține nici de institute de cercetare, nici de colective de savanți autorizați cu diplome, nici de facultăți... Muzeul memorial „Nicolae Bălcescu“ nu este o instituție cu vechime, cu fonduri adunate de o viață, cu tradiții îndelungate... Este o instituție culturală foarte tânără, apărută după ce fostei „case de creație“ a Uniunii Scriitorilor i s-a găsit adevărata și meritata destinație. Dar tocmai de aici, de la Bălceștii de pe Topolog, ni se aduce un volum care răspunde celor mai alese pretenții în materie... un început de **Caiete Bălcescu**.

Nu avem încă nici o biografie de mare amplitudine a lui Bălcescu, nici o ediție „națională“ a scrierilor sale... **Studia et acta musei „Nicolae Bălcescu“** pune capăt situației de provizorat în această privință, organizînd un continuu pelerinaj al culturii noastre contemporane la spiritualitatea marelui pașoptist.

MARIN BUCUR

1970